

اولیای نجف قیام الایام

الحمد لله که این نسخه متبرکه شمس از شاد و در آن حضرت شاهنشاهی و
امام العاقین محبوب العبادین خواجہ جلال الدین صاحب

الوسلوه

نیل الطالین

۱۳۲۳

فاضل اعلیٰ شیخ اکمل عالم اسرار شریعت با سمر مؤثر حقیقت حضرت خواجہ
صلح بن رکنی غفر له صاحب حضرت خواجہ جلال الدین صاحب

از جانب

انجمن حسنه ام الصوفیه

بیت فی طبرستان

قندار طبرستان

بایست تمام حافظه نظر علی سکر شری انجمن

و مطبع نور کشف کلا هو طبع کرد

بلا اجازت کوئی نہ چھاپے کتاب بلا منتظر
قلمی سبکدوشی سرودہ تصور ہوگی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد بے منتہا حضرت خدائے راجل جلالہ و عظم احسانہ کہ محامد اولین و آخرین فاتحہ تمجید اوست
و مجاید مقربان ملا اعلیٰ البجد تجید اوست۔ دولت باریا فکان بساط قبول از تملطف او معرفت
کمال عارفان عجز از تعریف او کہ سبحان من لم یعمل للخلق الی معرفتہ سبیل الا بالبحر عن معرفتہ بیت
سبحان خالقہ کہ صفاتش و کبریا و بر خاک عجز منے فکند عقل انبیاء و اگر صد ہزار سال ہم خلق کا کائنات
فکرت کنند و صفت و عزت تھلائے آخر بحر معرفت آئند کاسے الایہ دانستہ شد کہ بیخند استہ ایمان
و صکوات طیبیات بر حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم کہ عمدہ کائنات است و زیدہ موجودات و خاتم
لولا کہ سلطان سہل بہنامے جز کل و برآل و اصحاب او کہ نجوم ہدایت اند بیت آل و صحب او نجوم
راہ حق و بدوہ در صدق و صفا ہر یک سبوق و بر تابعین و تبع تابعین الی یوم الدین اما بعد
برابر اب بھائی پوشیدہ نیست کہ بعد از مقام نبوت مرتبہ تشریف تراز و لامیت خاصہ نیست اگرچہ
بشارت و اخلافت الحزن والانس الا لیعبدوں مطلق ولانت در غائت نقاست و کمال است
ویرا کہ حکمت و جلوه بر منصفہ تکلیف آئست کہ ہر یک از خواص و عوام را جوہ معرفت حضرت عز
جلت الاءہ حال آید حدیث کنت کثر اُخفیاً فاحببت ان اعرف از شواہد ایں دعویست و
از دلایل ایں معنی قاتا قسمت ایں خلعت معرفت از کارخانہ صنم و تقدیر بر قاست ہر کہ
بحسب قابلیت او حکم و اند فضل بعضکم علی بعض و بموجب الناس معاون کما و ان الذہب

والفقه ظهور یافته است از اینجا است که نسبت بعضی مبنی است بر محب و عقاد صحیح و نسبت بعضی
 مع ذلک متوید است بنور نقین نور علی نور سید الله انوره من ایشا ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء
 و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم طریق حصول این مراتب را نمود چنانکه ابو حنیفه راضی الله عنه فرمود
 سائل العلماء و خالط الحکماء و جالس الکبراء و خواجا امام محمد علی حکیم ترمذی قدس الله سره در کتاب
 خود نوادر الاصول و شرح این حدیث چنین ذکر کرده است - رجال الله و خواص فی الارض
 ثلث طبقات و کل طبقه انما تعرف بائینها و هم رجال و ما عندهم فرجال عظم علما بامور الله تعالى
 من الحلال و الحرام فعلمهم سمات العلم و بالعلم یعرفون و رجال عظم علمائهم سائر الله تعالى فعلمهم سمات
 الحکمة و بالحکمة یعرفون و رجال عظم علما بالله تعالى فعلمهم سمات نوره و بهیئته فبالله یعرفون فهم
 اولیاء الله تعالى و هو قول رسول الله صلی الله علیه و آله و صحابه لابی حنیفه سائل العلماء انی ایشا
 یعنی اگر بیان عقائد و شریع خواهی سوال از علماء شریعت کن و اگر و توفیق بر تدبیر و حکمت میطبی
 دوستی و آمیزش با حکما کن و اگر انکشاف اسرار و حقایق می طلبی مجالست با کبر اکن که ایشانند
 بحقیقت اولیاء الله و دیدار ایشان دوست و مجالست ایشان شفاست و نوادر هم درین معنی
 درین موضع مذکور است قال عیسی علیه السلام العلماء ثلثه عالم باهر الله لیس بعالم بالله و عالم بالله
 لیس بعالم باهر الله و عالم بالله باهر الله فلهذا الثالث من کبر الدالین و عالم بالله قال لابی حنیفه
 جالسهم فان رزقهم و دار و مجالسهم شفاء و این حدیث اگر چه اشارت است بآنکه هر طایفه بعلم خود
 و استفاذه هر علم بطریق خاص واجب است نقاب جمال از جمال اخیریست جو امع الکلم که طلب العلم
 فرضیه علی کل مسلم و مسلمیه می کشاید لاق کلام الرسول یعنی بعضی بعضا فرو شرح نطق او از و پرس
 ای سلیم به حکمت لقمان ز لقمان حکیم چون با جمیع اهل تعارف و ظهور آثار و احوال اولیای حق
 و اختیار نیست قاید هدایت است و در اسباب و وصل صحبت مشایخ طریقت نیز که سرایه سعادت است
 پنج طایفه را قصد و اختیار نیست قاید هدایت و سابق عنایت حکم رویا صالحه این بند ضعیف
 صالح بن مبارک البخاری را در شش مجلد خمس و ثمانین و سبع مائت و نودست ملاذ الاصفیاء

الاولیاء خلیفہ قطب العالمین خواجہ علاء الحق والدین المشہر بقطار اوام اللہ تعالیٰ برکات روحہ المظہر
 علی الاخیار رسانیدہ وبواسطہ ایشان بنظر قبول حضرت قدوة العارفین قطب الکاملین المکملین
 عجیب سنن سید المرسلین موضح آثار الصحابۃ اربعین الذی یعنی الکلام البیض بوصفہ مالائینی مالانفید
 فہرگرمو گنج مشحون بردوام بگذرد عمر و نگرود ایں تمام بقیہ حضرت شیخ بنہاء الحق والدین المشہر
 بتقشبند قدس اللہ روحہ و فاض علی الخلائق فتوحہ مشرف کشم چوں طریقہ حضرت ایشان صحبت
 بودہ است بدر و ایشان ایشان مصاحب شدہ اول بواسطہ آنکہ ہر یک اذ ایشان تعلیمات
 خود را بسبب مشاہدہ انوار ولایت و تبارکرت بحسب ظاہر و باطن در مجالس صحبت بسیار ذکر
 میکردند و بحقیقت کرامت ولی معجزہ نبی اوست کہ از برکت متابعت حضرت اولیاء
 ولی بظہور مع آید ایں ضعیف را داعیہ قوی و رنجبہ عظیم پیدا شد بجمع آن آیات مینات
 ولایت بیت گرام از حال مردان نیست بہرہ ذکر آن بہتر کہ اندر کام زہرہ آما صدیقی اشارت فرمود
 کہ خدمت مولانا حسام الدین خواجہ یوسف نور اللہ مرقدہ کہ از فرزندان مولانا
 حافظ الدین کبیر النجاری بودند و استاد علمای بخارا و شرف مجالس صحبت حضرت خواجہ مارا بسیار
 در یافتہ بودند و چون بجمع ایں مقامات مشغول گردند حضرت خواجہ ایشان را فرمودند ایں زمان بجا
 نیست بعد از ایں چہنار شمار است۔ بتا بران ایں ضعیف متوقف شدہ چون در شب و دوشنبہ سوم
 ماہ ربیع الاول سنہ احدی و تسعین و سبعمائہ حضرت خواجہ ما داعی یا ایہما النفس المطمئنۃ اجبی الی
 ربک را عینہ مضربہ را اجابت فرمودند۔ و تبرکات ایشان انا للہ وانا الیہ راجعون بظہور پیوست۔ و
 فرصتہ بر آن گذشت از خدمت ارشاد پناہ خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ و طیب مشہد
 کہ خلیفہ حضرت خواجہ بودند بچن قائم مقام مطلق در زمان خود حضرت خواجہ بسیار سے با
 از طالبان بمصاحبت ایشان امر میفرمودند و متعارفہ کردہ بجمع اشارت فرمودہ و چون بعضی از
 آیات ولایت ہم از نقل ایشان در قلم آوردہ شد تصاریف زمان حایل آمد و دست اہتمام با دراک
 قریل ختم آل نرسید بعدہ خدمت خلافت پناہ روح اللہ روحہ باتمام اشارت فرمودند

لاجرم بموجب قضیہ اشاری من اشارتہ حکم و طاعتہ علم مساعی جمیلہ و تکمیل این فضیلہ واجب نمود
چہ ہشتال نفاس شریفہ را باب ولایت فرض عین است و وسیلہ سعادت و این تا باشد کہ از
نیما توجہات ایشان روحی بدہائے طالبان وصل گردد و حجاب بشریت از پیش دیدہ انزایل
و این کتاب سببی انیس الطالیین و عنۃ السالکین ذریعہ حصول مطلوب گردد و رابطہ قبول
قلوب گردد چہ بیشک اس اشارت از حقیقہ فی منطیق است و اگر فیاض عنایت بارے یاری
و ہدسمہ اذکرات و مقامات حضرت خواجہ قدس اللہ سرہ شرح دادہ آید آنچه باین ضعیف
رسیدہ است از نقل ملازمان و نزدیکان و درویشان ایشان و اجازت انہار اس شد امیدوار
است کہ آثارے و احوالے کہ از خدمت مطلع الانوار خلافت پناہے زاد اللہ انوار و وجہ المظہر الطیب
بیر نظر آورده است از برکات نظرے و لطفے کہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ بکام صلب
فی صدری شینا الا و قد صبتہ فی صدرہ بایشان فرمودہ اند و ذیل این مقامات حضرت خواجہ شہت
کرده شود این مقدار کہ نقل صحیح باین ضعیف رسیده است و تخصیص خود مشاہدہ کرده با سر کہ حضرت
خواجہ میفرمودند مصرعہ من چہ نہاں کردم آنگہ بر زند انوار من بہر عالمیان روشن گردد و این
روشنائی در سطح آشنائی حقیقی ایشان شود۔ و چون این کتاب مشخون است ہذا انوار ولایت
و استمارت و کرمیت و تملک محبت و جب نمود کہ کلمہ چند در مبادی ذکر کرده آید در معنی
آنکہ ولایت و کرمیت و چسبیت و ولی کنیت و کرمیت ولی معجزہ بنی اوست و بیان شود و حال گردد
کہ کرامت اولیا را منکرند و احوال ایشان را نفی میکنند و ذکر نامبارکی اعترض بر اہل اللہ و شرح
فضائل اولیا و شرف قبول صاحب دولتانی کہ لباس سعادت ایشان طراز محبت این طائفہ یافتہ
است و خسارت جماعتی کہ بسلاسل و اغلال عداوت اہل اللہ گرفتار شدہ اند تا بہر کہ توفیق یابد۔
این کتاب را از راہ تمین و ہر شاہد مطالعہ کند و شرائط تعظیم و نیاز بجا آرد و فضائل اولیا را
کہ محض عنایت آسمی است از ہر وقوف و ادب در نظر آرد۔ و این کتاب مرتب بر چہار قسم کرده
آمد قسم اول در تعریف ولایت و ولی قسم دوم در شرح ابتدائے احوال حضرت خواجہ با قدس

اللہ سترہ و ذکر سلسلہ خواجگان نور اللہ مرقدہم فتم سوم در بیان صفت احوال و اقوال و
 اخلاق حضرت خواجہ ما و شرح طریقہ و روش و نسبت سلوک ایشان و تلخیص صحبت و کیفیت
 معاملہ ایشان با طالبان در ہر مجلس و ذکر حقائق و لطایف کہ در مجالس صحبت بر لفظ مبارک
 ایشان میگذشتہ است فتم چہارم در ذکر سایر کرامات و طہورات و مقامات و احوال و آثار
 کہ از حضرت خواجہ ما در محل تلاطم امواج بحار ولایت بظہور آمدہ است فتم اول در تعریف ملی
 و ولایت بدانکہ ولایت عبارت از نوریت کہ بحکم و اشرفیت الارض بنور بہا از مشرق عنایت
 حق جل و علا بر دل بندہ طلوع کند و اشراح صدر و انفتاح قلب اورا حاصل آید و اسلام حقیقی
 در لباس نور نقین جمال و نور روئے نماید امن شہرہ اللہ صدر ذرۃ الاسلابہ فہو علی نور
 من ربہ و بشرق قربت و محبت و کرامت حق سبحانہ مخصوص گردد و آنچه از او ہے در
 ہر مجلس ظہور کن بر تو آن نور باشد و اثر قربت و کرامت و محبت اگرچہ در لباس درویشان
 ظاہر آں را کرامات گویند اولیا اللہ را علامت بسیار است نقل صحیح است از ابن عباس
 رضی اللہ عنہما کہ از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم سوال کردہ شد من اولیاء اللہ تعالیٰ
 چہ کسانی در دوستان حق تعالیٰ فرمود۔ الدین اذا مراد ذکر اللہ آنانند
 دوستان حق تعالیٰ کہ ہر گاہ کہ ایشان را بینی ترا از حق تعالیٰ یاد آید۔ آمم العارفین خواجہ
 محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سترہ در شرح این حدیث در کتاب خود نوادر الاصول فی
 احادیث الرسول علیہ الصلوٰۃ والسلام ذکر کردہ است کہ دل ولی معدن انوار جمال
 آبی است و ہدایت کبریا و بہا مقربیت اوست و تازگی و نور روئے ولی از دل اوست پس
 چون دل بندہ مؤمن بجات طیبہ آں نور زندہ گردد و عکس آں بر سیاہ آں ظاہر گردد و
 در صفحہ جبیں اولایح تاہر کہ دروئے آں ولی محبوب نظر کند اورا از حق تعالیٰ یاد آید و آو
 حضرت عزیزیان علیہ الرحمۃ والغفران منقولست کہ میفرمودند ریاحی
 باہر کہ نشستی و نشد جمع و ملت و ز تو نہیز رحمت آب و گلست

نہارا تاں قوم گریزاں مے باش ورنہ نکلند روح عزیزاں بجلت

بقیامت ولایت اشارت فرمودند کہ بندہ از برکت مجاہدیت کبریا حقیقت از رحمت آب
و گل بعجبت جان و دل میرسد و از تفرقه قالب کججیت قلب و حضرت خواجہ ماقدرس
سترہ بسیار میفرمودند قطعہ

سہ نشان بود ولی راز خست آن معنی کہ چو روی او بینی دل تو یاد گراید
دوم آنکہ در مجالس چو سخن کند زمینی ہمہ راز ہستی خود بحدیث مے رباید
سوم آن بود معنی ولی اخفص عالم کہ ز پیچ عضو و اورا حرکات بد نیاید
و در اں حدیث قدسی کہ اذا وجهت قلب عبدی خالیاً عن الدنیا والاخرۃ ملائکۃ
حتی اذا قبضت علیہ فکان قبضتی کذت سمعہ و بصرہ و بیدار و مر جاہ و لسان
و فسادہ لی بصر و لی سمع و لی یمنق و لی یمشی و لی یعقل
اشارت مے است غامض بایں علامات زیرا کہ چوں بندہ سخن گوید و سخن بیند و سخن شنود اے
انوار الصفات ہر آئینہ جمیع حرکات او در غایت حسن و قبول بود و ہر کہ او را بنید یا سخن او بشنود
شیفۃ جمال و ربودہ کمال او گرد و حکایت یکے در روے مبارک خواجہ ماقدرس سترہ
نظر مے کردہ است فرمودند کہ در انتظار بسیار کن تا دل بیافندی فرو
دیوانہ شود کیسکہ بیند رخ ما کہ گرد بگرد ما چو دیوانہ مے

مذہب اہل حق آنست کہ ہر چہ کرست ولی است معجزہ رسول اوست و ثبوت ولایت
بظہور کرست ہست کہ متعارفین بود باستقامت و متابعت سنت رسول اللہ صلی اللہ
علیہ و سلم در افعال و اعمال و از انفاست شرفیہ حضرت خواجہ ماست قدس اللہ سرہ کہ بظہور
خوارق عادات و کرامات ہماوے نیست کار ہستقامت و از و متابعت سنت چنانکہ
عقاید مستورست۔ بکما اشرک امة اللہ لی یكون معجزة الرسول فان بظہورہا یعلم
انہ ولی و لا یكون ولی الا وان یكون محقاً فی دیانۃ یعنی علی ختم

الشرع ہے الٰہی علی الصواب فی سیرۃ و در کتاب تعرف فی عالم التقویٰ مذکور است
 واجہ حوالہ اثبات کرامات اولیاء وان کان داخل فی معجزات
 کالمشی علی الماء و کلام البہائم و طی الارض و ظہور الشیء فی غیر موضعیہ
 و وقتہ - فقہائے امت از اہل سنت و جماعت و اہل معرفت و اجماع است بر اثبات
 کرامات اولیاء ہر چند در باب معجزات داخل گرد و چون بر آب رفتن و سخن گفتن با بہائم و طی
 زمین و دیدن آردن چیزے در زمان و مکان غیر معہود کرامات اولیاء است و قطعہ ہر یک
 اخبار و آثار نقل صحیح آمدہ است و لسان تنزیل ہاں ناطق است و ہر آنجا ذکر کردہ است کہ کرامات
 ولی در عصر حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مصدق او بود بعد از عصر او نیز مصدق او
 پس ہر کہ منکر کرامات اولیاء است بحقیقت منکر معجزات است و کفہ بہ ضلالا عجیب از
 حال منکران کرامات نیست عجب از اہل سنت و جماعت است کہ بہرہ این قاطعہ و
 حج ساطعہ اثبات کرامات اولیاء کنند و با وجود آنکہ خوارق عادات کہ از ایشان مشاہد
 کنند سخنانے میگویند کہ در اسب اولیاء است احاذنا اللہ و ایا کہ من قتلک
 الکلمات العوماء ہرگز مہاوینج مومن پاک عقدا در اور حق اولیاء اللہ چنیس ظن کہ بد شد
 یا اتھا الذین امنوا اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اشہر بہیست
 لے اولیائے حق را ز حق جدا شمرده گر ظن نیک داری بر اولیاء چہ باشد

و اگر چنانکہ مثل ایں سخنان در حق ایں طائفہ بطریق جزم گوید لیکن پیش از توقف بر احوال
 ایشان ہم نشاید از جہت آنکہ حضرت صمد پرست جل جلالہ حبیب خود محمد را صلی اللہ علیہ وسلم
 نمی فرمود و لا تقف ما لیس لک بہ علم ای لا تقل ما لہ تعلیم یقینا و صلا گفتہ اند کہ
 چیزے را کہ یقین نہ دانی گوئے و لنافیہ اسوۃ حسنہ خصوصاً در نفی کرامات سخن گفتن
 کہ بحقیقت نفی معجزہ پیغمبران است و اگر بعد از توقف و ظہور آیات ولایت باشند طریق
 حسد و کتمان حق را گفتہ باشد و لا تلبسوا الحق بالباطل و لا تقموا الحق و

اختلاف تعلمون حسدا من عند انفسهم من بعد ما تبين لهم الحق فقم ظاهر بنیان
 مقصور برین است که ولی از گذشته و آئنده خبر میدهد و از پس خبر ندارد که هر که بصحبت اولیا
 راه یابد بنظر قبول ایشان مشرف گردد و صفات بشری او متبدل بصفات ملکى شود و در
 کتاب ثواب و الاصول مذکور است که تفرقه میان حق و باطل مخصوص علما باطن است بواسطه
 آنکه نور یقین همراه ایشان است حق سبحانه و تعالی عقول ایشان زیاده کرده است - تا بر
 اجمال احوال قادر شدند که علما اظا هر از آن عاجز و متحیر گشتند از اینجا است که بعضی از اهل ظاهر
 منکر شدند که وسوسه و رنما از آدمی منقطع گردد و یا او بر آب تواند رفت یا طے ارض و ارجاع
 آید یا طعام همیا و در وقت یا در مکان غیر معهود حاضر گردد و اگر نه این بودی علما اظا هر از
 گفتند که مطرب بن عبد الله که از اولیاء است رفیق خود را گفت الملكا بنعم الله
 یکذب هذا بیت

منکر چه شوی بحالت زنده دلاں چوں هر چه تزیینت کسے را نبود

اعتراض بر اهل اللہ مبارک نیست آنچه بر ایشان میگذازند مبنی بر حکمت است آں را عرض
 قبح و طعن ساختن بغایت محل خطر است حضرت خواجہ مائتدس اللہ سره میفرمودند که
 هر سواد بے که منبجست ایں طایفه کرده بودند آں را تہمیر است الا اعتراض بر ایشان که بے تہمیر
 است از برائے آنکه ایشان عذر خواستن میدادند اگر عذر خواهند از ایشان در گذراندن حسب
 اعتراض از خیر و برکت ایشان بے بهره ماند - و ہم حضرت ایشان فرمودند که در صحبت اولیا
 اہل تمکین محافظت خود نمودن بغایت دشوار است از آنکه سلطان ولایت ایشان بر حال
 مسئولیت کسے صفت و حال ایشان را بے آنکه او را بخود راه دهند نمی تواند شناخت اگر
 از پس کسے را بمنبت حال ایشان در خاطر یا در ظاهر یا در باطن چیرے گذرد و خطر عظیم وارد
 مثل ایں همچو آتش است که در خاکستر نهان است در حکمت صلح که در آیت و لو لا رجال
 مومنون و نساء مومنات لو تعلموهم و ان تطؤو هو فتصیبکو منهم

معراج غیر علم اشارت باین معنی است و در کتاب توف القلوب فی مقابله الحبوب مسطور است
 که هر که مقامی از مقامات اهل یقین را و یا طریقے از طریق عارفان را ننکر شود حسن حال او ضعیف
 یقین است و بدترین احوال او کفر است بصفت ایمان و کینه عقوبت او حرمان وجد و فقدان
 شهود و دور فاصله العلوم از بعضی عارفان منقولست که هرگز از علم صدیقان و مقربان او را نصیبی
 نباشد پس بدی حال او و نفس آخرتیشم دانند که جز اینست منکران این علم آنست که هیچ وجه
 از این علم محفوظ نگردند و علامت آنکه شمه از این علم بمشام جان او رسیده است آنست که تصدیق
 کامل او را بحقیقت این علم حاصل باشد و کجلی و جود الی این علم را تسلیم باشد بلکه فضایل اولیاء
 بسیار است و در نوادر الاصول از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم نقل صحیح ذکر کرده است - که
 صدیقان است مرا مرتبه خلافت انبیاء است علیهم السلام یدعون الی ما یدعون الیه الانبیاء
 و اجماع اهل تصوفست که صلیتیت نزدیک ترین مقامی و مرتبه است به نبوت و سخن سلطان
 العارفین ابو یزید بسطامی است قدس سره که آخر نهایت صدیقان اول احوال انبیا
 است و از کلمات قدسیه ایشانست که نهایت مقام عارفان مومنان بدارت مقام اولیا
 است و نهایت مقام اولیا بدارت مقام شهیدانست و نهایت مقام شهیدان بدارت
 مقام صدیقان است و نهایت مقام صدیقان بدارت مقام انبیاست و نهایت
 مقام انبیاء بدارت مقام رسل است و نهایت مقام رسل بدارت مقام اولوا العزم
 است و نهایت مقام اولوا العزم بدارت مقام مصطفی است صلی اللہ علیہ وسلم و مقام
 مصطفی را نهایت پیدائیشست جز حق جل و علا کس نهایت مقام ویراندا ند و در
 روز ازل مقام ارواح و بر زمین شاق هم بریں مراتب بود که ذکر کرده شد و در روز قیامت
 هم بریں مراتب باشند و سراسر ایشان در محبت حق بریں مراتب باشد و در کتاب ختم الاولایه
 خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سره آورده است که در آیه و ما ارسلنا قبلك
 من رسول الا انی ابن عباس رضی اللہ عنہما و لا محدث نیز میخوانند اشارت بآنست

کہ بعضے از اولیاء حق تعالیٰ چنان اند کہ از طریق الهام بروہائے ایشان سخنان میگذرانند
 و در نوادر الاصول در شان این صفت از اولیاء ذکر کرده است و لما صغت عقول
 المحذنین و طهرت قلوبہم و زہت من الافاک و الشهوات و العلیایق
 کلموا علی القلوب فاذا کان الکلام علی الارواح من المنا مکان جزءاً
 من ستة و اربعین جزءاً من النبوة فاذا کان القلوب فی البقطة کان
 کثیراً و ربما کان ثلث النبوة و ربما کان نصفها و ربما کان اکثر
 علی قدر قرب القلوب من ربها فی تلك المجالس و الخلو ات یعنی حضرت
 حق عز و علا ہر چہ گاہ سخنان کہ برابر و اح این اولیاء در خواب میگذراند یک جزو باشد از
 چہل بخش جزو نبوت ہر آئینہ سخنان کہ بروہائے ایشان در بیداری گذرانند زیادہ باشد
 بر قرب و ہمائے ایشان در مجالس قبول حق تعالیٰ و ہم نوادر الاصول مذکور است
 ان لاهل البقین حظاً من النبوة کما نری فی قول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا قضاء و
 الحمد لک الصلح و السلمة الحسن جزء من اربعة و عشرين جزء من النبوة یعنی سیانہ رفیق و دروین
 و روش صلاح و طریق نیکو یک جزو است از بیست و چار جزو پیشبری قرۃ مجت اولیاء اللہ
 سعادت بے پایاست و دشمنی ایشان سبب خسران است

گرتو مار دوستداری بر دوام   زود از دنیا بر آرمیت تمام
 در تو مار دشمنی نہ دوست دار   زود از دینت بر آرمیت کار

و اگر مدد و توفیق الہی بظہور آید شئمہ از مناصب اولیاء و فضایل الولایۃ ذکر کردہ شود و انشاء اللہ
 تعالیٰ رستم دوم در ذکر ہدایت احوال حضرت خواجہ ماقدس اللہ سر روح و ذکر سلسلہ
 حضرات خواجگان روح اللہ رحم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ فرزند
 از لفظ مبارک حضرت خواجہ ماقدس اللہ سر کہ میفرمودند یکے از عنایات حق سبحانہ
 و تعالیٰ در حق من این بود کہ در ابتدا سے ایام طفولیت بنظر مبارک حضرت شیخ بزرگوار

خواجہ محمد بابا بے ستماسی قدس سرہ مشرف شدم و مرا بفرزندے قبول کر دیا حکایت
 کر دیا نہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ گفت سہ روز از ولادت فرزندم بہا الدین
 گذشتہ بود کہ خدمت خواجہ محمد بابا قدس سرہ باجمعی از اصحاب بقصر ہندوان نزول فرمود
 و مرا بحضرت ایشان ارادت و محبت تمام بود از محبان ایشان در آن موضع بسیار بودند
 بخاطر گذشتہ کہ ایں فرزند را بخدمت ایں صاحب دولت بر م معاملہ بر سینہ او گذارم
 و بہ نیاز و تضرع تمام اورا بحضرت خواجہ محمد بابا بروم ایشان فرمودند کہ ایں فرزند ما ست
 اورا قبول کر دہ ایم پس ازاں روئے صاحب کر دند و راں جمع میرسد کلال بودند
 خواجہ توجہ بایشان نمودند و فرمودند چند کرت کہ بریں موضع گذار قتادہ باشما گفتہ بودیم کہ
 ایں خاک بوئے مروی سے آید و دیدیں کرت کہ از منزل شما باین طرف متوجہ شدیم
 چون نزدیک ایں موضع رسیدیم باشما گفتم کہ آں بوئے زیادہ شد مگر آں مرد متولد شدہ
 است کہ بوئے او بیشتر سے آید و اینک آں مروایں فرزند است امید است کہ مقتدی
 روزگار گردد حکایت کر دند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ در ایام
 ولادت حضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ بعضے از اصحاب حضرت خواجہ محمد بابا
 نور اللہ مرقدہ در قصر ہندوان بسیار بودند و میگفتند کہ پیش از ولادت خواجہ بہا الدین
 والدین حضرت خواجہ محمد بابا بقصر ہندوان بسیار سے آمدند و در مجاہد صحبت
 میفرمودند زود باشد کہ ایں قصر ہندوان قصر عارفان شود و الحمد للہ کہ ایں زمان اثر آں
 نفیس بہار کہ حضرت خواجہ محمد بابا بطہور آمد حکایت نقل کر دند از والدہ حضرت
 خواجہ ماقدس اللہ سرہ العزیز کہ میفرمودند فرزندم بہا الدین والدین چہار سالہ
 و یک ماہہ پیش بود اتفاقاً مرا فراخ شاخی مادہ بود و در شکم بارداشت روزے فرزندم
 متوجہ باو شد و گفت ایں فراخ شلخ ما کو سالہ مجہ پیشانی خواہد آورد و از قدرت حق تعالی
 بعد از چند ماہ آں فراخ شلخ ہماں طریق گو سالہ آوید ہر کہ آں روز آن سخن را از فرزندم

شنیده بود و تعجب بسیار کرد و آن نفس مبارک حضرت خواجه محمد باپا قدس الله سره بر محقق
 گشت حکایت کرد و خواجه علامه الحنفی والدین روح الله در ده از حضرت خواجه باپا قدس
 سره که فرمودند من در سن هفتاد و سالگی یا نماند بیش بودم و چند من علیه الرحمۃ سعی می نمود که من
 زود متاثر شوم مرا بحضرت شیخ بزرگوار خواجه محمد باپا قدس الله سره بسیار فرستاده اند بابت دعا
 حضرت ایشان چون بآن بخت شریف رسیدم و ملاقات حضرت خواجه مشرف شدم و آن شب
 در صحبت شریف ایشان بودم و از برکت صحبت ایشان در آن شب در من تضرع و
 سکنه قوی پدید آمد و در آخر آن شب برخاستم و وضو ساختم و در آن مسجد متبرک که مسجد
 ایشان بود در آمدم و دو رکعت نماز گذاردم و سر سجده نهادم و در آن وضو بسیار نمودم و آنرا
 بر زبان من گذشت که اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ بِاَنَّکَ تَحِلُّ مَحَبَّتَیْ خُودِیْ کَرَامَتِ کُن
 گفته اند محبت در یک وقت محنت جواب داد با ما و چون بحضرت خواجه حاضر شدم تو
 بمن کرد و از مقام فرست و بصیرت آنچه دوش بر من گذشته بود فرمودند و گفتند اے
 فرزند در دعا چنین بایگفت که اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ بِاَنَّکَ تَحِلُّ مَحَبَّتَیْ خُودِیْ کَرَامَتِ کُن
 را بر آن و بفضل و کرم خود و هر آئینه رضا که خدا عزوجل در آنست که بنده را بلامنود و اگر
 بحکمت بدوستی با فرستد بعینیت خود آن دوست را قوت بخش آن بار دهد و حکمت
 آن را بر و ظاهر گرداند که با اختیار طلب بیا کردن و بشواری است گستاخی بجایید کرد و بعد سفره
 حاضر آمد و در چوچ طعام خورده شد حضرت خواجه قمری از سفره من و بنده من از قبول در
 باطن منتعاج میکردم فرمودند که قبول کن که بکار آید من آن قرص را اگر تمام دور رکاب ایشان
 بنظر دار فال روان شدیم هر آن راه در محبت مرکب ایشان به نیاز تمام میسر شد آنچه در کت حکم
 را بر نیت شد بواسطه نسبت هوا پس نفسانی هر بار که آن تفرقه واقع می شد اندک التفات
 بمن می نمودند که در عقب بودم و میفرمودند که خاطر را نگاه می باید داشت و هر از مشاهد
 آن احوال یقین و محبت بحضرت ایشان زیاد می شد و در راه میوه شربت رسید و شد که

در آنجا یک از مجانب حضرت خواجہ بود بمنزل اور فتنہ آں نیاز مند بہ بشاشت و تضرع و
 مسکنت تمام پیش آں مہچوں خواجہ نزد دل فرمودند اور اضطراب شد خواجہ فرمودند حقیقت حال
 چیست برستی باز غائی آں نیاز مند گفت حال این است کہ سیر شیر حاضر است و لیکن
 نان نیست خواجہ توجہ بمن کردند کہ آں قرص را بیا کہ عاقبت کار بکار آمد و مثال این حال کہ فتنہ
 داند ان حضرت ایشاں بدین تہ دل و دل کو بویہاں ہم کہ دم حکما پیٹ کر دند خواجہ علماء الحق والدین
 عطر بند تہ از لفظ مبارک حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ کہ میفرمودند چوں خواجہ مجاہد
 نور شد مرقہ در پردہ شدند چہ من علیہ الرحمہ مرا بہ سمرقند بردند و ہر کجا درویشے و ہال فے
 بود مرا بصحبت ایشاں رسانیدند و نیاز و تضرع بے اندازہ میکردند و ہر یکے از ایشاں مرا
 نظرے میفرمودند و بعد از اں مرا بہ بخارا آوردند و نسبت تال مرا تمام کردند و من در قصر عارفان
 مے بودم و راں ایشاں الاطاف اعلیٰ کلاہ مبارک عزیزان بمن رسید و حال من دیگر شد و
 وقومی میدوار شد و ہر برس فرصت خدمت سید امیر کلال قدس سرہ تشریف حضور
 فرمودند و گفتند حضرت خواجہ مجاہد یا امرا و صیبتے فرمودند کہ در حق فرزندم بہا الدین تہ
 و شفقت یرغ نداری و تر بجل نکم اگر تقصیر مے کنی خدمت سید امیر کلال فرمودند و بنام
 اگر در وصیت خواجہ تقصیر کم حکما پیٹ کردند از حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ کہ فرمودند
 ہمیں ایام بخواب دیدم کہ حضرت جیکم آقا قدس اللہ سرہ کہ از کبار مشائخ ترک بود نام لہر و
 سپارش مے نمایند چوں بیدار شدیم صورت آن در دیش و رخا طرن بود و مرا چہ صا کہ
 بوداں خواب را بایشاں گفتم فرمودند کہ فرزند تہ از مشائخ ترک نصیب مے خواہد بود و من وایم
 طالب ملاقات آں در دیش مے بودم روزے در باز از بخارا ملاقات شد اور ایشاں ہم
 نام او خلیل بود و در اں حال مرا با او صحبتے میسر نشد و بعد چوں نگران خاطر بمنزل فتح شام
 شد قاصد مے بیامد کہ آں در دیش خلیل ترا مے طلبد زود مے آ کہ رقم و بہ نیاز و شوق تمام
 نزدیک اور رقم چوں بصحبت او مشرف شدیم خواستیم کہ آں خواب را با و گویم بترکی باسن

گفت کہ آنچه در خاطر تست پیش ما عیان است حاجت بیان نیست حال من دیگر شد
 و میل خاطر من باد بسیار شدہ احوال شکر و صحبت او مشاہدہ می نمود و اتفاقاً اور بعد
 از فرصت پادشاہی ما و راء النہر مسلم شد اور اسلطان غلیل میگفتند و بواسطہ امرے مراد
 اس زبان سلطنت با و ملاقات شد ملازمت و خدمت او بایست نمودن و در آن زمان
 پادشاہی نیز از و احاطہ کئے بزرگ مطالعہ کردہ میشد و میل خاطر با و بیشتر می شد و مرعفت
 بسیار میکرد گاہ بہ لطیف و گاہ بہ غضب آداب خدمت مراد می نمود و از آن معنی
 فواید بسیار بہن میر سپید و تعلیم اس آداب در مقام سیر و سلوک دریں راہ مراقب و
 مدت شش سال در سلطنت او بریں طریق در خدمت او بودم کہ در تلار غایت آداب خدمت
 او می نمودم و در خلا محرم صحبت خاص او بودم و بسیار وقت در حضور خواص بارگاہ خود جلس
 میگفت کہ ہر کہ از جنت رضائے حق سجانہ و تعالیٰ مرا خدمت کند در میان خلق او بزرگ
 شود و مرا معلوم می شد کہ مقصود او کیست و چلیست اشارت بآن معنی میکرد کہ اعزاز و اجلال
 سلاطین نہ از جنت اہمیت و عظمت ظاہری ایشان می باید کرد و بلکہ از جنت اس میاید
 کرد کہ مالک الملک علی الاطلاق ایشان را منظر جلال و بزرگی خود گردانیدہ است و چون
 بعد از این مدت مملکت او از کمال بر زوال انتقال یافت در لحظہ اس خدم و حشم و ملک
 ہبائے منتشر را شد تمام دنیا و کار دنیا بر خاطر من سر و شد بہ بخارا آمد و در زیور تون کہ
 از وہ ہائے بخارا است ساکن شدم این قصہ را بر ولایات مختلفہ از درویشان حضرت خواجہ ما
 قدس سرہم شنیدم کہ کاہت کردند خواجہ علاء الحق والیدین عطر اللہ ترتیبہ از لفظ مبارک
 حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ کہ فرمودند مبادا گاہی و انتباہ و توبہ و انابت من اس بود کہ
 کہ در خلوت بایکے کہ خاطر را با و میسے بوالنقات می نمود و سخن میگفتم ناگاہ آواز سے بگوش
 من رسید کہ وقت بیاید کہ از ہمہ باز آئی و دروے بحضرت ما آری بیست

عمریست کہ ہاں از آن خویشی   ہیں وقت آمد از آن ما باش

از اس آواز حال بر من دیگر شیراز خانہ بیرون آمدم فصل تیرہ بود و در اس جوار جوئے آب
 بود بآب درآمد و غسل کردم و جامہ ہارا شستم و در اس حالت بکشتگی و دو کعت نماز گذاردم بعد
 از اس سالہ گذشت کہ در آرزوئے آم کہ مثل اس نماز نوانم گذارم و نہایت بواجب حکایت کردند
 از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند و بہدایت جذبہ گفتند و بیں راہ چوں
 در آئی گفتم بایں طریق ہرچہ من گویم و خواہم بچناناں شود خطاب آمد کہ ہرچہ میگویم آں میباید
 کردن گفت من طاقت آں ندارم اگرچہ ہرچہ من میگویم آں شود و بیں راہ قدم نہایت زدن
 و اگر نئے شود نہایت و دو کعت بایں طریق جواب و سوال شد بعد از اس ہر اہل گذشتند
 تا مدت پانزدہ روز احوال ہر احوال شد و تمام خشک شدم بہت

ایں کشتہ بہت ناگہاں تو بیری بخود گماں یک قبول بہت آں کان سستہ مات میکشد
 بعد از نومیدی خطاب شد کہ بیا ہرچہ تو میخواہی بچناناں باش کہ بہت

آں را کہ در پذیرد و مسعود و لا معلہ اورا چہ حاجت آید بنچ چار چلہ

ہر کہ در سلسلہ ماقدم نہاد تا بمقصود نرسد از دنیا نرود و ہر کہ از سلسلہ ماروئے بتابد از دنیا
 مے ایمان رود و حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طاب ثراہ از حضرت خواجہ ما
 قدس سرہ کہ میفرمودند چوں بتوبہ موثق شدم در زیور تون مے بودم و ملازمت نماز جماعت
 در مسجد میکردم و اتفاقاً یک نماز بجماعت فوت شد آں دانشمن متقی کہ در اس مسجد زیور تون
 امام بود مرا گفت ما ترا در بیں میدان صفر تصور کردہ بودیم تو صف شکن بودی گفت حضرت
 شما چناناں تصور فرمودند کہ صفر میدان طاعتم اما من علی الحقیقہ قلب روی اندو دم
 و بر زبان آں بزرگوار رحمہ اللہ ایں بہت گذشت بہت

قلب روی اندو دشتانند در بازار حشر خالصے باید کہ از آتش بروں آید سلیم
 از سخن آن عزیز و در مے در باطن من پیدا شد و آتش آں ہر ساعت شعلہ میزد و آں تقریری
 من زیادہ مے شد حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ فرمودند در او ایمل

احوال و غلبات جذبات و تفراسی در فواحی بخارا شبہاے گشتم و بہر مزارے میر فتم۔
شبے بے مزار از مزارات متبرکہ رسیدم و بہر مزار یکہ میر رسیدم چہ غے میثم افروختہ و در اس
چرخ وان روغن تمام و فیتلہ میبود اما فیتلہ را اندک حرکتے سے بایستہ و اوقات از روغن بیرون
آید و بتازگی برافروزد و نمیرد و در اول شب بہر مزار متبرکہ خواجہ محمد وارسع رحمہ اللہ علیہ رسیدم
اشارت شد کہ بہر مزار خواجہ محمد بن نجیب فقیر فتویٰ سے باید رفت چوں ہاں مزار رسیدم دو کس آنند
و دو شمشیر بر میان من بستند و برابر مرکہ نشانند و عثمان مرکب را بطرف مزار حضرت خان
گردایند و در آخر آن شب چوں بہر مزار داخل رسیدم فیتلہ و چراغدان بہاں کیفیت بود
متوجہ قبلہ نشستہ و در اس توجہ غیبیۃ افتاد و در اس غیبت مشاہدہ چنان شد کہ دیوار از چہا
قبلہ شق شد و شختے بزرگ ظاہر شد و بزرگے بر اس تخت نشستہ و پردہ سبز در پیش کشید
و گرد بر گرد آن تخت جامعے حاضر و ظاہر بودند و خواجہ محمد بابا را در اس جمع دیدم و انتم
کہ ایں جماعت از گذشتگان اند اما بر خاطر من گذشت کہ اس بزرگ در اس جماعت کہ باشد کہ یکے از انجماعت
را گفت اس بزرگ خواجہ علی الحائری اند و انجماعت خلفائے ایشان و سامی خلفاء را تعداد میکردند
و بہر یک اشارت کردند خواجہ محمد صدیق و خواجہ ابوبکالکلاں و خواجہ عارف ریگودی و خواجہ محمد بن نجیب
فتویٰ و خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرار ہم چوں خواجہ محمد بابا کے سماسی رسیدند
اشارت کردند و گفتند کہ ایشان را خود در حال حیات ایشاں دریافتہ و ویدہ ایشاں
شیخ تواند و ایشاں ترا کلاہے وادہ اند ایشاں را سے شناسی گفتم ایشاں را سے شناسم
از قصہ کلاہ مدتی شد خبر ندارم فرمودند اس کلاہ و رخاۃ نست و ترا ایں کمرست و ادب
کہ ہر بلائے کہ نازل شدہ باشد از برکت تو اس بلا موقع شود آنگاہ اس جماعت گفتند
گوش دار و نیک شنو کہ حضرت خواجہ بزرگ جہان قدس اللہ سرہ سخنان خواہند فرمود
کہ ہزار سلوک را حق بکار آید از اس جماعت در خواستم کہ میخواہم بر حضرت خواجہ
سلام کنم اس پردہ را از پیش بر گرفتند بر خواجہ سلام کردم و حضرت خواجہ قدس سرہ

سخنانے کہ بمبادی اسلوک و وسط و تہایت تعلق و اشت با من در میان آوردند و از ان سخنان
 یکے آں بود کہ گفتند آں چراغ با کہ آں کیفیت با تو نمودند ترا بشارت و اشارت بدان بود کہ
 ترا استعداد و قابلیت ایں راہ است اما قلیلہ استعداد را در حرکت مے باید آورد تا روشن شود
 و اسرار ظہور کند بر موجب قابلیت عمل مے باید کرد تا مقصود بحاصل آید و دیگر فرمودند و مہانت
 نمودند کہ در ہمہ احوال قدم بر جادۂ شریعت و منتقامت امر و نہی مے باید نهاد و عمل بعزیمت
 و سہمت مے باید کرد و از رخصت و بدعت دو مے باید بود و اتما احادیث مصطفیٰ را
 صلی اللہ علیہ وسلم پیشوائے خود داشتن و متخصّص تجتس آثار و اخبار رسول و صحابہ کرام
 او بودن بعد از تمامی ایں سخنان خلقاے خواجہ فرمودند مرا کہ شاہد حالت صدق
 تو آنست کہ نزدیک مولانا شمس الدین امینکوی روی و گوئی کہ فلاں ترک بر
 سقا نامی دعویٰ میکند و حق در طرف آں ترک است و شما جانب سقا را رعایت
 مے سید و اگر سقا حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شود و تو سقا را بگوے کہ لے سقاے
 نشنہ وے ایں سخن را میداند شاہد دیگر آنکہ سقا بایکے فسادے کرده است و چوں از ایں
 بیخبر ظاہر شدہ است آنرا سقا فامودہ است و در فلاں موضع در زیر تاک دفن کردہ باز
 فرمودند کہ چوں ایں رسالت را بمولانا شمس الدین رسانی مے باید کہ روز دیگر بآمد و فرمود
 عدد مویز گیری و براہ ریگ مرودہ بطرف نصف متوجہ گردی بخدمت امیر سید کلّال و چوں
 بہرشتہ فرخواستی رسی پیرے با تو ملاقات خواهد کرد و آں پیر ترا قرص گرم خواهد داد - آں
 قرص را ازو گیری و باو سخن نہ گوئی و ازو چوں گذری بکاروانی خواهی رسید و چوں از ایں
 کاروان گذرے ترا سوار می خواهد پیش آمد و تو آں سوار را نصیحت خواهی کرد و بدست تو
 نوبہ خواهد کرد و کلاہ عزیزان را کہ بالتبت بخدمت سید امیر کلّال با خود ببری بعدہ آن
 جمع مرا حرکت دادند و بوجہ آوردند و راں صبحہ متبجیل تمام بطرف زیور تون بمنزل خود
 رفتیم و از متعلقان از قصہ کلاہ پرسیدم گفتند کہ آں کلاہ مدتے است کہ در فلاں موضع است

چون کلاه عزیزان دیدم حال من دیگر شد بسیار گریتم و در همان ساعت به بیکنه رفتم و نماز باد و در مسجد
 مولانا شمس الدین گذاردم و بعد از نماز برخاتم و گفتم مامورم با و امر رسالت قصه را بمولانا گفتم متحیر شدند
 سقا حاضر بود حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شد سقا را گفتم که یک گواه من است که تو سقائے
 نشسته و ترا از عالم معنی نصیب نیست خاموش شد و گواه دیگر من است که تو بایک فساد کرده و نتیجه
 که ازان ظاهر شده است آن را فرموده است قاطر کردن و در فلان موضع در زیر تکیاکی دین کرده است قاتل
 سخن را منکر شد مولانا و خلق مسجد بای موضع رفتند و نقص گرفتند و گفتند چه رلور آن موضع یافتند
 سقا در مقام عذر شد و مولانا و خلق مسجد در گریه شدند و احوال شکر ظاهر شد چوں آن روز گذشت
 روز دیگر در وقت آفتاب بر آمدن بزم تقصائے آنکه در واقعه مامور شده بودم سه عدد موسیر گرفتیم و براه
 ریگ مرده بطرف لشف متوجه شدم از توجه من مولانا را خبر کردند مرا طبلیدند و الطاف بسیار فرمودند
 و گفتند ترا در طلب پدید آمده است شفاء در دو تو نزد ماست و ما پس با تو را گریه تاحق تربیت ترا بجائے
 آریم و در جواب سخن ایشان بر زبان من گذشت که من فرزند دیگر انم اگر پستان تربیت در دمان من
 نمید نباید که سر پستان را گیرم حضرت مولانا خاموش شدند و مرا اجازت فرمودند و در همان
 اول روز میان احکام بستم و دو کس را فرمودم تا از هر طرف بقوت تمام میان بندم اکشیدند و در
 راه درآمد چوں پیشه فراخول رسیدم به بیرے مرا ملاقات شد قرص گرم بمن داد و از و گرفتیم
 با او سخن نگفتم چوں از و در گذشتیم بکار ولے رسیدم اهل کاروان از من سوال کردند که از کجائے آئی
 گفتم از بیکنه گفتم وقت چه بود که از اینجا بیرون آمدی گفتم وقت آفتاب بدر آمدن و آن ساعت
 که من بایشان رسیدم وقت چاشت بود و ایشان تعجب کردند و گفتند ازان ده تا این موضع چها
 فرسنگ است و ما اول شب بیرون آمده ایم چوں از ایشان در گذشتیم آن سوار مرا پیش آمد چوں
 با و رسیدم سلام گفتم آن سوار گفت تو کیستی که از تو تیرسم گفتم من آنکسم که ترا دوست من تو به بیسیل
 کرد و دوازده کب پیاده شد و تضرع بسیار نمود و توبه کرد با و خبر داری که من خمر بودم همه را بر بخت چوں از و
 در گذشتیم و بجد لشف رسیدم به وضعی رفتم که خدمت سید امیر کمال قدس سره در آنجا بود و در خدمت

ایشان مشرف شدم و آن کلاه مبارک عزیزاں را پیش ایشان گذارتم امیر لحظه خاموش
شدند و بعد از فرستے بسیار فرمودند کہ این کلاه مبارک عزیزان است گفتم بلے امیر فرمودند انا
چنین شد کہ این کلاه را در میان دو پرده نگاه داری من قبول کردم و کلاه را گرفتم پس ازاں خدمت
امیر مر اسبق ذکر بقین کردند و بعضی واثبات بطریق خفیہ مشغول کردند مدستہ بریں متابعت
کردم و بموجب آنکہ در آن واقعہ مامور بودم عمل بعزمیت کردن بذکر علانیہ عمل نکردم و بسبب سبب
حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ العزیز و آخرین قصہ چندیں سالست کہ گذشتہ است کہ من
ہنوز میان بستہ خود نکشادم حکایت کردند از حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند
بعد ازاں فرصت ہر یکے ازاں سخنان کہ حضرت خواجہ بزرگ مرا فرمودہ بودند در محل نشستن
اثر خود می نمود در آن محل نتیجہ عمل باں وصیت معائنہ می گشت و چون مامور بودم متخص
اخبار رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام و آثار صحابہ کرام رضوان اللہ علیہم اجمعین ملازمت علماء
می نمودم و احادیث میخواندم و آثار صحابہ معلوم میکردم و بہر یک عمل میکردم و نتیجہ آن
بعنایت الہی در خود مشاہدہ میکردم حکایت کردند از حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ کہ
در اوایل جذبہ شبہ نزدیک مزار مرزا حسن بودم و در ویش محمد زہد با من بود و تکیہ کردہ بودم
در آن حال روح من از قالب من بیرون آمد و گردان گردان بطرف آسمان رفت و بہاں صفت
آسمان اول را سیر کرد و از آنجا با آسمان دوم و سوم و چہارم باں طریق رفت و سیر کرد و بچندین گردان
گردان بسوئے زمین آمدہ در قالب من درآمد و ازین احوال محمد زہد اہل پنج خبر نہشت و کس با
وقوف نیست کہ مارچہ حالت است حکایت کردند حضرت خواجہ علماء الحق والدین عظمیہ
ترتیبہ از حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ کہ فرمودند در آن مبادے احوال شبہ در مسجد زیور تون
در پس ستونی متوجہ بقبلہ نشسته بودم ناگاہ اثر غیبت و فنا ظاہر شدن گرفت و اندک اندک
استیلا آورد و یکی از خوشنیتن محو شدم و در آن حالت بقدر کئی رسیدم گفتند آگاہ باش آنچه مطلوب
و مقصود است یا نئی میآں رسیدی بعد از فرستے مرا باز ازاں حالت بخود آوردند حکایت

کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مشہدہ اللفظ مبارک حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ
 کہ فرمودند ہم در مبادی احوال بعد از قصہ زیور تون روزے در آن بلغ بودم و اشارت
 باں بلغے کردند کہ حالیا مزار مرقد منور و مطہر ایشان در آنجاست و جماعت متعلقان با من در آن
 بلغ بودند ناگاہ اثر جذبات و لطف عنایت بے علت آملی ظاہر شدن گرفت و مضطرب و
 بیقراری پدید آمد و متوانستم کہ با سترحت مشغول گردم بقرار برخاستم و متوجہ قبلہ نشستم ناگاہ در آن
 توجہ غیبیہ واقع شد و آن غیبت بقضاء حقیقی انجامید و بحقیقت فیضانہ اللہ عز و جل رسانید و در آن
 فنا معاینہ دیدم کہ روح مرا بر ملکوت آسمانها گذرانید و بد آنجا رسید کہ کُوج من در صورت ستارہ در
 دریائے نور بے نہایت محو و ناپدید شد و اثرے از حیات ظاہری بر قالب من نماند و اہل و
 متعلقان در آن حالت مے گریستن و مضطرب و بیخودی ظاہر میکردند ناگاہ پارہ پارہ بوجود
 بشریت مرا باز آوردند و آن غیبت و فنا کئی در آن وقت مدت شش ساعت بخوبی کمابیش
 داشتہ است حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ در اواخر حیات در حالیکہ
 از ابتدای حال سلوک خود حکایت میکردند و توجہات خود را بار و بار طیبہ مشایخ طریقت
 و کبرا حقیقت قیاس اللہ سرہ ظہور اثر توجہ بر حائزہ یک ایشان را بیان میکرد میگفتند از توجہ و احاطہ فی نفسی انقطاع
 تمام و بجزو کلی از علایق ظاہری رباطی بود و ہر گاہ بروحانیت خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی
 قدس اللہ سرہ توجہ نمودہ شدی اثر آن توجہ مشاہدہ بے صفتی محض بودے و در آن بے صفتی
 پنج اثرے در وی مطالعہ نمے قتاد و تریاخ سنہ تسع و ثمانین و سبعمائہ این بندہ ضعیف در خدمت
 حضرت خواجہ ماقدس سرہ بود و میفرمودند مدت بیست و دو سالست کہ ماتباعت طریقت حضرت
 خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ روحہ مے نمایم و ایشان بے صفت بودند اگر کسے بشناسد
 من نیز این زماں بے صفتم حکایت کرد صالحے کہ در آن فرصت اوایل کہ حضرت خواجہ ماہ
 قدس سرہ ریاضتے عظیم داشتند گاہ گاہ ایں معتقد بصحبت شریف ایشان میرسد اتفاقاً نفل
 زمستان بود و ہوا بغایت سرد و سحر گاہے بود کہ حضرت خواجہ بکلبہ ایں فقیر رسیدند و اثر

ریاضت در ایشان ظاهر بود و تبحر و نقطه تمام داشتند در آن ساعت فرمود مدت هشت ماه بود که ما توجه بروحانیت او پس قرنی و بیستم در صفت او سیر سلوک میگردیم اینک این لحظه از صفت او بیرون آمدیم حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطاء اللہ تریب از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ بسیار میفرمودند کار گذار رزقندہ این راہ را نیاز و مسکن و علو بہمت است و ما را ازین در در آورده اند و ہر چہ یافتیم ازین دریا یافتیم بہمت

ایجا سرخ زرد و جامہ پارہ خزند بازار چہ قصب فروشان و گریست
شبہ در زیر قون بودم در راہ میرفتم بہ پہلے رسیدم حالے عجب در من تصرف کرد و الہامے بدل من رسید کہ از حضرت ما چہ میخواہی بطلب از راہ نیاز و مسکن گفتیم آہی از دریا ہائے رحمت و عنایت خود ذرۂ نصیب من کن الہامے رسید باز کہ از کرم حضرت ماذرہ مے طلبی حال بر من دیگر گوس شد و علو بہمت و حرکت آمد بقوتے ہر چہ تمام تر طباطبائے بر روی خود زدم چنانکہ اشراک تا چند روز باقی بود پس از آن گفتیم پاکا کر یا وریا مے رحمت و عنایت خود را فشار حال من کن و مرا قوت تحمل آں بخش در حال اثر عنایت و موہبت بظہور آمد و از برکت آں دیدہ شد ہر چہ دیدہ شد بہمت

بہمت ترا بکنرۂ کبریا کشد این سقف گاہ را بہ ازین نردبان مجولہ
ما آن پل را پل بہمت گفتیم حکایت کردند علاء الحق والدین طیب اللہ تریب از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ در زمانیکہ از بدایات احوال خود حکایت میکردند فرمودند - ما دوست تن بودیم کہ قدم دریں راہ طلب نہادہ بودیم و دایم بہمت من آں بود کہ از ہمہ در گذرم عنایت الہی در رسید و مرا از ہمہ در گذرانید و بمقتضو رسانید بہمت

مردان ریش بہمت و دیدہ روند زان درہ او نشان پیدائے عنایت
حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند دریں راہ فنی و جو و نیستی و کم دیدن بزرگ کار نیست سر رشته دولت وصول

بقبول است و من دریں طور نسبت ہر طبقہ از طبقات موجودات سیر و سلوک کردم و خود را بہر
 ذرہ از ذرات موازنہ کردم ہمہ را از خود بحقیقت بہتر دیدم تا بحدیکہ طبقہ فضلات را نیز سیر کردم
 در انہما منفعت یافتہم و در خود ہیچ منفعت نیافتہم بفضلہ سگ رسیدم تصور کردم کہ دروے منفعت
 نباشد مدتی نفس خود را بریں قرار دادم آخر الامر معلوم کردم کہ دروے نیز منفعتی بودہ است
 بتجیق دامنم کہ در من ہیچ نوع منفعت نیست چنانکہ گفتہ اند رباعی

از ہیچ کسے خوشیتن بے خبرم   از ہیچ سگے بہ نیم الا بستم
 ہر چند بحال خوشیتن مے نگرم   یک جہہ نیز زوز قہم تا بستم

حکایت کردند علما اہل حق والدین عطر اللہ ترینہ از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ از کمال
 شفقت و عنایت تربیتی کہ حضرت ایشاں راقدس سرہ در حق رزمندگان ایں راہ بود و علو
 ہمت را بایشاں جنیں مے نمودند و میفرمودند کہ ہرگز شمارا بجل نکنم اگر شمارا ہمت در طلب مقصود
 چنان نباشد کہ قدم خود را بر سر من نہید و بگذرید و دریں سخن خواجہ ما اشارتت بانکہ شیخ بحسب
 ظاہر و باطن در جمیع مقامات و منازل معراج مرید است و ترقی از حالے و صفیے بتجیق مرید را
 بواسطہ مراقبہ مطلق ظاہری و باطنی شیخ است توجہ او چنان مے باید کہ مرید بر براق ہمت سوار گردد
 و از حسیض بشریت بسرحد بقاء ملکیت جولان نماید انکہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
 مرہم المومنین علی راضی اللہ عنہ فرمودند تا قدم بر کتف مبارک حضرت نہاد و بیتاں را
 از دیوار کعبہ بنیخست اشارت بہیں صفت است حکایت کرد و دشمندرے کہ از محبان
 حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ بود کہ در اں فرصت و بخت را بطلب علم بغایت مشغول
 در فتح آباد ساکن مے بود یک بار در آخر روز در شہر بخارا را بابا یکے از درویشان حضرت
 خواجہ ماقات شد گفت کہ چرا بصحبت حضرت خواجہ ماقدس سرہ مے خستابی من اورا غریب
 گفتم کہ روزیگاہ است و در خاطر من گذشت کہ دریانت حضرت خواجہ را احرام علیحدہ میدیاید
 کرد و دیگر انکہ مجلس شریف ایشاں را بوجود خود چہ ملتوث سازم و بمنزل خود رنم بامدیگاہ از

فتح آباد متوجہ حضرت خواجہ شہد چوں بقائے ایشان مشرف شدم حضرت خواجہ توجہ
 بعضے از اصحاب کردند و فرمودند دوستی داشتیم و دشمنی نبود و فقیہ و بزرگ و بصحبت مایه رسید
 اور گفتیم کہ چونست کہ بصحبت کم مشرف میشویم آں دشمنند فرمود کہ میخواہم کہ مجلس شریف حضرت
 خواجہ را بوجود خود ملوث سازم ماں فقیہ را گفتیم حال این چنین نیست بیاتام صاحب مارا بینی
 و اورا بطرف خانہ بردیم سگ گر کہنی بود کہ با او صحبت میداشتیم آں دشمنند را گفتیم کہ صاحب ما
 این جانور است چه جائے این حکایات است کہ شما میگویند سمیت

سگ بزرگسے باشد کو پیش سگ کو پیش جال را محلے پند دل را قدرے داند
 حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین روح اللہ روحہ کہ میفرمودند سخن کبرے حقیقت
 است کہ روزندہ این راہ اگر نفس خود را صد بار از نفس فرعون بدتر نینداند اندرین راہ نیست
 حکایت کرد آن دشمنند کہ در آن تیلخ کہ آنچنان لشکر عظیم از طرف دشت بچاق بخارا آمد
 و آن چنداں خلق ولایت بخارا و رخصار در آمدند و از غایت از دحام مردم بسیار از باہما میرزہ
 بودند روزے حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ باجمعی از درویشان کہ در آن حادثہ ورجوار
 حضرت ایشان بودند بر بامے کہ مسجد ساخته بودند و نماز جماعت میگذازدند نشستہ بودند اتفاقاً
 کس از طلبہ علم کہ از محبان حضرت خواجہ بودند آمدند و خواجہ ایشان را فرمودند کہ این باہمارا
 کہ دریں حوالے خلق میرزہ ساخته اند پاک سازید کہ من جمیع میرزہاے شہر بخارا را پاک کردہ بودم
 و بر سر کشیدہ بودم و من چوں این عمل را بدرویشے گفتیم گفت سہل کارے کردہ کہ بر سر کشیدہ
 من میرزہ پاک کردہ بودم و سر خود بر کشیدہ حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ
 کہ در اوایل جذبات و طلب مرا بایکے از دوستان حق جل جلالہ ملاقات شدہ با من خلیا
 کردند از آشنایان مے نمائی گفتیم امید وارم کہ از برکت نظر دوستان حق آشنا شوم آں عزیزیت
 حق از من پرسید کہ معاملہ باروزے چوں میکنی گفتیم اگر مے یابم شکر مے کنم و اگر نھے یابم صبر کنم
 آں عزیز تر تبسم فرمود و گفت این سہل کاریست کہ تو کردہ کار آنست کہ نفس خود را در توبہ و آری

و اگر ہفتہ نان و آب نباید سرکشی نکلند من تضرع کروم و از اس عزیز ہمداد نمودم چنین فرمود مرا کہ در
 بیابانے در آئی کہ امید نفس با انکیہ از خلق متقطع گردد و بریں قدم تاسہ روز سلوک کنی چوں روز
 چہارم شود من کو ہے خواہی رسید شاہ سوارے ترا پیش آید بر مرکب برہنہ نشست چوں بری بر اسلما
 کنی و بگذرے چوں از وسہ قدم گذری ترا خواہد گفت اے جوان قرصے دارم گیر با اولتفات کن۔
 من یاشارت اور در بیابانے درآمد وہاں طریق رفتم چوں سر روز گذشت روز چہارم بدین کہ ہے
 رسیدم و اس شہسوار باں کیفیت مرا پیش آمد برو سلام کردم و از نو گد شتم بر من قرص عرض کرد باں
 التفات نکردم باز فرمودند اس عزیز کہ بدید یافت خاطر باور خدمت فرو ماندگان و ضعیقان و شکستگان
 و کسانیکہ خلق بایشان نظرے و التفاتے ندارند مے باید مشغول گردی و مسکن و نیاز پیش آرمی
 و تن براں اشارت او باں طریق مشغول شد مودتے براں صفت سلوک کردم و باز فرمود کہ
 عزیز کہ بر عایت و تیمار حیوانات استلوگی نمائی و بر قدم نیاز باشی کہ اینہا نیز خلق خدائند و مقرر ہویت
 بنسبت ایشان نیز ہست و اگر ریشے و جزا حتم بر پشت و پہلوے ایشان با خند بتدبیر و علاج آں مشغول
 گردی و بر موجب آں امر باں خدمت قیام نمودم و فرصتے باں مواظبت کردم و اگر در را ہے حیوانی
 مبرا پیش آمدی تو گفت میکردم تا اول او گد شتی بر پیشے میکردم و شہار دے خود را بر جایانیکہ سم ستور
 ہوے بر زمین مے مالیدم مدت ہفت سال بریں منوال دریں راہ رفتم باز فرمودند کہ بخدمت سکا
 ایں در گاہ از سر نیار مشغول باشی و ادایشان طلب کہ دریں میان با یک سکے خواہی رسید۔
 سعادتے خواہد رسید و من باں اشارت ایں خدمت غنیمت شمرم و ملازمت مے نمودم تا شہ
 رسیدم و حال من دیگر بود نیاز و تضرع پیش آں سگ بروم و اگر عظیم بر من منغولی شد مداں حال
 آں جانور امیدم کہ پشت خود را بر زمین دشت دروے سوئے آسمان کرد و ہر چہا دوست۔
 خود از زمین برداشت و او را عزیز و نالہ از دشیندہ مے خدمت من از راہ شکستگی و نیاز ہر دو دست برداشت
 بودم و آمین میگفتم تا چہد انکہ آں جانور خاموش شد و بحالت خود میاز آمد و ہم دریں اوقات روزے
 در وقت گرم گاہ نمود از قصر عارفان بطرے میرفتم درں حال آں جانور را کہ اور آفتاب پرست میگنید

دیدم که در جمال آفتاب حیران و مستغرق شده است ازاں صفت او مراد و تفسیر شد و خاطر من آمد
 که از دور خواهم نامراییں بارگاه شفاعت کند بادی و حرمت و نیاز تمام ایستادم و هر دو دست برداشتم
 آں جانور از حالت انحراف باز آمد و پشت خود بر زمین نهاد و دروئے آسمان کرد تا میری و من
 آمین میگفتم و باز فرمود بجز حرمت راهی نباید مشغول گردی اگر در راه چهره ظاهر بود که سبب گناهت خلایق بود و آنرا
 از نظر ایشان پوشیده گردانی تا زیان زده نشوند و من بآن عمل مشغول می بودم و در آن هفت سال
 هرگز آستین من از خاک خالی نبود و هر عمل که آمد دست حق فرمود من آنرا از راه صدق و نیاز بجائے آوردم
 و نتیجه هر ازل عملها در خود مشاهده کردم و ترقی تمام در خود معلوم کردم حکایت کرد از حضرت خواجہ مایندک
 سرود و اواخر اہل حال خود حکایت میکرد فرمود فضل نستان بود و ہوا بنایت نہ صحیح آہل حق کردند بود و بر یونان
 با جمعی از درویشان در منزلی بودم و مرا در آن شب جنیتل بغسل شد از آنجا بیرون آمدم بہر طریقی کہ
 رفتم چہیزے نیافتم کہ بآن سجہ را شکستم و آب گیرم و غسل آمدم و خواستم کہ نیرہن بچکس بوسطہ من در خیال
 شب مشوش حال گردو کہسہ را اعلام نکردم کہ نیرہن پوشیدہ بودم و در آن سہرا از زیور یونان
 بقصر عارفان آمدم و چون بمنزل رسیدم خواستم کہ بچکس از متعلقان بر حال من باخبر شود
 و اطراف و حوالے منزل نقض کردم آخر الامر بر کنار حوضیکہ نزدیک مسجد است کہ منیافتم کہ ستور از آباں آب میدادند
 بر حمت و شفقت بسیار رخ را شکستم و دست من مجروح شد بآں کہ و گب گرفتہ و غسل کردم سہرا بنایت و من اثر کردہاں
 پوشیدہ بودم و در آن شب در آن سہرا از قصر عارفان باز طرف زیور یونان متوجہ شدم حکایت کرد خواجہ علاء الحق
 والدین از حضرت خواجہ مایندک سرود کہ ہما کہ فرمودند در آن جذبات و تجویبی بہر طریقی میرفتم و پا
 من از خار و خاشاک مجروح گشتہ بود کہ نیرہن پوشیدہ و بر برداشتم اتفاقاً فضل نستان بود و ہوا بنایت
 سر دشبہ مرا جاذبہ صحت حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمہ پیدا شد چون بمنزل ایشان رسیدم
 امیر یادر و ایشان در موضعی نشستہ بودند چون نظر مبارک ایشان بر من افتاد سوال کردند کہ
 این کیست چون معلوم کردند اشارت فرمودند کہ زود او را ازین منزل بیرون کنید و چون ازاں
 منزل بیرون آمدم نزدیک شد کہ نفس من سر کشی کند و عنان تسلیم و ارات در باید عنایت

الطی مدین حال مراری کرد با خود گفتیم این خواری از برائے رضائے حضرت عزت جلست
 غفنه گزیده دهن است ازین دگر نیت سربا زیر آستان عزت نهادم و گفتیم حال که خواهد سر ازین آستان
 نخواهم بردشت اندک اندک برف می آید و هوای سرد بود چوں صبح نزدیک شد خدمت امیر کلال قدس
 از منزل بیرون آمدند مقدم شریف بر سر من نهادند سر از آستان برداشتند و در منزل در آورده و
 بشارت دادند و فرمودند فرزندان لباس سعادت بر قد داشت و بدست مبارک خود خس و خا
 خاشاک را از پائے من کشیدند و حرمت بار پاک میکردند و نظر بسیار فرمودند حکایت کردند
 خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مرقده از حضرت خواجہ ماقده اللہ سرہ در زمانیکہ از ریاض
 و مجاہدات خود حکایت میکردند فتور طالبان را و طلب ذکر کردند و در آخر آن فرمودند ہر صاحبیکہ از
 منزل بیرون می آید میگوید شاید کہ طالبی سر بر آستان عزت نہادہ باشد ہمہ عالم شیخ است
 مرید نیست

گرنشاید بدوست رہ بردن خشر طیار است و طلب مردن

حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقده سرہ می فرمودند کہ من در بخارا بودم و خدمت سید
 امیر کلال رحمہ اللہ در لشف بودم و اجازت دریافت صحبت ایشان پیدا شد بطرف لشف
 متوجہ شدم چوں بخدمت ایشان رسیدم فرمودند فرزند در محل نیک آمدی خدایا بار آورده ایم کہ
 نیست کہ سیرم آوردن آن اشارت را قبول کردم ہمہ ہیزم خازن خیلان را بر پشت خود نزدیک
 خندان آوردم بہیت

جمال کعب چنان می دو اندم بنشاط کہ خار ہائے مغیلاں حریرے آید

و میفرمودند کہ بر خدمت مولانا بہار الدین و دیگرانی رحمہ اللہ حدیث خواندہ بودند و اثنائے
 طلب این راہ گذرین بر لشف افتاد خدمت ایشان را اتفاق و اعیہ آں شدہ بود کہ با سخنے عمارت
 فرمایند و در آن موضع دو خان کج بسیار بود و ہتھیاج تبر شد بزبان مولانا گذشت کہ تیرا در بخارا
 بست نزدیک مولانا حسام الدین اصلی چوں من نگرانی خاطر مولانا را معلوم کردم بطریقہ کہ

مولانا آن جمع حاضران معلوم نکلند از لشف بطرف بخارا متوجہ شدم و آن تبر مولانا روز دیگر از
بخارا بشف آوردم بخیریت مولانا بہاد الدین رسانیدم حکایت کردند کہ در آن فرصت
کہ حضرت خواجہ ماقس اللہ سرہ در قصر عارفان بعمارت مسجد مشغول بودند بر سربارک خود برہام
مسجد گل مے کشیدند و این ہیئت میخواندند ہیئت

بجان و دل کنم کار تو چہ انکم بسر ویدہ کشم بار تو چہ انکشتم
حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر شد ترتبہ کہ حضرت خواجہ ماقس سرہ در کبر
سن بسیار ذکر میکردند کہ مادر اوقات جوانی از حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ درخواستہ بودیم کہ در
توفیق بخشہ و قوت تحمل بار ہائے این راہ کرمت فرمایند تا ہر ریاضتے و بارے کہ دریں راہ باشد کشتم
و حضرت احدیث جل الطافہ کرم فرمود و با جاہت عنایت کرد تا بار ہائے این راہ را در
جوانی کشیدم و در پیرے آزاد گشتم ہیئت

رسم ہیئت کہ مالکان تحسیر آزاد کنند بندہ یہ

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ شہدہ از حضرت خواجہ ماقس اللہ سرہ کہ
کہ میفرمودند کہ در بد ہیئت طلب بہر صاحب دولتے میرسیدم از دوسے پرسیدم ضعیفہ را با قوی کار
قنادر است چہ کند فرمودند کہ صبر کنند تا روزے بسر وقت یکے از دوستان حق تعالیٰ رسیدم
ازو پرسیدم از من پرسیدند کہ حال چیست گفتم مستطیر عنایتیم آں دوست حق فرمودے فرزند
ما جیتیم و نیا فیتیم تو طلب کن کہ خواہی یافت از برکت نفس آن عزیز از آں روز بانجد و طلب من
زیادت شد و دریں راہ حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت
خواجہ ماقس سرہ کہ فرمودند در اوائل طلب روزے گذر من در قمار خانہ افتاد و جمعے را ویدم
کہ بظہار مشغول بودند و در آن جمع دو کس را متغراق تمام بود و در آن کار اما یکے مغلوب شدہ بود
و ہر چہ داشت از تقدیر و سنیہ و ریاضتہ و یا جوہاں نہر لطفہ سعی و جد و در آن کار زیادہ بود و ہاں حرفیہ
غالب سے گفتے یار شہید من روئے اگر سر زد و از پس کار روئے نگر و انم چوں من آں حالت

ویرا دیدم دران کارا زان ذوق و شوق اور مرغیرت آمد ازان روز باز طلب و سعی من دریں
 راہ دزنی شد بیت

تا در زنی بہرچہ داری آتش ہرگز نشود حقیقت وقت تو خوش
 حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ شہزادہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمود
 در بدایت طلب حال چنان بود کہ ہر جا دو کس با یکدیگر سخن میگفتند من گوش میدادم اگر سخن او میگفتند
 خداوے شدم و اگر سخن عزیز میگفتند بغایت ملول مے شدم بیت
 ہر کہ نہ گویائے تو خاموش بہ ہرچہ نہ یار تو فراموش بہ

و میفرمودند کہ گاہے احوال بر من غلبہ میکرد و بے طاقت شدم آشنائے مے جسم کہ از عالم مقصود باو
 گویم و اندو شنوم بیت

گیر تیج نیاکم کس کے بنشانم تا او ز تو میگوید من مے شنوم
 حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمودند دران غلبات طلب روزے از
 بخار با طرف نفس میرفتم بد ریافت صحبت شریف سید امیر کلال چوں بر باط جفرانی رسیدم سو کہ
 مرا پیش آمد چوبے بزرگ بر سرم گاہ باناں بدست گرفته نمد پوشیدہ نزدیک من آمد و باں چوبہ مرا زرد
 و بزبان ترکی مرا گفت اسپاں را دیدی من با او بیچ سخن نگفتم چند بار پیش راہ مرا گرفت و بچنان شویش
 مرا وادرا گفتم من ترا مے شناسم کہ تو کیستی تا بر باط قراول در عقب من آمد و مرا گفت بیتا زمانے
 صحبت داریم و من باو التفات نکردم چوں بخدمت امیر سید کلال رسیدم فرمودند بخدست خواجہ
 خضر علیہ السلام التفات نکردے گفتم بلے چوں متوجہ حضرت شام بودم باو التفات نکردم۔

حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمودند کہ دران فرصت کہ ملازمت سید امیر
 کلال میکردم روزے خدمت سید امیر کلال با جماعت در ویشان در مے میرفتند ویں
 اثنا خدمت امیر در راہ خطی کشیدند و فرمودند کہے ایں خط گذرد و جماعت و ویشاں تخریدند و
 ایستادند عنایت الہی مرا یاری کرد و قدم نہاد و ازان خط گذشتم و در عقب امیر رواں شدم چوں

نزدیک پیر رسیدم در من نظر کردند و فرمودند نیک کردی بسے فرزند که بختی از ما باز نماندی بیت
 ہر کجا خط مشکلی باشند حمد کن تا درون خط باشی

حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین فرزند مرقدہ از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمود
 در آن جذبات یک بار از بخارا بہ لشت میفرستم اتفاقاً والدہ من آنجا بود با مادہ کے ہر جا ہے
 رسیدم جو نے را دیدم نماز با ملاوگہ زارہ بود و دوست نیاز برداشتہ وعامے کرد و من آمین میگفتم
 و ہر خاطر من گذشت کہ از و پرسم کہ چہ دعا کردی کہ من آمین گفتم از آن جوان پرسیدم گفت پدر
 و مادہ کے دارم دعا کردم کہ آگہی اگر ایشان مرا از حضرت تو باز میبارند و دیدار ایشان مرا روز کے کن
 خواجہ ما فرمودند من شکر کردم کہ آمین گفتم فرمود

ہر کہ ما زارہ طہنت آدم خویش است گر عشاق رہش نیست کہ بیگانہ است

بیت

ترک خویش و ترک خویشاں کردہم ہر کہ بے او پارا باغیاں است

حکایت کردند کہ بار اول کہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ از حج آمدند از راہ لشت بقصر
 عافان نزول فرمودند والدہ حضرت ایشان در شہر بخارا بودند گفتند داعیہ ملاقات
 والدہ میشود مگر فرمودند کہ اگر این نبودے یعنی اگر مرا امر از حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بتعظیم
 ایشان نبودے ایں داعیہ پیدا نشدہی ایں گفتند و بردار ز گوش بر نشستند و بطرف شہر بخارا
 روانہ شدند چوں مسافت راہ رفتند حالے عجب واقع شد در آن اثنا حضرت خواجہ سہ کرت فرمودند

توبہ نگاہ گفتند با من عتاب کردند کہ دعویٰ محبت مایمکنی و توجہ ملاقات غیرے نمائی بیت
 بر رخ ہر کس کہ نیست داغ غلامی دوست گرد پدر من بود و دشمن داغیام اوست

حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند
 بعد از آنکہ کریم علی الاطلاق جل عطاہہ بلطف بے علت و توبہ را بر من کشادہ گردانید شے در
 را ہے میفرستم عتے از یاران ایام گذشتہ مرا پیش آمدند و ببطریقہ خود مرا دعوت و ولالت کردند

وجودی نمود بنیابت الہی این کلمہ از من ظاہر شد کہ درے را کہ حق تعالیٰ بستہ باشد شما پیشوایان
کہ کشادہ گردانید ما یفتحہ اللہ للناس من رحمۃ فلا تمسکوا و ما یمسک فلا مرسل
لہ من بعدا

بیت

کس بستہ در تو باز نتواند کرد و باز بود فرزند تو آمد کرد

این سخن در آن جماعت اثر کرد و ہمہ از تمایبان شہید حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین
از حضرت خواجہ ماقدرس شہسرا کہ در زمانیکہ از او ائیل احوال خود حکایت میکردند میفرمودند
کہ مدت شششاہ در فیض بر من بستہ شد و پیچ فیض بمن ہمیر سید بیضا رفت و بے آرام گشتم خواستم کہ بخت
و ملازمت مخلوق مشغول گردم در آن حال گذر من بر مسجدے افتادہ بود و آن مسجد این نوشتہ
دیدم بیت .

اے دوست بیا کہ ما ترا یم بیگانہ مشوکہ آشنایم

چون این بیت خواندم رقت شد و عنایت الہی در رسید و با آن در بر من کشادہ شد حکایت
کردند خواجہ علاء الحق والدین از حضرت خواجہ ماقدرس شہسرا کہ میفرمودند در آن احوال عبودیت
منازل و مقامات صفت حسین ابن منصور صلاح و وکرت در وجود من پدید آمد نزدیک
شد کہ آن صدائے کہ از وی نطق آورده بود از من نیز نطقور آید در بخار اواری بود و وکرت
خود را بپائے آں وارد کردم و گفتم کہ جائے تو سر این داریست بنیابت الہی ازاں مقام عبودیت
منقولست از حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ والرضوان کہ در زبان ابن منصور اگر یکے از فرزندان
خواجہ عبد الخالق قدس اللہ سرہ مے بود این منصور بر سر وارنہ رفت حکایت کردند خواجہ
علاء الحق والدین از حضرت خواجہ ماقدرس شہسرا کہ مے فرمودند از سلطان العارفین ابو یوسف
بسطامی قدس سرہ منقول است کہ میفرمودند در مقام سیر و صفات انبیاء علیہم السلام سیر میکردم
ببارگاہ محمدی صلی اللہ علیہ وسلم رسیدم خواستم کہ در معرفت او سیر کنم و دست در دیر پیشانی من نہادند
خواجہ ما فرمودند چون من بنیابت الہی در سیر یابم مقام رسیدم گستاخی نکردم سیر نیاز و تعظیم بر

آستانه عزت و احترام آنها و حرکات بیت کرد و در پیشه که در شرف و در کباب میوه حضرت
 خواجہ ماقدس اللہ سرہ میرنم و ایشان از نسبت سلوک خود سخنی میفرمودند و در این اثنا بسیار
 از مشایخ کبار را ذکر کردند و فرمودند در مقام سلطان ابو یزید قدس سرہ سیر کردم با آنکه او
 رسیده بود من نیز رسیدم و در مقام شیخ چلبی و شیخ شیلی و این منصور حلاج نیز سیر کردم و اینجا
 که ایشانان رسیده بودند من نیز رسیدم تا اینجا یکبار گاه رسیدم که ازاں معظم تر بار گاه نبودم
 بارگاه محمد لیسیت صلی اللہ علیہ وسلم گستاخی نکردم و آنچه ابو یزید کرده بود من نکردم حرکات بیت کرد
 از حضرت خواجہ ماقدس سرہ سوال کردند که بعضی از مشایخ طریقت فرمودند که ولایت محمدیہ بر ما
 ختم شده است خواجہ فرمودند که ایشان ختم ولایت زمان خود بوده اند اما مثال این تاویل حضرت
 خواجہ مادر تا ویلات آیات و احادیث بسیار است حرکات بیت کردند خواجہ علماء الحق از این
 روح اللہ مدوح از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند جماعتی این شام از قطب الاقطاب
 زمان و اوقات زمین حاضر شدند مردانند سفید نشاندند و اطراف آن را کردند و مرابرتی
 بزرگ نشاندند و هر آینه مرا بعد از این پیچ غنی خواهد بود ذکر سلسلہ حضرات خواجگان
 نور اللہ مرقدیم حرکات بیت کردند کہ حضرت خواجہ مارا ائیس سرہ و طریقت نظر قبول بفرزندے از
 شیخ طریقت خواجہ محمد بابا پائے ساسی است قدس اللہ سرہ کہ ایشان از خلفاء حضرت
 عزیزان خواجہ علی رامینی اند و ایشان از خلفاء خواجہ محمود انجیر فتوی اند و ایشان از
 خلفاء خواجہ عارف ریوگری اند و ایشان از خلفاء حضرت خواجہ بزرگوار خواجہ عبدالحق
 عجدانی اند قدس اللہ سرہ ہم و نسبت ارادت و صحبت و تعلیم و آداب سلوک و تلقین ذکر خواجہ
 با بخار است امیر سید کمال است رحمہ اللہ کہ ایشان از خلفاء خواجہ محمد بابا پائے ساسی مذکورند
 اما نسبت تربیت حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ در سلوک بحقیقت از روحانیت حضرت
 خواجہ عبدالحق عجدانی است قدس سرہ چنانکہ شمه ازاں واقعہ در زیارت مزار مرقد اذن کردند
 و حضرت خواجہ عبدالحق از خلفاء امام ربانی شیخ ابویقوب بوسفت ہمائی اند و خواجہ

یوسف را در تصوف انتساب به شیخ طریقت ابوعلی فارمدی طوسی است که از کبار مشایخ
خراسانند و حجة الاسلام امام محمد غزالی را تربیت در علم باطن از ایشان است و شیخ ابوعلی فارمدی را
انتساب بدو طرف است یکی به شیخ بزرگوار ابو القاسم گرگانی طوسی است که نسبت سلسله به شیخ
بسه و سلسله به الطایفه شیخ چندیده پیوند و دیگر نسبت به شیخ ابوعلی فارمدی در تصوف شیخ بزرگوار
شیخ ابو الحسن خرقانی است که پیشوای مشایخ و قطب زمان خود بودند شیخ ابو الحسن خرقانی انتساب
در تصوف بساطان العارفتین شیخ ابو یزید بسطامی است و تربیت ایشان در سلوک از روحانی
شیخ ابو یزید است و ولادت شیخ ابو الحسن بعد از وفات شیخ ابو یزید به تدریس و این مدت نو دست
به شیخ ابو یزید را انتساب در تصوف با امام جعفر صادق است رضی الله عنه و تربیت ایشان از
روحانیت امام جعفر است و نقل صحیح ثابت شده است که ولادت شیخ ابو یزید بعد از وفات
امام جعفر است رضی الله عنهما و امام جعفر را انتساب در علم باطن بدو طرف است یکی به پدر خود
امام محمد باقر است رضی الله عنه و امام محمد باقر را پدر خود امام زین العابدین علی بن حسین
است بن علی رضی الله عنهم و امام زین العابدین را پدر خود سید الشهدا حسین بن علی است
رضی الله عنهم و سید الشهدا حسین بن علی را پدر خود امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم الله وجهه
و امیر المومنین علی را بحضرت رسالت صلی الله علیه و آله و صحبه و تبعه و دیگر امام جعفر را انتساب
به پدر مادر خود قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق است رضی الله عنهم و قاسم بن محمد از کبار تابعین
است و از فقهای سبعه که در میان تابعین مشهورند و آراسته بعلم ظاهر و باطن و قاسم را رضی الله
عنه انتساب در علم باطن پس از این فارسی است رضی الله عنه و سلمان فارسی را با وجود دریا
شرف صحبت رسول صلی الله علیه و سلم و تشریف سلما افتا اهل البیت انتساب در علم باطن بابکر
صدیق است رضی الله عنهم و قاسم پیغمبر بعد از انتساب بحضرت صلی الله علیه و سلم در بیان سفت
احوال و اقوال و اخلاق حضرت خواجها و طریقه و روش و نسبت سلوک ایشان و نتائج صحبت و
کیفیت معالیه ایشان با طالبان و هر محله و ذکر حقایق و لطائف که در مجالس صحبت بر لفظ مبارک

ایشان گذشتہ است حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ حضرت خواجہ
ماقدس اللہ روحہ وفاضل علی العالمین فتوہ فقیر بودند و ترک دنیا و قطع تعلقات و تفرغ و کمی و نفی
ماسوا ہمیشہ انفاس قدسیہ ایشان در اثبات فقر بودند و در محبت فقر امیفر نمودند ماہر چہ یافتیم ازین
صفت یافتیم در منزل ایشان در زمستان خاشاک مسجد می بود و در تاپستان بوریائے
کہنہ و طریقیہ ایشان چنان بود کہ در رعایت طلال و جہناب از شہات مبالغہ می نمودند
خصوصاً در باب لغتہ و آداب در مجلس صحبت آں حدیث نبوی را کہ در سرائر الوحی مذکور است قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان العبادۃ عشرۃ اجزاء تسعة منها طلب الحلال و جزوا احدہما
سائر العبادۃ میفرمودند و حضرت ایشان را با وجود کمال فقر و فاقہ و ایشار در اعلیٰ درجہ بودند و ہرگز بیک
ایشان ہدیہ آوردے بر متابعت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مثل آں ہدیہ یا مثال پ
باوا احسان میفرمودند و در جماعت متابعت از برکت صحبت ایشان آں صفات نیز حاصل
می شد و عمل می پیوستند و نتیجہ آں را در خود تحقیق مشاہدہ میکردند و بواسطہ آں در ہر محل بہشت
خود را میگذشتند و بخوار میکردند اگر دوست و ہمانے بمنزل ایشان می آمد چوں شام شدے
طعامیکہ در آن آنک تکلف بودے حاضر آوردے و پیش آں دوست گذشتندے و بطرفی
چراغ نشانندے تا آں عزیز آں طعام را بخورد و اگر در خواب شدے و ہوا سرد بودے اگر چہ
صاحب منزل را یک جامہ بیش نبودے آں را نیز بر آں عزیز پوشانیدندے و طعام حضرت
خواجہ ما از زرعیت می بود ہر سال پارہ جو و پارہ ماش زرعیت میکردند و در باب تخم وزمین و کار
فرمودن فرخ شاخ احتیاط تمام میکردند و اکابر و علما کہ بصحبت شریف ایشان میرسیدند طعام
ایشان را بطریق تبرکی میخوردند و حضرت خواجہ ما اقدس سرہ در شہر خانہ علی نبود عاریت وار
میزبیتند و ایشان را خادم و خادمہ نبود ازین معنی ایشان را سوال کردند فرمودند کہ بندگی با
خواجہ ہستی نئے امید و حضرت خواجہ میفرمودند بسبب آنکہ در آثار آگاہہ است کہ در حجرات انبواج
طاہرات رضی اللہ عنہم آوردہ و را بغربال نمے پختند چند روز در منزل ما آوردہ و را نا پختہ

طعام ساختند و خوردند جمیع متعلقان و فرزندان بخورشند مرام معلوم شد کہ این حال بوسط است
کہ ابوالہریرہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بے ادبی کردہ شد و در آن تشبیہ صوت
مساواتی نموده آمد و متابعت مے باید یک کوشیدن اما خود را سے تحقیقت در ہر امرے مقف
مے باید دید بعد ازاں آورد جو را طعام ساختند ہمہ صحت یافتند فرد

ہر کہ پے در پے رسول نکھاد از ہمہ ہرہراں بہ پیش افتاد
و حضرت خواجہ اکثر اوقات بخدمت سفرہ و بچکن طعام خود اقدام مے نمودند و در وقت خوردن
طعام مختصیص بر عایت و قوف و حضور در ویشاں را وصیت میکردند و مبالغہ و تاکید مے نمودند و
ہر چند چہاں قوی مے بود و در اں میاں کسے خواستی کہ لقمہ را از راہ غفلت بخورد حضرت خواجہ
از راہ شفقت و تربیت بطریقہ اورا گاہ کردند و نگذاشتند کہ آں لقمہ را بخورد و اگر طعام
بغفلت و کہ بہت پختہ شدہ بودے آں را بخورد و بچکس را از در ویشاں نمیگذاشتند کہ بخورد
حکایت کردند کہ یک بارے حضرت خواجہ ماقدس سرہ بنودیوت رفتہ بودند و در ویشاں
طعامے بحضرت ایشاں آوردہ است فرمودند مارا نے شاید از این طعام خوردن بسبب آنکہ
بغضب پختہ شدہ است از زبان آرد و بچکن غیر کردن بچکن آں درکے غضبہ بودہ است و اگر یکے گفتیرے غضب
یا بکہ بہت دردیگ روی آں طعام را نخوردند و مے فرمودند ہر کارے کہ غضب و غفلت دیدار
و دشواری کردہ میشود در اں کار خیر و برکت نیست نفس و شیطان راہ یافتہ است نتیجہ ازاں عمل کہ
بنظور آید بناے صدور اعمال صالحہ و فعال حسنہ بر طعام حلال است کہ از سر و قوف و آگاہی خورد
شود و حضور در جمیع اوقات خاصہ در نماز از اینجا حاصل میشود حکایت کردند کہ در اں فرصت
کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ بہرات رسیدند ملک حسین را داعیہ پیدا شد کہ جمیع علماء
مشایخ را کہ در شہر بہرات بودند دعوتے بہ ہر ہمہ را طلب داشت و در اں چہل ع قوی شد
حسین بنفس خود بخدمت سفرہ قیام نمود و گفت بخورید کہ حلال است و جہاں طعام از ہر
مرا میراث رسیدہ است اگر تقیامت چیزے باشد بعدہ من حاضران بخوردند و حضرت خواجہ

بنحور وند شیخ الاسلام مولانا قطب الدین که مقتداے ولایت هرات بودند و بر خوان ملک
 متوجه بحضرت خواجه شده گفتند که طعام ملک را چرخ نموده خورید ایشان فرمودند مرا حاکم است
 این قصه را بر عرض کردم مراد و راه پیش آورد و گفت اگر بخوری گوئی که بر خوان ملک طعام بخورده
 ام و اگر خوری پرسند که چرا خور دی چه گوئی چون حضرت خواجه ما این نکته بزرگ در طریقت پلوانا
 قطب الدین هروی در چنان مجمع گفتند حال مولانا دیگر شد ملک را گفتند در ویشا چنان
 نکته فرمودند و اشارت بحضرت خواجه کردند آنگاه از ملک درخواست کردند که مژمارا بایشان
 بخشند ملک نیز از آن نکته متحیر شده درخواست مولانا را قبول کرد و توجه مولانا کرد و گفت پس این
 طعام را با که صرف کنیم مولانا گفتند جواب این هم از ایشان پرسیم از حضرت خواجه سوال کردند فرمود
 در شریعت و طیفه آنست که هر چیزیکه در شبهه است مصرف آن فقر است اگر چه این طعام ماحلا
 است شک نیست که در هرات چندین مردم باشند و بقیه ازین طعام محتاج باشند بایشان میباشد
 و آنحضرت مجلس از آن انقاس قدسیه خواجه در حیرت ماندند حکایت کردند که در آن وقت که حضرت
 خواجه ما قدس الله سره در بلده سمرخس بودند قاصدان ملک حسین از هرات رسیدند و نشان
 ملک ظاهر گردانیدند مضمون آنکه ما را شتیاق صحبت در ویشان است اشارت چه میشود و اگر چه حضرت
 خواجه ما را ملاقات ملوک و سلاطین و طیفه نبود اما بواسطه آنکه اگر ملک حسین بطرف طوس
 یا سمرخس توجیه نموده بر خلق آن دیار دشوار می شد حضرت خواجه ما بنا بر این معنی بطرف
 هرات متوجه شدند چون مجلس ملک رسیدند از دهام عظیم بود و از ششم و هدم و اعیان و ارکان
 مملکت هرات جمیع کثیر حاضر بودند چون حضرت خواجه ما با ملک ملاقات کردند با عین تگداشت
 خوان حاضر آمدند با نواع تکلف کرده بودند حاضران بخوردن طعام مشغول شدند حضرت خواجه
 بنحور وند بعد از گذشت صید حاضر آوردند خواجه از آن هم نخوردند علما گفتند که در گوشت صید شبهه نیست چرا بنحورید
 خواجه فرمودند مرا بر خوان ملک نشانی طعام خوردن من متقدماست ام و اینک از ویشا در ویشا
 اینجا حاضر است ایشان چه دانند که من چه طعام بخورم ازین سخن سخانی خواجه همه خاموش شدند چون خوان

برداشتند ملک از حضرت خواجہ سوال کرد کہ صفت درویشی شمار آموز وئی است خواجہ فرمودند
 بحکم خداوند من جاذبات الحق توازن عمل الثقلین جذبہ رسید و ہاں سعادت
 مشرف قدم ملک پر سید کہ پس در طریقہ شتا و کرہ و سماع و خلوت مے باشد خواجہ فرمودند
 نے باشد ملک پر سید پس طریقہ شتا چسیت خواجہ فرمودند سخن خانوادہ خواجہ عبدالحق
 عجمدانی است قدس سرہ کہ خلوت در انجمن ملک پر سید کہ خلوت در انجمن چہ می باشد خواجہ فرمودند
 بظاہر با خلق بودن و باطن با حق بیت

از دروں شتا و از بروں بیگانہ و شس این چنین زیار و شس کم مے بود اندر جہاں
 ملک گفت ایں چنین میسر شود خواجہ فرمودند حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در کتاب کریم خود
 میفرماید مہ جال لا تلہیہم تجارۃ ولا بیع عن ذکر اللہ - بعد از زمانے ملک سوال
 کرد کہ بعضی از مشایخ گفتہ اند الولائیۃ افضل من النبوتہ کہ ام ولایت است کہ از نبوت فاضلتر
 است خواجہ فرمودند ولایت ہاں نبی فاضلتر است از نبوت اور روایت کرد در ویشے کہ
 در آن سفر کہ در خدمت خواجہ مابود کہ حضرت ایشان در ہرات در خانقاہ شیخ عبد اللہ
 انصاری علیہ غفران الباری نزول فرمودہ بودند چوں آل روز در مجلس ملک از حضرت
 خواجہ آن سخنان سبحانی بظہور آمد در ہاں شام ملک حسین باجمعی از خواص بارگاہ خود
 انواع خدمتہا در طبقہا بنجہ خدمت خواجہ فرستادند و التماس نمودند کہ قبول فرمایند خواجہ آن
 ہدیہ را قبول نفرمودند و گفتند دریں چند سال کہ حق تعالیٰ با من عنایت کردہ است و دریں
 میدان درویشی پیچ احد مے نتوانستہ است کہ پشت مرا بر زمین آرد ملک را گوید کہ تا با شال
 ایں معنی خاطر خود را مشغول نگردانم چوں فرصتے گزشت ہمدراں شب خواجہ سرایان ملک
 آمدند و از طرف خاتون ملک نیاز مندی بسیار اظہار کردند و پیراہنے و جامہ و رومال آوردند
 کہ اینہارا خاتون ملک بہ نیاز مندی تمام بدست خود رشتہ است و در خواست مے نماید کہ قبول
 فرمایند و الحاح بسیار کردند خواجہ آنہا را نیز قبول نفرمودند و ارنمایکہ خواجہ بشہر ہرات و گندہ

تازمانیکہ بیروں آمدند و میں مدت حضرت ایشاں را نمودے و عمامہ و کفش کہنہ ہمراہ ایشاں بود
 الحق مشاہدہ ایں احوال سبب از دیوار سوخ محبت ملک و اتباع او و خلق ولایت ہر اشند
 بحضرت خواجہ بیت

دیوانہ کنی ہر دو جانش بخشی دیوانہ تو ہر دو جہاں را چہ کند

حکایت کردند در اں باغ کہ ایں زمان مرقد منور حضرت خواجہ در قصر عارفان در آنجاست
 حجرہ بود در اں حجرہ سے بودند و کیفیت احوال معاملہ ایشاں بقدر آنکہ در ویشاں را بر اں اطلاع
 میدادند چنین سے بود کہ در باب لغت و مبالغت و محافضت تمام سے نمود
 و گاہ سے کہ بروزہ سے بودند در ہر زمانے کہ مہمان آمدے اگر حاضر سے سے بود البتہ با او گفت
 میکردند و در عقب آں عزیز یاد و ویشاں میگفتند و راز را آمدہ است از اصحاب رسول صلی اللہ
 علیہ وآلہ و صحابہ وسلم کا نوالا یقرون الا عن ذواق - گفت چوں صحابہ کرام بیک جا
 جمع شدند سے و پراگندہ نشدند سے مگر بخیرے خوردن و آنروز کہ روزہ دار بودند سے گفت
 کردند سے و روزہ کشادند سے و حضرت شیخ ابو القاسم گرگانی قدس سرہ در کتاب خود
 اصول الطریقہ و فصول الحقیقہ ذکر کردہ است کہ فضل موفقت برادران در کار سے کہ معصیت
 نباشد کمتر از روزہ نوال نیست و من الاداب فی الصوم قلۃ الملاحظۃ بہ گفت یکے از اول
 روزہ آنست کہ روزہ را در نظر روزہ دار مقدار سے نباشد حکایت کردند خواجہ علامہ محبت
 والدین طیب اللہ تربتہ کہ روز سے نیاز مندی در حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ ما ہی بخیرہ آورد
 بود و در ویشاں حاضر بودند و در اں جمع جوں سے بود عابد و زاہد نیز بود اتفاقاً صایم بود خواجہ
 اورا گفتند موفقت کن و بخور نفس شریف ایشاں را اجابت نکرد حضرت خواجہ کرم فرمودند
 و باز گفتند من ثواب روزہ رمضان را بخیرہ بخوریم اجابت نکردت سوم فرمودند ہمہ ثواب روزہ رمضان
 بخیرہ بخوریم اجابت نکرد خواجہ فرمودند در حضرت سلطان العالیین ابو یوسف زید قدس سرہ چنین فرمودہ است اورا گدازید
 کہ اندر ما نگاہت منتقلست کہ آنچنان عابد از غریبہ صیام و قیام بہذلت طلب حطام نیا گرفتار شد و در مظلوم ترک ادب

و موافقت ناکردن بدرویشان و بیک دشمن نفس اولیاء اللہ از شرف صحبت ایشان محروم
 شد حکایت کرد در ویشے کہ روزے در حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہر سیا آورده بودند
 ایشان تناول میفرمودند و ویشے در آن صحبت حاضر بود و طعام بنجور و خواجہ فرمود بنجور بخوری
 گفت روزه میدارم خواجہ فرمودند چہ روزہ میداری آل درویش خاموش شد خواجہ فرمودند
 کہ بنجور کہ مار از دوشغل در آوردند وظیفہ ما اولے فرض است و واجہا و سنتہائے موکہہ من
 شغلہ الفرض عن الفضل فهو معذور و من شغلہ الفضل عن الفرض فهو مغرور و فرمودند کہ ہر کہ
 از اصحاب ماست اور امتا بعت مے باید نمود و درویش بے متابعت دریا بندہ نسبت مانیشو
 و میفرمودند آں ریاضتہا و عملہا کہ بغایت اٹھی ما بجائے آوردیم شمار اطاعت آں نیست تدبیر
 شما نیست کہ بے ہمتیہا باشد و در نسبت رضا طلبی رعایت عملہا نماید و درویش میباید کہ گران
 باشد کہ چہ عمل کند کہ آں مرضی الہ باشد از سخنان ایں طایفہ است کہ خدمت مشائخ و درویش
 را افضل از نوافل عبادت است و راخبار آمدہ است کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در سفر
 بودند ابو بکر صدیق و عمر رضی اللہ عنہما و در خدمت رسول بودند صلی اللہ علیہ وسلم و روزہ عتید
 حضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام ایشان را فرمود کہ بخورید کہ سفر است بواسطہ روزہ شمار
 ضعیف میشود و از خدمت باز مے ماند و دیگرے را بخدمت خود مشغول مے سازید
 حکایت کرد و گفتندے کہ روزے بصحبت شریف خواجہ ماقدس سرہر رسیدم اتفاقاً من
 صایم بودم و کسے از حال من واقف نبود حضرت خواجہ در ویشے را فرمودند کہ طعام بیاور
 متوجہ بمن شدند و فرمودند در حدیث صحیح وارد شدہ است بئس العبد عبد ہواہ یضالہ -
 و ایں حدیث را شرح کردند و فرمودند ہولے فضل آنست کہ در کار ترک حق نگیرد و مقام
 سیرالی اللہ ترک حق کند چوں طعام حاضر شد فرمودند بنجور کہ گفتہ اند عمر از ہمت آں میباید کہ
 کسے اول تجربہ کند و انگاہ عمل کند با تجربہ کردیم مے باید خوردن اشارت بحال من کردند کہ تو
 سالک راہ حقی و ایں روزہ تو ادہو است ترک حق کردہ حق منبت تو خوردن طعام است

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تریزہ کہ از برکت نظر حضرت خواجہ اقدس
 اللہ سرہ در اندک فرصت درویشان حضرت ایشان را احوال چنان مے شد کہ از مخلوط بشری
 و اوصاف انسانی بالکلیہ خلاص مے یافتند تا بشاہ کہ اگر طعام میخورند می طعم از طعام را معلوم
 نمیکردند از ترشی و شیرین و تلخی مے آمد کہ در ویشے طعام غیر معهود میخورده است اورا پرسیده اند کہ
 ایں چه طعام است گفتہ است طعم حال من دار وزیر کہ حالت قبض را طعم دیگر است و حالت بسط را
 طعم دیگر خلق حضرت خواجہ اقدس سرہ در اعلی درجہ بود اگر دوستی بمنزل ایشان میرسید اورا
 بانواع خدمت و رعایت میکردند و بحکم حدیث نبوی کہ ہم المومن دابة وھم المناق بطنہ
 در تربیت مرکب او مبالغہ مے نمودند تا آنکں خاطر دوست از طرف آل مرکب فارغ گشتے پیچیت
 بے شواہب مزحمیت اغیار توانستے بود و میفرمودند کہ از حضرت عزیزاں قدس سرہ منقولست
 کہ اول بخدمت و تربیت مرکب دوست اشتغال مے نمودند و میفرمودند ایں جانور بسبب شدہ
 است کہ ایں دوست تشریف قدم فرمودہ است از شیخ شادی غدیوتی رحمہ اللہ کہ از جملہ
 مشایخ منظور ان و مقبولان حضرت خواجہ ماہودہ منقولست کہ ہر گاہ دوستے و ہمائے نزدیک
 او مے آمد چوں از خدمت آل عزیز فارغ مے شد آب و علف پیش مرکب او میگذاشت و
 بہ نیاز و مسکنست تمام دوست ادب برہم نہادہ تا صحبدم مے ایستاد ہم از و منقولست کہ ہر گاہ
 درویشان حضرت خواجہ بمنزل او نزول نمیفرمودند کلوخ استنجا و استبرار ایشان را بروے
 خود مے مالیدہ و راست و مہیا میکرد و از غایت ذوق میگفت منبت اینہا ہمہ بر جان مات
 و حضرت خواجہ مارا اگر بمنزل درویشی میرفتند جمیع فرزندان و متعلقان و خادمان ایشان را
 پرہش میکردند و خاطر ہر یکے را بنوعی در مے یافتند و احوال مرغان و ستوران اورا جدا
 بجا اتمہد و تقص مے نمودند و نسبت ہر یکے شققتے بجامے آورند و میفرمودند از حضرت
 سلطان العارفين ابو یزید قدس سرہ العزیز منقولست کہ ہر گاہ از عالم استغراق باز
 مے آمدن ایں چنین معاملہ میکردند و از مکارم اخلاق حضرت خواجہ ہمسایہ و دوست ایشان

مخطوطے شدند و اور دلیل براہ حق سے شد درویشے میگفت کہ بیش از آنکہ سعادت صحبت
خواجہ شرف گردم بفرستے بدھقانی مشغول بودم پالیزی کشتہ بودم روزے حضرت خواجہ
برائے موضع گذر کردند و حاضرے بنود در پالیز تقصص کردم شنبه یا فتم زود بحضرت ایشان
بسکت و نیاز بر دم و عذر خواستم کہ حاضرے جز این نیست حضرت خواجہ بہ بلطف تمام آنرا
قبول فرمودند و مدنے مدید بامن بنسبت ظاہر شفقت کردند تا آن خلق ایشان سبب شد
بمحبت ایشان و آن محبت دلیل شد بسلوک راہ حق و بعد از آن بنسبت ظاہر و باطن بمن و
متعلقان بمن چندین سال است کہ شفقت مے کنند حضرت خواجہ بسیار در مجالس صحبت
میفرمودند و نسبت عمل آن درویش کہ خلق با آشنائندہ بودند آن درویش بنسبت ماحقی
اثبات کرد میت

جان میفرود ختم بخوے کس نیخرد
آن لحظه یار بر سر بازار مار سید

آنچه در پالیز او بود نزد یک ما آور در بطریق نیاز و ہر آئندہ برادرجب است کہ بظاہر و باطن رعایت
احوال او نمایم کہ متابعت در احسان کارے بزرگست ہر گاہ بایکدیگر دو کس ملاقات میکنند
بر آن گیر پیغمبی سلاکند جواب آن دیگر و شنبہ دو گفتہ اند آنکس حیات حق سلام اونے تواند گذارد
در رعایت سلوک این رہ است ہر کہ بجائے رسید از بخار سید چنانکہ آن بزرگوار دیں گفتہ است
من تصل بالادب و من لم تصل نزلک الادب و احوال درویشان حضرت خواجہ مانہ بزرگست
صحبت شریف ایشان آن بود کہ ہمہ را حضوری و جعیتے حامل بود اگر جامعے کہ در طریق حضرت
ایشان مبتدی بودند و از آن صحبت بواسطہ ضرورتے پیروں مے آمدند در رعایت احوال
باطن نمیتوانستند نمود و خاطر ایشان رابطہ فی ہر فتنے میشدند و از دولت آن حضور محروم
میشدند چوں بحضرت ایشان میرسیدند بنا بر ضعف احوال ایشان ہر ذرہ تعلیمیے را از او
بر رفتن خط از راہ تربیت و شفقت بایشان مے نمودند و بقدر وقوف دریافت بنسبت
آن طرفیہ ایشان معاملہ میکردند و عنایت مے فرمودند و ایشان را از آن باز پیروں

مے آوردند و طریق محافظت آن حضور او کیفیت دفع خواطر را بتکرار ایشان مے نمودند و
 بعدہ اگر آن جماعت را ہر چند مہم بودے از صحبت حضرت خواجہ میخوہند کہ بیرون آیند از
 خوف بر رفت خواطر حذر میکرد و باز از آن بحکم این حدیث صحیح کہ لا یلدغ المؤمن من جحرٍ واحد
 مرتبین خود را نگاہ میداشتند و اگر متوسط الحال مے بودند از برکت ملازمت صحبت شریف حضرت
 خواجہ و موافقت درویشان ایشان آن جماعت را قوت رعایت حضور حاصل شدہ مے بود
 و بطریق محافظت آن را در نسبت جذبہ و سلوک دانستہ مے بودند و کیفیت دفع خواطر را نیز
 شناختہ و بکرات ہر یکے را بل پیوستہ و طریقہ عذر و انابت را دریں نسبت حضرت ایشان تحقیق
 کردہ کہ صاحب قصور مے باید کہ اول آنچہ برگزیدہ است پیدا کند و نگاہ بعد از انابت بعفت
 تنصیع و در ماندگی مشغول گردد تا مقصود موجود گردد و مقصود و محصول موصول کہ اگر با وجود این مقدار
 شناخت خواطر ایشان را بیرون این صحبت بطرقے بر رفتن شعی یا ایشان را خد مے
 فرمودند مے و اندک از کرمہت و دشوار آمدی نسبت باطن در آن خدمت بر ایشان گذشتی
 و زود بتدبیر و عذر و انابت بر طریقہ معلومہ مشغول نشدند مے حضرت خواجہ ایشان را بر آن
 خواطر و آن مقدار کرمہت مواخذہ میکرد و ہار حزن و قبض ایشان را نہایت مے بود و خواہ
 باطنی ایشان تمام دیگر مے شد و حضرت خواجہ التفات شریف خود را از ایشان باز مے گرفتند
 و بحکم وضاحت علیہم الارض بما رحبت زمین فراخ بر ایشان تنگ مے شد و سر رشته نسبت
 خود را رعایت میکردند تا جرم ایشان را مے بایست سعی نمودن و آنچہ بر ایشان گذشتہ است
 پیدا کردن دہراں تدبیر بر طریقہ مذکورہ متغافل نمودن اگر بغایت آسھی مینوہندند آن بر رفت خواطر و آن
 مقدار کرمہت را پیدا کردن و طریقہ عذر و انابت را سلوک کردن از بار خلاص میافتند و سر رشته نسبت را
 بدست مے آوردند و اگر مے نداشتند پیدا کردن از خلاص و ملا تنصیع مے نمودند و بسیاری از درویشان بحضرت خواجہ شفیع میگویند
 تا آن بر رفت خواطر و کرمہت را با ایشان از راه شفقت و نرمیت مے نمودند و سر رشته نسبت خود را میافتند و بتدبیر ایشان
 در آن نسبتہا زیادتی توستہ بجا مے آمد و دریں حال حضرت خواجہ بسیار مے فرمودند کہ خلق

میگویند کہ در طریقہ ریاضت نیست و اگر درویشی با شرات حضرت ایشاں سفرے رفتہ
 مدت رفتن و محبت نمودن خوشحال سے بود از بکرت ایشاں احوال ظاہر و باطن او
 محفوظ سے بود و اگر آں درویش بعد سالے مثلاً از سفر آمد سے جمیع آنچه او در سفر واقع شدہ
 بودے در ہر منزلی تفصیل ازو سے پرسیدند و اگر او صاحب وقوف نبودے و از بیان آنچه
 برو گذشتہ است عاجز بودے از راہ شفقت ہمہ را با او شرح میفرمودند تا مزید یقین او را درین
 طریق بحال آمدے و حضرت خواجہ قدس سرہ درویشاں را در مباحث بسیار مخالفت نفس
 میفرمودند و ہر کہ باں عمل مشرف میشد نتیجہ بزرگ مشاہدہ او سے شد و یقین او درین راہ زیاد
 سے شد و میفرمودند ہر کہ توفیق یابد کہ مخالفت نفس کند ہر چند آں عمل اندک باشد باید کہ از
 بزرگ وارد و شکر توفیق حق تعالی و تقدس گوید و آنچه گفتہ اند اذا اردت مقام اکابیدالخلیاء
 بتبدیل احوال مراد از تبدیل مخالفت نفس است و میفرمودند حضرت ایشاں درویشاں را کہ لہذا
 خود را نمت نہید و ہر کہ باں عمل موفق سے شد حضرت ایشاں نیز با او نسبت آں معاملات
 میکردند و تحقیق او را در بار ایں عمل میدہند و سعادت ازاں عمل باو میسید ہر چہ اشارت آیت
 و ما ابتری نفسی ان النفس الامارۃ بالسوء ہر گناہ و عصیانی کہ بندہ بنفس خود کند گویند تحقیق
 زیادت ازاں ازو سے متصور است و ما ابتری نفسی و لا انرا کسی ما کہ ہر چہ نقل کنند از
 بشر در مکان است و آں غریزہ از حقیقت حال گفتہ است رباعی

زہر ہدی کہ تو دانی ہزار چہ دادم   حراند ازین گوئہ کس کہ من دادم
 با شکار بدم در نہاں زہد بترم   خدائے داند ازین آشکار و پنهانم

درین محل میفرمودند کہ ہر کہ بعینیت حق نفس خود را بیدی شناختہ باشد و مکید او را و السنۃ نزد
 او پس عمل سہل باشد از روندگان ایں راہ بسیار بودند کہ گناہ دیگرے را بعد و لطف اطمینان بر خود نہادہ
 اند و بار آں را کشیدہ و بظاہر و باطن خود را فدائے آں دوست کردہ مصرعہ
 از خود چو گذشتی ہمیشہ است خوشی

از احسنتم احسنتمه کانتسکم و اکثر سخنان از حضرت خواجہ نبطھو آمدہ است از اشارت و روز
 واحادیث نبوی و آثار صحابہ و سیرت سلف صلح میفرمودند قولہ تعالیٰ یا ایہا الذین
 امنوا امنوا باللہ ورسولہ اشارت بانست کہ در ظرفہ البینۃ یعنی این وجود طبعی مے باید کرد
 و اثبات معبود حقیقی مے باید نمود و وجود ذنب لایقاس بہ ذنب از حضرت جلیل قدس
 سرہ منقولست کہ میفرمودند سہ بیست سال است کہ در ایمان آوردم و خواجہ ما میفرمودند اگر چہ نماز
 و روزه و ریاضت و مجاہدت طریق وصول است بحضرت احدیت تعالیٰ و تقدس اما
 نفی وجود نزد یک ما اقرب طرق است این ہم مے باید و لیکن جز تبرک اختیار و دید تصور اعمال
 حاصل نمیشود و روز مے بلفظ مبارک خواجہ ما میگفت کہ تعلق با سواروندگان این راہ راجح
 بیفایت بزرگست بیت

تعلق حجابست مے حالی چو پیوند ما بجملہ واصلی

بر خاطر این ضعیف گذشت کہ تعلق با ایمان و سلام نیز باید کہ زیان دارد حضرت خواجہ باین
 شکستہ فرمودند و ہم کرد و توجہ نمودند کہ بیت ابن منصور صلح را نشنوده شعر
 کفرت بدین اللہ والکفر واجب علی و عند المسلمین قبیلہ

گفتہ کار ایمان و سلام حقیقی وارد و اہل حقیقت ایمان را چنین تعریف کرده اند کہ الا ایمان عقد
 القلب بنقی جمیع ما توہمت القلوب الیہ من المضار و المنافع سوی اللہ عز و جل
 منقولست کہ در ویشتہ بود حنفی المذہب از جملہ منظور ان حضرت خواجہ ما قدس سرہ روز مے
 بایک ہم از درویشان ایشان در تفریر و تحقیق ایمان سخن میگفت و برقرار و تصدیق کہ تعریف
 ایمانست تسلیم را زیادہ میکرد و آنرا تمثیل میکرد و در میان مبالغہ مے نمود و انگاہ ببحث ایشان بمع
 مبارک حضرت خواجہ رسید آن درویش را فرمودند ترا باین بحث تعلق شدہ است مصلحت آنست
 کہ از این ایمان تقلید مے گذری آن درویش مضطرب و تخیر شدہ نتوانست از آن گذشتن حضرت
 خواجہ فرمودند بعد ازین ترا در صحبت درویشان راہ نخواہر بود و طاعتش طاق شد از حضرت

ایشان مدوے طلبید و تضرع بسیار کرد تا عنایت اعلیٰ در رسید و از آن عقبہ تقلیدے در گذشت
 حاش قوی خوش شد و مطلب بسیار کرد و چون از آن حال باز آمد در حضور جمیع درویشان گفت کاشکے
 حضرت خواجہ پیش ازین یا من این لطف میگرداند الحمد للہ حضرت اللہ تعالیٰ مرا از عقبہ تقلیدے
 گذرانید و سعادت ایمان جہتی رسانید و ہم نقل آمدہ است کہ روزے خدمت خلافت پناہے
 خواجہ علاء الحق والدین را بدویشے از کبار درویشان بخارا کہ مشہور بود نسبت خلوے ملاقات
 شد و در میان ایشان تفسیہ گذشت از عالم غیرت بر آن درویش خلوے علیہ کرد آن معنی بھشت
 خواجہ ربید متوجہ خواجہ علاء الحق والدین شدند کہ تو ولی ایشان آن صفت را از خود نفی کردند باز
 حضرت خواجہ فرمودند من میگویم تو ولی ایشان چنانکہ تضرع و مسکنت بحسب ظاہر و باطن کہ در ظلا
 و طار و طیفہ ایشان بود خصوصاً در حضور خواجہ پیش آوردند حضرت خواجہ فرمودند ترا چارہ نیست
 اگر صحبت مراے طلبی از صفت ولایت گذر خدمت خواجہ علاء الحق والدین فرمودند از برکت
 توجہ حضرت خواجہ عنایات حق سبحانہ و تعالیٰ در رسید و مرا ازین عقبہ و حجاب گذرانیدہ دیدم
 آنچه دیدم و معلوم کردم کہ کمالے و حالے از آن شریف تر نیست اگر روندہ این راہ را بآن اندک
 تعلقی و وابستگی است میان او و میان مقصود آن سد عظیم است و حجاب اکبر است مصرعہ
 گریستہ نبوے زان موئے در حجابے

حکایت کردند یک بارے حضرت خواجہ ماقدم سرہ در کوفین بودند و جبے از درون
 ایشان و خلقے از آن اطراف در رکاب خواجہ میرفتند و حضرت ایشان در آن حال میگریستند
 از آن حاضران نیز میگریستند و بچاپس را بر آن حال ایشان اطلاع بے بعد از معاشرت حضرت
 خواجہ از راہ مسکنت و فقار تمام فرمودند با وجود این خرابی و بحر فلاس و بیاصلی کہ من دارم
 شایستہ آن نیست کہ سلام مرا جواب گویند حق تعالیٰ و تقدس مرا در میان خلق رسوا کرده است
 و ایشان را با من مشغول گردانیدہ درینا کسے را از حال من خبر نیست بہت
 گرداندم براندم ز شہر لے درینا کس نمیدانند مرا

ازین کلمات حضرت خواجہ ماسعوم می شود کہ در ہر محلے کہ تویم است کہ وجود سے از سالک
 ایں راہ سر پرزند بہد و عنایت حق سے باید کہ آں رانفی کنر حق ایں است کہ خواجہ فرمودہ
 اند زیر کہ تابندہ بکلیت احوال و صفات و حرکات و سکناات و خطرات و تعلقات قلبی و
 قلبی و سری و غیر آں بحق مشغول نباشد و تمام از خود منقطع نشود اسم بندگی بر و طریق حقیقت
 منقطع نگردد و وسعادت اخلاص مشرف نشود و بخت آنکہ شعب تعلقات بشریہ و ہولے
 نفس بد فرمائے بسیار است ہر خطہ بحکم حجنا من الجہاد الا صغرا الی الجہاد الا کبرا ہر
 یکے بٹری و پیزارنی و فطاع باید نمود و چنانکہ حق تعالیٰ میفرماید فمن یکفنا بالطاوع و یمن
 یا للہ فقد استمسک بالحرۃ الوثقی درین طریق اسوار حق طاوعت کفر پوسے و
 ایمان بحق در ہر قدرے شرط لازم سالک است پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است الھو
 عند اللہ البغض من جمیع الالۃ بدترین خدایانی کہ بر زمین سے پرستند ہولے
 انسان است و حق تعالیٰ میفرماید انما یت من اتخذ الھاء ھو الھن ینی لے محمد
 آں را کہ ہولے خود را بخدائے گرفتہ است آں بچارہ سے پندارو کہ او بندہ خدمت بیت
 خواجہ پندارو کہ دار و حاصیے حال خواجہ بجز پندار نیست
 در حدیث صحیح وارد شدہ است کہ لعن عبد الدائم لعن عبد الزوجۃ در ہلاکت است
 بندہ زن و فرزند ہر آنہ ہر یک بندہ چیزے میداشد آنرا پرستند بیت
 ہر چیزے کہ اندر و جہاں بستہ آتی آنست تزار و جہاں نس و عبود
 بالضرورت از ہمبہ سے باید برید و بحق تعالیٰ سے باید پیوست منقولست از حضرت عمر غزالی
 علیہ الرحمۃ والرضوان پر سید نہ کہ در ویشی چسپست فرمودند بر کندن و پیوستن بر کندن از غیر و
 پیوستن بحق تعالیٰ سخن یکے از بزرگان ایں طائفہ است کہ ہر کہ از اسواسے حق سلامت
 رنگاری یافت او مسلمانست و ہر کہ از مرادات و مقاصد خود امین گردند در و جہاں مومن
 است حق تعالیٰ میفرماید ما کان اللہ لید المؤمنین علی ما انتم علیہم الخیر من الطیب

مومن نباشد مرقا طیب را از خبیث جدا کنند هر چه مراد هوای دوست خبیث است مهم
 سخن دوست که بعد آنکه همه موجودات را از آسمانها و زمین و فرش و فرش و پشتی و از
 بند رسیدن و نارسیدن خود برخاستی و از توقع دیدن و ناپدیدن پاک شدی از همه افتها
 و بلاهای سنی بیج بلائی تزدیرین راه سخت تراز وجود نیست پنج زهرے قاتل ترویرین راه از
 تمنائے مریدان نیست از سر بهم بر باید خاست آخر سخن که حضرت خواجہ ماقدم سرحلوق
 وصیت بایں بندہ ضعیف فرمودند ویرین معنی مؤخروانی این بیت بود و بیت
 تادور زنی بهر چه داری آتش هرگز نشود تحقیق وقت تو خوش

و در آثار صحابہ آمده است رضی اللہ عنہم کہ بعضے مربعے را گفتند تعالیٰ لو من ساعۃ بیاتنا
 ساعۃ ایمان آریم و این اشارت بآنست کہ اگر جمعی از طالبان این راه بایکدیگر صحبت دارند
 و راں خیر و برکت بسیار است امید است کہ ملازمت و ملازمت بران صحبت منتفی بایمان و ہلک
 حقیقی میشود و خدمت خلافت پناہ ہے خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ تکرار در مجلس
 صحبت بتاکید و تحقیق این معنی اشارت میکردند و در ویشاں را امر میفرمودند کہ مے باید کہ
 بایکدیگر صحبت دارید کہ صحبت سنت مؤکدہ است و میفرمودند قولہ تعالیٰ و اماینعۃ ربک
 فخذت امر است از حضرت منعم علی الاحلاق عمت نعاء حضرت پیغمبر مصلی اللہ علیہ
 وسلم کہ نعمت ہدایت و عنایت مارا بخود حدیث کن و الطاف ربوبیت مارا برگذران و درینجا
 اشارت بہ پرورش صنعت محبت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ کہ در جواہر وجود حضرت رسالت
 است صلی اللہ علیہ وسلم و در حدیث قدسی آمده است کہ حضرت صمدیت عز سلطانہ پداؤد
 پیغمبر علیہ السلام خطاب کرد کہ ما دوست دار و دوست داران ما را دوست دار و بندگان ما را دوست
 خرداں و ما را بہ بندگان ما دوست گرداں داؤد گفت آلمی بندگان تو ترا چگونہ دوست دارند فرمود ہرگز
 کہ بندگان من از نہای باز نیستند من بیش از دوست گیرم داؤد گفت بار خدا یا تو ام حضرت پاک ترا دوست دارم و دوست
 دوست دارم لکن تو ام کہ محبت ترا در و اما بندگان تو پیدا کنم حق عزوجل و علایا داؤد گفت ہر گاہ کہ نعمتہا

مارا بندگان ما حدیث کنی و یاد دہی چنان باشد کہ محبت ما اور دہائے بندگان ما پسیدہ کردہ
 باشی و میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم من استوی یوما لا فی دینہ فهو مغبون ومن
 کان غدا شرا یوما فهو ملعون ومن لم یکن فی الزیادۃ فهو فی النقصان ومن کان
 النقصان فاماۃ خیر اشارت بحال روزنہ راہ حق است مے باید کہ دور دراز و در طلب مزید یقین بڑا
 نباشد و میفرمودند در اخبار و آثار یا سخنان مشکوٰۃ وار و شدہ است اذا احب الله عبدا لا
 یضراک ذنبا تاویل آنست کہ چون بندہ محبوب عذر گناہ داند و نخواہد گناہ اور اصرر نکند
 و میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اکثروا السوال من اللہ حتی الملح لقد ورکعوا الشیع
 لتعالکم الحدیث معنی اکثروا السوال یکے آنست کہ یک نعمت را کہ از حضرت عزت
 جل انعام مے طلبید چندان تضرع نماید کہ بجزو ان میزند و ناگاہ نعمت دیگر را ہمیں طریق طلبید
 در اخبار آردہ است ان الله تعالى يحب الملحين فی الدعاء میفرمودند صلی اللہ
 علیہ وسلم ما کرهت ان یراہ الناس منک فلا تفعلہ اذا خلوت اشارت
 بہ آنست کہ در ویش مے باید کہ خلوا را در ملا باشد و رعایت او بے کہ در نظر خلق مے نماید در خلوت
 نیز نماید و میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم الصلوات معراج المؤمن اشارت
 بدرجات نماز حقیقی است چنانکہ در نماز در زمان تخریم مے باید کہ اکبریت حضرت حق جل جلالہ
 در وجود نماز گذارندہ حال شود و خضوع و خشوع در پیدا شود تا یہ حال اتفرق رسد کمال ایں صفت
 مہ حضرت رسالت را صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است و در اخبار وارد شدہ است کہ در نماز از سببہ
 پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم چنان آواز مے آمد کہ در بیرون مہینہ آں را شنیدہ مے شد ولہ از بیز
 مکاذیر المرآجل اشارت باین معنی است یکے از علمائے بجا را از حضرت خواجہ ماسوال کردند
 کہ حضور در نماز بچہ حال مے شود خواجہ فرمودند بخوردن طعام حلال کہ از سر وقوف و آگاہی خود
 شود و در اوقات بیرون نماز در زمان وضو و تخریم رعایت وقوف نیز کردہ باشد و میفرمودند
 الصلوات لی اشارت بصوم حقیقی کہ اساک کلی است از ماسوی حق موی فرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم

نصیب امتی من نار جهنم کنصیب ابراهیم من نار فمد وقال علیه الصلوٰۃ والسلام لا یخرج
امتی علی الصلاة الا وازین مت است متابعت است است است است دعوت است و
مت اجابت است وامت متابعت ویفر موزید الفقراء الصبا آء جلساء الله یوم القیة
ای المقتر یون غایة القاب اشارت بر بیان حال اہل ظاہر است و فقر برور است
جتیاریت و مضطاری و این بہتر است کہ اختیار حق است بہ نسبت بندہ ویفر موزد کہ انچہ در شیخ
قدسی وارود شدہ است انا جلیس من ذکما فی بشارت بر بیان حال اہل باطن است
ویفر موزد قولہ صلی اللہ علیہ وسلم لی مع الله وقت لا یسعنی فیہ ملک مقرب ولا بنی
مرسل و خیر لا یسعنی فیہ ملک مقرب ولا بنی مرسل کیے آنست کہ مرا حالے میباشند کہ در آن حال ملک
مقرب و بنی مرسل ملاحظہ نمے بودہ و این حال مبتدی را نیز در بعضے اوقات مے باشد و دیگر
آئمکہ مرا حالے مے باشد کہ آن حال اعلیٰ و شرفست از حال ملک مقرب و بنی مرسل و آن حال
عبارت از ولایت و نبوت رسول است علیہ الصلوٰۃ والسلام چنانکہ بعضے از مشائخ کفتمہ اند
هذا الولاية افضل من النبوة و دیگر آنکہ شاید اشارت باشد باین معنی کہ ہر گاہ کہ حق تعالیٰ
بہ بندہ بصفت جمال تجلی کند وجود اوں بندہ چنان بزرگ شود کہ در عالم نگنجی و ویفر موزد قولہ صلی
علیہ وسلم ان لله تعالى تسعة وتسعون اسماء غیر واحد فمن احصاها دخل الجنة
معنی احصا بالکیے آنست کہ نامہائے حق را شمار کند و دیگر آنکہ ایں نامہا را داند و دیگر آنکہ عمل بموجب
ایں نامہا تواند کرد چون رزاق گوید مثلاً اصلاً ثم روزے بر خاطر او نگیرد و چون بتکرار گوید عظمت و
کبری او پادشاهی از آن حق داند و پس از حضرت خواجہ ماقدس سرہ سوال کردند کہ چون نستغفر و
تسبیح کند کو رشند بد کرمانتہ غیر واحد چه جتنیاج بود حضرت خواجہ فرمودند بحجت آل محل تاکید
شد کہ عرب را در باب حساب ہمارستے نبود و ایں التفات ندانند ازین جہت حضرت رسالت
صلی اللہ علیہ وسلم در بیان عدد و وزن ہائے ماہ فرمود السنہ ہکذا و ہکذا باگشتان اشارت
کرد و در کرت سوم نہ ہنگشت را برداشت و محسوس نمود کہ ماہ ہمیت نہ روز مے آید و بزبان گفت

و میفرمودند قوله صلى الله عليه وسلم امط اكلادي عن الطلبيق مراد از اونی نفس است و از

طریق راه حق دع نفسك و تعال بیت

خود را بر در بهمان دانگه در روه در راه تو خاشاک و خسته نیست تویی

بیت

میرد یوار وجود تو تویی گنج و گهر گنج ظاهر شود از تو زمین بر خیزی

و آنچه در حدیث قدسی وارد شده است نفسك مطيتك فارقتی بهما اشارت
بنفس مطینه است که نجاست الاکامچو بپای شرف شده است بعضی از اولیاء الله را حال چنان
است که نفس ایشان در مقام انقیاد بجای میسر که اگر او را بصفته می کنند خلاف امر ایشان نکند و
میفرمودند ولایت نعمتی است ولی می باید که داند که او ولی است تا بشکایت نعمت قیام نماید
ولی محظوظ عنایت الهی است او را با او بیگزاند و از آفات بشریت نگاه میدارند بر طبقه و خوار
عادات و احوال و کرامات را هیچ عتقاد نمیست کار تمام است در امور افعال و اقوال شیخ
عبد الرحمن سلمی در کتاب خود حقایق التفسیر و تفسیر این آیه که فاستقم كما امرت نقل کرده
است از یکی از باب حقیقت که کن طالب الاستقامة لا طالب الکرامة فان سلك يطلب
منك الاستقامة ونفسك يطلب منك الکرامه از سخنان این طائفه است که اگر ولی در بهشتان
در آید و از هر برگ و درخت آواز آید که یا ولی الله می باید که بظاهر و باطن او را با آن صدها بیچ گفتار
نباشد بلکه هر لحظه سعی او در صفت بندگی و تضرع زیاد گردد و کمال این مقام را حضرت مصطفی
صلی الله علیه وسلم داشت که هر چند احسان و اکرام و نعام الهی نیست او بیشتر می شد بندگی و
نیاز مندی و مسکنت او بیشتر می شد از اینجا می گفت افلا اکون عبداً اشکورا و آنچه
بر ولی بیگزاند از قصورات حکمت در آن نفی وجود بشری اوست و میفرمودند رزق الله
راه را به تبعیت اولیاء الله در ولایت خاصه میدارند و میفرمودند که این طائفه سه قسم اندیر تقند
و کمال و کمال کامل مقلد بشنوده عمل میکنند و کمال از خود تجاوز نمی توانند کرد و ترسیت نیز کمال

کمل نمیکند و نمی تواند و میفرمودند ارادت و تسلیم و بی اختیار بی بزرگ کاریست در ارادت
سخنان گفتند مختار این است اراده ترک اراده فی الاراده مرید می باشد
که خواست خود را در خواست مقتدا بکلی گذارد و بیست

ما اختیار خویش هم از دست داده ایم کمال اختیار شاه همه اختیار ماست
اختیار ماست اگر خواهیم طالب را بطریق جذب مشغول گردانیم و اگر خواهیم بطریق سلوک مرشد
طیب حاذق است علاج بنوعیکه موافق حال مسترشد است میکند در حدیث صحیح وارد شده
است که حضرت حق سبحانه و تعالی با هر بنده حکمت بالغه خود معامله میکند یک را در فقر
و شدت میدارد یک را در غنا و ثروت میدارد و میفرمودند طالب می باید که در سلوک
اول مدتی بایار این ناشیند تا در اقامت صحبت مایه افتد و بیست
نه بیانی وقت شغل هر دو کمال بشاگردان و هر دو خطرناک

و میفرمودند طریقه ما از نواد است و عروۃ الوثقی است چنگ در ذیل متابعت سنت مصطفی
صلی الله علیه و سلم زودست و قد آتانا صحابه کرام از نمودن درین راه ما را از فضل و ارادت
از اول تا آخر همین فضل حق مشاهده کرده ایم نه عمل خود و درین طریقه باندک عمل فتوح بسیار است
ما رعایت متابعت سنت کاری بغایت بزرگست و میفرمودند هر که از طریقه ما روئے
خطر دین دارد از حضرت خواجه ماسوال کردند که حضرت شمار آنچه توان یافت فرمودند بیست
سنت رسول الله صلی الله علیه و سلم و میفرمودند طریقه ما صحبت است و در خلوت شهرت است و در شهرت آفت
و میفرمودند خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت و صحبت در نفی بودن در یک گیر و میفرمودند جمیع که بصحبت ما پیوستند
بعضی چنانند که تخم محبت در دل ایشان بسیار شد اما بواسطه غماشا که تعلقات نشو و نما نمی تواند یافت ازاله تعلقات
او می باید پاک کردن و بعضی چنانند که تخم محبت در دلهاست ایشان نیست ما را می باید آزار
پیدا کردن و میفرمودند هر که با مایل خاطر و محبتی دارد خواه دور باشد از ما خواه نزدیک
در هر شب از روز ما را بنیت او گذر می باشد و از سر چشمه شفقت و تربیت ما با فیض

رسندہ است اگر او واقف حال خود بود و در بگذر فیض را از خاشاک تعلقات پاک دارد و
میفرمودند سالک در طریقیہ ماسے باید کہ نہ اند کہ در چہ مقام است تا حجاب راہ او نشو و من
رضی بمقامہ حججہ عن ائمامہ میفرمودند کہ مرثیہ سے باید کہ از سہ حال طالب کہ ماضی و حال و
آئندہ است با خبر باشد تا اورا تواند تربیت کردن و از شرط طالب آنست کہ در زمانیکہ
با دوستی از دوستان حق تعالی و تقدس مصاحب است و وقف حال خود بود و زمان
صحبت را با زمان گذشتہ موازنہ کند تا اگر تفاوتی از نقصان بکمال مشاہدہ کند بحکم احیست
قالہم ملازمت صحبت آل عزیز را بر خود فرض عین داند و میفرمودند الطریقۃ کلہا اذقب و
از شرط طلب این راہ او نیست ادبے است نسبت بحق سبحانہ و ادبے نسبت پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم و ادبے است نسبت مشیخ طریقت امامدے کہ نسبت حق سبحانہ و تعالی
است آنست کہ بظاہر و باطن بشر طر کمال بندگی فرمانہائے اورا بجا آورد و از ماہ سوا بکلی عرض
نماید ادبے کہ نسبت پیغمبر است صلی اللہ علیہ وسلم آنست کہ خود را تمام در مقام قانتین
دارد و در جمیع احوال بوجہ حرمت اورا نگاہ دارد و واسطہ کل موجودات بحضرت حق سبحانہ
اورا داند ہر کہ هست و ہر چہ بہت ہمد را سر بر آستان عزت ادست و ادبے کہ نسبت مشایخ
لازم و واجب است بر طالبان بحجت آنست کہ ایشان بواسطہ متابعت سنت پیغمبر صلی اللہ
علیہ وسلم مقام دعوات خالق بحق رسیدہ اند پس در ویش سے باید کہ در غیبت و حضور ادب
وقت ایشان نگاہ دارد و سے فرمودند اولیاء اللہ اہل کرم اند و آمون خشکان الطاف حضرت
لا یزالی قصورات و خطورات کہ بر طالبان سے گذرد و سے بیند و دیگرانند و احوال مختلف
است در زمان مشاہدہ الطاف ربوبیت کو ہی گاہی است بہت

پیش جوش لطف پیرو شاہ توبہ کردن از گناہ آمد گناہ

در حدیث یا اثنا صحابہ یا سخنان مشیخ آمدہ ترک الذنب ذنب و میفرمود
ایں طائفہ امینانند و ذرہ و قطمیرے کہ بر طالب میگذرد و سے بینند و از راہ تحقیق باو سے نمایند

در مقام شفقت فرو گذاشت نیست میریت

اگر بینی که نابینا و چاه است و گر خاموش نبی بینی گناه است
و میفرمودند روش یا اهل اللہ کسی میتواند نمود که از خود تمام گدشته بود و میریت
یا مکن با پیلیباناں دوستی یا بنا کن خانہ و درخور و پیل

و میفرمودند اہل ارشاد مثل صیاد متاد است کہ بد قایق صنعت جانور متوحش را در قیدے آورد
و از آن صفت اورا بمقام ہتیناس میرساند از پنجانیس طائفہ اہل حکمت اند چمن تندہ پر حاملہ با طالب
طبیعت چنان میکنند کہ اورا منقاد و تسلیم میگردد و در طریقت متابعت سنت مے درآورد
و از انجا بمقام وصول میرساند و میفرمودند معاملہ ایں طائفہ باہر کسے بقدر قابلیت است
اگر طالب مبتدی است بار او مے کشند و خدمت او مے کنند از حضرت عزت جل سلطانہ
ایں خطاب شد یاد آؤد اذ ارایت لطلیبا فکنت لہ خادما بسیار مے باید تا طالب را
قابلیت سلوک طریقت پیدا شود و میفرمودند کہ سلوک ایں راہ موقوف بر حصول یقین
ہست از اہل اللہ میریت

تا توفیق بینی جمال عشق نگیرد کمال مے شنوی وصف بارہست با بشنید

ہمہ اعمال ساک مے باید کہ بریں طریق باش تا نتیجہ بظہور آید و معرفت تفصیلیہ کہ منتہائے
مقاصد طالبان است بحصول پیوند و زیر کہ از حسن عقیدت طالب نسبت حقیقت اہل اللہ
حاصل نیست اعتقاد و ابانہ کہ چیز مے مہمل میشود و میفرمودند تلقین ذکر مے باید کہ از کمال
مہمل باش تا موثر بشود و نتیجہ از در بظہور آید تا ترکزش سلطان مے باید تا حمایت راشاید
و تلقین ذکر از خلیفہ حضرت شیخ بزرگوار خواجہ محمد بابا مے ساسی و اریم و میفرمودند از
حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ و العفران و در طریقت ذکر منقولست جہر و خنیہ ما خنیہ را بچست

انکہ اقویا و اونی است اختیار کردہ ایم و میفرمودند و قوف عدی لول مرتبہ علم لدنی است
جکاک میریت کردہ نشندہ صلیح کہ پیش از آن کہ حضرت خواجہ ماقدر سرہ مراد و قوف عدی
فرماندہ بیان سلسلہ خود کردند و بچست شیخ یوسف ہمدانی رسانیدند و فرمودند کہ روزہ خواجہ

عبدالخالق عجز وانی در پرتاد خود امام صدر الدین در تفسیر سخن خوانده اند باین آیه رسیده اند
ادعوا لکم تضرعاً و خفیة ان الله لا یحب المعتدین از پرتاد خود پرسیدند که این خفیه که حضرت
حق سبحانه فرموده است چه طریق است اگر ذکر بلند بخواند یا بمقام ذکر یا اعضا حرکت می کند غیر
وقف می شود و خفیه نمی ماند و اگر بدل گوید الشیطان یجری فی عروق این نام مجری
الدمه او واقف می شود پرتاد فرمودند این علم لدنی است اگر حق تعالی خواسته باشد از
اهل الله کسی بتورسد که از برکت صحبت و تر ا معلوم شود حضرت خواجه عبدالخالق
منتظر می بوده اند تا چند آنکه بحضرت شیخ یوسف در رسیدند و توقف عدو را باو یقین
کردند و میفرمودند لا اله الا الله طبعیت است الا الله اثبات معبود بحق و مقصود اذکار است
که ذکر بحقیقت کلمه توحید برسد بسیار گفتن فقر طبعیت و حقیقت کلمه است از گفتن کلمه یا سو
بکلی نفی شود و میفرمودند و توقف زمانه که کار گذار و زنده است که واقف احوال خود باشد
که در هر زمانه صفت حال او چیست موجب شکر است یا موجب عذر و میفرمودند باین
کار سالک را بر ساعت کرده اند تا در پیانده نفس خود شود که بخود سرگردد یا بر رفت که اگر بر
نفس بنا کند سالک در پیانده این دو صفت نشود و میفرمودند سالکان در رفع خواطر
شیطانی و نفسانی متفاوت اند بعضی چنانند که پیش از آنکه چیزی از نفس شیطانی بخاطر
در آید او را می بینند و هم از انجا دفع میکنند و بعضی چنانند که چون در خاطر در آید پیش از آنکه قرار
گیرد او را دفع میکنند و بعضی چنانند که بعد از او آمدن و قرار گرفتن دفع میکنند و این چند افانده
نمیکنند اما اگر منشأ آن را و سبب انتقال او را پیدا سازند خالی از فائده نیست و میفرمودند
شناختن کیفیت تحول و انتقال از صفته بصفته بغایت دشوار است و میفرمودند راه را عارفان
که بواسطه آن می یابند و دیگران نمی یابند سه است مراقبه و مشاهده و محاسبه و المراقبه
نسیان رویه المخلوق بد و ام النظر الی الخالق یعنی رونده راه را می باید که
و اما ناظر جناب احدیت باشد در قلم نیستی و فنا و نسیان بر ناصیه هستی جمیع کمونات کشد و

دوام مراقبہ نادرست ازین طائفہ اندک درین معنی کسب کرده اند و ماطرقت حصول آنرا
یافتہ ایم مخالفت نفس است و مشاہدہ و ارادت غیبیہ است کہ بردل نزول میکند و بواسطہ
زمان گذرنده است سکون ندارد و آں وارد دل نمی توانیم اوراک کرد و بصفیہ کہ در محال شود
از قبض و بسط آنرا در می یابیم در قبض مشاہدہ صفت جلال می کنیم و در بسط مشاہدہ صفت
جمال و محاسبہ آنست کہ ہر ساعتی آنچه برآگذاشتہ است حساب کنیم کہ بر رفت و حضور جمعیست
مے بینیم کہ ہمہ ہم نقصان است باز گشت می کنیم و عمل از سر مے گیریم از حضرت عزیزیان علیہ السلام
و العفران منقول است کہ می فرمودند عمل مے باید کردن و نا کرده نگاشتن و خود را حقیر و مقصود
و عمل از سر گرفتن و چوں راہ دریں سہ منحصر است و دیگران غیر ایں مے طلبند بحجت آن نیابند
و خدمت خواجہ علاء الحق والدین نورانیہ مرقده می فرمودند کہ از برکت نظر حضرت خواجہ ما
قدس سرہ طالبان را حال چناں مے بود کہ ہمہ در قدم اول بسعادت مراقبہ مے شدند و ہر گاہ
ہں نظر حضرت ایشان زیادہ میشدی بدرجہ عدم میرسیدند چوں از آں ہم زیادہ تر شدی تقبلاً
فنا میرسیدند و از خود فانی میشدند و بحق باقی و دریں حال حضرت خواجہ چنین می فرمودند ما
و بسطہ دولت و صولیم از ما منقطع مے باید شد و بمقصود حقیقی مے باید پیوست و سنت ارباب
تکبیل و ایصال چنین است کہ طفل ایں راہ را در گوارہ طریقت مے بندند و از پستان تربیت
شیر سید ہند تا نگاہ کہ بجد وصال رسند بعد از انکہ ایشان را بنوعی از خود بیے بشریاز میکنند و
محرم بارگاہ احدیت مے سازند تا میو بسطہ دلیل فیض از حضرت عزت جل جہاں توہن گرفت
بیت ممکن نبود و صول مقصد بے بدرقہ عنایت یار

اگر وصل عمر ایسی باید شکر تربیت موصل نتواند گذارد بیت

گر بگویم شکر لطفش بر دوام بگذرد عمر و نگر و دایں تمام

و می فرمودند مجاورت با حق مے باید نہ با خلق حق و می فرمودند کہ در عبادت طلب و جودیت
و در عبودیت تلف وجود تا ز خود باقی است بیج عمل نینجہ نمیدہد و می فرمودند کہ اذا اردت مقام

الایدال فعلیک بتبدیل الاحوال اشارت بخالف نفس است و ترک ہوا و طبیعت
و تبدل و تغیر اوصاف نفسانی از اینجا بحال سے آید مابعدانیت مرشد علی الاطلاق حل نہا

ہیت

کبیت اہال آنکہ او مبذل بود خورش از تجلیل بر جان غلی بود
و میفرمود حقیقۃ الادب تدرک الادب ادبیا اللہ را اوقات زمانے است کہ
در صحت ایشان بے ادبی عین ادب است و زمانی است کہ ادب عین بے ادبی است
و ترک ادب و قبول نفس حقیقت عین ادب است و میفرمودند من عرف اللہ لا یخفی
علیہ شیء و خدمت خواجہ علاء الحق والدین روح اللہ و حقیقتیں سے گفتند مر ازین کلمہ
قدسیہ حضرت خواجہ نہانت کہ ظاہر شدن اشیا بر عارف باز بستہ بتوجہ اوست و میفرمودند
ہر یکے از مشایخ ترا دو جہت است دائیئہ مارا شش جہت است و میفرمودند کہ چہل سال
است کہ ما آئینہ داری میکنیم ہرگز آئینہ وجود ما غلط نکرده است اشارت ہاں کردند اولیاء اللہ
اچنہ سے بینند از نور فرستہ سے بینند کہ حضرت لایزال ایشان را کرمت کردہ است ہر آئینہ
ہر چہ از خدا یتجالی باشد بیشک صواب و راست باشد حکایت کردند از عبد القدوس
کہ قطب اولیاء عزالت بود کہ گفت سیر حضرت خواجہ ما قدس سرہ در مجموع طبقات آسمان زمین
جاری بود و میفرمودند از سخنان عمر میزان است علیہ رحمۃ الرحمان کہ زمین و نظائرین طایفہ جو
سفرہ است و امیگویم چوں روئے ناخن است و بیج چیز از نظر ایشان غایب نیست منقولست
کہ حضرت عمر میزان بر سر سفرہ فرمودند بنیست ایں حال فرمودہ اند و آنچه حضرت خواجہ مانرند
از نسبت ہفت دایرہ ولایت فرمودہ اند والا بزرگی دل عارف در شرح نمے آید و میفرمودند
بستر توحید ز دوسمے توان رسیدن اما بستر معرفت رسیدن دشوار است و میفرمودند اگر در قدم
در ویشے خارے سے خلد باید کہ شناسد کہ از کجاست و حضرت خواجہ ما ذکر کردند کہ فلاں
نکران خاطر است کہ حضرت ایشان سلام کردم جواب فرمودند خواجہ فرمودند اورا عذر ہے باید

خواست کہ در زمان سلام او ہمگی متوجہ استماع کلام حق تعالی و تقدس بودیم شغلی کلام الحق
 عن سلام الخلق و میفرمودند کہ کاسب جلیل اللہ اشارت بکسب رضا است نہ
 بکسب دنیا و میفرمودند ہر کہ خود را بسلا متی بحضرت حق تعالی و تقدس تقویض کند التجا نمود
 او بغیر حق جل و علا شرک است و اس شرک ازال عموم معفو است و ازال خصوص معفو
 نیست و میفرمودند کہ متوکل مے باید کہ خود را متوکل نہ بیند و توکل خود را در کسب پنہاں کند
 و میفرمودند حق تبارک و تعالیٰ امر برائے خرابی دنیا موجود کردہ است و خلق از سن عمار
 دنیا مے طلبند **سیت**

چرا بعالم علی خویش و انزوم من از کجا غم باران و نوا و دان رنجا
 و میفرمودند اگر وجود مے ازین خراب تر وجود بود مے کہ ایں گنج فقر را آنجا نہاوند سگ گنج در ویرانہ
 پنہاں دارند نام و میفرمودند ہال اللہ بار خلق از برائے آں مے کشند کہ خلق ایشان مہذب
 شود تا ولی را در میان برائے آنکہ بیچ ولی نیست کہ حضرت حق را با و نظر مے نیست خواہ صا
 آں دل وقف باشد یا نباشد ہر کہ آں دل را در مے یا بد ازاں نظر آلمی فیض باور سندہ است

سیت

صد سفرہ بدشمن بکشد طالب مقصود باشد کہ بچہ دوست بیاید بضیافت
 و میفرمودند اگر عجیب یا نظر میکنیم بے یار ما یم بچا پس نیست کہ از صفت نجشہ خالی باشد فر
 حال دریا نہ ہمہ دور بود یک ہنر از ہر کہ بود پُر بود
 میفرمودند کشیدن بار ایں راہ را یاران مے شانید گفتہ اند در دین بار بسیار یا را ز کبریت حم
 است از حضرت خواجہ عبدالخالق غجدانی قدس سرہ سوال کردند کہ آب بچہ میرد و فہود
 بہد دیار میرد و در آخبار آمدہ است کہ تا عمر رضی اللہ عنہ ایمان نیاد در دبانگ نماز اشکار
 الریق ثم الطرق از لوازم ایں راہ است و میفرمودند کہ ہر کہ خود را خواہد خود را نخواہد ہر کہ در
 را خواہد خود را خواہد و میفرمودند چوں شمع باش چوں شمع مباحش چوں شمع باش کہ در شای

بدیگرے رسانی چوں شمع مباحث کہ خود اور تار یک گذاری حق تعالیٰ و تقدس مہر مہر را
 صلی اللہ علیہ وسلم نہی میکنند و میگویند و لا تبسطها کل البسط فتقعد ملوماً محسوراً
 با آنکہ فدا و ایشا حضرت ادر اعلام در جہ کمال بوده میفرمودند ہر کہ روزے کفش پیش ما نہادہ
 است اور شفاعت خواہیم کرد روزے این بیت دیوانہ میخواند فردو

نیکوای را دوست دارد ہر کہ باشد در جہاں گریہاں را دوست داری گونی برے از میان
 حضرت خواجہ فرمودند ما نیز سخن سبق گرفتیم در ویشاں را گفتند این بیت را یاد گیرید پد آرد
 حضرت خواجہ ما التماس کردند کہ فلاں بخور است توجہ خاطر دیوزہ سے شاید خواجہ فرمودند
 اول بازگشت خستہ سے باید انگاہ توجہ خاطر شکستہ و سیفر مہر زند ما دیریں راہ خواری گزیدیم
 حق تعالیٰ بفضل و کرم خود ما را عزت داد و اللہ العزیز و لرسولہ و للمؤمنین
 و میفرمودند کار صاحب پندار دیریں راہ بغایت مشکل است بیت

گرچہ حجاب تو برون از حد است بیج حجابیت چو پندار نیست
 حضرت خواجہ ما را قدس سرہ یکے بصفت تکبر نسبت کرد و فرمودند کہ ما از کبر با حق است
 بیت

با تو کبر اگر کم در سر است ہم ز دم دوست کہ دین دید
 و میفرمودند کہ در ویش سے باید کہ ہرچہ گوئید از سر حال گوید مشکل پنج ظرفیت گفتہ اند ہر کہ
 سخن از حال گوید کہ دروے نباشد ہر گز حق سبحانہ و تعالیٰ اور ابعادت آن حال
 نہ ساند و میفرمودند ہر کہ دوید گور گرفت گور کسے گرفت کہ دوید اشارت بدوام سعی است
 دیریں راہ رباعی

اے عاشق بیچارہ او باش طلب این وعدہ کہ دوست کہ فزائش طلب

در غم اگرش نیابی دور شادی جوے سرگروانی گزین دہر جاش طلب

و میفرمودند علوات النہی میبتہ منس فشر و میفرمودند لز برکت دعائے حضرت پیغمبر
 من انس منک نوافل نبوت ساکن کا گاہ گاہ عزت تا عادت اورا

علیه الصلوة والسلام مخ صورت است ازین است برخاسته شد با بحسب معنی با نیست بیست

اندرین است نباشد مخ تن یک مخ دل بودی و فطن

دے گفتند اولیا را بر اسرار طلاع است و میدهند ابی اجازت اظهار آن نمیکند و گفته اند
هر که هر چه میدارد و پوشد و هر که ندارد و میخوشد اخفاء الاسرار من صنع الا براسر مصرع

سرفاش کن که خون نریزی بر بین

و میفرمودند آنچه از با نسبت اظهار خواطر و اعمال و احوال خلق صادر میگردد و در میان نیستیم یا یا
مارا اعلام می نمایند یا بواسطه کسے بما میرسانند و میفرمودند در روشنی چسبست پیروں پرنگ
و درون بے جنگ بیست

تا درین خرقه ایم از کس یا ایم نریم و ایم نریم

و میفرمودند یکی از اکابر دین را سوال کردم که در روشنی چسبست فرمودند زبونی عربی مرا
گفت واقف باش که کار ما را خود میکنند و تا را را بر تو می دراند میفرمودند در روشنی در مقام
محل و بار کشی می باید که چوں دل باشد هر چند طبا آنچه خور و صدای مخالف از و ظاهر نشود

و میفرمودند در دیشان اهل نقدند عوالم بآئنده نمی کنند بیست

امروز میں بدیدہ ماٹن جمال است ایسے پیچر عوالم بفر و اچھ میکنی

الصوفی ابن الوقت اشارت باین صفت است بیست

خردمند از آنکس بهتر کند که او کار امروز فرو کند

و میفرمودند سخن شیخ ابو الحسن خرقانی است قدس سره که راهی که از حق است به بند سعاد
در سعادت است و راهی که از بنده حق است ضلالت و در ضلالت است و میفرمودند تصنیف است

در امور بنیادیت مهم است بحجت آنکه نیت از عالم غیب است نه از عالم کسب نه بینی که آن

بزرگوار دین بر جازده حسن بصری را نماز کرد و گفت لم یحضر فی النیة گفت هنوز نیت

حاضر نیامده است از شیخ عبداللہ شتری را منقول است که گفت النیة لوزن الحرف

التون والیاء ید الله علی عبدہ والہاء ہدایۃ الله تعالی فان الیئہ نسیم الروح والکلمۃ حضرت خواجہ
قدس سرہ سوال کروند کہ اگر کسی علم منطلق خواند بچہ نیت خواند فرمودند بد نیت نیت حرق از باطل
و تمییز نمودند ہر کراہیہ قابلیت ہو سطرہ صحبت ہائے مختلف فاسد شدہ کار و دشوار است جز
بصحت اہل تدبیر کہ کبریت احمر است بصلاح نئے آید رباعی

جز صحبت عاشقان متان بیند دل در ہوس قوم فرومایہ مبند
ہر طائفہ بجانب خویش کشد چہرہ سوئے ویرانہ و طوطی سوئے قند

و تمییز نمودند در اوایل ما خود را مطلوب میساختیم و دیگران را طالب این زمان آں طریقہ خود
را گذشتہ ایم مرشد علی الاطلاق اوست و ہر کراہیہ طلب این را پیدا شود و بسر وقت
ما فرستہ آنچہ نصیبہ او باشد باورسد و تمییز نمودند وراثت اختیار بندہ سعادت بسیار است
تا اگر علی برخلاف رضائے حق تعالی بروے گذرد و اختیار خود بہ بیند از راہ فحالت
بعد زوایات مشغول گرد و اگر محل رضا را در یاد غلتیا رہیند و شکر توفیق آں گوید و تمییز نمود
الحیاز قطع الحقیقۃ مراد است کہ جمیع عبادات ظاہری قوی و فعلی مجاز است تا روئے
راہ انہما گذرد بحقیقت میسر شد روزے کوہ کے بیرون آمد مصحف با او بود خواجہ مارا
سلام گفت مرحوم مصحف او را کشادہ نایس آید برآمد و کلیہ صراط ذراعیہ بالوصیہ خواجہ
فرمودند کہ امید داریم کہ ما آں با شیم و تمییز نمودند کہ سخن شیخ ابو سعید ابو الخیر است قدس
سرہ کہ عیاب الزیادۃ مع حنود القلیخیم من و امہا بالحق حضرت رسالت علیہ السلام
و السلام مرا ابو ہریرہ راضی اللہ عنہ فرمودہ ذرغباً تذد حبیباً ابو ہریرہ انہما ستون
در گذشت گفت یا رسول اللہ بیش از این طاقت ندارم اگرچہ ابو ہریرہ اطہار کمال
محبت خود کرد تا اگر متابعت او کردی بہتر بودی و تمییز نمودند کہ اگر طالب را در کار یقین
مشکل پیدا شود باید کہ بہ مقدار طاقت خود صبر کند و بے اعتقاد نشود کہ حکمت آں بر ذہن شرط
و اگر او را طاقت آں نباشد و مبتدی بود از مقدار سوال کند کہ او را سوال روست و اگر متوسط

الحال بود سوال نکند حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کرت دوم کہ بزیارت
 بیت اللہ زادہ اللہ شرفا شرف شدند در زمان مرحبت بعد اور رسیدند و در ایام مجمع عظیم
 شد از علما و فقراء و غیر ہم و حضرت خواجہ ماقدس سرہ باشیخ نور الدین عبدالرحمن نبیر فرشی
 نور الدین رحمہما اللہ بودند در آن جمع بر یک صفہ گردیدند مقابل یکدیگر و صاحب حضرت
 خواجہ ما علی اللہ مرہم در پہلوے ایشان نشسته بودند و حضار آن مجلس نیز حضور حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ از جملہ سکوت بظاہر شدہ و صفت کانت علی رؤسہم الطیر و در ایشان پڑ
 آمد و در آن زمان صورت غیبی از حضرت خواجہ مطالعہ کردہ میشد بعد از زمانے سر بر آوردند
 و با صاحب بطریق مسارہ گفتند این زمان کہ غیبی واقع شد و در آن غیبت چنان مطالعہ نما
 کہ شیخ بزرگوار بابا سنا سی روح اللہ روحہ حاضر شدند و مرا گفتند فرزند دریں جمع سوال یک
 خواهد بود و در طریقت وقف حال باش و بے دشت جواب گوے بعد از زمانے از درویشانی
 کہ در آن جمع بودند پامان این مجلس سوال کردند کہ در اخبار و آثار یا سخنان اہل اللہ این
 چند سخن منقولست کہ مارائیت شئیاً الا درایت اللہ فیہ مارایت شئیاً الا و رایت اللہ
 مارائیت شئیاً الا اللہ معکم اینا کنتم و رایت بعد و مارائیت الا توفیق در میان این سخنان برچہ وجہ
 است شیخ نور الدین عبدالرحمان رحمہ اللہ از خواجہ ماتماس جواب کردند خواجہ حوالست
 بایشان کردند مجتہدین چند کرت مرحبت کلام میان ایشان واقع شد آخر الام حضرت خواجہ ما
 قدس سرہ بسکونت و وقار تمام سخن موجز بر معنی ایشان اہل آن مجلس ہمہ در ذوق شدند و
 بیک کلمہ اظہار تحسین کردند و بسبب حقانیت کلام ایشان بر ہمہ محیط شد با آنکہ در آن جمع و
 بران صفہ بسے از عرفا و علما مناظرہ حاضر بودند و صفت ایشان در سرعت خوض در کلام خاص
 در مجلس کہ خاص و عام حاضر بودند معلوم شد مشکلیخ طریقت قدس اللہ ارواحہم گفتہ اند علامہ
 خاظم الحق سبحانہ ان لطمائن القلب النفس والجوارح عند لا تقرض علیہ احد کاینما مکان
 بل لیست مایلہ ولیست رسلہ و یطو من قیوہ الشدء والیباز حضرت خواجہ ماقدس سرہ یکے از بکار

اہل اللہ ماورائے النہر سوال کردند مقصود از مسیر و سلوک چیست خواجہ فرمودند مقصود معرفت
تفصیلی است آل بزرگوار باز پرسید کہ معرفت تفصیلی چیست خواجہ میفرمودند آنست کہ آنچہ از
مخبر صادق اجمالاً قبول کردہ شد آنرا بطریق تفصیل شناختہ شود از مرتبہ دلیل و برہان بتدریج
کشف و عیان رسیدہ شود از حضرت خواجہ ماقدس سرہ دہنشمندے سوال کرد کہ لطف و مہر
ہر دو صفت حق است و در اعلا مرتبہ کمال است این تفرقہ از کجاست کہ ہر کہ مظهر صفت مہر
میشود محل نفی است و ہر کہ مظهر صفت لطف میشود محل اثبات است خواجہ فرمودند مظهر
مہر را دو معنی است یکے آنکہ مہر خقانی از وسادہ شود و ظاہر گردد و علامت آن کہ لا یغ ولا یعارض
بشیء من جہۃ العباد اصلاً و شک نیست کہ این صفت کماست و دیگر آنکہ مہر خقانی بروے
واقع و ظاہر گردد و این صفت نقصان است از حضرت خواجہ ماقدس سرہ سوال کردند کہ فرق بین
بلا و بلوی چیست خواجہ فرمودند بلا نسبت ظاہر است و بلوی نسبت باطن از حضرت خواجہ ما
قدس سرہ سوال کردند کہ ہر گاہ حق تعالیٰ حالے را از درویشی باز گیرد چہ کند فرمودند اگر رستے
از اں حال باقی مانده است دلیل آنست کہ از تضرع و نیاز خواستہ اند و از حضرت حق تعالیٰ
آں را درخواست و اگر باقی نماندہ است دلیل آنست کہ از وسیر و رضا خواستہ اند و مہر نمودن خدا طلبی
بلا طلبی است و احادیث قدسیہ آمدہ است من احتجی ابتلاہ ابتلیتہ این معنی روشن است
کہ لازمہ و طیفہ محبت آنست کہ محب جو بیان محبوب شد و ہر چند محبوب عزیز تر در راہ طلب ادبلا
بیشتر و در اخبار آمدہ است کہ یکے بحضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام آمد و گفت یا رسول اللہ
ترا دوست میدارم رسول گفت فقر را آودہ باش و گیرے گفت خدائے را دوست میدارم
گفت بلا را آودہ باش و میفرمودند کمال دریں راہ طلب حقیقی است چنانکہ طالب را بقرار
و بے آرام سازد و بیست

این طلب متقلح مطلوبات فست ہم سپاہ نصرت از آیات تست

از حضرت خواجہ ما سوال کردند کہ درویشان تمام از خود گذشتہ اند و بیخ بہرہ نمے طلبند پس

اللهم اعظم لي حراما میگویند فرمودند بحجت پاکی وجود خود بحجت پاکی دیگران از حضرت خواجہ ماسوال
 کردند که درویشان در کرامات چه میگویند فرمودند که هر چیز که هست همه در جنب حقیقت کلمه
 توحید نفی است کرامات چه باشد اصحاب الکلمات کلتهم محجوبون والعارفون عن
 النظر اليها مبتدئون از حضرت خواجہ با قدس سره سوال کردند که این بصیرت و شناخت اہل اللہ
 بنسبت خطورات و احوال و اعمال خلق از کجا است فرمودند از نور فرست است که حق تعالی
 بایشان کرمست کرده است چنانکہ در حدیث وارد است اتقوا فراسة المؤمن فانہ ينظر بنور اللہ
 از حضرت خواجہ با قدس سره کرامات طلبیدند فرمودند کرامات مآظہر است با وجود چندین
 ہر روزی زمین سے تو ائم رفت و میفرمودند کہ ظہور احوال از مرید کرامات شیعہ است منقول
 است از شیخ ابوسعید البوخیہ قدس سره اعزیز کہ از ایشان کرامات طلبیدند فرمودند من بر سر کشی
 ام پس این چندین خلق چہا بر من جمع آمدہ اند ہم از حضرت شیخ ابوسعید البوخیہ قدس سره
 سوال کردند کہ در پیش جنازہ شما کدام آیہ خواهیم خواند فرمودند ای بیت خوانید بیت
 چہیت ازین خوبتر در ہمہ آفاق کار دوست رسد نزد دوست یار نیز نزدیک یار
 و حضرت خواجہ با فرمودند این خواندن کار بزرگست و پیش جنازہ ما این بیت خوانند بیت
 مفلسانیم آمدہ در کوئے تو شیدا شد از جمال رُوئے تو

از حضرت خواجہ با قدس سره از قلب سلیم سوال کردند فرمودند رباعی

عاشق تو یقین و آن کہ مسلمان نبود در مذہب عشق کفر و ایمان نبود

در عشق دل غفل و تن و جان نبود و آن کہ چنین نباشد او آن نبود

از حضرت خواجہ با قدس سره سوال کردند کہ بعضی از مشایخ گفتہ اند الصوفی غیر مخلوق باہل الہ
 چہیت خواجہ فرمودند صوفی را در بعضی اوقات صفاتی و حالی میداشت کہ او نمے باشد ایں
 سخن بنسبت آن وقت است والا صوفی مخلوقست از حضرت خواجہ با قدس سره سوال کردند
 کہ از حضرت شیخ جلیل قدس سره منقولست کہ فرمودند اقطع الفارغین و واصل الصوفین

قاری کیست خواجہ فرمودند قاری آنست کہ باسم مشغول باشد از حضرت خواجہ ماقدس سرہ
سوال کردند کہ الفقیر کایحتاج الی اللہ از سخنان این طائفہ است مراد چیست فرمودند این
لفظی چندین سولہست جسی من سولے علمہ بجلالے شہادت بایں مقام است از حضرت خواجہ
ماسوال کردند از معنی اذا تم الفقہاء فقالوا اللہ فرمودند بایں اشارت بفناء نیستی بندہ و نحو
صفات اوست بیت

چوں تو بنودی کہ بود جملہ خدا بود و بس چوں تو نمادی کہ ماند جملہ خداے گدا
و میفرمودند آنچه گفتہ اند کہ انتم معرفۃ العارف حین یتصدع الی اللہ اشارت ہستی بندہ و بقا
صفات اوست بیت

تا ز تو ہستی خود زیر و زبر نگردی در نیستی مطلق مرغ و دیر نگردی

مستم چہارم در ذکر سایر کرامات و ظہورات احوال و آثار کہ از حضرت خواجہ ماقدس سرہ اعزیز
در محل تملطہ امواج بجا و ولایت بظہور آمدہ است حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین
عطر اللہ تریبہ کہ حضرت خواجہ مادربخار بودند و مولانا عارف کہ از دوستان عزیز ایشان
بودند بخوارزم رفتہ بودند و خواجہ در صفت جس بصیری سخن میفرمودند در انشا گفتہ اند کہ
ایں زمانہ مولانا عارف را اتفاق شد کہ از خوارزم بطرف سرے رود و از خوارزم بیرون آمد
و تا فلان موضع از راہ سرے رفت بعد از خطہ خواجہ فرمودند کہ باز در خاطر مولانا عارف
افتاد کہ سرے نرود و اینک برگشت و بطرف خوارزم آمد جبے از درویشان دین زمان
در صحبت خواجہ بودند تیغ این قصہ را نوشتند بعد از فرصت مولانا عارف از خوارزم آمدند
حاضران مجلس از ایشان پرسیدند کہ در فلان تیغ در خوارزم شمار اتفاق سرے رفتن
شدہ بود مولانا عارف قصہ را تمام گزارد از اول تا آخر چنانکہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند
شرح کردند کہ داعیہ رفتن و باز گشتن را نیز مشاہدہ کردند حکایت کرد و انہمندے کہ از
اکابر بلاد ماورالنہر بود کہ در اوایل مرا بحضرت خواجہ قدس سرہ پیوستگی و محبت شدہ و از بکت

نظر ایشان صفت و من حاصل شده بود مرا وصیت کرده بودند که ما را فراموش نکنی و من زمانه
 او ایشان خالی نبودم دریں اثنا پدرم را اتفاق شد که گنج برود و مرا با خود برد چوں بهرات
 رسیدیم مطالعہ او شاع آں دیار افتاد آں صفت که از حضرت خواجہ بمن رسیدہ بود غایب گم
 بعدہ چوں باصفہان رسیدم در آن اطراف عزیز ترے بود که خلق روزگار با تو قریب سے تھو
 و علامات و لایبت از دشناہدہ کردہ بودند پدر من از آن عزیز نظر سے بچت من التماس نمود
 حال آں بود از صفت غیور ی خواجہ سے ترسیدم بعد از آنکہ بساے یا پیشتر از طرف حج حجت
 کردہ آمد و در زمان ملاقات بحضرت خواجہ خوف تمام دہشتم از سبب قصور شہر حرارت و قصہ
 صفہان خواجہ فرمودند مترس آں کار راست تو فرزند مائی کسے فرزند ما را تصرف نہیخوا
 کرد باز فرمودند چوں بہرات رسیدی ما را فراموش کردی مصرعہ
 فراموشی نہ شرط دوستان است

حکایت کرد و دشمنی کے کہ چوں عزیمت شہر عراق مرا مصمم شد اتفاقاً از درویشان حضرت
 خواجہ بہا الحق والدین قدس اللہ روحہ مرقت فتاد چوں بسمنان رسیدم شنودہ آمد کہ
 دریں دیار عزیزیت میر محمود قصر معانی نام از مجلہ مجبان حضرت خواجہ است یاں درویشا
 ایشان بصحبت آں عزیز شتافتم چوں با ملاقات شد از سبب پیوستگی بحضرت خواجہ پر سیدہ
 گفت از عنایات الہی شے بخواب دیدم کہ در موضع بنایت با صفا حضرت خواجہ
 کونین علیہ الصلوٰۃ والسلام حاضر بودند و اللہ اعلم بابرگے از بزرگان است دوران مجلس
 بغایت نورانی نشستہ من از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم تضرع و مسکت التماس سے
 و میگفتم کہ شرف محبت و برکت عہد و زمان خدمت شمار انبیا فتم و از آن سعادت و ورا نام نہ
 کار من چیست حضرت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام مرا یاں بزرگ میگوین کہ اگر خواہی خیر و
 برکت ما را در یابی متناہت ایں عزیز نمائی و نام مبارک حضرت خواجہ با من گفتند و حال
 پیش ازین خواجہ را در بیج حال ندیدہ بودم چوں بیدار شدم صورت و سیرت خواجہ را بر

کتاب نوشتم و تیلخ آمرا ثبت کردم بعد از چند سال روز سے دریا زار بروکان بوازی نشسته
بودم ناگاہ عزیزے نورانی آمد بروکان بنشست و اثر بیدیت و جلال و حسین مبارک اوظاہر
بود چوں در روئے او نظر کردم مرا آن صورت کہ در پشت آں کتاب نوشته بودم در خاطر گذشت
حال یرمن دیگر شد بعد از زمانے دراز چوں بحال آمدم از حضرت خواجہ التماس کردم کہ منبتا
کہ قدم شریف بجائے ایں ضعیف رسد خواجہ کرم فرمودند و در پیش آمدند و من در عقب ایشان
رہست بمنزل ایں فقیر فکند و ایں اول کرستے بود کہ از حضرت ایشان مشاہدہ کردم کہ ہرگز
ایشان منزل مراندیدہ بودند و چوں درآمد اتفاقاً حجرہ مرا بودنے الحال قصد آں حجرہ کردند
چوں درآمد برویا آں حجرہ طاقی بود و در انجا چند کتابے بود حضرت خواجہ دست
مبارک خود دراز کردند و در میان آں کتابھا کتابے بود پیروں آوردند و بدست من داد
و گفتند بر پشت ایں کتاب چہ نوشته چوں نظر کردم چہاں بود کہ آں واقعہ را بر پشت آں
کتاب نوشته دیدم و تیلخ آں کتاب و آں واقعہ تازبان ملاقات بحضرت ایشان ہفت
سال شدہ بود و احوال من ازاں شراف ایشان دیگر قوی شد چوں بحال خود باز آمدم لطف
فرمودند و درخواست مراقبول کردند و مرا بسعادت بندگی خود مشرف گردایند بعدہ آن
و نشنند امی روئے بایں ضعیف گفت کہ از کمال محبت امیر محمود بہ نسبت خواجہ و یکینہ درویشان
ایشان را حالتے مشاہدہ کردہ شد کہ از تحریر و تقریر بیرون است حکایت کردند خواجہ
علماء الحق والدین عطر اللہ تربتہ کہ شامی حضرت خواجہ ماقہس سرہ در بجا اور محلہ کلاباد
بودند و در منزل درویشی جمعی از درویشان نیز حاضر بودند و یریں حال حضرت خواجہ قدس سرہ
توجہ بولانا نجم الدین وادارک کردند فرمودند آنچه ترا فرمایم بجائے آری گفت سے آمدم
فرمودند فلاں عمل و فلاں کار اگر فرمایم از عہدہ پیروں سے آئی گفت سے آیم خواجہ فرمودند
دزدی اگر فرمایم خواہی کرد گفت نے خواجہ فرمودند چہرہ گفت بچہت آنکلاں کار مانے کہ حق
خدمت کرم اور انہایت نیست و دزدی تعلق بچہ بندگان دارد خواجہ مولانا وادارک را

گفتند تو امر را پیش من بری ترک صحبت ما کن در حال قبض و انده عظیمی بر مستولی شد و
 قوی و نه طرب آمد حاضران از حضرت خواجہ در خواست کردند و تضرع بسیار نمودند تا حضرت
 خواجہ از مولانا داورک عفو فرمودند بعد از آن حضرت خواجہ از آن منزل بیرون آمدند و در جہت
 ایشان مولانا داورک بود و بعضی از درویشان متوجہ بطرف محلہ دروازہ سمتند شدند چون
 آن موضع رسیدند حضرت خواجہ متوجہ بجائہ شدند و درویشان را فرمودند ای خانہ را سوراخ ساز
 و در درویشان بآن عمل مشغول شدند و سوراخ کردند خواجہ فرمودند و در فلان موضع درون
 این خانہ جوئے است پراز رخت می باید دریں خانہ درآمدن و آن جوال را بیرون کردن
 خواجہ با درویشان و رگوشہ بیرون بایستند چون ساعتی ہرا گذشت آواز سگ آمد خواجہ
 مولانا داورک را فرمودند یا بعضی از درویشان کہ بطرف آن خانہ روید چون رفتند دیدند
 کہ وزان آن طرف دیگر آن خانہ را سوراخ کردند و در آن خانہ درآمدند و گفتند از ما پیشتر عیار
 دیدند آچہ دریں خانہ بودہ است بر زمین چوں آن حالت را مشاهده کردند متحیر شدند اتفاقاً خداوند
 خانہ بیاض رنگتہ بود و با در حضرت خواجہ آن جوال رخت را بدرویشی نزدیک خداوند خانہ
 فرستادہ و آن درویش را گفت باکو کہ در درویشان چنین شب بریں موضع گذشتند بریں حال
 واقف شدند و جوال را از وزان گرفتند بعدہ خواجہ مولانا داورک را گفتند اگر تو در ابتدا بریں
 قبول میکردی حجت بسیار بر تو ثابت ہستند مولانا داورک قوی نا امید شد و مطالعین
 واقعہ سلب رنج محبت جماعتی شد بجنبت ایشان در کتاب صحیح بخاری و قصہ موسی
 و حضرت علیہما السلام این حدیث مذکور است کہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند
 رحمہ اللہ انہی موسیٰ نوحید لقصر اللہ علیہ حکایت کرد و درویشی کہ وراں فرست
 حضرت خواجہ ما قدس سرہ و مر و بودند در خدمت ایشان بودم و حضرت ایشان درویشان
 را بقدر حال ہر یک را مخالفت طبعیت بشریت میفرمودند و بریں دلاہراہیل اہل دلاہ
 تشویش و اوسے ترسیدم کہ اجازت طلبم بجنبت رفتن بخارا شیخ مسیح حسیبین آنجا در خدمت

ایشان بود و در خواست کردم که شما در محل مناسب مرا از حضرت خواجہ اجازت حاصل سائے
 کہ از اطراف بخارا کسے آندہ است و خبر آورده کہ برادر م شمس الدین فوت شدہ است ازین عمر
 خاطر من نگران است و اتفاقاً روز جمعہ بود و در آن زمان کہ حضرت خواجہ منجوسند کہ از مسجد
 جمعہ بیرون آیند شیخ امیر حسین خبر برادر م شمس الدین تقریر میکرد و خواجہ فرمودند ہمہ حسین
 تو این سخن فوت اورا از کجا میگوئی او فرمودہ است بوئے او سے آید باز فرمودند بوئے او نزدیک
 سے آید حضرت خواجہ بابا شیخ امیر حسین دریں سخن بودند کہ برادر م شمس الدین از طرف
 بخارا رسید و بر حضرت خواجہ سلام کرد و خواجہ فرمودند امیر حسین را اینک شمس الدین جان
 را حال دیگر شدہ و آن قصہ در آن بقتہ مشہور شد حکایت کردیکے از محبان حضرت خواجہ
 ما قدس سرہ و گفتہ در آن تاریخ کہ لشکر سے از طرف وشت قچاق بخارا آمد و آن خلق را
 ہلاک کرد بسیار مردم را نیز بپیر سے بردند برادر م را برزدند و پدر من بچیت فرزند قوی خستہ
 خاطر شدہ بود و ایم مرا میگفت اگر رضائے من بیطلی برائے برادر بطرف وشت قچاق برو
 چوں مرا بحضرت خواجہ عقیدہ و محبت تمام بود و در مہمات رجوع بانشادیت ایشان سے کردم
 ایں قصہ را نیز برائے ایشان عرض کردم فرمودند بزدی بر دورضائے پدر بجائے آر
 کہ دریں کفایت سعادت بسیار است در سے معاملہ بحضرت ایشان بر دم لطف نمود
 و قبول کردند بعد از قبول باز بمن واوند و گفتند با خود نگاہدار کہ برکات خواہد بود و ہر گاہ تیرا
 در سفر ہمہ پیش آید توجہ بمانا سچوں باشارت رواں شدہ در آن سفر بانہدک تجارتی
 فتح بسیار شد و بے تشویش بزد و ترین اوقات برادر را و خواہم یا فتم و باجماعت
 اسیران در کشتی نشینیم و بر طرف بخارا متوجہ شدیم و حال آں بود کہ در کشتی خلق بسیار بودند
 ناگاہ باد مخالف برخاست و خوف آں شد کہ کشتی غرق گردد و فغان ازاں خلق بر آمد
 در آن حال در ماندگی آواز سے بگوش من آمد کہ کسے خواجہ را یاد میکند آں سخن حضرت
 خواجہ مرا بیا یاد آمد کہ ہر گاہ تیرا سے پیش آید توجہ بمانا سچوں توجہ بحضرت خواجہ کردم در حال

دیدیم کہ حضرت ایشان ظاہر شدند بر ایشان سلام کردم در لحظہ از برکت ایشان باد ساکن
 شد و موج دریا ایستاد بعد ازاں فرستہ کہ ہر دو برابر بخارا رسیدیم بدریافت لقا سے حضرت
 خواجہ شتائیت سلام کردیم خواجہ تبسم فرمودند و گفتند آں زمانیکہ در کشتی بر ما سلام گفتی ما
 جواب سلام تو گفتیم اما تو نشنودی از مطالعہ این واقعہ محبت و عقیدہ من بحضرت ایشان یاد
 شد حکایت کردند از شیخ عبد اللہ نخندی رحمہ اللہ کہ اگفت سبب پیوستگی من بحضرت
 خواجہ قدس سرہ آں بود کہ پیش از آنکہ بصحبت ایشان مشرف گردم چندین سال پیش مرا
 جذبہ پیداشد بود در خجند بنیزار و بے آرام گشتہ بودم و در طلب این راہ بودم من متیلا
 آورده بود در اں حال از خجند بیرون آمدم و بہ طرف میرفتم بہرند رسیدم بہرند قدس سرہ حضرت
 خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس سرہ رفتم مضطرب قوی و شتم از غایت آں منبت
 آں مقام از من بے ادبی صادر شد خادم - مزار از اں وقف شد قصد آں کرد کہ مرا بخانہ
 چوں حالت مرا معلوم کرد معذور داشت بعدہ در اں مسجد کہ در کنار آب حیون است در آمدیم
 و بخواب رفتم چنان دیدم کہ دو پیر نورانی در آمدند و یکے ازاں دو پیر مرا میگوید مار سے شناسی -
 من محمد علی حکیم ترمذی ام و آں دیگر حضرت خواجہ خضر علیہما السلام تو خود مارا این زمان تشویش
 بدہ و مضطرب کن کہ آنچه تو سے طلبی وقت آں نیست بعد از دوازده سال در بخارا خواہی پدید
 آمد و بتو خواہد رسید کہ آں خواجہ ہما ال دین است کہ قطب جہان خواہد بود از این واقعہ مرا
 تسکین پیدا آمد بہر طرف خجند رفتم روزے در بازار رفتم در مسجد دیدم دو ترک نشستہ اند و
 با ہم سخن میگویند متلع نمودم از این باب حکایت می گفتند مرا با ایشان میل خاطرے شد
 زود طعاعے پیش ایشان آوردم بایکد گیر گفتند این درویش از راہ نیاز طالب است لایق است
 کہ در نظر سلطان زاوہ بابا شد اسحاق خواجہ چوں از ایشان این سخن شنودم تعض کردم کہ
 اسحاق خواجہ در نواحی اتخان است از خجند بہ صحبت اور رفتم بمن لطف بسیاری نمودند و فرستند
 دہشت شایستہ و آثار قبول در ناصیہ او ظاہر بود روزے پیدریش اسحاق خواجہ گفت

کہ ایں درویش مسکین است مے باید کہ بصحبت شما باشد بحق خواجہ گریان شد و گفت اسے
 فرزند ایں درویش فرزند خواجہ بہاء الدین خواہد بود ما را با تو تصرعے نیست باز بطرف نجد رفت
 و منتظر زمان طور آں دو شہارت سے بودم بعد از مدتی مرا کششے پیدا آمد بطرف بخارا و
 نتوانستم توقف کردن متوجہ بحضرت خواجہ شدم چون بخارا آمدم رسیدم بحضرت ایشان
 فرمودند خوش آمدی عبداللہ نجدی سہ روز ماندہ است تا آں دو از وہ سال تمام شود
 ازیں اشارت ایشان صفت عظیمے در من تصرف کردہ صحیح سعادت محبت ایشان در من
 پیدا آمد درویشان کہ در صحبت ایشان بودند تعجب کردند ازاں اشارت قصہ را از من پرسیدند
 اول تا آخر تمام با ایشان گفتیم حیرت درویشان زیادہ گشت بعدہ حضرت خواجہ عنایت
 نمودند و مرا بہ بندگی قبول کردند حکایت کردند از پایا صاحب سمرقندی کہ گفت
 چون کرامات و مقامات خواجہ بہاء الحق والدین مشہور شدہ بود مرا داعیہ ملاقات
 ایشان پیدا آمد از سمرقند بدربار حضرت شریف ایشان بخارا آمدم و داتا گزاناں زمانیکہ
 توجہ بخد مت ایشان کردم در خاطر من ایں بود کہ در بخارا اول بخد مت ایشان مشرف گردم چوں
 بخارا رسیدم در کاروان سرے نزول کردم و پیش از آنکہ بکسے ملاقات شود زود از کاروان ہرگز
 بعزیمت دریافت خدمت خواجہ بیروں آدم و متوجہ بطرف ایشان شدم دیدم کہ جمعی در
 پیش میروند در خاطر من گذشت کہ ایں طایفہ مے باید کہ اندر درویشان باشند صفتی در من
 تصرف کرد کہ تعجب و عقب ایشان رواں شدم دریں حال در خاطر من گذشت کہ مے بآ
 کہ چوں بحضرت خواجہ رسم اول مرا سر شیعہ دہند و کسے با من شریک نہ باشد چوں دریں
 صفت دوسہ قدم رفتم آن جمع استادند و در میان عزیزے نورانی کہ آثار ولایت جویں
 اولیج بود مرا استقبال کرد و در کنار گرفت و دو کرت گفت خوش آمدی پایا صاحب سمرقندی
 و حال آں بود کہ پیش ازیں ہرگز مرا با آں عزیز ملاقات نشدہ بود متحیر شدم کہ ایشان مرا
 چگونہ منتہد در آں حال در خاطر من آمد کہ ایشان حضرت خواجہ بہاء الدین اندوہا

صورت روان شدند از من احوال اکابر علمائے سمرقندی پرسیدند چوں در منزل بیرون
 درآمدند و حضرت خواجہ ازاں منزل بیرون آمدند و صاحب ہجیانکہ سنت و طریقہ ایشان
 بود حاضر و غایب آمدہ نشستہ بودند صحبتہ بود بغایت خوب و خوش و مجلس قوی و دلکش
 لحظہ گذشت خواجہ آمدند و قرص سر شیر پیش آوردند و نزدیک من نشستند و فرمودند بخور
 نصیبہ تست کسے را با تو شرکت نیست و آہستہ بامن گفتند خاطر عزیزاں را بایں مقدار
 چیزے مخے باید رنجانید حکایت کرد در ویشے یعنی شیخ امیر حسین کہ از ملا زمان حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ بود کہ بامداد عید قربان بود و حضرت ایشان در شہر بخارا در منزل پیشی
 بودند و از مقام معرفت سخن میفرمودند و خاطر من گذشت کہ مے باید اجازت فرمایند تا
 حضرت والدہ ایشان را مبارکباد عید گویم و دیگر مرا طعام خلوتے دهند و دیگر سہ دم
 را با دام و سہ بادرم راستہ و سہ دم را مشائے شور بن و ہند چوں حضرت خواجہ از مصلے
 بیامند مرا گفتند کہ نزدیک والدہ من مبارکباد عید بر وچوں نزدیک خانہ آں در ویش رسیدہ
 اورا فرمودند کہ خانہ را خلوت ساز و مرا اشارت کردند کہ در آں خانہ در رو و حضرت خواجہ
 آں مقدار طعام پیش آوردہ بودند کہ از من زیادہ آمد بحدہ مردے آمد و پارہ رستہ پیش خواجہ
 آورد از دیر رسیدند کہ ایں رستہ را بچند دم خریدہ گفت بسہ دم و دیگرے بیاد بطفے مرثیہ شور
 آورد از دیر رسیدند بچند دم خریدہ گفت سہ دم ساعتے گذشت کہ بیاد و بخدمت ایشان
 با دام بسہ دم ہدیہ آورد بطرف من اشارت کردند فرمودند تو امر و سہ چیز طلبید و بودی اجازت
 مبارکباد عید و طعام خلوت و ایں سہ چیز انگاہ فرمودند ایں خواستینے باینک نیست بایں وسطہ
 ما از اں عالم بایں عالم آمدیم و از جہت کفایت کار تو گوشہ خاطر مشغول کردیم حکایت
 کرد در ویشے کرت اول کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ از سفر مبارک مرحبت فرمودند
 بما خان آمدند و نشستند مے بود کہ اورا مولانا محمد ہدیہ میگفتند و عقب ایشان از بغداد آمد
 و اظہار طلب کرد خواجہ فرمودند موقوف بر زمان التفات است روزے جمعی از درویشان

حاضر بودند و خواجه فرمودند آن ساعت و زمانی که همه طالبان و عاشقان و سوتنندگان این راه
نگین رسیدہ است مولانا محمد راز و یک خود خواندند و فرمودند وقف باش تا بہرہ گیری
بکشت بستہ را بر زانوے اور سانیہ نہ حالش دیگر شد و خواجه اورا باز بجال خود آوردند فرمود
با خبر باش کہ زمان میگذرد و باز با و التفات نمودند بہمان حالت اول واقع شد باز شن خود
آوردند و فرمودند یک وقف باش کہ فرست بغایت اندک مانده است مولانا محمد
متوجہ حضرت خواجه شد ایشان با و عنایت میفرمودند چوں ساعتی بران حال گذشت
خواجه فرمودند لے سلمانان درین زمان چه محل یا دباغ زانغان است چوں خواجه
این سخن گفتند مولانا محمد در کربہ شد و جامہ بر خود پیارہ کرد و مضطرب عظیم نمود چوں انان
اضطراب ساکن شد اصحاب از او پرسیدند کہ در آن زمان کہ حضرت خواجه فرمودند کہ چه جا
یا دباغ زانغانست سبب آن چه بود و آن مضطرب شد و پئی آن سخن خواجه از چه بود و مولانا محمد
گفت قصہ باغ زانغان آن بود کہ روزے بادوستی در باغ زانغان ہر اہ بودم آن دوست
مرگفت و فتنیکہ صحبت دوستی از دوستان حق تعالی برسی و ترا از برکت آن صاحب
وقت خوش شود و در آن وقت مرا فراموش کن در زمانی کہ حضرت خواجه با من التفات
میکردند و عنایت میفرمودند احوال عجیب بود قصہ باغ زانغان بر خاطر من گذشت حضرت
خواجه از آن جہت فرمودند کہ چه جائے یا دباغ زانغانست و مضطراب من از آن بود
کہ خواجه بران خاطر من مطلع شدند و من سالما بود کہ در عالم گشتن بایں کمال کسے ندیدہ
بودم و گمان من این بود کہ درین زمان چنین صاحب شہر لے نیست حکایت کردند
خواجه علاء الحق والدین عطر اللہ روضتہ کہ روزے در ملازمت حضرت خواجه مایند
سہرہ بودم و اتفاقاً ہوائے ابرو بود و خواجه از من پرسیدند کہ وقت نماز پیشین شدہ است
من گفتم ہنوز وقت نماز پیشین نشدہ است خواجه فرمودند بطرف آسمان نظر کن چون نظر
کردم پنج حجاب نبود و دیدم کہ جمیع قریبندگان آسمان با اولے فرض نماز پیشین مشغول اند

من ازاں گفتہ خود خوب شدم و منتفخار کردم و مدتے در بار آں سخن بودم حکایت کرد
 یکے از درویشان حضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ از خواجہ علاء الحق والدین قدس
 سرہ سوال کردند کہ حال دل نزد شاہچہ کیفیت است ایشان فرمودند کہ کیفیت دل ایشان من
 معلوم نیست آں درویش گفت دل پیش ماچوں ماہ سہ روزہ است حاضران آں قصہ
 را بحضرت خواجہ رسانیدند حضرت خواجہ فرمودند آں درویش نسبت حال دل خود را
 بیان کردہ است انگاہ حضرت خواجہ علاء الحق والدین را طلب کردند و بایشان لطفے کز
 حال بزرگی در ایشان تصرف کردند بعد ازاں کہ خواجہ علاء الحق والدین ازاں حال باز آمد
 حضرت خواجہ فرمودند ایں حال را شرح دہ ایشان فرمودند جمیع موجودات در خود شاہدہ
 کردم حضرت خواجہ فرمودند کہ نسبت دل تو این است وچوں حال تو ایں باشد پس تو کہ
 توانی کہ حال دل خود را اورا کہ کنی صفت بزرگی دل در بیان نئے آید سر آں حدیث را
 کہ کلا یسعی ان فی ولاسمائی و لکن یسعی قلب عبد المؤمن کسے شناسد کہ دل را شاہدہ
 حکایت کردند کہ روزے شیخ شادوی غدیو تی علیہ الرحمہ باجمعی از درویشان غدیوت
 بحضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ بقصر عارفان آمدند حضرت ایشان را نزدیک باغ غرار
 بودند شیخ امیر حسین در حضور ایشان باجمعی در زمین بہ پیئہ کاری مشغول بودند چون درویشان
 غدیوت رسیدند خواجہ با شیخ امیر حسین میگفتند دریں سخن حق بر طرف ماست یا در طرف
 تو شیخ امیر حسین ایچہ گفت حضرت خواجہ بصفحت ہدایت دروے نظر کردند اتفاقاً دوسر
 اوچوں آماج در زمین میرفت و سر و گردن او در خاک پوشیدہ گشت و از پیچ نفس بر
 نئے آمد در آں نزدیکی درختے بود حضرت خواجہ پشت مبارک بر آں درخت باز گذشتند شیخ
 شادوی بدر پیئہ گفت کہ تو دریں راہ بہندی و سخن ترا قبول میکنند از حضرت خواجہ
 شیخ امیر حسین را اورا خواہ آں درویش از حضرت خواجہ درخواست کرد خواجہ درخواست
 اورا در حق امیر حسین قبول کردند و بطرف شیخ امیر حسین رواں شدند و اتفاقاً در کنار

آن پنبه زار دو کس اینتاده بودند و بطرف حضرت خواجه نظر میگردند و درین اثناء نظر
 خواجه بایشان نهاد ایشان نیز نهادند چون حضرت خواجه نزدیک امیر حسین رسیدند
 قدم مبارک از نقش بیرون آوردند و بر سینه او نهادند و در حال و حرکت آمد و بسیار گریست
 و عذر خواست نگاه او را فرمودند و آب در آواشارت بخوض مزار کردند و آن درویش
 گفت که خواجه مرا فرمودند که بنگرای و دو کس گسینند و آن جانب رفتم محمد زاهد و محمد زیور تونی بود
 بحضرت خواجه عرض کردم فرمودند و نزدیک ایشان رفتند و سه کرت گفتند محمد زاهد
 جواب داد و برخاست از ایشان پرسیدند که شما را چه حال شد گفتند بطرف شما نظر میکردم
 از هیبت شما این حال وقع شد چون حضرت خواجه بیل غم مزار آمدند شیخ امیر حسین بخواست
 که در حوض در آید چون درآمد غوطه خورد و بسیار توقف کرد و خواجه فرمودند سر از آب بر آر
 و گر نه همان صفت باز پیدا خواهد شد زود از آب بیرون آمد این قصه را این ضعیف از
 ناقل شنیده بود از شیخ امیر حسین نیز پرسیدم که سبب توقف شما در آب چه بود فرمودند چون
 غوطه خوردم چشم کشاده بودم نه آب بود و نه زمین و نه آسمان و نه ستاره و نه ماه و نه آفتاب
 و نه شب و نه روز هر طرف که نظر میکردم نور بے نهایت بود حکایت کرد و در دیش
 عزیز یعنی شیخ زخسرو که یک کرت صحبت شریف حضرت خواجه ماقاس سه رسیدم
 ایشان از قصر عارفان بطرف شهر بخارا میرفتند و در رکاب مبارک یکے از نزدیکان
 بود و استیحه شدند و اشارت باین فقیر کردند و فرمودند این مردیست که بر آسمان خواهد
 پریدن چند روز در صحبت شریف ایشان بودم و آن نفس ایشان در خاطر من مے بود
 چون مرا بطرف ولایت خود روانه ساختند از برکت التفات خاطر مبارک خواجه
 صفت بزرگ در من تصرف کرده بود و روزی در منزل نماز میگذارم و رقص و بودم حال
 عجبه ظاهر شد چنان دیدم خود را که بر آسمان میروم تا چند آنکه رسیدم بجای که تقریر از شیخ
 آن عاجز بود و آسمان بود و نه زمین بود و نه ماه و ستارگان حکایت کرد و در دیش

که حضرت خواجه ماقدس سرور قصر عارفان بودند شبی نماز ختنن گذارده بودند بر
 در مسجد بیتاوه و مرموم ده که نماز بجا عت گذارده بودند نیز حاضر بودند اتفاقاً فضل بهار بود حضرت
 خواجه بن اشارت کرده فرمودند که پاره ترا نجیس از شهر بخارایار زود در نظر ایشان روان
 شدم اتفاقاً در آن فرصت گرگ غلبه کرده بود و خلق را قوی تشویش میداد مشهور شده بود
 که بسیاری از مرموم هلاک کرده است در راه چون پهل علی سلیمان رسیدیم سه گرگ بیابند
 و قصد من کردند و نزدیک بمن رسیدند چنانکه دمان آنها بمن رسید نتوانستند که دمان را بکشانند
 چون بشهر بخارا رسیدم هنوز مرموم نماز ختنن میگذازد میازار در آمدم هر کجا دو کاسه بود میگفتم
 که بنده از بنندگان خاص حق را ترا نجیس می باید تا چنانکه ترا نجیس خریدم در آن حال
 متوجه بقصر عارفان شدم چون نزدیک رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد درآمدم آن
 شب بسیار باران آمد چون صبح و مید خلق ده مسجد حاضر شدند و مرادیدند بایکدی گفتند که او خان
 امر خواجه کرد و ترا نجیس بنیاد و چون حضرت خواجه نماز بجا عت گذارند من آن ترا نجیس
 را در خدمت خواجه گذارم خواجه فرمودند در راه ترا اگر گان پیش آمدند گفتم بله لیکن ای سرور
 من نتوانستند رسانید حضرت خواجه فرمودند هر آینه نتوانند دمان آنها بسته بودند اهل
 مسجد بایکدی بگریه بسته سخن میگفتند خواجه فرمودند چه سخن میگوید گفتند باران مشکلی است خواجه فرمودند
 از سوال می باید کرد گفتند شب باران بسیار آمد پوشین از خشک است من گفتم چون
 نزدیک ایس و رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد آمدم خلق متحیر شدند و گفتند از زمان نماز
 ختنن گذارون تا زمان باران آمدن اندک فرصتی بود ایس مسافت یک فرسنگ راه چون
 رفته است و آمده من گفتم راه سعادت را بر من کشاده بودند مرا با رفتن و آمدن چه کار

حکایت کرد و رویه که از جمله متابعان حضرت خواجه ماقدس سرور بود که سبب سبب
 من بچهرت ایشان آں شد که در ویشانه که در بخارا بودند بپیادت خواجه ما بطریق اجتماع
 آمده بودند و ایشان در باغ مزار بودند در آن حالت بخور می در ویشان را بغایت تعلقی

خوش کردند و شاشت بسیار نمودند و با وجود مرضی که داشتند روز یکم که در صحبت ایشان بودند رفتند و گوشتدان آوردند یک گوسفند را بر دوش مبارک خود نهاده بودند نگاه بکار بختن طعام خود مشغول شدند و آن مشاهدہ آن مکارم اخلاق سبب محبت من شد بحضرت ایشان بعدہ مرا بشنیدم بمنزل خود فرستادند و فرمودند چوں بدید رسی منزل ما را پرس و گو کہ فرست و بگو تا دیگ و کلیہ و آنچه بکار بختن دارد طلبد و بتو دہ اگر کوہ کے نیابی آہستہ حلقہ برد زن و آنچه کہ تم طلب کن و زود بیا چوں بدید رستم ضعیفہ نشسته بود و از پر سیدم کہ منزل شیخ بہاء الحق والدین کہت آں ضعیفہ بچکار کردن مشغول شد و گفت دریں موضع شیخ نمیت طرابلسیت جلا دیت منزل او فلان است خاطر من از سخنان او بغایت خستہ شد بطریقے کہ کہ مرا بحضرت خواجہ تعلیم فرمودہ بودند حلقہ برد و زوم و آں اسباب بختن طعام را با ایشان رسانیدم در من نظر کردند و فرمودند آنچه تا کہ از پیش ما رفتہ بودے نیامدے سبب تغیر تو چیست باز نمائی آنچه از آں ضعیفہ شنیدہ بودم بضرورت خواجہ فرمودند باز برو سفر بیا و باز رستم آں ضعیفہ در جفا زیادہ کرد و گفت این شخص را چہ شیخ میگویند کہ دسماع و خلوتے ندارد و از سخن او این زمان خستہ تر شدم و از منزل خواجہ سفر طلبیدم بطریقہ معلومہ و بخدمت خواجہ بروم فرمودند ای کرت از گذشتہ تغیر تر آمدہ سبب را گفت فرمودند پیروں ایں باغ درویشے است از آن ما امیر حسین نام بزراعت مشغول است اورا طلب نمائی چوں شیخ امیر حسین حاضر شد خواجہ فرمودند فلان ضعیفہ را بگوے کہ جلا دی توے کنی و بر ما نهمت مے نہی اگر گوید کہ من جلا دی نکردم بگوے کہ با فلان کس در فلان کاہان فساد کردی و چوں اثر آں در تو ظاهر شد مرومان خواستند کہ ترا بختن کنند از آن خود دفع کردی و در فلان جائے دفن کردی بعدہ مرا فرمودند کہ در عقب امیر حسین برو بنگر تا ایں سخن را بچنانکہ از ما شنیدی میگوید با شیخ امیر حسین نزدیک آں ضعیفہ رستم ایں سخنان را بچنانکہ از خواجہ شنیدہ بودم با آں ضعیفہ گفتہ او در گریہ و

نالہ آمد و تضرع بسیار نمودہ و گفت بندگان حق تعالیٰ بریں کارما و وقف مے شونہ بدکردم
 و توبہ کردم شیخ **حسین** گفت اگر حق تعالیٰ ایشان را اطلاق نہد کہ تو نہد بطور آوردن
 ناقص گفت مشاہدہ این احوال سبب مزید محبت من شد بحضرت ایشان **حکایت** کردند
 کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ در قصر عارفان در منزل و یکدان مے ساختند بد اس
 احتیاج شد ہر چند طلب کردند نیافتند خواجہ فرمودند انشاء اللہ این دس ظاہر خواہد شد مکتوب
 فرستادند بغدادیوت نزدیک درویشے و اورا گفتند کہ این دس در خانہ **قطب الدین**
 غدیوٹی است آہنیں دس را در خر قہ پیچیدہ است و در سقف گنجینہ خود نہاواہ از در گنجینہ اوچوں
 در آئی بر تیر سر خود در سقف آں خانہ است دس را زود فرست درویش آں دس را در
 ہما بخائے کہ حضرت خواجہ اشارت فرمودند در گنجینہ **قطب الدین** یافت و بحضرت
 خواجہ فرستادند و کسانیکہ در آں زمان فرستادون مکتوب و آوردن دس حاضر بودند ہمہ
 منظر شدند **حکایت** کرد درویشے عزیز کہ روزے حضرت خواجہ قدس سرہ در شہر بخارا
 در اسے میرفتند و ہنوز از اکابر بخارا و علماے بخارا کہے بحضرت **ایشان** نہ پیوستہ بود و
 آشنا نشدہ و رآں روز مولانا حسام الدین خواجہ یوسف رحمہ اللہ کہ نمبرہ مولانا حافظ الدین
 کبیر بخاری بودند علیہ الرحمۃ با جمعی از طلبیہ علم از طرف مقابل حضرت خواجہ در آں راہ مے آمدند
 خواجہ آں جمع را دیدند بطرف مے متوجہ شدند و تعجیل میرفتند و مسافت در میان خواجہ و آں جمع
 بسیار بود آں بزرگوار دین از میان طلبیہ یگانہ بیرون آمد و مقدارے راہ بطرف خواجہ آمد و
 بتواضع و نیاز تمام بر خدمت خواجہ سلام کرد و حضرت خواجہ بلطف تمام جواب سلام ایشان
 را باز دادند بعدہ با من فرمودند کہ اول کسی کہ از علما یا بخارا با ما آشنا خواہد شد این بزرگوار
 خواہد بود و آں نفس خواجہ دائما در خاطر من بود بعد ہفت سال اثر آں نفس ظاہر شد و خدا
 خواجہ یوسف بخا جہ ناپیوستند **حکایت** کرد درویشے کہ پیش از انکہ بشریف حضرت
 خواجہ قدس سرہ مشرف کردم در نصف میبودم و در آں موضع مردے از تر مذ آمدہ بود و

را دخترے بود و مابا اہل خاطر شد روزے آں دختر را در خانہ خالی یا قتم و با او ہر نوع سخن
 می گفتند و او را در کنار گرفتہ و بوسہ دادہ بعد ازاں آں فرزندش اندک را آمد و صحبت او میل شد
 چند روزے با و مصاحب شد م معلوم کرد کہ او از جملہ درویشان خواجہ است چوں بنجاسا
 رسید بہ حضرت خواجہ ملاقات شد بین التفاتے کردند و فرمودند در چہ کارے گفتند و اعینہ
 صحبت درویشان دارم فرمودند این از کجا و آں احوال کجا دختر و ترندی را در آں خانہ خالی
 بوسہ میدہی و کنارے گیر می و باز میگوئی کہ محبت درویشان دارم من گفتہ شدیم آں کار بد
 بودہ است خواجہ فرمودند آں کار بد بودہ است و آں کار حرام است و نام شروع من گفتہ شما
 آنجا نبودید چوں معلوم کردید خواجہ فرمودند آنکس کہ دید و دانست مرا معلوم کردید من بتجربہ شرم و
 محبت حضرت ایشان شدیم حکایت کرد درویشے از نزدیکان حضرت خواجہ کہ حضرت
 پنج دینار عدلی غائب شدہ بود بحضرت خواجہ گفتند ایشان فرمودند کہ این عدلی را کینزک
 این خانہ گرفته است کینزک را فرمودند کہ عدلی را بدہ گفت در فلان موضع در زیر خاک دفن
 کردہ ام خواجہ فرمودند آنچه در زیر خاک است سہ دینار است حاضران ازاں سخن خواجہ تعجب
 کردند دیدند در زیر خاک سہ دینار پیش نبود حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس
 سرہ بعضے از نواحی بخارا بودند و جمعی از درویشان و صحبت ایشان بودند اتفاقاً فصل زمستان
 بود و در نزدیکی آں موضع مردم نبودند و درویشان گرسنہ شدند خواجہ یکے ازاں حاضران
 را فرمودند کہ در فلان دیہ برو در آں دیہ بآں علامت باغی است در آں باغ حوضے است
 دروازہ کے آب است و در آں آب ماہی بزرگست بیازنا صاحب را طعام شود و آن مرغی
 مسافتے راہ قطع کرد و بآں دیہ رفت بآں باغ کہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند و آمد و
 حوض را طلب کرد بہمان صفت کہ خواجہ فرمودہ بودند در آں حوض اندک آب بود و در آں
 ماہی بزرگ ماہی را بحضرت خواجہ آورد حاضران را حالتے خوش پیدا شد حکایت کرد
 درویشے عزیز کہ جمعی از درویشان در سفرے در خدمت خواجہ قدس سرہ بودند توشہ

تمام شدہ بود صاحب از حضرت خواجہ طعام طلبیدند خواجہ فرمودند آرزوئے شما چیست
گفتند بریانی در آن نزد یک تودہ بود بنایت بزرگ اشارت فرمودند خواجہ گفتند بر آن توفہ
بر آید صاحب چون آمدند سوارے آمد و خوان آہستہ آورد و بریانی و سبزی و سرکہ و نان و
نمک مہیا صاحب طعام را سیر خوردند حکایت کرد در ویشے در آن فرصت کہ آن لشکر
غظیم از طرف دشت پنجانی بچار آمد خلق آن ولایت در حصار درآمد و احوال اہل
اسلام بنفایت و شوار شد و اہل لشکر گرد حصار گرفتہ بود در آن زمان غلام سترکی دہشتم گرچہ
و از حصار بیرون آمد و بطرف آن لشکر رفت من قوی نگران خاطر شدم از جہت گر بخین غلام
و از جہت خوف از حاکمان حصار کہ مرا متہم نسازند کہ تو خبرے از حال اہل حصار نزد یک
آن ظالمان فرستادہ بحضرت خواجہ رفتم و صورت حال را عرض کردم فرمودند تو خواہ
دار کہ اگر از حاکمان حصار بر تو تہمت نہند غرابت آن من کشم و از طرف غلام نیز خاطر جمع
دار کہ غلام تو خواہد آمد آن در ویش گفت آنچنانکہ حضرت خواجہ فرمودند بطور آمد بچاکس از
طرف حاکمان حصار از جہت گر بخین غلام مرا سخن نگفتند روزے بچت تقاضائے غلام
رفتم فرمودند ای زمان وقت تقاضائیت بار عالم بر ماست بسیت

اگر خراب شود مملکت از شاہ منہج کہ نزد اہل حقیقت گناہ در ویش است

اگر غلام تو نیامد ملک و سرے را بر ہم زنیم ناقل گفت از توجہ و برکت خاطر مبارک حضرت
خواجہ آن غلام از سرے آمد چنین گفت کہ مرا بر سرے بروہ بودند گرچہ تم و بایں طرف آمد
ایں ضعیف بنزایں قصہ را از آن غلام پرسیدم بچین تقریر کرد حکایت کرد کہ ہمہ کث
از درویشان حضرت خواجہ ماقس سرہ کہ میفرمودند وقتے با محمد زراہد کہ در ویشے صاد
بود در صحرا بودیم بکارے بیرون آمدہ بودیم تیشہ ہا با ما بود حالتے پدید آمد تیشہ ہا را گدشتیم
و روے در بیابان آوردیم و بایکدیگر از ہر نوع سخن می گفتیم تا بدینجا رسید کہ سخن در عجب
و فنا میرفت محمد زراہد پرسید کہ فتنہ چہ غایت باشد گفتیم تا غایتے کہ اگر در ویشے را گوینہ

سے باید مردن فی الحال ہمیر دو روز زمان گفتن صفتی درین پیدا شد کہ روئے محمد زاهد کرم
 و گفتم کہ ہمیر در حال محمد زاهد سیتا و روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و مدتی بریں
 صفت بگذشت تن او بعد از مفارقت روح او فتاده بود پشت بر زمین و روئے سوئے
 آسمان و پائے سوئے قبلہ از چاشت تا نیم روز آن روز هوا بغایت گرم بود و آفتاب
 در برج سرطان بود از آن صفت قوی مضطرب شدم در نزدیکی آنجا سایہ بود زمانے
 در حیرت در آن سایہ نشستم و باز از آنجا پیش او آمدم و در روئے او نگاہ کردم رنگ روئے
 او از تاثیر گرمی هوا بسیار ہی نیز و حیرت من زیادہ شد ناگاہ الہامی بدل من رسید کہ بگو
 محمد زاهد زندہ شو سہ بار این کلمہ را بگفتم اثر حیات و روئے ظاہر شدن گرفت و در اعصاب
 او حرکت پیدا شد و در همان ساعت زندہ شد و بحال اصلی باز آمد و بخیرت سید میر کمال
 رفتم و این قصہ را بابشائ عرض کردم کہ روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و من نتخیر شدم ہمیر
 فرمودند ای فرزند چہ ادر آن حالت حیرت گفتی زندہ شو گفتم الہامی رسید تا چنین گفتم او
 بحال آمد حکایت کرد و رویشے کہ حضرت خواجہ ماقدرس سرہ درویشے رابطہ نے
 روانہ میگردند چنانکہ طریقہ ایشان بود او را در کنار گرفتند و حالے و صفتے ہمراہ آن درویش کردند
 اتفاقاً اخی محمد در آہنی کہ از کنار درویشان خواجہ بودند چند قارے بدرقہ آن درویش نشست
 و بعد از ساعتے آن درویش فتاد و حال دیگر شد و روح از قالب او بیرون آمد انھی محمد چوں
 آن حال را مشاہدہ کرد و زود بحضرت خواجہ رفت و قصہ او را عرض کرد خواجہ کرم فرمودند و
 نزدیک آن درویش رفتند و قدم مبارک بر سینہ او نهادند و حرکت آمد و روح او در قالب آمد
 بعدہ خواجہ فرمودند روح او را در آسمان چارم یا فتم باز گردانیدم حکایت کرد و یکے از استاد
 صحیح النسب کہ بحضرت خواجہ ماقدرس روحہ محبت و عقیدت راسخ داشت کہ در آن یک کرت
 کہ حضرت خواجہ ما بزیارت پیٹ الشہ رفتہ بودند و در آن روز کہ حجاج قربان میگردند
 فرمودند ما ہم قربان کنیم پسے داریم سے باید کہ آن را قربان کنیم درویشان کہ در خدمت

ایشان بودند و در آن سفر مبارک این سخن را ثبت کردند بعد از آن چوں بخارا آمدند آن
 پسر خواجه فوت شده بود سوال کردند در همان روز که بر لفظ مبارک خواجه گذشته بود در کعبه
 آن پسر ایشان در بخارا همان روز فوت شده بود حکایت کردند خواجه علماء الحق
 والدین عطر الله تربته که در آن ابتدا که بحضرت خواجه قدس سره فقیر پیوستم روزی با جمعی
 از درویشان در شهر بخارا در دروازه کلا باد بودند در منزل درویشی اتفاقاً آن درویش کلاه
 نو روزی بر سر حضرت خواجه میدرخش و آن کلاه بود که امر او حکام می پوشیدند
 و حضرت خواجه ببطعظیم داشتند چنانکه همه را از آن صفت ایشان ذوق عظیم پیدا شده بود
 در آن حال حضرت خواجه بر سر درویشان که در صحبت ایشان بودند هر یک را کلاه می پوشیدند
 آنگاه خواجه فرمودند چوں کلاه اهل ملک بر سر نهادیم می باید که در ملک تصرف کنیم کنون خود
 را بر کدام از اهل ملک زینم میسوزانم محمود رحمه الله تعالی درویشی بود در آن صحبت ذکر
 حاکم کرد که در آن عصر حاکم ماورالنهر بود فرمودند بروزدیم حاضران تلایح آن را ثبت کردند
 و در آن مجلس کسی بود که بکابل می رفت نزدیک یکی از امرا بخاری که ازین حاکم ماورالنهر
 گریخته بود خواجه بدست آن روزندگان کابل مکتوبی بر سر امیر بخاری فرستادند که حال چنین
 شد باید که پانصد دینار معامله بدست دارندۀ مکتوب نزدیک درویشان روانه کنی بعد از
 چند روز خبر آوردند که آن حاکم ماورالنهر کشته شد تقصیر کردند در همان تلایح بود همه از حال
 آن تعجب کردند و گفتند که حق تعالی و تقدس بندگان خاص خود را چنین تصرف نمود او
 است و آن واقعه سبب مرید یقین جاسع شد حضرت خواجه میفرمودند و اوقات آن که
 این معنی از ما بظهور می آید دوستان ما در میان نیستیم بر باله خواست میگردانند
 و گردن از فقیر مخلص عاجز میگردانند چه در وجود آید سپست

نهی سلطان نیستی همتا که با چاکر کند
 اگر خواهد ده کلاه و اگر خواهد براند ازو

با وجود این کمال قرب که حضرت محمدی را صلوات الله علیه و سلم بود با و خطاب آمد و

و ماکرمیت از وصیت لکن الله رحمی از اینجا معلوم کن که احوال بیچارگان است او چه خواهد بود
 چه از درویشان صادق و میثود ایشان را در آن اختیار و حفظ نیست بخت راه نمودن طلبان
 است حکایت کرد درویشی که روزی حضرت خواجه ماقدس سر بر کنار حوض
 ایستاده بودند که طرف قبله شهرستان بخارا است در آن حال درویش عزیز که مشهور در میان
 خلق بارشاد و تربیت بود با خواجه ملاقات کرد و از سوال کردند که شنیده ام که اتفاق افتد
 بخوارزم داری گفت بله خواجه فرمودند ما ترا نمیگزایم که بطرف خوارزم روئی آں
 درویش گفت ای سخن را گذارید که شمارا قوت ایس معنی نیست اتفاقا درین اثنا خدمت
 مولانا حمید الدین شاشی رحمه الله با جمعی در آن موضع رسیدند و با خواجه ملاقات
 کردند خواجه آن قصه را با مولانا تقریر کردند و فرمودند من حضرت شمارا گواه میکنم که این پیش
 را نمیگزایم که بخوارزم رود مولانا فرمودند که ما نیز گواه شدیم بعه آں درویش مشهور
 بخوارزم روان شد چون باقیه رسید که از نواصی بخارا است و جائے جمع آمدن کاروانست
 قاصدان سلطان روزگار آمدند و راه خوارزم را بستند تا کس بخوارزم نرود آں درویش
 بال کاروان تدبیر کردند و پاوه از راه بیرون شدند و باز بر راه خوارزم درآمدند قاصدان
 سلطان بر اثر ایشان رفتند و آں درویش را بار کاروان تشویش بسیار دادند و بطرف
 بخارا باز گردانیدند آں درویش بخواجه داؤد نمیه شیخ سید الدین باخرزی قدس
 سره التماس نمودند و مبلغ مال خرج کردند تا از چنگ قاصدان خلاص یافت آیں خبر بمولانا
 حمید الدین شاشی رسید تعجب بسیار کردند و فرمودند خواص بندگان الهی بایں نوع
 تصرف میکردند و مطالعہ اں حال دلیل محبت خدمت مولانا شد بحضرت خواجه حکایت
 کرد درویشی که حضرت خواجه ماقدس سره مرا فرمودند که کش خوار گندم است
 سے باید که بآسیا بری و آرد سازی و آں روز میست و یکم بود از برج قوس و در آسیا خلق
 بسیار جمع آمده بودند و آسیا من نرسیدش روز بر آں حال گذشت بحضرت خواجه رفتم و قصه

راعرضہ دہشتم دروز نماز دیگر بود و ہوا سرد شدہ بود و در کنار کمانے رود بخارا علامت بچ پیدا ہوا
 پس حضرت خواجہ فرمودند کہ آسیاں را بگو کہ کیاں آسیا بتودہا اگرچہ سرد شدہ است پاک
 نیست اورا بگو کہ ایں زمستان نخواہد آسیا سے بوالینتادن و ایں زمستان بچ نخواہد بود
 و نخواہد کرد و فرمودند کہ در وقت شیخ عالم سیف الدین باخرزی قدس سرہ ہمین نوع
 قصہ واقعہ شدہ بودہ است ایشان فرمودند کہ ایں زمستان بچ نخواہد کردن ماینر میگومیم بچ
 نخواہد کرد بعد ازاں نفس مبارک خواجہ باسیا بان رسا بنیدم و امیار اہمن و اوچوں شام شد
 اپنچناں ہولے سرد کہ در وقت نماز دیگر بود نماند و ذآسمان ابر پیدا شد و ہوا خوش آمد و اں
 زمستان بچ نکر و اں حال سبب محبت آسیا بان و جمع شد حکایت کردند کہ حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ در غدیوت بودند جمعہ در پیش حضرت ایشان پارہ انار آوردہ بودند
 در پیش محمد زہاد در اں جمع بود حضرت خواجہ انار را بہتست کردند و فرمودند بخوید محمد زہاد
 گفت خاطر من مشغولست ببحث آنکہ غلام من اگر خجیہ ہست خواجہ فرمودند بطرفے نمیتواند رفتن
 دور و زود و شب نزدیک ما باش روز سوم بطرف زیور تون بمنزل خود رود خبر غلام بتو رسد
 محمد زہاد کہچہ فرمودہ بودند بجای آورد و روز سوم محمد زہاد چوں بمنزل خود رسید پیش اذ انکہ
 بشارت حضرت خواجہ را بابل خود گوید غلام از در خانہ درآمد محمد زہاد و کسان او تعجب کردند
 کیفیت احوال از غلام پرسیدند گفت چوں از بخارا بیرون آمدم قصد آل کردم کہ بطرف اسف
 روم چوں پارہ راہ رفتم در پائے من بندی پیدا شد کہ رفتن نئے توانیم و آواز درایے آمد
 چنانکہ مرا وہم شد کہ ایں آواز بخارا میرسد و چوں بطرف زیور تون باز گشتم اں بندہ ز پا
 من کشادہ مے شد و اں آواز درایے نئے آمد سرہ روز حال من چنین بود و دہشتم کہ ایں کیفیت
 از جائے دیگر بہت برگشتم و جی مت شما آمد عفو عیبینہ و عذر خواست و ہر کہ آل قصہ را شنیدہ
 اورا بحضرت خواجہ محبت بسیار شد حکایت کردند کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ
 در قصر عارفان بودند و شیخ شادوی از غدیوت آمدہ بود و از قصورے کہ پردے گزشتہ

بود عذریخواستن و حاجه فرمودند معاملت می باید گفت فراخ شانه معاملت آرم و حاجه
 فرمودند این در وجه معامله قبول نیست چهل و هشت دینار عدل داری که در غدیوت در
 سورخ دیوار پنہاں کرده و دو دال موضع را سیاه کرده است و در تنی بران گدشته است
 از جبت معامله آن مبلغ لمی باید آورد شیخ شادی را حال دیگر تو اسطه آنکه بیکس را از خلق
 در زمان پنہاں کردن در سورخ دیوار اطلاع نمود و تجلیل بجدیوت رفت و آن مبلغ چهل و هشت
 دینار را بحضرت حاجه آورد این عدل را کشاوند و طلب کردند و یک دینار از آن عبدیہا بشیخ
 شادی دادند و فرمودند این یک دینار حرام است از کجا بتو رسیده است انگاہ اشارت بشیخ
 شادی کردند کہ این مبلغ چهل و هشت دینار را فراخ شانه بگیر و زحمت کن و بخدمت بندگان
 خدا جل جلاله صرف کن بعد از شیخ شادی از حال یک دینار پرسیده شد گفت پیش از آنکہ
 بحضرت حاجه پیوندم بعد از مقامی کرده بودم آن یک دینار از آنست حکایت
 کردند در آن فرصت کہ حضرت حاجه ما قدس سرہ بکریبہ رسیدند و منزل شیخ خسرو و شاد
 کہ بر در خانگیست شیخ خسرو چون بیرون آمد یوسف نام کسی را دیدند کہ بر در این تہ بود و طبق
 امر وی در دست او بود و گفت آمد ما بقائے شریف حضرت حاجه شرف گردم انگاہ یوسف
 درآمد و بر حاجه سلام کرد و آن طبق را بدیش حاجه گذاشت حاجه از وجہ حلال آن امر و پرسیدند
 و مبالغت نمودند یوسف گفت از فلان کس خریدہ ام حاجه بشیخ خسرو اشارت فرمودند کہ مرد
 را در جائے خالی ساز و حاجه بدست مبارک خود تفحص کردند از میان مرد و یک امر و در آب
 یوسف دادند و باقی را فرمودند بر حاضران منت منت نماید تا کسی ازین امر و دانا بخورد پس سوائے
 بآن یوسف کردند چه سرست کہ دریں بر خاطر ما گذشت تا در باب این امر و بحث بسیار
 کردیم و باز گفتیم کہ کسی ازین امر و بخورد درست بگوئی یوسف گفت صورت این بود کہ یک
 کرمیہ گفتند چنین صاحب کمالی آمدہ است من خواستم کہ شمارا بیا ز ما یک امر و در آن
 کردم و در طبق نهادم و باقی امر و دانا را بر بالاسے مرد و گذاشتم و حاجه فرمودند نیک تفحص کن

کہ آں مرد دین است کہ بنوداوم گفت بے ہمانست حضرت خواجہ یوسف راضی صحت کرد
 و گفتند کہ بندگان خدائے ربی شاید آزمودن اگر ایس مرد را بتو بنیادوم زیان زده میشود
 و از مادور سے فتادی کسیکہ درویش دین محمد باشد او را آزمودن چه حاجت است آں یوسف
 توبہ و انابت کرد حاضران را محبت و میل خاطر بسیار حضرت خواجہ شد حکایت کرد و دیگر
 حضرت خواجہ ماقدر سرہ کہ در غریوت بودند و فرمودند کہ پارہ ہیزم بمنزل مابقی عارفان
 سے باید رسانید و ایشان از غدیوت بطرف می رفتند من بموجب اشارت ایشان پارہ ہیزم
 سوس گرفتیم چون معلوم شد کہ ہیزم سوس پادشوازی جمع میشود با خود اندیشہ کردم و پارہ ہیزم
 خار با سوس جمع کردم و بمنزل حضرت خواجہ بقصر عارفان بروم بعد سہ روز حضرت توجہ
 آمدند و از من سوال کردند کہ ہیزم بردی گفتم بے بروم فرمودند قصہ ہیزم را تو میگوئی یا من
 انگاہ فرمودند اول ہیزم سوس گرفتیم و با خود اندیشہ کردی و پارہ ہیزم خار با جمع کردی
 حکایت کرد و درویشہ از درویشان قرشی کہ در اں یک فرصت کہ حضرت خواجہ ما
 قدس اللہ روحہ در قرشی بودند روزے فرمودند کہ درویشہ است از درویشان مادر بخارا
 در غدیوت شادی نام بعد از سہ روز از بخارا بقرشی خواہد آمد بواسطہ آنکہ در قصر عارفان بمنزل
 ما پارہ ہیزم آورده است و در آں زمان بروم تصور سے گذشتہ است آں درویش قرشی
 گفت من آں سہ روز را انگاہ میداشتم روز سوم بود کہ شیخ شادی غدیونی از بخارا بقرشی
 آمد بملازمت خواجہ حضرت ایشان اوراد صحبت خود راہ اندادند چند روز بر اں گذشت چوں
 من مبتدی بودم در طریقہ بایشان التماس کردم کہ شیخ شادی را بخشند خواجہ لطف نمودند و
 را بخشیدند و خلوت از او پرستیدند کہ سبب آمدن شما دریں محل از اینجا چه بود گفت دریں سبب
 در قصر عارفان بمنزل حضرت خواجہ پارہ ہیزم آوردم و بر من قصور سے گذشت متواست کہ
 کم در ہاں روز متوجہ شدم و در روز سوم بقرشی آمد حکایت کردند خواجہ علماء الحق
 والدین روح اللہ روحہ کہ یکبار سے حضرت خواجہ ماقدر سرہ بقرشی رفتند و بخت شد

منزل ایشان که در قصر عارفان بود در ویشے را گذشتند روزے در قرشی در حضور جمعی
فرمودند کہ آں درویش خادم از باغ بمنزل ما این زمان ہمیزم سے برو در خاطر او گذشت
کہ اگر خواجہ ایجا بودندے نیک بودے و خدمت من در محل بودے و ہمیزم را بکمر بست بمنزل
ما برو چوں بمنزل ما رسید کسانیکہ در منزل بودند آں کہ بہت اورا دیدند و ہمیزم را قبول نکردند و ہم
تضرع و درخواست نمود و قبول نفرمودند و آں درویش از بہت آں بسیار مقبوض شد و بعد سہ روز
از بخار البقرشی خواہد آمد آں جمع کہ در حضور ایشان این قصہ را فرمودہ بودند منتظر بودند چوں سہ
روز شد آں درویش از بخار البقرشی آمد آں جمع آں قصہ را از دہر سید ند چنانکہ حضرت خواجہ
فرمودہ بودند بیان کرد ہمہ در حیرت شدند و عقیدہ ہمہ بحضرت ایشان رسوخ تمام یافت
حکایت کرد خواجہ علاء الحق والہ بن نور اللہ مشہدہ کہ روزے حضرت خواجہ ما
قدس اللہ سہ با جماعت در ویشال در حجرہ در ویشے بودند از متابعان این خانوادہ بعضے
از ان جماعت بہت اسباب شغفہ از ان حجرہ با شارت خواجہ بیرون آمدند و فریق شدند
بک فریق بیازار صرافان متوجہ شدند حضرت خواجہ را در ان موضع دیدند تصور کردند کہ ایشان
از ان حجرہ بیرون آمدند و فریق دیگر طرف چار سو رفتند حضرت خواجہ را آنجا یافتند آنچنان
را نیز ہمان تصور شد بعدہ ایشان را باخی محمد و آئینین در بازار ملاقات شد قصہ خود را باو
شرح کردند او گفت من این ساعت خواجہ را در فلان موضع دیدم بطرف می رفتند در ویشال
تر و شد کہ حضرت خواجہ را کجا طلبیم دریں اندیشہ بودند کہ در ویشے آمد کہ خواجہ میفرمائند کہ
صاحب چرا ناخیر کردند و آمدن قصہ را باں درویش بیان کردند او گفت از ان ساعت کہ
شما از حضرت خواجہ از ان حجرہ بیرون آمدید صاحب حجرہ و من در خدمت ایشان بودیم
بطرف بیرون نیامدہ اند و این زمان بر سبیل تخیل برابر اثر شافر ستادہ اند صاحب در حیرت
شدند و بہماں صفت بخندست خواجہ رفتند از کیفیت حال از ایشان پرسیدند صاحب قصہ
را شرح کردند خواجہ تبسم کردند صاحب حجرہ از متلع آں بسیار گریست و سبب مزید محبت او

شد آنگاہ خواجہ فرمودند منقولست کہ حضرت عزیزاں راقدس سرہ شام رمضان سیزدہ بجائے
 طلبیدند ہمہ را اجابت فرمودند ناقل گفت کہ من بر سر یک سفرہ در خدمت ایشان حاضر
 بودم و از ان مواضع دیگر پرسیدم چنان شنیدم کہ ایشان در ہمہ جا حاضر بودند حکایت کرد
 درویشہ در ان فرصت کہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ در مر و بودند و درویشان ایشان
 بر صفت و بہاتون من کل حج عتیق از ہر طرفی صحبت ایشان را سارحت سے نمودند و دیگر
 بیابان مر و را چوں پرریان طے میکردند و ہر یک بزبان حال میخواندند مصرعہ
 راہ وصلش کہ پہلو گہ بسراید و دید

درویشان غدیوت نیز بآں سفر مبارک رفتہ بودند و در ان حال کہ حضرت خواجہ آن درویش
 غدیوتی را بطرف بخارا و ان میکردند ہر کردہ ایشان را کہ زنہارچوں بخارا رسید اول بخار عمارت
 در بلخ خواجہ علماء الدین مشغول گردید و در ان عمارت اہتمام و تہیج تمام بجائے آید
 و دریں مبالغت و تاکید بسیار نمودند و اتفاقاً آن درویشان با اشارت خواجہ بعمارت آن
 رزمشغول گشتند اما چنان احتیاط کہ مے بالبت در ان رزم کردند و در بعضے مواضع تفصیر کردہ
 بودند چوں حضرت خواجہ از مر و بخارا رسیدند دوستان ایشان ہمہ بدریافت قدم شریف
 خواجہ مسارعت نمودند چوں نظر ایشان بدرویشان غدیوت افتاد قصہ تفصیر ایشان را
 کہ در عمارت رز بلخ خواجہ علماء الدین کردہ بودند بر ایشان خواندند و مواضع تفصیر را
 روشن بیان کردند بہ مشابہت کہ فرمودند در عمارت فلان تاک تفصیر کردہ اند و درویش میثاق
 ہر کارے کہ اورا متقدما فرماید بختیق چنان دانند کہ آن کار وسیلہ سعادت اوست ہمہ درویشان
 در بار آن تفصیر شدند و حکایت کردند کہ روزے محمد متحرک کو فتی کہ از جملہ درویشان حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ بود در بازار برد و کان یکے از درویشان نشستمہ بودند و شہر بخارا و صفت
 جذبہ آن درویش بقوت بود سخنان بلند میگفت و ہر بس اثناء گفت کہ درویشہ باشد کہ اگر شبہ
 در بغداد بر شاخ و درخت باریک نشیند از پنجابہ بیند بعد از ان حضرت خواجہ آمدند و اورا گفتند

ترا این سخن بچه کار آید غم دین و سلامانی خور و بر جاده شریعت مصطفویه ثابت قدم باشی
 سخن آن کار کفایت نمیشود و حاضران را از این اشرف و شفقت ایشان وقت خوش شد
 حکایت کردند از شیخ شادوی غدیونی که گفت سبب محبت من بحضرت خواجہ قدس
 سرہ آں بود کہ من در غدیوت بودم بکار دہقان مشغول مے بودم روزی بنگہ کو فتن
 مشغول شدہ بودم ناگاہ دیدم کہ عمر میرے نورانی برفراخ شاخ نشسته میگردد چوں بطرف
 ایشان نظر کردم مرا بطرف خود اشارت کرد اتفاقاً نزدیک من چارہ ہندوانہ بود و در
 گذشتہ و دود دیگر را گرفتم و بطرف ایشان رفتم چوں آں دو ہندوانہ را دیدند گفتند آں دو ہندوانہ
 بزرگ را اینجا گذاشتے چوں این سخن را از ازل عمری شینم تعجب کردم و زوآں دو ہندوانہ
 بزرگ را نزدیک آں بزرگوار دین آوردم فرمودند زود اینہا را پارہ ساز کہ خوردگان پیوستہ
 چوں ساعتی در صحبت شریف ایشان بودم فرمودند این مقدار حقوق در میان ما ثابت
 شد مے باید کہ بخانہ تو رویم کہ خاتون تو سرگوسفندے را در تنور ہر سیرہ بچپتہ است و حالانکہ مرا
 ازل احوال خانہ بیچ خبر مے بود چوں در قدم مبارک خواجہ بخانہ رسیدم واقع آپنجان
 بود کہ ایشان خبر داده بودند از ظہور آں واقع سعادت محبت در باطن من و اہل و اولاد من
 پیدا شد و دانما شیفۃ صحبت شریف ایشان مے بودم حکایت کردند از شیخ شادوی کہ
 چوں روزی چند ازین قصہ گذشت و محبت حضرت خواجہ ماقدس سرہ بر ما غلبہ کرد
 شبے از غایت اشتیاق لقائے مبارک ایشان من و اہل بیت من سر پر زمین نہادیم و تضرع
 درازی کردیم و گفتیم خداوند بہ بزرگیت خود شیخ بہاء الدین را بسکیناں رساں فضل رسان
 بود و ہوا بنایت سر بود خطہ بر آں گذشت حضرت خواجہ درآمدند و فرمودند اگر حقوق بخت
 شما بودے کار مشکل بودے در چنین محل کسے در مریشاں را تشویش میدہد در چنین وقت
 از حق سبحانہ و تعالیٰ دریغ اہید کہ شیخ بہاء الدین را بہار ساں در ویشاں را اوقات
 مے باشد کہ غیر در تے گنجہ در تکیہ بودم کہ گفتند آں فقیران شتاق و منتظرند ہر چند سعی کردم

امکان توقف نشد در چنین هوا از قصر عارفان آدم حکایت کردند شیخ محمد زاهد
 زیور تونی در منزل شیخ شافعی بود و رحمة الله و نداء و انگ شب با هم دیگر صحبت داشتند
 شیخ محمد زاهد توجه به شیخ شافعی کرد و گفت من ضعیفه خودم فلان را فدا کن تو کردم و او را
 طلاق دهم تو خواه شیخ شافعی نیز به نسبت شیخ محمد زاهد بپس نوح سخن گفت چوں هر دو این سخن
 گفتند از خود رفتند و افتادند وفاتی گشتند و زمان بسیار بر پس حال گذشت هر که در آن خانه
 بودند تصور کردند که روح از بدن ایشان مفارقت کرده است همه در حیرت شدند و در آن حال
 حضرت خواجه از قصر عارفان آمد و شیخ شافعی و شیخ محمد زاهد را از آن صفت برآوردند
 و فرمودند و در قصر عارفان بودیم در آن زمان که شما هر دو در صفت فدا آوردید و شما را این حال
 واقع شد مرا گفتند که بندگان را در یاب باین سبب درین شب آدم حکایت کردند
 خواجه علما الحق والدین عطر الله ترابته که روزی قدم مبارک حضرت خواجه را میبردیم
 و اتفاقاً شریف زاده در آن صحبت حاضر بود خواجه سخن خود مقام فنا می گفتند و در آن اثنا فرمودند
 او بیار او در فنا تصرف میدهند آن شریف زاده از حضرت خواجه سوال کردند که اولیای او
 فنا چگونه تصرف میبرند خواجه قدم مبارک خود را بر سینه من نهادند و در من کفایت پیدا شد از
 خود رفتم آن غایت پیش از وقت نماز دیگر تا وقت نماز بامداد و پشت چوں بحال اصلی باز آمدم
 و حضرت خواجه مشرف شدم فرمودند ما این مسألت با تو بجهت آن کردیم که آن شریف زاده
 را اعتقاد بحال درویشان حاصل آید حکایت کرد بعضی از درویشان که بار اول که در سفر
 زیارت بیت الله در خدمت خواجه ما قدس سره رفته بود و گفت که چوں بخراسان
 رسیدند در مهنه منزل خواجه مویید که از نوافل شیخ ابوسعید ابوالخیر است نزول فرموده
 بودند روزی گفتند و این سیر داریم بطرف کارون سرسینه مهنه رفتند و در پیشه در آنجا میزدند
 فرمودند این درویش از دوستانت لیکن ما را شناخت بعد چوں بمنزل درآمد سفره
 حاضر آوردند حضرت خواجه توجه بخواجه مویید نمودند و فرمودند امروز در شهر شما دوستی از

دوستان حق آمد ہست اگر اجازت باشد اینجا حاضر شود خواجہ موید فرمودند نیک باشد حضرت
 خواجہ بن اشارت کردنا بحجت استدعائے آل درویش بر وچوں درویش بیاد و اظہار
 خوردن فارغ شدند خواجہ موید یا آل درویش در بحث شدند از مسائل طریقت و بیان ایشان
 مذکور بیشتر ہر چند آل درویش از خواجہ فائدہ التماس سے نمودن سخن نفرو نمودن چوں بحث
 میان ایشان بقوت شد آن درویش ازاں خانہ بیرون آمد وچوں مرغ پرید و در جائے
 بلندی نشست خواجہ ازاں عمل او تبسم کردند و فرمودند سہل باشد چوں وقت نماز دیگر شد
 آں درویش بحضرت خواجہ آمد و رکعتند آں چہ کار ہو کہ تو کردی نزد یک بندگان حق
 تعالیٰ مثال ایں اعمال را اعتبار سے نیست بندگان باشند حق را کہ آنچه بر ایشان میگردد
 اگر چیزے ازاں بر خلق ظاہر کنند احوال ایشان دیگر شود و اندرویش گفت مدت چہل چہال است کہ در بحر و بر عالم
 طلب یکم ہرگز نہ کنوید ہم کہ شئمہ ازین معنی خبر ہووہ باشد و حرکت بزبان حج و روضہ رسول صلی اللہ علیہ
 وسلم رفتہ ام ایں معنی را در کسے بنافتم خواجہ ما فرمودند اورا کہ اگر یک خطہ تو تسلیم باشی یقین
 شود تر کہ در عالم ازین طائفہ ہستند یا بی انگاہ اورا گفتند نزدیک تیشیں و انگشت مسجہ
 خود را بر زانو سے اورا سانبند حالش دیگر شد و یقینا دورنگ او تمام تنغیر شد و نفس
 ازو برنے آمد و فرستہ دراز بریں معنی گذشت حضرت خواجہ انگشت مسجہ خود را بر پیشانی
 اورا سانبند نہ چہ باز کرد و در حرکت آمد و بسیار تضرع نمود و گفت بد کروم بد گتم و از بے ہوشی
 بعینیت کمال شازمن ایں سخنان صادر شد بندگان حق تعالیٰ زیادہ از آنچه خدمت
 شما فرمودند بودند انگاہ دامن حضرت خواجہ را محکم گرفت و التماس کرد کہ مقصود مرا از راہ
 کرم بدہید کہ عمریت کہ در حجت وجوئے آل بودم اکنون یا فتم خواجہ فرمودند کہ ترا تسلیم
 سے باید بود گفت در خدمت شما کہ میروم خواجہ فرمودند کہ گفتی وہ کرت کیجہ فتم گفت لے
 حضرت خواجہ آں در حساب نیست مستحکم سے

غم کے بے دوست رفتی تیج مسائش گیر

خواجه فرمودند ترا بطرف مہرات مے باید رفت چنان کرد بعدہ خبر مے رسید کہ در مہرات
 موضعی خواجه را اثبات بسیار سیکردہ است خواجه فرمودند ایجا مصلحت باشد نہ نیست نزد
 عریت را حج کردند حکایت کرد در پیشے کہ روز عید قربان حضرت خواجه ماز مصلی
 بیرون آمدہ بودند و خلق بسیار در قدم مبارک ایشان میرفتند و امیر برہان فرزند کل
 رحمہما اللہ کہ از بکت نظر شریف حضرت خواجه از عالم معنی بہرہ تمام داشت در عقب ایشان بود
 چون اقبال خلق را بحضرت ایشان مشاہدہ کرد آہستہ با خود میگفت خوشایام اوایل خلق
 حضرت خواجه احوال و ظہورات و کار و بار این زمان ایشان را در تشویش مے اندازند
 نزدیک امیر برہان الدین بودم خواجه در پیش میرفتند چون او ایں سخن گفت ایشان
 توقف نمودند با امیر برہان الدین رسیدند گریان اورا گرفتند و اندکے اورا حرکت دادند
 صفت بزرگ در مے تصرف کرد طاقت ایستادن نہشت خواجه اورا نگاہ داشتند زمان
 بران صفت گذشت چون بحال خود آمد اورا گفتند چہ میگویی آن احوال و کار و بار این ہا
 ہست یا بی امیر برہان الدین عذر بسیار گفت و از آنچه گفتہ بود استغفار کردہ گفت کار و بار
 و احوال از گذشتہ زیادت شدہ است حکایت کرد در پیشے کہ روز مے حضرت خواجه
 قدس سرہ بدریافت درویش عزیز یعنی شیخ شمس الدین کلال خلیفہ سید امیر کلال کہ
 از قرشی بخارا آمدہ بود متوجہ شدند آن درویش در فتح تہم با و نزول فرمودہ بود و در زمان
 متوجہ شدن خواجه درویشے کہ از متابعان پہلوان محمود رحمہ اللہ بود یک بار نیز پیش
 ایشان موفقت کرد چون حضرت خواجه بفتح آباد رسیدند بآن درویش عزیز ملاقات کردند
 خطہ بران گذشت مر معلوم شد کہ خواجه نسبت عالم باطن با من التفات و عنایت فرماید
 دران حال آن درویش پہلوان محمود یک بار در مے از درون کفش خود بیرون آورد
 و از لہ نیاز در نظر آن درویش عزیز گذشت آن عزیز از طریق رعایت ادب و مقتضائے
 معرفت در پیش پہلوان محمود را بران عمل مواخذہ کرد و گفت یک نکتہ را کہ دنیا دہی

و محل امانت است دیدی و نکته دیگر که تمام رسول را صلی اللہ علیہ وسلم بر در پیش
 می کشند دیدی بعدہ آن درویش عزیز بطرف من نظر کرد و بقصد آنکہ مرآت شویش و ہدایت
 نظر شریف خواجہ بباطن باد مشغول شد و در حال مقبول گشت و راہ سخن بر و بسته شد
 فرستہ بریں صفت گذشت و بحضرت خواجہ متوجہ شد و گفت ایں درویش شمارا چہ نام است
 خواجہ فرمودند امیر حسین کہ با من مصاحب مے شود آن درویش عزیز برخاست
 و مدار کنار گرفت و خلقت بسیار نمود و الطاف و عنذاریے اندازہ بجائے آورد و صفت
 قبض او بکلی زایل گشت و سخن آغاز کرد و بعد ازاں مردے درآمد و سلام گفت و یک دینار
 پیش او گذاشت و گفت دراز گوش غایب کردم بشما اشارت کردند آن عزیز گفت ایں معلہ
 راز نزدیک خواجہ بر بعدہ حضرت خواجہ خاموش شدند و سر بر آوردند و گفتند کہ دراز
 گوش تو در طرف قبلی فتح آباد و رطلان موضع در آمدہ است آن مرد باں اشارت چنانکہ فرمود
 بودند بدان جانب رفت و دراز گوش ریاقت و در حال آمد بسر تمام حاضران ازاں
 اشرف تعجب بسیار کردند حکایت کرد و رویشے کہ بعد ازیں قصہ آن درویش عزیز
 ازاں منزل بجعے از درویشان و متابعان خود بیرون آمد و حضرت خواجہ مانتا
 سر در ہمان منزل نشسته بودند و بان درویشان آن عزیز در صحبت خواجہ بودند و یکے از
 از ایشان خواست کہ بمنبت باطن یکے از درویشان خواجہ مشغول گرد و و آن درویش
 بحضرت خواجہ توجہ کرد آنرا صفت جلال در خواجہ پیدا آمد بطرف آن درویش کہ با درویشان
 ایشان گستاخی کردہ بود و نظر کردند حالش و بگری شد و در لحظہ چوں تشنگ پر باد و شد و صورت
 ولون او دیگر شد ازاں واقعہ آن درویش عزیز را خبر کردند بغایت تعجب آمد چوں ایں حال
 را مشاہدہ کرد از درویشان خواجہ سوال کرد ایشان گفتند ہم از صاحب حال واقعہ تقصیر فرمایند
 از و پرسیدند او گفت چنین بی ادبی کردم و آن درویش عزیز توجہ بحضرت خواجہ کرد و گفت
 بد کردہ است و از بی معرفتے ایں عمل کردہ است عفو فرمائید لے کہ بشلخ رسد بزرگوارت

نیز میرسد خواجه آں درویش را بواسطہ التماس آں عزیز بخشیدند از آن حالت بحالت صلیب
 خود باز آمد و حاضران کہ در آن مجلس بمنزل بودند قوی تعجب کردند و خوشحال گشتند
 حکایت کردیم درویش کہ حضرت خواجه ماقدرس سرہاں عزیز نشسته بودند بر
 کنار آں جوئے کہ در مقابلہ معزار شیخ سیدف الدین و شیخ حسن بلخاری علیہما الرحمۃ
 والرضوان است بایکدیگر سخن میگفتند در آن اثنا آں قصہ ماہی را کہ میان شیخ سیدف الدین
 و شیخ حسن بلخاری رحمہما اللہ باسے گذشتہ است میگفتند آں عزیز گفت کہ اولیاد را
 این چنین تصرف ماسے بودہ است و میں زمانہ کسے بود کہ مثل این احوال ازو بظہور آید و چون
 فرمودند من این نیخو اہم بلے کساں باشند اگر مثلاً این جوئے را اشارت کنند کہ بالار و
 روان شود خواجه دریں سخن بودند آں جوئے بطرف بالار و اں شد خواجه فرمودند من
 این نیخو اہم انگاہ آب جوئے بہان طرف اول کہ میرفت روان شد خلق بسیار آں را
 مشاہدہ کردند و اعتراف نمودند بحال ولایت خواجه ماحکایت کردند کہ روزے
 حضرت خواجه ماقدرس سرہ در قصر عارفان بر در مسجد نشسته بودند درویشان ایشان
 از ہر طرف آمدہ بودند از دو حام و صحبت عظیم بود و رویشے از طرف تاشگندہ دریافت قدم
 حضرت خواجه آمد باو بیچ التفات نکردند و فرمودند کہ خلق ما خان بواسطہ تو زبان زدہ
 شدہ اند و تو بے اجازت ما از اینجا بجار آمدہ دیہ ہیبت بطرف او نظر کردند حال اتغیر
 شد و بخود گشت و نفس از دہر نی آمد و دستے بریں حال گذشت و از ترس حضرت خواجه
 حاضران نے تو بستند کہ در باب او کلمہ بگویند و شفاعت کنند و چنین وقت درویشے
 خواست کہ درخواست کند خواجه فرمودند اورا کہ تواز من مشفق تر نیستی خاموش باش چند
 فرصت گذشت کہ تمام بچند و درویشان خوردند آں درویش برہان حال افتادہ بود
 آخر الامر درویشان بخدمت پدر خواجه رفتند کہ غیر از شما کسے دیگر شفاعت این درویش
 نے تواند کرد ایشان نیز فرمودند من نے ترسم و بخوف بسیار نزدیک رفتند و گفتند کہ

درویشان را خاطر بطرف آل گناہگار نگراست خواجہ فرمودند تا مادام کہ او بہا خان بخلاف
 رفت و بہ نسبت خلق آن موضع تضرع نخواہد کرد تا آن خلق از زبان او بیرون آیند و او را
 بہارہ نیست حضرت خواجہ قدم مبارک را با و رسانیدند و گفتند بر خیز در حال بخود باز
 آمد آن درویشان کہ حال را پیش از دے مشاہدہ کردہ بودند متحیر شدند حکایت کرد
 درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ماقدس سرہ در اطراف قصر عارفان سیکرد
 و من در قدم ایشان بودم قصابے بود در آن نزد یک اتفاقا چوبے برگردن نہادہ بود
 و بطرف خانہ خود میرفت و بخت عارے از خواجہ مددے طلبید و از آن موضع
 تا خانہ او مسافتے راہ بود و خود خواجہ یک طرف آن چوب را خواستند کہ برویش بسا
 خود گیرند من درخواست کردم با من گذشتند اما چوں آن طرف چوب کہ گران بود لطف
 نمودند و مراد کردند و آہستہ با و گفتند کہ اے قصاب سکیں بچوبے کہ ما بگیریم خوش
 عارے خواهی کرد نہ خانہ خواہد ماند نہ روزگار دیگر روز آن قصاب را دیدم کہ دیو
 شدہ بود و جامہ با بر خود پارہ کردہ و در صحرای بیگشت و آرام و قرار نہ داشت فرصتے چنین
 بود پس از آن از میان خلق برآمد و غایب شد حکایت کرد ہماں درویش کہ روزے
 حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ دریلغ بودند کہ این زمان مرقم نور ایشان در آنجا
 و شیخ شادی در خدمت ایشان بود کہ آن قصاب دیوانہ درآمد و بر خواجہ سلام کرد
 و با سکونت و وقار در مقام نیاز ایستاد و بشکر لطف خواجہ مشغول شد و گفت از برکت
 حضرت شما از جمیع تعلقات خلاص یافتم خواجہ بطرف منزل رفتند و فرمودند کہ بعد
 از نماز دیگر حاضر گردند بعد از آن میان آن قصاب و شیخ شادی سخن گذشت
 و ہر دو گرم شدند قصاب مسافتے را چوں مرغ پرید و بر سر دیوارے نشست من آن
 نفس خواجہ را کہ فرمودہ بودند کہ بعد از اولے نماز دیگر نزدیک ما حاضر گردند با آن
 قصاب رسانیدم گفت کہ اشارت ایشان فرض است از دیوار فرود آمد و نماز دیگر ادا

کرد و چوں بطرف منزل خواجہ متوجہ شدیم چند قدم مارا پیش آمدند فرمودند امیر حسین چه
 بوده است زو و بگو من از ایندائے بحث تا آخر و پیش حضرت خواجہ تقریر کردم خواجہ نظر
 ہیبت در شیخ شادی نظر کردند حالت عجیبه در وقتاد و تغیر و رو پیدا شد آن قصاب
 از ان متحیر شد و توجہ بحضرت خواجہ کرد و تبصیح گفت ایں چه واقعہ است خواجہ فرمودند از
 سبب توشہ ہست برست کہ اورا با صلح آری قصاب گفت من چه کردم خواجہ فرمودند
 بسبب آنکہ باتو بحث کردہ است و خاطر تو از خوشہ شد اورا ایں حال واقع شد تا تو ازورہ منی
 نخواہی شد اورا بحال نخواہد آمد قصاب گفت من ازوراضی شدم خواجہ فرمودند سرور از زیر
 بردار آن قصاب چہاں کرد شیخ شادی چشم باز کرد و در حرکت آمد آن درویش قصاب
 تصرع وزاری بسیار کرد تا حضرت خواجہ شیخ شادی را عفو فرمودند و آن قصاب را از
 نظر مبارک ایشان احوال بزرگ پیدا شد و از دوستان جفتی گشت حکایت کرد و ہمکنہ
 اعنی حضرت مولانا یعقوب چہرخی رحمہ اللہ کہ از دوستان حضرت خواجہ ماقدرس سرہ بود
 پیش از ان کہ بحضرت خواجہ پیوستگی شود و چنگ در دین دولت ایشان زخم محبت و عقیدہ
 من بحضرت خواجہ تمام بود و حال آنکہ بعد از ان کہ از اکابر علماء فخرہ بخارا اجازت فتوے
 گرفتم و عزیمت کردہ بودم کہ بوطن اصلی خود مراجعت نمایم روزے مرخصیت خواجہ ملاقات
 شد نضرع دنیا ز مندی بسیار کردم فرمودند ایں زمان کہ عزیمت کردی نزدیک ما آمدی گفتم
 دوست دار خدتم گفتند از چہ جہت گفتم از آنکہ شما بزرگید و مقبول ہمہ خواجہ گفتند دلیل بہتر ازین
 بے باید شاید کہ ایں قبول شیطانی باشد گفتم حدیث صحیح است ہر گاہ حق سبحانہ
 بدوستے برگیرد و دوستے اورا در ہماٹے بندگان اندازد خواجہ ہمسم کردند و فرمودند ما مرید
 عزیزانیم حال من ازین اشرف ایشان دیگر شد از جہت آنکہ پیش ازین ملاقات یک ماہ بخوا
 دیدہ بودم کہ مرا بیگویند مرید عزیزان شود ایں خواب مرا فراموش شدہ بود چوں خواجہ ایں
 سخن فرمودند مرا آن خواب یاد آمد بعدہ از حضرت خواجہ الناس کردم کہ خاطرے باں

خواجہ فرمودند از حضرت عزیزاں نیاز مندی خاطرے طلب کرده است فرمودند در نظر
 نمنه گنجی چیزے با ما گذار که آں را بنیم تو یاد آئی حضرت خواجہ فرمودند ترا چیزی نیست
 که نزدیک ما گذاری کلاه مبارک خود را با من دادند و فرمودند که ایں را نگا ہداری ہر گاہ کہ ایں با
 منی مارا یاد کنی و چوں یاد کنی یاد آئی و فرمودند زینہار دریں سفر مولانا تاج الدین دشت
 کوک را در یابی کہ سے از اولیا اللہ است بخاطر من آمد کہ ازیں راہ بطرف وطن خود
 میروم بلخ کجا و دشت کوک کجا از بخارا بہرول آمد و بطرف بلخ روان شدیم اتفاقاً مرا خود
 پیش آمد کہ از بلخ بدشت کوک رفتیم بعد از دو ماہ مرآں اشارت حضرت خواجہ بخاطر آنجہ
 بسیار کردم و بدریافت صحبت مولانا تاج الدین شتافتم و محبت من بجنبت خواجہ
 قوی شد بعد از اں سببہ واقع شد کہ بہ بخارا آمدیم بکنار دست حضرت خواجہ رفتیم و ارادت
 گفتیم و مدتے در صحبت شریف ایشان بودم و در آں زبان کہ دعیثہ ارادت درین پیدا شد خود تم
 بکلام اللہ فال گیرم و حقیقت ایں ارادت و طریقہ استقامت ایشان چوں صحبت اکشاد
 ایں آیر برآمد کہ اولئک الذین ہلنہم اللہ بعبادہم تبارک بعد از اں داعیہ ارادت زیادہ شد چوں
 عزمیت کردم کہ بخدمت ایشان روم مجذوبے بودم ابوے اعتقادے بود بر سر الشہ
 فیدم باوے گفتیم بروم گفت برو و ایں مجذوب و پیش خود خطوط کشیدہ بود گفتیم ایں خطا
 را شمار کنم اگر فرو بود و لالت بر حقیقت ایں داعیہ باشد کہ اللہ فدیج بالفد چوں شمار کردم
 فرو بود بعد از انکہ بصحبت شریف حضرت خواجہ مشرف گشتم ابتدا در اں صحبت ایں فرمود
 کہ العلم علماں علم ظاہری علی لسان ابن آدم و هو حجتہ علیہ و علم باطنی و هو النافع
 و ذالک علیہ الذیاء والمرسلین گفتند علم دوستی یکے علم است کہ ظاہر است بر
 زبان ابن آدم و آں علم حجت است بروے و دیگر علم است کہ پوشیدہ است از و آں علم است
 کہ نافع است در دین و آں علم پیغمبران و رسولان است بعدہ فرمودند چوں بایں طالبہ
 نقشہ شود باید کہ از سر صادق و عاویست باشد زیرا کہ گفتہ اند اذ اجلستم مع اخوان

در کتاب مرصع العباد شیخ نجم الدین رازی رحمہ اللہ آورده اند کہ روزے در ویشتہ بھرت
 شیخ یوسف ہمدانی قدس سرہ آید و گفت این زمان نزدیک شیخ احمد غزالی قدس سرہ
 بودم بر سفرہ باد و نشان طعام بخور روزمانے اور اغیبتے واقع شد بعدہ چہیں فرمودند کہ این
 ساعت حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم دیدم کہ آمدند و لقمہ زد و بان من نہاد و منشی یوسف
 ہمدانی قدس سرہ فرمودند ثلاث خیالات تری ہا اطفال الطریقہ حکایت کرد در ویشتہ کہ
 شبے مشوش حال بودم و ذوق خود پرانیچ نیاتم چوں بامداد شد بھرت خواجہ قدس سرہ
 رفتم فرمودند روزے بھجت در ویشتہ رسیدم ساعتے گذشتہ در آن صحبت یکے از متابعان
 پہلوان محمود قدس سرہ در آمد و متابع پہلوان محمود سے از کفش بیرون آورد و در
 نظر آں درویش بامداد فرمود کہ یک نکتہ دنیاوی را کہ خوارے باید داشت دیدہ نکتہ دیگر
 کہ نام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بر درہا نقش سے کنند دیدہ آں دشمن گفت
 ازاں قصہ کہ حضرت خواجہ فرمودند خاطر من نگران شد چوں بمنزل رسیدم تفحص کردم
 و در پایان قدم چند درے بودہ است بدنتم کہ پریشان حالے من ازاں بودہ است۔
 حکایت کرد در ویشتہ کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ روزے رومال بردوش مبارک
 خود انداختہ بودند بر خاطر من گذشت کہ این طریقہ طریفاست و حال خواجہ بدگرے متوجہ
 شدند و فرمودند کہسے بایکے خصوصتے کردہ است و حق در طرف آں فلانست میخوام کہ ایشانرا
 باہم صفادہم و ایں رومال را ہم بادہم ایں بھجت خود نکرده ام حکایت کرد در ویشتہ کہ
 روزے مرا با اہل خود بخشے شدہ و در اندک فرستے با و باز صفا کردم چوں بھرت خواجہ قدس
 سرہ رسیدم فرمودند با جماعت زنان حسن معیشت سے باید کرد من در باطن خود گفتیم یا ہنگام
 کس سیکویند در حال حضرت خواجہ فرمودند کہ حضرت خواجہ چھی یا پاپیہ فرمودند کہ اینک
 کس سے باید کہ بطرف خود کشد باز در خاطر من گذشت کہ اندک خصوصت بود و صفا کردم
 حضرت خواجہ فرمودند یا ہنگامست رعایت سے باید کرد قصہ حضرت رسالت

علیه الصلوة والسلام را شنید که موئے کینه زاید بر سینه مبارک خود گرفتند تا او بر سر خود آب ریخت
 و مینا ده غسل آورد این همه از برائے رعایت ثوابین است حکایت کرد که روزی حضرت
 خواجه بر پشت رفته بودند و بعضی میگفتند بطریق معصوم و بخاطر من گذشت که چه خوش بودی
 اگر در سرف بودی تا وعظ ایشان را شنودی بعد از این خاطر بچند روزی حضرت خواجه رفتم چون
 به قصر عارفان رسیدم بآں باغ که حضرت خواجه بودند بر دربان غانده که توقف کردم حضرت خواجه
 بیرون آمدند و بآں فقیر التفات کردند بعد از آن خطبه و وعظ خواندند و بآں حدیث را روایت
 نمودند الفقراء الصبراء هم جلساء الله تعالی يوم القيمة ای المقربون غایت القرب و فرمودند که شیخ احمد
 قدس سره فرموده اند فقر بر دو نوع است فقر اختیاری و فقر اضطراری بهتر از فقر
 اختیاری است اختیار حق است بنسبت بنده و در آن وعظ آیں فقیر را وعده فرمودند بنسبت فقر
 و صبر حکایت کرد در ویشتی که روزی صحبت شریف حضرت خواجه رسیدم خطبه گذشت و بآں
 دهنم که آن نسبتی وصفی که از بکرت نظر حضرت خواجه بمن رسیده بود و بیخ نامزد در خاطر من آمد که
 اگر آن معنی را حضرت خواجه از من باز گرفتند درین حال خواجه بدرویشی متوجه شدند و فرمودند
 ما هر چه داریم از آن شماس است اما صید کلب غیر معلم حرمت نمی شاید خوردن حکایت کرد در ویشتی
 که یکبار حضرت خواجه ما قدس سره از من بچنیده بودند و مقدار دو هفته بملازمت حضرت خواجه
 نمی توانستم رفتن و درین مدت در فیض داندوه بودم بحکم ضاقت علیهم الاضبار حبت زمین
 فرخ بر من تنگ شده بود آخر عنایتی رسید از حق تعالی ایاست و باز گشت که روزی دار و ارج بسیار
 از مشکباج را در روح آل درویش را که در آن نزدیک فوت شده بود شمع آوردم چون بانداد شد
 مرا و عیال شد که بحضرت خواجه رفتم و سلام گفتم حضرت خواجه تلقی بیایت کردند و بیک
 از درویشان را مخاطب ساختند و گفتند که ما از تو رنجیده بودیم و ترا از خاطر بیرونی کرده اما
 چون مشباج روح بزرگان دین در روح آل درویش مبتدع را که درین نزدیک فوت شده است
 شمع آوردی ترا بخشیدیم و قبول کردیم بعده آل درویش گفت چون طریقه حضرت ایشان در

متابعت سنت بر کمال بود مرا نیز از آن آگاه کردند که فلاں مبتدع بوده است و ذره از تربیت
 و شفقت فرو نگذاشتند حکایت کردند در آن فرصت که آن لشکر عظیم از طرف دشت قبیان بجا
 آمد و آن چندان خلعت و حصار هاک شدند و خرابی چهار پایاں و سقوط شدند را خود انداده نبود
 و در پیش بود از جمله دوستان حضرت خواجہ ماقدس سرہ فراخ شانے بود و در آنک از لاغری و
 بے قوتی از بجائے خود برینے توہمت خاست مانده بود و روزے حضرت خواجہ از آن موضع
 گذر کردند آن درویش را گفتند فراختلخ را تربیت کن آن درویش گفت تربیت من کے کم
 نمیدانم کہ این بلا کے دفعہ خواهد شد خواجہ فرمود وہ روز دیگر این فراخ شتخ را تربیت کن آن
 و نشیند گفت کہ من حساب کروم از برکت نفس مبارک خواجہ روز دہم آن بلا از اہل بجا را دوش
 و اہل اسلام از آن در ماندگی خلاص یافتند حکایت کرد در ویشے کہ در ہمیں ایام فتنہ و
 اضطراب حصار بجا را حاکمے کہ ضبط احوال حصار و تدبیر دفعہ ظالمان دیگر میکرد جمعی از خواص
 خود را بحضرت خواجہ فرستاد کہ ما بگئی از حرب و کار تدبیر حصار عاجز شدیم دیگر از ما کارے نے
 آید ہر کفایت و کشادی و بجاتے کہ ہست از حضرت شماسٹ خلاصی اہل اسلام از شر ظالمان
 اگر خواهد بود از برکت دماے شما و درخواست شما خواهد بود و وقت و تنگی تربیت حضرت خواجہ
 فرمودند ما نیز مشب پالہنگ در گردن اندازیم و از حضرت حق جل قدرہ درخواستیم باشد کہ کشتا
 پدید آید چوں بامد شما خواجہ فرمودند کہ بشارت شد کہ بعد از شش روزاں بلا دفعہ خواهد شد این
 بشارت لگنزد و یک آن حاکم حصار فرستادہ اہل بجا را شادمان شدند و احمق چنان شد کہ
 فرمودہ بودند بعد از شش روز دیگر آن ظالمان از گرد حصار بجا را تعجیل رفتند و آن مسلمانان
 ازین بلیہ نجات یافتند حکایت کرد در ویشے کہ در ہمیں حال در ماندگی خلق بجا را حضرت
 خواجہ فرمودند کہ را لگنزد را از خراب مدارید کہ قدرہ ماے من خراب میشود و جامہ ماے نماز پیشو
 تا بکھت آن دعا کنم تا حضرت حق تبارک و تعالیٰ شما را ازین بلا نجات دہد شبانگاہ ہمارو
 بود کہ فرمودند مشب آن شب ہست کہ دایع در گردن اندازیم و درخواست کنیم و چوں بامداد شد

آن نظامان از گرد حصار بخارا بزودی رفتند و اهل بخارا خلاص یافتند حکایت کرد و روایت
 که پیش از آنکه شریف صحبت حضرت خواجه قدس الله سره برسم ملازمت خدمت سید میر کمال
 نور الله مرقدہ می کردم و چنانکه وظیفه و طریقه ایشان ذکر کرده بود و در بعضی اوقات متابعت آن
 می نمودم و در آن فرصت مزایر خاتونے تعلیق شده بود و خود را بر صفت پیری خوانان میکرد
 و چشم می پوشیدم و میگفتم ارواح چنین میگویند و بخنان می فائده میگفتم روزی حضرت
 خواجه ما بمنزل سید میر کمال آمده بودند و اتفاقاً آن شام وظیفه ذکر جبر خدمت
 میر بود چون بند که جبر مشغول شدند خواجه زد و از آن منزل بیرون آمدند و بمنزل میر بریان
 که فرزند میر کمال بودند رفتند و من نیز در عقب خواجه رفتم بقصد آنکه ایشان را گویم که چرا نفوت
 ذکر نکردید چون بمنزل میر بریان الدین رسیدند خواجه روئے بمن کردند و گفتند ترا این چه
 کار اگر ازین درویش عزیز تر شرم بنیاداری از حضرت جغتای و تقدس نیز شرم بنیاداری میکنی
 که ارواح چنین میگویند چرا نمیگویی که بر فلان خاتون عاشق شده ام و تعلیق دهم و ازین
 سخنان ایشان حال من دیگر شد و در دامن مبارک خواجه را گرفتم یا فتم یا آنچه می جستم خواجه
 دست مبارک خود را بمن رسانیدند و چو دستم و چو بکمال خود باز آمد بملازمت خواجه
 متعلق شدم و در ملازمت ایشان می بودم بعد از این قصه بسع مبارک سید میر کمال رسید
 از حضرت خواجه شکایت کردند که فرزند من میر بریان را و درویش نیکو را بخود متعلق
 گردانیده اند و چون شکایت میر بسع مبارک خواجه رسید مرا و میر بریان را از صحبت خود
 نماندند و بانه از من چه عمل ناپسندیده بود که در وجود آمد که خلاف رضای حق بود و مدتی
 برین گذشت روزی مرا حضرت خواجه ملاقات شد گفتند ای بے سعادت این
 چه حالت است ترا اندک آشنای کرده بودیم بحق تعالی باز و گمراهی افتادی گفتم سبب
 خرابی من و یک شام میبوستم فرمودند احوال اوایل را و او را خود را حضرت میر سید کمال
 بگو زبانهای که مار آتش کرده بودند را منع کردید بران اشارت خواجه بخدایت سید میر کمال

زخم و حال خود را گفتند و آن زمان خلق بسیار حاضر بودند میرزا فرزند هم که با مقصود و توفیقیت
 میشود در بر نور بحضرت خواجه آمد و باز سعادت هدایت رسیدم حکایت کردند
 از تبیین و درویشی که گفت میرزا کمال را نیز خواجه تربیت میفرمودند و بر من سابق بود
 هرگاه که ملاقات میشد احوال باطنی مرا غارت میکرد و مرا عریان می ساخت با خود
 تامل کردم واجب آن نبود که احوال بحضرت خواجه عرض کنم روزی بایں عزیمت بحضرت
 خواجه رسیدم فرمودند بشکایت آمده گفتم بے فرمودند و آن زمان که میرزا کمال بتوجه نیاید
 بگو من بدینتم نشاند بعد چون باور رسیدم خواست که بهان طریقی بمن مشغول گردد و گفت من
 بدینتم نشاند اشارت بحضرت خواجه کردم حالش و بگوشه و هوش از دوزایل گشت و من بعد
 هرگز نتوانست که بطریق گذشته در من تصرف کند حکایت کردند که بر زبان حضرت
 خواجه ماقده سره بنسبت بیان آن حال که میان ایشان و خدمت سید میرزا کمال
 نور الله فرقه این سخن بسیار میگذاشت در حضور و غیبت ایشان چون مرغ روحانیت
 طالب از بیضه بشریت بواسطه تربیت صاحب دوستی بیرونی آمد بعد از آن پروازگاه
 آن مرغ را بر حضرت آقا و غیر نمیداد قدام کل اناس مشرب بعد حکایت کردند که در مرض اخیر خدمت سید
 میرزا کمال قدس سره اصحاب را بتابعیت حضرت خواجه ماقده سره اشارت فرمودند
 بنابر صحبت حال ایشان در آنچه برایشان گذشت اصحاب از خدمت سید میرزا کمال سال
 کردند که ایشان در فکر جبر متابعت شما نکردند میرزا فرمودند عمل ایشان به از دیگران است
 آنچه برایشان میگذاشتند بنابر حکمتی است سخن خلفای خانواده خواجه کمال است قدرت
 اسرار هم اگر ترا بیرون آورند مترس و اگر از خود بیرون آمده ترس چنانکه گفته است ملحه
 بیک است عشق بیک هر چه بخواهد و این حوالان جس او و چاره نماید
 صدیق با محمد و منم آسمانست هر چند او بظاهر در غار می نماید
 و صاحب مرصاد رحمه الله در تفسیر او که سخی بجز تحقیق است در معنی این آیت قل فاتوا

بکتاب من عند الله موافقاً من بعد استقامتین بصحت مثل این حال است بر نسبت
 صادقان اہل طلب اشارت فرمودند واللہ سبحانہ یقول الحق وهو یسدى السبیل
 حکایت کرد و روایتی کہ خواجہ ماقدس سرہ را بشنید بطرفی فرستادند و اتفاقاً ہوا گرم
 بود و وقت مرجعت در سایہ درختی نشستم و درخت تکیہ کردم و بخواب رفتم حضرت خواجہ را
 دیدم عصاے بزرگ در دست مبارک ایشان قصہ من کردند و فرمودند ای چہ جائے خواب
 بر خیز من از بیبت آن خواب برخاستم دیدم کہ دو گرگ بر بالائے سر من ایستادہ اند و در غم
 و متوجہ بقصر عارفان شدم چون نزدیک رسیدم خواجہ بر سر راہ ایستادہ بودند فرمودند کسے
 در چنان موضع تکیہ کند حکایت کردند از مولانا عارف کہ از خلفائے سید امیر کلال
 بودند رحمہ اللہ کہ فرمودہ اند در آن فرصت کہ از عبادت خواجہ بہمانا لدین قدس سرہ
 بطرف شہر بخارا میرفتم جمعی از درویشان بخارا در آن راہ نیز بودند در آن میاں یکے ایشانرا
 نفی کرد و اورا منع کردیم کہ تو ایشان را نہ شناسی در حق اولیاء اللہ گمان بدنے تو اس برد
 و بے ادبی نے باید کرد آنکس انجمن نفی میکرد و دریں حال زنبورے از ہوا بدمان او در آمد
 و دمان او را فکار کرد چنانچہ بد و عظیم مبتلا شد و بے آرام گشت ہمہ درویشان او را گفتند کہ
 بواسطہ بے ادبی بتو اس رسید آنکس بسیار گریست و توبہ و انابت کرد و جماعت حاضران اہل
 حال و رجب شدند حکایت کرد و روایتی کہ روزے جمعی از درویشان در حضور حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ کباب میکردند من بے ادبی کردم و زویدہ پارہ کباب خوردم چون کباب
 را پیش خواجہ حاضر آوردند چنانکہ طریقہ ایشان بود کہ بر متابعت سنت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
 کسانے را کہ بخت بختن طعام و سفرہ مشغول بودند ہر کسے را القمہ دادند ہر کس از ایشان
 را القمہ دادند و مراندادند مراد خاطر گذشت کہ چہ امر القمہ ندادند حضرت خواجہ توجہ بمن کردند و
 فرمودند کباب و زویدہ خوردن و طمع لقمہ مایہ زکون بیرون راہ است حکایت کرد و روایتی
 غیبی کہ حال من اس بود کہ مقدار دہ فرزندان من فوت شدہ بود از حضرت خواجہ التماس

کردم کہ فرزندے نذر دم امید وارم کہ از برکت و عاے شما حضرت حق سبحانہ مرا فرزندے
 بدہد و ارحیات بسیار باشد حضرت خواجہ فرمودند در خوا تم از لطف آلمی نویسنیم بعد از برکت
 و عاے ایشان مرا و خترے شد چند روزے گذشتہ بیمار شد بحضرت خواجہ رفتم فرمودند
 جان را جان میباید و ادبرہ بحضرت ایشان بروم آن فرزند صحت یافت و عمر درازیافت
 ایں ضعیف ایں قصہ را از اں درویش شنیدم بعد از ولادت آن فرزند او چندین سال بود
 و ہنوز در حیات بود حکایت کرد ہمیں مرویش کہ بار دیگر بحضرت خواجہ قدس سرہ
 رفتم و التماس و دعا کردم بجت پس قبول فرمودند و مرا پسرے شد از برکت و عاے ایشان
 بجت پیراہن او نزد ایشان رفتم فرمودند تو برو و پیراہن نفرستادند و آل سپہ فوت شد
 چوں بحضرت ایشان ملاقات شد فرمودند از ما دعاے پسر در خواست کردی پسر شد اما
 امید است کہ حق تعالی ترا بدعاے درویشان و پسر دہد و یایں دو پسر ہند کن باشد کہ
 ایشان را حیات بسیار باشد بعد از برکت و عاے حضرت خواجہ مرا پسرے شد فرصتے
 گذشت بیمار شد بحضرت خواجہ رفتم فرمودند او فرزند ہست ترا بار بخوری او چہ کار بسیار بیمار
 بیمار شود باز صحت یابد بعدہ باز مرا پسرے شد در اں فرصت کہ ایں ضعیف در غریبوت آثار
 لطف آلمی را در قلم مے آرد و آل درویش با آل دو پسر خود در اں مجلس حاضر بود
 حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در قصر عارفان
 در نماز شام و خفتن مرا امامت فرمودند و در زمان استقبال قبلہ فرمودند کہ بطرف چپ محراب
 متوجہ مے باید بود و دریں معنی مباغت نمودند بعد از نماز در خاطر من گذشت کہ من ہم
 روز بکار زہمت مشغول بودم و مانده شدہ مرا ایں سخنان چہ کار آید چوں شب بخواب
 رفتم حضرت خواجہ کعبہ را معاینہ نمودند و فرمودند بنا و دان کعبہ نظر کن کہ ہر گاہ بطرف
 چپ محراب ایں مسجد متوجہ مے باشی قبلہ تو بہت مقابل ناودان کعبہ خواہد بود و اما چوں
 مسجد حاضر شد م در عقب خواجہ نماز بآید و گذاردم روئے با من کردند و گفتن ایں درویش

بدینست که در صحبت باست اورا میگویم که در وقت استقبال منوچهر بیطرف چپ چپ را پیش میگویند که من آمده شدم مرا این سخنان بگوید
 آید شب مرا مشغول بپشت نشاند و کعبه را معاینه دیدار افتین حال شد که بطرف چپ چپ را توجیه میبایست شد حکایت کرد و در
 خدمت مولانا حافظی بخاری یعنی حضرت خواجه محمد یار ساک اوسع زمان و تذکره خانوادہ خوجگان مقدس السلسلہ ہم کہ رود گشت
 کہ کم من مولانا حسام الدین و خواجه یوسف رحمہ اللہ کہ از خواص یار یا فغان صحبت شریف
 خواجه ما بودند قدس اللہ سرور بلع خود در سفید موی بودند و اتفاقاً با ایشان بودند
 ہوا در غایت حرارت حضرت خواجه در نیم روزے از شہر بخارا بہ سفید موی آمدند و کم من خواجه
 یوسف بہ مقدم شریف ایشان قوی شادمان شدند در آن مجلس حضرت خواجه منوچہر بخواجه
 یوسف شدند و فرمودند دیرین وقت بخت آن آیدیم کہ ما را خبر کردند کہ دیرین نزد یک شمار از دنیا
 عالم نقل سے باید کرد و فرمودند بنیادش او خواهد بود شہادت باین ضعیف کردند و فرمودند باین
 باغ و منزل شما بفرزدان برادر شما خواجه پیکر انتقال خواهد کرد و حال آنکہ خواجه پیکر اور قیامت
 بودند خواجه یوسف از آن اعلام حضرت خواجه خیران خاطر شدند و آنرا حزن و ایشاں ظاہر
 شد حضرات خواجه فرمودند اندوہ فایده نمی کند خوشحال سے باید بود و صفت بسط و حضرت
 خواجه پید آمد بطریق مسرت بخواجه یوسف سخنان بسیار گفتند و لحظہ آنچنان صفت حزن
 خواجه یوسف بصفہ بشارت متبدل گشت و تبسم بسیار کردند و بحکم المؤمنین فی الدارین
 نگران حیات آن عالم شدند بحدہ خواجه فرمودند کہ من دیرین ہولے گرم بخت این سخن
 آمدہ بودم و در تہان ساعت بطرف شہر بخارا رفتند بحدہ بانکہ فرصتے آن قصہ واقع
 شد کہ جماعتی کہ صورت تغلب و متعبد سلطان روزگار پیروں آمدند و عوم شہر بخارا بایشان
 موفقیت نمودند و آن فتنہ عظیم و خرابی بسیار پید آمد و بیش شہر بخارا را سوختند و در آن آتش
 خواجه یوسف بسعادت شہادت رسیدند و مرا آن اعلام حضرت خواجه متحقق گشت و بعد از
 مدتی تیرم من خواجه پیکر فوت شدند و آن باغ سفید موی و آن منازل خواجه یوسف
 تمام بفرزدان خواجه پیکر انتقال کرد و جمیع آن سخنان حضرت خواجه بظہور آمد و سبب مزید تعیین

من شد حکایت کردند که بعد از این قصہ باغ سفید موی بعضی از حکام دروسائے شہر
 بخارا اتفاق کردند کہ بسططین روزگار بیرون آیند خدمت خواجہ یوسف را با جمعی از اہل اتفاق
 بحضرت خواجہ قدس سرہ فرستادند کہ عزیمت ما دریں کار رقع شہر ظلم طلبہ است از اہل سلام
 توقع از حضرت خواجہ آنست کہ دریں کار با ما موافقت فرمایند خواجہ فرمودند از فقیری چہ آید
 و آن جمع پنجال در خدمت میگردند خواجہ بنویسے آن جمع را عذر خود مستند و بعبہ فرمودند کہ این
 جمع را دریں کار اخلاص نیست و این فتنہ عظیم است این شہر را خونہ بسبب این جماعت خون
 از ما موافقت مے طلبند اگر چہ بظاہر موافقت نمایم اما پیش ما معلوم است و درویشان کہ در
 آل زمان در صحبت خواجہ حاضر بودند جنین تقریر کردند کہ حضرت خواجہ را از آمدن خواجہ
 یوسف بآن جمع دشوار آمد و در آخر آنچنانکہ بر لفظ مبارک ایشان گذشتہ بود بظہور آمد شہر بخارا
 را سوختند و آن چنداں خرابی بآل بخارا راہ یافت حکایت کردند و رویشے کہ در قمر شنبی دوم
 در خلوتے با جماعتے رقص کردم و فوطیہ نمکی دہشتم بقوال دادم بعدہ بمہے از خانہ بیرون آمدم و در
 حال حضرت خواجہ قدس سرہ از طرف کش رسیدند و اتفاقا یکجکس از قمر شنبی از درویشان پیش
 از من بخدمت ایشان ملاقات نموده بود بر حضرت ایشان سلام کردم جواب سلام باز نفرمود
 چوں بمنزل رسیدند بیکجکس نیز اتفاقا نمودند و در خلوت با من جنین گفتند کہ ہر شفقے کہ کردہ شود
 مے باید کہ با فقیر خویش کردہ شود و شارت بقصہ فقیر کردند بچیت فوطہ فرمودند و در طریقہ ما
 ذکر ہو و رقص نیست از آن اشارت ایشان حال بر من دیگر شد بعدہ مراد مے در صحبت
 شریف خود راہ نہادند آخر الامرنا جمعی از درویشان مراد حضرت خواجہ شفاعت نمکردند و مراد
 بخود راہ نہادند و سر رشته نسبت خود را بنام حکایت کردند و رویشے کہ من در موضع
 ساکن بودم کہ نزدیک بود بقصر عارفان و گاہ گاہ بقصای مشغول مے بودم و در آن موضع
 عزیزے رہا گو سفندے دہشت روزے حضرت خواجہ قدس سرہ مرا گو سفندے دادند کہ
 نگاہ دار من این گو سفند را در مے آن عزیز گذارم بعد از فرستے مرا فرمودند کہ آن گو سفند ما را

قصائے کن و من در آن کار تاخیر کردم روز دیگر مرا و آل عزیز را طلبیدند و متوجه باو شدند
فرمودند احوال شب مارا بگوئے آل عزیز گفت شب در رمنه چهار صد گوسفند من دزد و راکمه
است و آن یک گوسفند خواجہ را برده است در ویش قصاب گفت من اذال واقعہ در خجالت
شدم بچیت آنکہ در شارت خواجہ تقصیر کردم از و قیمت آل گوسفند را بطریق تضرع بحضرت
خواجہ بردم و گفتم غرمت این بر من است گناہ من کرده ام خواجہ فرمودند ایس وجہ را من قبول نکنم
بسبب آنکہ دوش بحضرت حق تعالیٰ عرضہ دہتمہم کہ آل گوسفند من فدائے راہ تو باد و
خوش آن گوسفندہ گوسفندہ تم بقدہ من و آن عزیز منتظر آل نفس بودیم در ہاں روز وقت نماز دیگر
در ویشان خواجہ از طرف نصف آمدند و دہ گوسفند آوردند محبت من بحضرت ایشان زیادہ شد
و آل عزیز نیز جملہ عجاہان ایشان شد حکایت کرد ہمین در ویش کہ فضل زیستان بود و ہوا
بنایت سرد بود و شبے بر من غسل واجب شد بسبب مانع قومی کہ واقع شد متوانستم کہ آب گرم
سازم و غسل آرم و نماز بامداد گذارم از حدیروں و برابر شدم دریں حال حضرت خواجہ بخاندن رسیدند
بر حضرت خواجہ سلام کردم فرمودند مرا کہ فلان شخص سخت مکر شد از غایت دہشت و بجزوی بر
زبان من سخن گذشت حضرت خواجہ فرمودند کہ با من منکر میشوی بر تو غسل واجب شدہ
است و عظیم تقصیر کردہ و نماز بامداد بر تو فوت شدہ است و ایس زمان میگوئی کہ مکر منہستم خجالت
من اذال قومی بسیار شد و حس و حرکت در من بیج نہاند و الحق مشاہدہ ایس واقعہ موجب مزید
یقین و محبت من شد بحضرت خواجہ حکایت کرد در ویسے کہ در آن فرصت کہ حضرت
خواجہ ما قدس سرہ در خراسان بودند روزے از طویس بطرف مشهد میرفتند در راہ سواری
بیش آمد و از مرکب پیادہ شد و خدمت کردہ و چند دینارے بحضرت خواجہ آورد و دنیا زندگی
بسیار بنو و خواجہ فرمودند کہ ازیں عدلے بولے نیازے آید صورت حال را باز نہائی سوار
گفت سہ ماہ است کہ ہفت ہفتہ من غایب شدہ است خواجہ فرمودند عدلے را بر گیر و فقیہ شریف
مورسند ما آن عدلے را بگیریم بنگاہ فرمودند زودخواہی یافت بعد از اندک فرصت مدت آن

سوار آمدہ گفت شتران را یافتم از برکت نفس شما و از جملہ محبان شد حکایت کردند کہ
حضرت خواجہ مقدس سرور وزرے در غیبت بودند شیخ شادی بحضرت خواجہ رسید
توی در ببط و سرور خواجہ فرمودند خوشحالے داری خدمت کرد و گفت از برکت دریافت
قدم شریف حضرت خواجہ است خواجہ فرمودند این ببط تو از انیمیت خواجہ ایس فرمودند
شیخ شادی را بکارے فرستادند چوں از پیش حضرت خواجہ بیرون آمدند خواجہ فرمودند این
بط شادی از حق است در راہ چند تنگہ زیرا فتم است و بدل التفات نکرده است بعد
ازاں شیخ شادی آمد خواجہ از او پرسیدند چہ عمل از تو در وجود آمدہ است شیخ شادی گفت
در خدمت شماے آمد چند تنگہ زردیدم در خاطر من آمد کہ اینہارا از نظر خالق بردارم باز ہستفقا
کردم و گفتم مرا باین چہ کار است مصلحت آنست کہ بپہنچ وجہ باین چیز التفات نکم چوں سہ قدم
گذشتم در من این صفت پیدا شد خواجہ فرمودند ہر کہ حق را بر غیر حق گزیند کبینہ سعادت
او این باشد حکایت کرد و درویشے کہ سبب محبت من بحضرت خواجہ قدم سرور آن بود
کہ من در عمر قدمے بودم و صفت بزرگے احوال و کرامات و مقامات خواجہ را از صادر و وارڈ
بیسارے شنیدم داعیہ در من پیدا شد کہ در بخاراروم و چنگ در ذیل سعادت ایشان زخم
چوں عزیمت کردم والدہ من مرا چارہ دینار عدلی داد و گفت شاید کہ ترا بکار آید چوں بخارا
رسیدم بصحبت شریف حضرت خواجہ مشرف شدم بعد از درویشان ایشان در خدمت کردم
کہ از حضرت خواجہ درخواست نمودم تا مرا بہ بندگی قبول فرمایند و از راہ صدق طلب نیاز مندی بسا
پیش آوردم آن درویشان حال مرا در حضرت خواجہ عرضہ داشتند خواجہ از احوال گذشتہ من
پرسیدند آنگاہ فرمودند معاملتے باید تا ترا قبول کنیم من گفتم چیرے از دنیا ندارم خواجہ فرمود
بے این ترا قبول نئے کنیم من ہمان افلاس خود را عرض میکنم و در آن زمان جمعی از درویشان
حاضر بودند خواجہ متوجہ درویشان شدند و فرمودند چارہ دینار عدلی دارد کہ در فلان موضع از
نیو جامہ گرفتہ خود نہادہ است اوچوں میگوید کہ چیزے ندارم من چوں شراف حضرت خواجہ

مشاہدہ کردم کہ وہ عالم دیگر شد زو آن چہار دینار و حضور ایشان آوردم و گذارتم و خواجہ آں را قبول نکردند و راں جمع کو دے بود بیتا وہ شہادت فرمودند کہ ایں عدلے ربابہ بد بنا بر شکار ایشان چوں عدلی را دادہ شد در حال چوں کلوخ آں عدلی بطرفے نہخت من شہسار و خجل شدم بعدہ حضرت خواجہ از اں وہ بطرف عدیوت رفتند و در اینجا صحبت عظیم شد اینجا نیز لطحاب حاضر بودند بچہ من از خواجہ درخواست کردند اتفاقاً اوراں صحبت کو دے بود حضرت خواجہ باز فرمودند کہ آں عدلی را بایں کو دے بدہ او نیز بہانہ صفت آں عدلی را انداخت باز خجالت من زیادہ شد و بنیابت فرمود گشتم اصحاب از بہت من عذر بسیار خواستند خواجہ فرمودند صفت نخل بسیار بنیابت مذہوم است خاصہ در راہ حق مصرعہ

کتریں چیزے دیں رہے ہو

درم و دینار را اینجا چہ قدر انگاہ لطف نمودند و مرا بہ بندگی قبول کردند حکایت کرد و در شبکہ مرا بایکے نزلے شدہ بود و خاطر او از من خستہ گشتہ اتفاقاً من در ولایت نسف بودم بعد از چند روز مرا عزیمت شد کہ بطرف بخارا را رفتم چوں بحضرت خواجہ ملاقات کردم با من بیچ التفات نکردند ہر چند نہیر کردم و کبار اصحاب را شفیق آوردم مرا قبول نکردند بایں مقدار سخن فرمودند کہ تا من از بں بخارا بہ نسف نخواہم رفت و آنکس کہ تو با او نزاع کردہ و خاطر را از تو خستہ شدہ است عذر نخواہم خواست سلام ترا علیک خواہم گفت چند روز در بخارا باہم و بضرورت بطرف نسف باندوہ و بار و قبض عظیم متوجہ شدم و دایم منتظر قدم حضرت خواجہ مے بودم بعد از اں خواجہ لطف نمودند و از بخارا بہ نسف آمدند چوں در اں موضع کہ من در اینجا ساکن مے بودم رسید تا بیچ چیز و ہیکس مشغول نشدند و در حال بمنزل آنکس کہ من با او نزاع کردہ بودم رفتند و روئے مبارک خود را بر آستانہ آنکس مالیدند و عذر بسیار خواستند و ذکر من کردند و فرمودند ایں گناہ او کردہ است من کردہ ام آنکس از حال خود دفعت مضطرب و گریہ بسیار کرد و بعد از اں از من عفو کردند و از تائبان و مجاہدان حضرت خواجہ شدند

و آن خلق سعی جمیل ایشان و آمدن ایشان از بخارا به نصف بچیت رفع آزار خاطر مشوشت
در آن ولایت مشهور شد و سبب محبت جمعی شد بحضرت ایشان حکایت کردیم که در پیش
که در یک فرصت که در ولایت نصف بسیار آب شد هم زراعت خراب شد صحاب
خواجہ قدس سرہ در نصف بسیار بودند بواسطہ بے آب مری بحضرت خواجہ بخارا فرستادند چوں
بحضرت خواجہ ملاقات کردم فرمودند صحاب نصف خوشند نزد بچیت آب فرستادند و بر لفظ
مبارک ایشان گذشت که این بار شمار از اینجا آب فرستیم و مرا فرمودند توقف کن زمانے گذشت
باران باریدن گرفت و هر ساعت بقوت ترمیشد آن روز بارید و روز دیگر مرا اجازت فرمودند
پہنجاں باران مے بارید تا نصف رسیدم در آن سه فباں روز متصل باران مے بارید و از
برکت حضرت خواجہ ہمہ ولایت نصف سیراب شد حکایت کرد و رویشے که روزے
حضرت خواجہ ماقدرس سرہ باجمعی از درویشان در حمام بودند و بعضے قدم مبارک ایشان را
مے مالیدند و من در مقابلہ ایشان نشستہ بودم دریں آنرا یکے را از مردم حمام داعیہ پیدا شد کہ بر
قدم مبارک حضرت خواجہ آب ریز و پیش او انکہ قدم مبارک ایشان را البعادت آب ریختن
مشرف گرد و بر قدم من بوسہ داد انگاہ بر قدم حضرت خواجہ آب ریخت من از عمل او خجل شدم
حضرت خواجہ آن حالت را بنور فرست معلوم کردند و بلطف مرا از بار خجالت بیرون آوردند
و چنین فرمودند کہ آنکس کہ نیازمند بود و از در نیاز درآمد چوں از ما خور و تر بودی از در تو درآمد
حکایت کردیم در پیش کہ در غدیوت بودم و از برکت شیخ شادوی بصحت حضرت
خواجہ قدس سرہ مشرف مے گشتم و شیخ شادوی بصحت بسیار میفرمودند کہ ہر طرف کہ حضرت خواجہ
باشند مے باید کہ وقت استرحت ہمہ ماقدم دراز نکنیم روزے در تاپستان مرا اتفاق افتاد کہ
از غدیوت بقصر عارفان بحضرت خواجہ روم و در راہ در گرم گاہ در سایہ درختے تکلیہ کردم و بیا
پائے مرا با تو رگزید و بجا بیت فالک گشتم باز کیہ کردم کترہ سوم نیز این حال واقع شد و مال شدم کہ خیفہ حالت است
آن نصیحت شیخ شادوی مرا یاد چوں نظر کردم پائے من بطرف قصر عارفان بود و چوں من کرد و خواجہ بنجا بودند شدم

کہ اس نامذیب مرا میں جنت ہو رہا است حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین عطر اللہ
 تریبہ کہ روزے افضل زیستان حضرت خواجہ ماقدس سرہ درویش حسین رافرمودند کہ ہمیزم
 بسیارے جمع مے باید کرد چوں آں مقدار ہمیزم کہ اشارت ایشان بود جمع شد روز دیگر برف
 عظیم آمد تا چہل روز برف متعاقب بارید و در چنان حال حضرت خواجہ بطرف خوارزم متوجہ شدند
 و شیخ شادی و رقدم ایشان بود چوں بکنار آب حرام کام رسیدند حضرت خواجہ شیخ شادی را
 فرمودند قدم ہر آب مے باید نہاد و گفتند شیخ شادی توقف کرد بکہ فرمودند کہ بیدیت و روزی نظر
 کردند بخوش چوں بحال خود آمد قدم در آب نہاد و رواں شد و حضرت خواجہ در عقب او می رفتند
 چوں از آب گذشتند خواجہ شیخ شادی خطاب کردند کہ بنگرہ تیج موضعے از موزہ تو تر شد دست
 یائے شیخ شادی نظر کرد بقدرت الہی پہنچ جائے تر نشدہ بود بعدہ حضرت خواجہ
 شیخ شادی رافرمودند ترا بطرف شہ بخارا مے باید رفت و برگشت ہر چند تضرع و زاری کرد کہ
 در خدمت شما باشم اجابت فرمودند و گفتند اشارت چیں شد کہ شادی را بر گردان کہ او ترا سحرا
 چوں او باز گشت فرمودند کہ عنایت الہی در رسید و در ہزار ہزار عالم ولایت بر من کشادہ گشت
 بعدہ بیگانہ بطرف خوارزم رواں شد م آخر روز بہر چنان کہ از وہ ہائے بخارا دست رسیدم و شب در
 مسجد آں وہ بودم الہامے رسید کہ والدہ تو ترا از ماد زخواست کرد و اجادت بطرف خوارزم رفتن نیت
 بطرف والدہ بقرشی مے باید رفت لغتاً اہل آں وہ مسجد حاضر نشدہ بودند خبر کردم تا حاضر
 گشتند ایشان را نصیحت کردم توبہ و انابت کردند حکایت کرد و در ویشتہ کہ حضرت خواجہ ما
 قدس سرہ فرمودند کہ بنابر آن اشارت بخوارزم نہ رفتیم و چہار سویدہ گرفتیم و بقدم تو کل بطرف والدہ
 بقرشی رواہ شدیم و برف بنایت غنیم مے آمد چوں بہر بوندق کہ سوزن بخارا است از طرف نصف
 رسیدم نماز خفتن شدہ بود و در اں حال کاروانے بشتاب مے آمد و مے گفتند چہ حالت است
 وقت فرود آمدن کاروان نماز دیگر مے بود تا وقت خفتن ماراد و انیدن چوں مرادیند ہمہ
 یکبار گفتند نہ ہے بزرگ خدائے راجل جلالہ کہ ماراد و انید و باینجا رسانید حکمت ایں بودہ است

من چوں این سخن از اہل کاروان شنیدم گفتم من از اہل جماعت نیستم کہ طہ میں کاروان را
 بخورم زود و در راہ درآمد بطرف بسف متوجہ شدم ناقل گفتم من خورد سال بودم در حضرت
 ایشان گستاخی کردم و سوال کردم کہ در آن راہ طعام خوردید فرمودند بلہ باز سوال کردم کہ
 کہ بواسطہ بغیر یا بواسطہ حضرت خواجہ تبسم کردند و گفتند اسرار مراد را افاش مے کنی من شت
 خوردم و خاموش شدم حکایت کرد و در پیشے کہ اول چیزے کہ از حضرت خواجہ ماشاء
 کردم و سبب محبت من شد بحضرت ایشان این بود کہ روزے در بازار بخار بار دوکانے نشسته
 بودم حضرت خواجہ بردوکان من آمدند و از شال سلطان العارفین ابو یزید
 قدس سرہ العزیز ذکر میکردند تا چند آنکہ سخن ایشان بجائے رسید کہ فرمودند در مقامات سلطان
 چنین مذکور است کہ اگر گوشہ فوطہ خور بجائے رسانم آنکس شیفہ من شود و در عقب من روان
 گردد و خواجہ فرمودند من میگویم اگر آستین خود را جنبانم جمیع اہل بخارا از خود روند و از خود
 و بزرگ والہ و حیران شوند خانہ و دوکان را گذارند و در عقب من رواں شوند این چنین گفتند
 و دست مبارک در آستین کردند و دریں حال چشم من بر کنار آستین ایشان افتاد حالت عجی
 در من واقع شد بخود شدم و در دوکان افتادم و زان بسیار براں حال گذشت چون بحال
 خود آمدم سلطنت محبت حضرت ایشان تمام بر وجود من مستولی شدہ بود خانہ و دوکان را
 پدر و کردم حکایت کرد و در پیشے کہ روزے کہ در آن فرصت حضرت خواجہ ماقدر سر
 از طوس بواسطہ ہند عائے ملک حسین بہرات رفتند و بوستان مراے ملک درآمدند
 و بہر کہ میگذشتند نظرے میکردند از دربان و خدم و حشم عیان و ارکان و ندما و وزراے
 ہمہ از حال خود میرفتند حکایت کرد و در پیشے کہ روزے حضرت خواجہ ماقدر
 سرہ بمنزل من رسیدند قوی خوشحال شدم در خانہ من آردنہ و در ہاں روز خوار آرد
 آوردم خواجہ فرمودند این آرد در اخرج مے سازد و از حال کمی و بسیاری این آرد با یکس اعلام
 مکن حضرت خواجہ مدت دو ماہ در منزل این ضعیف بودند و انما در ویشان و دوستان بواسطہ

قدم شریف ایشان سے آمدند و ازاں آرد و طعام پختہ سے مشد و اں آرد و بر حال خود بود و بلند
 خواجہ وقتند مدت بسیار ازاں آرد و خراج کرده میشد و آرد و بر حال خود بود و بعدہ چون نقش بہار
 خواجہ را خلافت کردم و باہل اولاد و قصہ را گفتیم و دیگر اں برکت نماند و مشاہدہ اں معنی سبب مزید
 یقین من شد و رکال ولایت حضرت خواجہ حکایت کرد و درویشے کرت اول کہ حضرت
 خواجہ ما قدس سرہ از طرف بیست الشہد بولایت مازندران رسیدند حضرت مولانا سیف الدین
 ابهری کہ از اکابر علمائے روزگار خود بودند و در اں سفر ہمراہ خواجہ بودند و ایشان را محبت صحبت
 حضرت خواجہ بسیار شدہ بود و ایں ضعیف را در خدمت مولانا بخور زم فرستادند از خوارزم از مولانا
 اجازت خواستہ بطرف بخارا متوجہ گشتم و معلوم کردم کہ هنوز حضرت خواجہ در مرو اند از بخارا احرام
 دریافت حضرت جناب ایشان کردم و درویشے عزیز کہ از درویشان حضرت خواجہ بود از
 تانکن رسید بہمین عزیمت و با من موافقت کرد اتفاقاً در راہ میان من و اں درویش سخنے گذشت
 و از و کلید ظاہر شد کہ بیست حضرت خواجہ گستاخے بود چون اں موضع رسیدیم کہ حضرت خواجہ در آنجا بودند شب بگاہ شدہ بود
 ما را معلوم نہ بود کہ منزل خویش کہست و کہ ہم نہ توانا منزل خواجہ ما را اعلام کند و ایں حال بخیر بدخائے رسیدیم
 در خاطر کششے پیدا شد کہ حلقہ بردار اں خانہ زخم ہمیں کہ دست بردار اں خانہ رسانیدیم حضرت
 خواجہ از درون نام مرا گفتند چوں در آمدیم وقت مصافحہ اں درویش ناکمنی را مصافحہ نکردند و تا
 مدت دہ روز دربار قضا عظیم بوسطہ اں کلمہ کہ در راہ ادو ظاہر شدہ بود تا انگاہ کہ والدہ حضرت
 خواجہ اورا شفاعت نکردند از و عفو نفرمودند و ازاں با عظیم خلاص نیافت حکایت کرد
 درویش محمد زہار کہ در اوایل طلب روزی در صحبت شریف حضرت خواجہ قدس سرہ
 بودم در صحرائے و اتفاقاً فصل بہار بود ساعے گذشت مرا آرزو سے خربزہ شد از حضرت
 ایشان طلب کردم و در اں نزد یک جوئے آبے بود اشارت فرمودند کہ بکنار جوئے برو چوں
 بکنار جوئے خربزہ باباشے بنایت تازہ دیدم کہ در آبے آمد چنانکہ گوئی ایں ساعت از پایزہ
 میروں آمدہ است اں را گرفتیم و بواسطہ اں حال من دیگر شد و یقین من در کمال ولایت ایشان

زیادہ گشت حکایت کرد و رویشے کہ روزے حضرت خواجہ ماقدرس سرور غدیوت در منزل درویشی بودند من چوں در آن منزل در آمد معلوم کردم کہ مجلس باخوف و بایبست است و شیخ شنادی در بار است زمانے گذشت شیخ شنادی را در تن شوقنا و حال او تنگتر گشت بعد حاضران مجلس از حضرت خواجہ بخت شیخ شنادی درخواست کردند و عفو طلبیدند خواجہ فرمودند از سوال باید کرد کہ دفعہ اورا بچہ سبب پیش آمده است درویشان ہر چند شیخ شنادی را سوال کردند کہ بر شما چہ گذشتہ است کہ حال جنیں شدہ پیچ سخن نگفت خواجہ فرمودند سخن گفتن نمیتوان سبب آنکہ آن فرخ شاخ کہ اورا شادی کاہ بکراہت داده است در اندرون شادی در آمدہ است و اورا شاخ میزند ماچہ کنیم شادی خود کردہ است بعدہ خواجہ فرمودند صورت حال آن بود کہ مولانا عبد العزیز زابنزدیک او فر شادیم تا از یک خروار کاہ طلب در آن زمان کہ کاہ را در جوال بیکرہ است بکراہت بودہ است چوں عبد العزیز آن کاہ را آورد فرخ شاخ با آن کاہ را بخوردند و درویشان غدیوت باز از خواجہ بخت شیخ شنادی درخواست کردند خواجہ اورا در حرکت آوردند و بخود آوردند بعدہ حضرت خواجہ از شیخ شنادی پرسیدند کہ ہر زمان کاہ دادن چہ میگفتی شیخ شنادی گفت میگفتم لے خواجہ مخدوم من فقیرم و مرا اندک کاہ است و شما پادشاہید او ہر کہ کاہے طلبید منت میدارو از من چہ کاہے طلبید پس شیخ شنادی تضرع بسیار کرد تا خواجہ از عفو فرمودند حاضران قصہ آن شاخ خودن فرخ شاخ را از دہ پرسیدند گفت آنچناناں بود کہ حضرت خواجہ تفریر کردند حکایت کرد و رویشے کہ چون سگ قبول حضرت خواجہ قدرس سرور مشرف گشتم و مخطوط الطاف ایشان شدہ بہاں کسے کہ پیش از دریافت صحبت ایشان مشغول ہے بودم روزے در بازار بودم و اتفاقاً میلنے ملوگر بودم حضرت خواجہ بدو کالہ من آمدند و پرسیدند چہ مقدار سو واکرہ گفتم مقدار آن بہرین روشن نیست فوطہ گذشتند و آنچه سودا شدہ بود در آن فوطہ بچنتند و بردند چوں شام شد فقم جماعتے کہ در منزل بودند ہر نوع چیزے طلبیدند من گذر گفتم قصہ را شرح کردم ناگاہ از

کید نفس دوسو نہ شیطانی مخے کہ دلیل کراہت بود از من صادر شد بیگاہ شب شرہ بود و در
 ساعت حضرت خواجہ بیگی از درویشان مخصوص خود آں فوطہ را بآں وجہ فرستادند بایسے
 عظیم بر من مستولی گشت در خلا و ملا تحقیق و ایم توبہ و انابت و متغفار میکردم آنچه بر من گذشت
 چون حضرت خواجہ آں بار مرا بحقیقت دیدند لطف نمودند و مرا از بارے ادبی بیروں آوردند
 حرکایت کرد شیخ شادی کہ سحر گاہے بود حضرت خواجہ ماقدم سرہ از غدیوت بطرف
 شہر بخارا میرفتند من در ویش مجھ را ہد در رکاب ہمالیوں ایشان بودیم چون روز شد شہر
 بخارا رسیدند بمنزل انخی مجھ در آہنیں رفتند و اورا فرمودند از بازار بجهت مطعام بسیار ولیکن از
 فلان دوکان نگیری انخی مجھ چوں طعام آورد مجھ را کہ قدم در منزل نہد حضرت خواجہ اورا
 فرمودند ترا نگھتم از فلان دوکان طعام بگیر کی کوی وازاں یک دوکان دیگر طعام
 بگرفتی حاضران چوں تفحص کردند عدلی آں دوکان از تمنا بودہ است از اں شہر اف عالیہ
 دیگر شد و سبب مزید یقین جماعتے شد حرکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
 تربتہ کہ روزے مجھ زے در مے چند از خانہ تمنا جی آورد کہ معاملت حضرت خواجہ است من
 آں را قبول نکردم کہ ایشان حیران بظاہر قبول نمیکند و لحظہ گذشت بحضرت خواجہ رقتم بزرگوار
 کلا باد در منزل درویشی بودند کہ از درویشان ایشان بود و مادر آں درویش صالحہ بود و خلق ابو
 تقرب مے نمودند چوں بدر خانہ آں درویش رسیدم اتفاقاً ہمان عجوزہ از در خانہ او بیرون آمد
 و حالانکہ حضرت خواجہ در حجرہ آں درویش تکیہ کردہ بودند ساعتے کہ مٹت بایں ضعیف
 فرمودند ایں زمان در خواب چیں دیدم کہ دو گوشہ جغرات آوردند و کپھر در آنجا چوں کپھر راد
 جغرات زدم مارے بیروں آمد حضرت خواجہ ایں خواب را با من مے گفتند خادمہ مادر ایں
 درویش دو گوشہ جغرات و کپھر آورد بحضرت خواجہ گذشت خواجہ بمسم کردند و گفتند عجیب خوابیت
 کہ در حال آنچه دیدہ شد بطھو آمد تفحص مے باید نمود تا حقیقت ایں جغرات معلوم شود چوں تفحص
 نمودند چنانچہ ایشان فرمودہ بودند بطھور آمد بعدہ من قصہ آں عجوزہ را تمام شرح کردم خواجہ از

حقیقت آن جغرات پرسیدند نظام هر شد که از در ملامت آن عجز نه خریدید بودند آن درویش و والدہ
 اش و خانوادہ او تخریج شدند از مشاہدہ آن حال بعدہ حضرت خواجہ آن درویش را گفتند والدہ
 خود را نصیحت کن ہر کہ نیاز پیش از راہ خلاص و عقیدہ بیار و بے تحقیق کردن آن را قبول
 کردن نمی شاید گرفتن چیزے از کسی بغایت دشوار است ہر چیز ہر کسی را نمی شاید
 گرفتن والدہ آن درویش توبہ کرد کہ من بعد از کسی چیزے نگیرم حکایت کرد در ویستہ کہ
 روزے حضرت خواجہ ماقدس سرہ باسن خطاب کردند کہ بقالا طرف میر ویم بعد از مدت پانز
 روز انشاء اللہ تنالے خواہیم آمد چوں آن مدت گذشت حضرت خواجہ آمدند بر ایشان سلام
 گفتیم فرمودند آن صبح دوشنبہ بر توجہ گذشتہ بود من متوجہ شدم و گریستن بر من غلبہ کرد و بعد
 از آن حضرت خواجہ آن خاطر را کہ بر من گذشتہ بود بیان فرمودند و گفتن این چنین قصورت
 واقع می شود اما حکمت در گذر این دن قصور شکست نقش است چنانکہ این زمان مرتزہ است
 پس از آن لطف نمودند و از من عفو کردند حکایت کرد بند نجم الدین وادرک کوفی چہ
 کہ گفت در یک فرصت حضرت خواجہ ماقدس سرہ و قرشی بودند و من در بخارا بودم ناگاہ آقا
 حضرت خواجہ بگوش من رسید کہ مراے طلبند بقیار شدم و توقف نتوانستم کرد و آن زمان از بخارا
 متوجہ منف شدم روز دیگر وقت نماز پیشین بود کہ بقرشی رسیدم و بصحبت شریف حضرت فخر
 شتافتم جمعے از درویشان قرشی حاضر بودند بعدہ از ایشان پنجین شنیدم کہ گفتند و بروز حضرت
 خواجہ گفتند کہ ما را درویشے است در بخارا مولانا نجم الدین وادرک نام او را طلب نمایم
 متافروانما دینین سیاید حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین رحمہ اللہ از شیرکال بن
 کہ فرزند بزرگ سید میر کلال قدس سرہا بود کہ گفت حضرت خواجہ بہاء الحق والدین من
 سرہ در منزل ما بودند در سوخارے من از حضرت خواجہ التماس کردم کہ مرا شتیاق مولانا عارف
 است رحمہ اللہ و ایشان در صف اند خاطر شریف متوجہ گردانیدند مولانا عارف زودتر بیایند
 خواجہ فرمودند مولانا عارف را زود طلبیدم تا بیایند پس از آن حضرت خواجہ بر بام خانقاہ باہر

بر زبان برآوردند و سر کرت گفتند مولانا عارف انگاه گفتند مولانا عارف آواز ما را شنیده و
 باین طرف متوجه شد امیر بر زبان الدین گفت چوں مولانا عارف از نصف بخارا آمدند و از
 بخارا بسو خوارس آمدند از خدمت مولانا سوال کرده شد از قصه طلب دشمن حضرت خواجه
 قدس سره فرمودند در فلان روز در فلان ساعت با صحاب نشسته بودیم که آواز خواجه گوش
 من رسید که می طلبیدند زود از نصف متوجه بخارا شدیم حکایت کردند خواجه علماء الحق
 والدین عظم الله ترنگه که حضرت خواجه ما قدس سره در ویسه بودند از ده های بخارا در ویشان
 در صحبت شریف ایشان حاضر بودند حضرت خواجه از میان آل جمع برخاستند و فرمودند مولانا عارف
 در نصف در تشلاق خواجه مبارکند و خدمت مولانا بهاء الدین نشسته اند و ما را طلبیدند نه
 الحال حضرت خواجه از بخارا متوجه نصف شدند در ویسه گفت در آن زمان که حضرت خواجه بجهت
 مولانا بهاء الدین بچشلاق رسیدند مولانا عارف فرمودند بخواجه که ما شما را سر کرت طلب
 نکردیم نزدیک ما نیامدید و مولانا عارف در آن حال بخدمت مولانا بهاء الدین حاضر بودند
 حکایت کردند خواجه علماء الحق والدین نور الله فرقه شامی بود حضرت خواجه ما
 قدس سره با جمعی از درویشان بر بام خانه درویش عطا بودند و در آن نزدیک قصر عالی بود
 امیر که در شهر بخارا بود آن شام بر بام آن قصر بود و چنانچه از قوالاں در صحبت آن امیر بود
 و جمع دیگر قرض میکردند و غلبه و نعره و شغب آن گروه بقوت بود حضرت خواجه فرمودند اینها
 که بیایند و از قبیل ملاطه است و متاع آن مشروع نیست نمی باید شنودند و میر آنست که پنبه در
 گوش کینتم تا دیگر آن آواز را نشنودیم بجز آنکه حضرت خواجه بخینیس فرمودند و دیگر بیا هیچ یک از اں
 آواز را نشنودیم و احوال همه تحیر گشت چوں با ما دوش گردید که در جوار منزل آن درویش عطا
 بودند و طریقی در ویشان خواجه را معلوم کرده بودند که حضرت خواجه خلق را از حضور صحبت ملاطه
 و متاع آن بقدر امکان منع میکنند در ویشان را گفتند شما شب را چوں گذرانیدید باندیشه
 باندیشه های آواز های قوالاں و غلبه آن جمع که قرض میکردند در ویشان خواجه آن گروه را

جواب دادند که ما آن آواز را بواسطه عنایت حضرت خواجہ بیچ نشینیدیم و قصه را بہتمام شرح کردیم
 آن گزیده تعجب بسیار کردند و ظہور آن از ولایت سبب مجتہب جمعی شد بحضرت خواجہ حکایت
 کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ کہ حضرت خواجہ ماقدر سرہ در آن صفت
 کہ در طوس بودند روزی فرمودند مے باید کہ زیارت معشوق طوسی رویم جمعی از درویشان
 نیز در قدم ایشان بودند خواجہ چون بمنزرا معشوق رسیدند گفتند سلام علیک یا معشوق
 طوسی خوش ہستی از مرقد معشوق آواز آمد و علیکم السلام خوشیم در آن جمع یکے بود کہ اورا
 بحضرت خو جیگان قدس اللہ اسرارہم انکار مے بود حال او بنایت متغیر گشت و منظر
 بسیار کرد از آن صفت انکار باقرار آمد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
 تربتہ کہ یکے از درویشان خواجہ ماقدر سرہ پارہ سبب آورده بود خواجہ فرمودند ساعے صبر
 فرمایند و آن سبب را بخورید کہ سبب شمع میگوید سیت

ہمہ ذرات در شوق اند لیکن توبے سعی نمیدانی شنودن

و الحق چنان بود کہ حضرت خواجہ فرمودند بعضے از حاضران صبح شمع آن سبب را بپشت
 حکایت کردند و ششمندے فقیہ صالح کہ از جملہ مقبولان خدمت خلافت پناہ خواجہ علاء الحق
 والدین بود کہ گفت در آن فرصت کہ در خدمت مولانا سعد الدین قرشی کہ مقتدائے
 خلق کشف بودند مے بود روزی مولانا شرح بزرگے ولایت خواجہ بہار الحق دادند
 قدس سرہ میکردند و از شمایل ایشان بسیار ذکر کردند و از جملہ آن فرمودند کہ روزی حضرت
 خواجہ فرمودند این ضعیف را مے باید کہ بلع شمار ویم اتفاقاً فصل زمستان بود و چون بہار
 رسیدیم در نظر من بنایت بطراوت نمود گویا خارستانی و شورستانی است خواجہ فرمودند
 بلع شما این است حال عجیہ در من تصرف کرده بود گفتم آری آنگاہ خواجہ فرمودند بلع شما
 را سبز و باطرات سازیم تا یقین شما زیادہ شود و آنگاہ فرمودند نظر کنید چون نظر کردم چون گلستان
 پر از ریاحین مشاہدہ کردم با خود گفتم این بلع از ما نیست خواجہ فرمودند ہمان بلع شماست

چون زمانے گذشت آل باغ را بر حال اول دیدم در یک ساعت از برکت عنایت خواجہ
 آل باغ بدو حالت مشاہدہ کردم و این سبب مزینتین من شد حکایت کردہ از شیخ خسرو
 کریمینی کہ گفت یک کرت مراد طلب اینت صحبت شریف حضرت خواجہ قدس سرہ پیدا شد
 در وقتیکہ خربزہ زیاچی پختہ بود و اتفاقاً ماہ رمضان بود نماز بامداد گذاردم و از کریمینہ متوجہ شہر
 بخارا شدم بملازمت حضرت خواجہ و یک درویش با من بود از برکت توجہ خواجہ وقت نماز
 دیگر بود کہ بقصر عارفان رسیدہ شد حضرت خواجہ در ہلغے بودند کہ این زمان مزار متور
 ایشان در اینجا ست و خدمت مولانا حسام الدین خواجہ یوسف با جمعی از علما کہ مجبان خواجہ
 بودند نیز حاضر بودند نماز دیگر را بجماعت گذارہ شد حاضران تعجب بسیار کردہ حکایت کردہ
 ہم از شیخ خسرو کریمینی کہ یک کرت حضرت خواجہ ما قدس سرہ مرا از طرف بخارا بطرف
 کریمینہ رواں ساختند حالتی از برکت خاطر مبارک و نظر ایشان با من ہمراہ بود شامی بود
 کہ از بخارا متوجہ کریمینہ شدم اتفاقاً فضل تمیر باہ بود در ہماں شب بکریمینہ رسیدم بجائہ رفتم و زمانے
 گذشت آرام و قرار نہ شدم بچام رتم و حمام را بیدار کردم و در حمام در آمدم و لحظہ توقف کردم
 پس از اں بیرون آمدم و مسجد رفتم و در مسجد بویا نبود و بجائہ رفتم و خادم رقتم نادار از گوشن بگیرد
 با او بکنار آب حرام کام رفتم و یک خردار خاشاک بہ مسجد آوردیم انداختیم و زمانے دراز در مسجد
 نشستم نگاہ سپیدہ دیدایں ہمہ از برکات التفات حضرت خواجہ بود و ناقل گفت مسافت
 شہر بخارا و کریمینہ دوازہ فرسنگ است حکایت کردہ رویشے کہ من در غریوت بودم
 حضرت خواجہ قدس سرہ بنام من و بنام درویشے دیگر مکتوب فرستادند کہ فراخ شاخ
 مانزد یک فلان درویش است شہا سر دویے توقف نزد یک اور وید و آل فراخ شاخ
 را سہل کنیہ و دریں کار بیچ تقصیر و تاخیر مے باید کہ نزد پس من و آل درویش زود رفتیم و مختلفہ
 راجع کردیم تا تو انشتیم فراخ شاخ خواجہ را گرفتند و در حال دظر آں مردم گا و سہل کردیم
 چون شکم و رانہا گفتند ہمہ آل مردم تعجب کردند بود اسطہ آنکہ در اندوہوں آں فراخ شاخ چند

جائے علامت زحمت پیداشدہ بود کہ اگر ساعتی تاخیر میگذشت از بسمل آن فراخ شاخ
ہلاک میشد و حال آنکہ حضرت خواجہ مدت دو سال بود کہ آن فراخ شاخ را ندیدہ بودند
و از کسے ہم حال اور انشئیدہ و بواسطہ مشاہدہ آن حال بسیار کس صاحب عقیدہ شدند
حکایت کرد و رویشے کہ پیش از آنکہ حضرت خواجہ مشرف گردم بایکے از اہل بخارا شریف
شدم و بجهت تجارت بر طرف کش رفتم و بعدہ او توقف کرد و من از اینجا بقرشی آمدم و در کار و سفر
مے بودم روزے چند گذشت بسیار شدم و در چنین حال نیز دراز گوش من غائب شد قومی پریشان
خاطر شدم و براں حال دوازده روز گذشت ناگاہ حضرت خواجہ نیز دیک من آمدند و گفتند ما این
روز دریں ولایت درآمدیم احوال تو چیست من از طرف دیاری و شریک نالیم فرمودند و
باطنت تشویش دیگر است من گفتم دوازده روز است کہ دراز گوش من غائب شدہ است
خواجہ فرمودند و خواهی یافت خاطر خوش دارچوں آخر روز شد ہمسایہ من آمد کہ دراز گوش
تو برداربتادہ است من از کمال بصیرت و مشاریت ایشان در شگفت شدم حکایت کردند
شیخ مشاوی کہ چون بظہر قبول حضرت خواجہ قدس سرہ مشرف شدم عالم خدا و ایشان بر من
سہل شدہ بود اتفاقاً مرا صد دینار عدلی بود و روزے اہل خانہ من گفت کہ اس را خفی داریم
بواسطہ صنف یقین با او در اس سخن موافقت کردم و بشہر بخارا رفتم و آن صد دینار را موزہ کیخت
دہر نوع چیزے خریدم و اتفاقاً چنان کردم کہ از راہ قصر عارفان بند یوت رفتم چون بچتر
خواجہ رسیدم فرمودند شادی بشہر بخارا بچہ سبب رفتہ بودی من گفتم اندکے کار بود خواجہ فرمود
آن موزہ کیخت و ہر چیزے کہ گرفتہ حاضر کن زود و آن را پیش خواجہ بروم گفتند باقی آن صد
صد دینار عدلی را بیا بر حضرت خواجہ بروم روئے من کردند و گفتند کہ اگر دینار بخوہی کوہ را
بنایت اٹھی زرے سازم اما در عالم فقیریم انفات ما با مثال این چیز ہائست کارخانہ
این طائفہ درائے این عالم است بیچ چیز ترا کم نخواہد آمد چارہ خیرہ مے کنی بعد از این
چنین کنی رباعی

بیچ مانی و بیچ ماکم نے   وز پئے بیچ بیچ ماکم نے

زندہ بر پشت پشت گورستان   گز بسیم بیچ ماکم نے

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ چون سعادت محبت حضرت
خواجہ قدس سرہ مشرف گشتیم برادرے دہشتم از من بزرگتر قوی منکر بود حضرت خواجہ را در
ملاست میگرد و در ہر محلے کہ چرا ب صحبت این درویش میروی در آن فرصت اور اتفاق شد کہ
مبلغے از مال خود را برادر کہ خورد و تر بود و بطرف تجارت فرستاد و در ہان نزدیک شہر بخارا
دزدان اموال اورا بردند چوں خبر برادر بزرگتر رسید و راندوہ و مضطرب شدہ آرام و قرار ازو
زایل گشت و ہر لحظہ میگفتند میراں کار چیست من چوں آں حالت بقیاری اورا مشاہدہ
کردم گفتیم این را ندید ہست گفت چوں گفتیم اگر این را بسع حضرت خواجہ رسانیدہ شود ہمیت
کہ توجہ خاطر مبارک ایشان این اموال بجال آید بدہ من این قصہ را بحضرت خواجہ عرض کردم
و نضر و نیاز مندی برادر را باز نمودم خواجہ فرمودند انشاء اللہ زود کفایت شود خاطر جمع میباید
و پشت بعد از آن آنحضرت بجهت کفایت این مهم از منزل بیرون آمدند در حال سواری پیش
آمد زود از مرکب پیادہ شد و شرطی تعظیم بجائے آورد خواجہ فرمودند از منزل بجهت کفایت
کارے بیرون آمدیم اول تو ما را پیش آمدی در خاطر ما گذشت این سر را با تو گویم چوں باو گفتند
او گفت این قصہ از برکت توجہ خاطر شما کفایت شود و آں اموال بحصول خواہد پیوست و در
ساعت رفت و خبر کیفیت حصول را بحضرت خواجہ آورد و در گفت مصلحت این است
کہ با برادر خورد و تر شاہر و بطرف آں فلان باغ روید کہ آں جماعت دزدان در آن باغ اند حضرت
خواجہ ماہر دوبرادر را بطرف آں باغ کہ آں سوار را اعلام کردہ بود و فرستادند چوں باں باغ رسیدیم
آں جماعت دزدان را دیدیم کہ آں اموال را در میان خود نہادہ اند و پیچیدہ اند کہ متست کنند چوں
از آمدن ما و اہل گشتند در حال بر مرکبات سوار شدند و دست بسلاح بردند برادر خورد و تر
من چوں آں حال را مشاہدہ کرد قوی در خوف و خدشہ من اورا گفتیم از برکت آنحضرت خواجہ

بیچ الے بمانخواہ رسید بحد خاطر شریف ایشان در حال آن جماعت هر کس بطرف متفرق
 شدند و این احوال بنیام حاصل آمد و درودترین اوقات این خبر بآں کیفیت میرا در بزرگتر سن رسید
 دشت این فتح و کفایت از وسط توجه خواجه شده است و آن معنی سبب کمال محبت برادر من
 شد بحضرت خواجه قدس سره و آن همه انکار با قرار و عقداً مبدل گشت و صاحب یقین شد
 به نسبت ظہورات ایشان حکایت کرد و در پیش که دوستی دهم و او را کینزک ترکیه بود از وقت
 شده بود و هر ایک کس دیگر را در خواست کرد که کار خود را بگذارد و بکار من مشغول گردید و در از
 گموشی با جیره گیرید و بهر طرف متفحص او روید و دریں اثنا مرا بحضرت خواجه در بازار ملاقات شد
 قصه را با ایشان عرض کردم عنایت کرد و فرمودند آنکس را گنج که تو بگویم
 خود مشغول باش آنگاه فرمودند خاطر جمع دارید که آن کینزک بیچ طرف رحمت است معاملاً
 قبول کردن آن نفس خواجه را بصاحب کینزک رسانیدم شاد شد و معاملاً قبول کرد و چون
 نمایان شد خواجه پرسیدند که از کینزک خبری شد صاحب کینزک گفت که بمنزل رفته ام
 تا از حال کینزک پرسم پس بمنزل رفته پیش از آنکه بابل خانه سخنی گویم اہل خانه من بمصلحتی و گنجینه
 درآمد سید بزرگے بود و بر سر آن چیزے پوشیده دید اتفاقاً آن چیز را بر دشت کینزک را در آن سب
 نشسته دید و دوازده گنجینه میروں آمد و از حال کینزک با شوهر گفت نظر کرد شوهر را متغیر و بیاضیب
 تغییر حال پرسید شوهر قصه را از اول تا آخر اہل خانه گفت و او نیز متغیر شد و هر دو محب و متفق حضرت
 خواجه شدند و هر که آن قصه را شنید او نیز متفق گشت حکایت کرد و آن در پیش رفت
 قصه روزے عزیزے مرا گفت که کینزک ترکیه دهم و دو سال است که از من غایب شد و
 معاملاً قبول کرده ام آن قصه را بحضرت خواجه قدس سره عرض دهم فرمودند کینزک
 آن عزیز پیداے شود اندک مدتی برب گشت آن عزیز تقاضا کرد خواجه فرمودند
 سه روز دیگر صبرے باید کرد که محل صبر است اتفاقاً دوکان آن عزیز بدوکان من نزدیک
 بود روزے یکے بدوکان آن عزیز آمد و از سوال کرد که کینزک ترکیه غائب کرده آن عزیز

گفت بے دو سال است و مندی گفت آنحضرت که ایس کینز که تو سیکوئی در قلان ده است و
 آں عزیز شادمان شد خلق از اں حال بسیار تعجب کردند حکایت کردند خواجه علامت
 والدین طابت تربتہ کہ در اں فرصت کہ عبد اللہ فرغن در مملکت ماورالنہر حاکم بود و بطرف
 بخارا آمدہ بود و عزیمت اں کرد کہ در نواحی بخارا بصید سیروں آید و خلق ولایت را حکم کرد کہ
 بخت صید سیروں آئند اتفاقاً حضرت خواجه در بعضی از نواحی بخارا بودند چوں خلق آن موضع
 بصید سیروں آمدند ایشان نیز بآں خلق موفقت کردند چوں ہر کسے بطرف بصید رفتند تلے بود و
 نزدیکی حضرت خواجه بر آں تل برآمدند و برگوشہ بنشدند و کسے خر قہ نمود رے و دختند و انباشت
 آں برخاطر ایشان گذشت کہ عزت اولیا بچن است ازینجا بودہ است کہ سلاطین عالم سر بر آں
 ایشان نہادہ اند و ہمین حال سوارے بالباس ملوکانہ آمد و از ہر سپیادہ نشو و نجویم و شرم
 تمام بر حضرت خواجه سلام گفت و بادب میاید و دوطرف آفتاب بایستاد چوں سائے گذشت
 حضرت خواجه سر بر آوردند و گفتند در چہ کارے او گفت و رسید بود ناگاہ جاذبہ در باطن من پیدا
 شد و بے اختیار مرا بدین طرف آورد و چوں بایں موضع رسیدم حضرت شمارا دیدم مرا سیلے تمام
 خدمت شما بحال آمد این سخن را با ادب و حرمت تمام گفت و ناگاہ انہما طلب کرد و تفرغ و
 نیاز مندی بسیار نمود و التماس التفات کرد و خواجه فرمودند مرا بگذارتیترے اسم ویریں دہ بود
 عبد اللہ فرغن ظائق را بصید سیروں آورد و من بایشان موفقت کردم چوں مرا صلاحت
 ایں کار نبود بدین جانب آمد چوں خواجه ایں سخن گفتند آں سوار گفتند بارے شما مرا بصید
 کردید بعد از اں خواجه برخاستند و آں خر قہ را بردوش مبارک خود نهادند و بطرف صحرا روانہ شد
 حضرت خواجه سائے را قطع کردند و ہنوز آں سوار پیادہ در عقب ایشان بہ نیاز تمام میرفت
 حضرت خواجه بہ بیہیت سوے او نظر کردند و دیگر بیچ نتوانست کہ در عقب ایشان رود و مخیر بر جا
 ماند حکایت کردند کہ در کریمینہ از درویشان و مجبان و متابعان حضرت خواجه ماقہ
 سرہ بسیار بودند و رویشے ازین جمع با امیر زاوہ کہ در کریمینہ بود متعلے و شست یکے ز آں امیر

درویش بجا کرد و ناسرے بسیار گفت و بہ نسبت حضرت خواجہ نیز بے ادبی کرواں و درویش
 خستہ خاطر نزدیک شیخ خضر آمد درویشان صبح بودند اور گفتند درویشان را دریں راہ ایشال
 ایں بار بسیار سے باید کشید نتیجہ اولیاء را چندین جفا و ناسرے گفتند تحمل میباید کرد باشد کہ
 حق سبحانہ و تعالیٰ از برکت حضرت خواجہ او را در دشنامی کہ بہت کند روز دیگر آں امیر زادہ
 بصحبت درویشان حضرت خواجہ آمد و گفت توبہ کردم کہ بعد از ایں پیچ درویشے را سخن نگویم
 دوش در خواب دیدم کہ در دریائے اقیانوس حضرت خواجہ مرا از آن گرداب خلاص دادند
 دن و نظر ایشان توبہ کردم و عذر بسیار خواہست درویشان اورا گفتند مبارکباد کہ سعادت
 رسیدی چون او بمنزل خود رفت بعد از نماز پیشین یکے آمد کہ فلان امیر زادہ دیوانہ شد بہت
 وجہ ماہر بخود پارہ کردہ در صحرا میدود و پائے برہنہ و سر برہنہ و جمعی از متابعان او در عقب
 او رفتند بعضے درویشان چون بمنزل او رسیدند متعلقان او را بر مرکب نشانندہ بمنزل آورد
 بودند و پائے او قوی مجروح شدہ بود و مضطرب میکرد و چون زمانے درویشان بنزدیک
 او نشستند مضطرب او کمتر شد و بخود آمد از و پرسیدند کہ سبب ایں احوال چه بود گفت چون متعلقان
 من معلوم کردند کہ من توبہ کردہ ام مرا ملامت کردند و سختان باطل بسیار گفتند و مرا بشرب
 خمر و لذت کردند و الحاح بسیار نمودند کہ یک قیج بخور چہیں کہ بوسوسہ شیطان یک قیج
 گرفتہ خواجہ را دیدم کہ در خانہ درآمد بہ صفتی و سبیتی کہ آں را شرح نتوان کرد و قصد من کرد
 خوانند کہ چیرے بر من زنند چون من آں حالت را مشاهده کردم مرا از خود خضر نماز و حالت
 آں امیر زادہ چنان بود کہ ادا لم قدم توی سے الید بواسطہ آنکہ بیخے در قدم او رفتہ بود
 و نتوانست کشید و در خستہ کرد و درویشان را کہ مرا زد و تر پنجاہ را بحضرت خواجہ رسانید کہ
 شفاے ظاہر و باطن من ببید نظر قبول ایشان است در حال درویشان او را در محفہ
 نشانندہ و بطرف بخارا روان ساختند چون بہ بخارا بحضرت ایشان رسیدند او را قبول آید
 و صحت ظاہری و باطنی او را بحال آمد امارت و حکومت را گذشت و تا آخر حیات در محبت

درویشان راجع بود حکایت کرد درویشی که حضرت خواجہ ماقدس سرہر مطہر
 خوارزمی سلسلے روانہ ساختند جمعی از بخارا نیز با من ہمراہ بودند چون در خوارزم در کار و کسری
 نزول کردیم دہر کس از ما بکار خود مشغول گشتیم روزی آن جمع مرا تا سزلے بسیار گفتند
 بحضرت خواجہ نیز بے ادبی بسیار کردند و بعضی از ایشان در آن جفا مبالغت نمودند من
 از آن حال قوی خستہ ناظر شدم و بحضرت خواجہ توجہ کردم و وہ کس را از مردم کار و کسری
 نیز حاضر کردم و گفتیم من پیشخے دارم و این جمع نیز پیشخے دارند اگر من شیخ ایشان بر صواب
 بود بر مال من یا بر جان من زندہ و اگر من شیخ من بر صواب باشد بر مال ایشان یا بر جان ایشان
 زندہ و گفتیم اثر این سخن ہر روز یا فردا ہر شہود آن روز گذشت روز دیگر یا دوا یکے آمد کہ در خانہ
 فلاں کس کہ یکے از منکران بود آنچه بودہ است و زو بردہ است و این خجہ باہل این کار و کسری
 نیز رسید ہمہ ازل تعجب کردند مرا آن صاحب واقعہ ملاقات شد گفت واقع آن چہ نفس
 بود کہ دیر روز در کار و کسری بر تو گذشت گفتیم بے ادبی نسبت با ولای اللہ خطر دین و دنیا
 دارد و بعد از این قصہ ساعتی در کار و کسری نشستہ بودیم و آتش کہ دسمے پختند جنین گفتند
 کہ از ہر انت مردے آمدہ است و میگوید باننان بخاری و حوئے دارم آنکس کہ اورا خدمت
 میفرماید میگوید غلام من است آن فرزند من است کہ در آمدن قرظن بہرات اورا ہیر کردہ
 بودند و حال آنکہ آن بخاری از منکران بود و در جواب دعوی مرد ہرے میگفت من این
 غلام را در سچا را چہار صد خریدہ ام خطمہ گذشت آن غلام مرا فرستاد و دانکہ زمانے تو
 شد شورے و فغانے در کار و کسری افتاد و از مطالعہ این احوال آن دہ کس و اہل کار و کسری
 قوی در حیرت شدند و میگفتند آن چہ سخن بود کہ تو گفتی دیر روز کہ اگر شیخ من بر صواب بود
 بر جان شما زندہ یا بر مال و اہل انکار نجل و شتر سار گشتند و از آن داورے و انکار بقیام منتقام
 آمدند حکایت کرد درویشی کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہر در غیبت و در منزل شیخ
 شادی بودند اتفاقاً فضل زمستان بود و ہوا بغایت سرد بود و شب بیکہا شدہ بود و خواجہ

وند شادی آتش کبن تا گرم شویم شیخ شادی بطلب آتش پیروں رفت و بمنزل پدر
 و چراغ نمود و ایشان تکبیر کرده بودند و رسید کہ آتش هست مادر من جواب داد کہ هست و
 آنکہ شیخ شادی چیزے داشت کہ بآں آتش گیرد چیزے طلب کرد مادر من گفت در فلان
 کاسہ است آنکہ بہتر باشد گیرید شیخ شادی در کاسہ آتش گرفت و چون آتش
 حضرت خواجہ گرم شدند و فرمودند شیخ شادی از چہ جائے آتش آوردی از منزل
 فقیر شیخ شادی قصہ را شرح کرد و خواجہ فرمودند این زمان بآں منزل رو و ہر چہ شنوی
 مائی شیخ شادی چوں بمنزل پدر من رفت اورا در ذکر یافت بحضرت خواجہ ماعرض
 با مادر بگاہ مادر من بحضرت خواجہ رفت و از غریبوت و کوفین درویشاں بسیار جمع بودند
 ت خواجہ از مادر من پرسیدند کہ چہ آرزو داری امروز طلب کن حال ایں بود کہ پدر
 و خواہر من در فلان بنائی ساکنان غریبوت بودند مادر من از ہمت خود و خواہر من
 ع بسیار کرد و نعمت ما این وضعیہ طافت فلان بنائی آں جماعت مادریم خواجہ فرمود
 خیر تو زود خلاص خواہی شد اما سخت بخنک کردی اگر اہل بجا را در سخاوتی تو سے بخشیدم
 کہ فرستے از برکت نفس حضرت خواجہ ما مادر و خواہر مرا آزاد کرد و بعد ازاں پدر من
 خلاص یافتیم و دین و دنیا سے مامور شد حکایت کردند در آن فرصت کہ حضرت
 چہ ماقدم سرو از قرشی بمنزل رفتند در آن زمان شیخ خرم با جمعی از درویشاں
 بہ منوجہ دریافت صحبت شریف حضرت ایشان شدند چوں بتانکن رسیدند نشیندند
 جہ کہ در منزل اند شیخ خرم گفت در خاطر چینیں میگردد کہ حضرت ایشان در کشانی
 ہوں بآں طرف توجہ نمودند از ناگہن درویشے با ایشان موفقت کرد و کچول حلوائی پیش
 د شیخ خرم گفتند ایں را بحضرت خواجہ سے باید بروقت صحیح بود کہ باستانی رسیدند
 ما سے حضرت خواجہ مشرف گشتند از اطراف خلق جمع شدہ بودند چوں کچول حلوا را
 منور خواجہ گنشتند فرمودند آں کو دک دیوانہ را طلبید کہ دے آخر روز از ماحلوائی

مے طلبید ساعتی گذشت کو دک برہنہ را آوردند آں حلوار ایشان او نہادند و گفتند حلوا
 مے طلبید ہی بخور آں جمع کہ دی آخر روز در حضرت خواجہ بودند نتیجہ شدند از سبب نتیجہ
 پرسیدہ شد جنین گفتند کہ دی آخر روز آں کو دک دیوانہ از خواجہ حلوا مے طلبید فرمودند
 صبر کن بامداد درستان حق تنالے خواہند آمد و حلوا خواہند آورد حکایت کردند حضرت
 خواجہ ما قدس سرہ در نواحی کریمینہ در کنار آب حرام کام نزول فرمودہ بودند و طعام میخوردند
 و شیخ خسرو بسط تمام دہشت و در خدمت خواجہ ایستادہ بودند خواجہ بطرف شیخ خسرو نظر کردند
 و فرمودند توائی حاضران در تعجب شدند کہ ہیچکس سخن نمیگوید خواجہ ایں سخن بچہ معنی میگفتند
 بعدہ از شیخ خسرو پرسیدہ شد کہ آپنجہ خواجہ فرمودند بشما اشارت بچہ بود شیخ خسرو فرمود
 چوں قامیمون حضرت خواجہ بکریمینہ رسید و فقیران آں موضع بقتالے ایشان مشرف
 شدند و من از ذوق صحبت ایشان در عالم نئے گنجیدم در اں حال در خاطر من آمد کہ وقتیکہ
 حضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام بیان صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین می رسیدند
 چندین نفر اہل و قربا ہنما میکردند مراجعہ نمیت یکے فرزند دارم اورا فدائے ایشان کنم
 ایں سخن در خاطر من بود و در ایشان طعام میخوردند خواجہ روئے بن کردند و فرمودند توائی
 صورت حال ایں بود ہر کہ ایں سخن را شنید بحضرت ایشان متعلق شد حکایت کردند
 کہ چوں حضرت خواجہ ما بکریمینہ رسیدند اتفاقاً در اں فرصت گرگ غلبہ کردہ بود و خلق ادا
 قوی بہ تنگ آمدہ بودند خصوصاً در شب بتقریب در محل نیک آں قصہ غلبہ گرگ را و بعضی ہما
 و اسباب خرابی کریمینہ را عرضہ و عظیم کہ ہر چہ وقت آب حرام کام سرچوئے کریمینہ را ویران میکنند
 و ایں زمان نزدیک آمدہ است کہ باز ویران کنند و دیگر کریمینہ بر سر راہ افتادہ است کار گذران
 و قاصدان سلاطین روزگار بسیار بر کریمینہ میگذرند و خلق موضع مشغول حال میباشد و چنانکہ
 کردیم حضرت خواجہ فرمودند دیگر گرگ زحمت نرساند و آب حرام کام سرچوئے کریمینہ را ویران
 نکند و قاصدان سلاطین دیگر نگذرند بعدہ از بکرت نفیس خواجہ دیگر گرگ قتلش نکرد

و در همان نزدیکی از پادشاه روزگار حکم رسید که دیگر تا صبحان بکریمه نگذرند و سی سال
 است که سر حجت کربینه آب حرام کام دیران نکرده است و این قصه در میان خلق مشهور شد
 حکایت کرد شیخ ابی حسیب که در قصر عارفان بکار زراعت حضرت خواجه مشغول میبود
 و بواسطه آنکه حضرت خواجه میفرمودند تیر حسین هر کار سے که ترا میفرمایم حقیقت کنند آں کار
 منم تو نیستی از بزرگت آں عنایت ایشان آثار بزرگ مشاهده سے کردم و ہم بنا بر آنکه از ایشان
 دانسته بودم آں را از خود نفی میکردم و حواله بوجود مبارک حضرت خواجه میکردم تا یک کرت
 خاطر بدی بر من گذشت که مقصود توئی نه تواجبه بقدر شدم و زود از قصر عارفان بشهر بخارا
 رفتم حضرت خواجه بدروازہ کلابادو زد و در منزل درویشی چوں برانینیاں سلام گفتیم تبسم کردند
 و خاموش شدند مرا حاسه عجب پیدا شد و دقتی عظیم و بار سے توی چنانکه طاقت از من
 رفت از آن منزل بیرون آمدم از خود رفتم و کار بر من دشوار شد و رو دینان کیفیت حال
 مرا بر حضرت خواجه عرض کردند فرمودند تا آنچه در سر دوست منم گوید خلاص سخا اهدا فرم
 ناقل گفت با وجود آں بار و شکنجه که من داشتم نفس بد فرمان من نمیخواست که آں سر را کشیم
 چوں کارم تنگ آمد آنچه گذشته بود تقریر کردم و عذر و مستغفار پیش آوردم تا خواجه از بخشش
 و از من عفو کردند و باز در لطف و تربیت را بر من کشادند حکایت کرد شیخ ابی حسیب
 که حضرت خواجه ما قدس سره در قصر عارفان روز سے فرمودند که بزیارت دو سته
 میرویم بعد از پانزده روز خواهیم آمد انشاء اللہ انگاہ بطرف غیوت روانه شدند و درویش
 دیگر با من بود چوں شام شد شوق حضرت خواجه بر من غالب گشت بی طاقت شدم باں
 درویش گفتم در اندوه آمم که حضرت خواجه از غیوت کے خواهند آمد آں شام گذشت
 و روز دیگر شد بعد از ساعتی حضرت خواجه از غیوت آمدند و به میلیت در نظر من نظر
 کردند و فرمودند ترا گفتہ بودیم که بعد از پانزده روز خواهیم آمد کو سته را درویش ما ایستاده کردی
 باں طرف چوں رویم بعدہ روئے باں درویش کردند و رفتند ابی حسیب شام با تو چه گفت

آں درویش گفت شام با من چینیست که در اندوه آم که حضرت خواجہ از غدیوت کے خواہن آمد من
تضرع و زاری بسیار کردم خواجہ عفو فرمودند چون مقصود تو این است کہ من تا تو با شام یک خطہ از تو
غائب نیستیم بیت

باتوام ہر جا کہ ہستم با تو ام * تا نہ پنداری کہ تنہا میروی

این طریقہ را سہ باید گذشت انگاہ فرمودند بزرگ صفتے است این کار را حق ہمین است
فقرا صحابہ راضی اللہ عنہم ہمین صفت بودند چنانکہ کہ از خدمت و صحبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
خالی باشند لاجرم در دہل ایشان پیغمبر را نگذاشت کہ بار و ساسے قریش صحبت خاصہ دارد اگرچہ
نیت صحبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم در باب دین بحضرت حق تعالی و تقدس معلوم بود
باز فرمان اند کہ باینہا باش کہ بامداد و شبانگاہ بیاد پروردگار مشغول اند و ہر دو چشم خود را از ایشان
بر مدار پس حضرت خواجہ این لطف ہا نمودند و بطرف آں دوست رفتند و بعد از پانزدہ روز
تشریف قدوم فرمودند **حکایت** کردند از حضرت خواجہ ما قدس سرہ در غایوت محبان سہ
سے بودند و ہر کہ ایشان را بمنزل خود مے طلبید بر متابعت سنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
و محبت بر آمدن کار آں نیاز مند مے رفتن و اہل بیت شیخ شادی را خاطر این میخواست کہ برکت
وجود شریف حضرت خواجہ دایما در منزل ایشان باشد اتفاقا شامے بود خواجہ در منزل دیشی
بودند و اہل بیت شیخ شادی آں شام تضرع بسیار کرد و بحضرت حق تعالی و تقدس کہ
خواجہ سہ باید کہ دریں وہ در ہمین منزل باباشند و بسیار گریستند بامداد حضرت خواجہ بمنزل شیخ
شادی آمدند و گفتند حق تعالی ما را از بر اسرار شاد و خلائق آفریدہ است - تو از حضرت
حق دریخواہی کہ سہ باید کہ شیخ بہا الدین دریں وہ در منزل باباشند و جائے دیگر نزد
این سخن کجا است آید شفقت سہ باید کہ وہ خود رائے باید بود **حکایت** کردند خواجہ علامہ
والدین روح اللہ رحمہ کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ در قرشی بودند ایشان را مرض پیدا
شد و آن مرض ہندو یافت شے بگاہ بود کہ جماعتی از غزلتیاں ببیاد حضرت ایشان آمد

از هر صفت مردم بودند بعد از ساختن هر یک از ایشان احوال و مقامات خود برایشان عرض
 میکردند از نسبت خود از نحو آنچه سوال میکردند بعضی بلیغ عربی و بعضی بلغت ترکی و بعضی
 بفارسی و نحو آنچه جواب سوال ایشان را بایشان باز میدادند آنشب تا آخر خوابه بآں طایفه
 مشغول بودند و خوابه در منزل فرویش امین شاه مے بودند و اهل بیت او از برکت صدق حق
 که داشته به نسبت ایشان و درویشان ایشان آثار قبول از مے بسیار دیدند حضرت خواجه
 گفتند چون بامداد شد از آمدن آن جمع عزلتیان^{السلام} آن درویش حکایت کرد - حکایت
 کرد شیخ^{خمس} و کریمیتی که روز مے حضرت خواجه ماقده سره در قصر عارفان بودند و در
 باغی که ایں زمان مرقده مطهر ایشان در آنجاست و بر کنار حوض اینستاده بودند و بایر مے
 سخن میگفتند من برسیدم و سلام گفتم آن پیر بطرف بلخ رواں شد خواجه فرمودند ایں خواجه
 حضرت است علیه السلام دو کثرت خواجه چنین گفتند من بیچ نگفتم خاموش شدم و بعد از بیت
 حق جل و علا در ظاهر و باطن مبرا و میسل نش چوں دوسه روز گذشت در خانقاه بانها ن
 پیر را دیدم که حضرت خواجه با او سخن مے گفتند چوں مقدار دو ماه بریں حال گذشت
 روز مے در بازار بخارا مرا بآں پیر ملاقات شد تبسم کرد و سلام کردم مراد کنار گرفت و بصف
 بسط پیش آمد و از احوال من پرسید چوں بقصر عارفان بحضرت خواجه رسیدم فرمودند
 بازار باخضر علیه السلام ملاقات کردی حکایت کرد شیخ امیر حسین که یک مے حضرت
 خواجه ماقده سره مرا از قصر عارفان از راه فتح آباد و شهر بخارا روانه کردند بکفایت
 و فرمودند شب در شهر بخارا باش و بامداد بیا چوں پاره راه رفتم مے گردیدم و بانفس خود جنگا
 میکردم و ناسزا میگفتم که مے نفس کافر بگزاشت که مسلمان شوی که تا از شر تو خلاص یابم
 دریں سخن بودم مرد نورانی قوی با صفا مرا پیش آمد و گفت چند ضطرب میکنی معلوم باشد
 که چه مقدار شغقت و ریاضت کشیده باشی بسیار از مشایخ کرام یاد کرده و ریاضت مائے
 ایشان را گفت و بطریق رفتن ایشان را دریں راه بیان کرد من نضیع و زاری کردم

در گریبان کرد و پاره خمیر با من داد و گفت نان پز و میخو چوں از من گذشت غایب شد
 بعد از پشتر بخار رفتم و می که حضرت خواجه اشارت فرموده بودند کفایت شد آن خمیر را از کوبه
 نانوائی بردم نام او عطا بود چوں آن خمیر را بدید تعجب بسیار کرد و گفت من هرگز مثل این خمیر
 ندیدم و از حال من پرسید گفتم از خادمان حضرت خواجه ام آن نانوائی خمیر را به نیاز تمام نان
 بخت پرچه از آن نان با و دادم چوں بطرف قصر عارفان متوجه شدم و بدروازه کلا با و
 رسیدم نماز شام شنیدم و دوپوئے سیب بشام من رسید در خاطر من گذشت که این پوئے
 سیب از کجا باشد ساعتی نبود که مقدار چهارده سیب اذ طاق مسجد از طرف قبله افتاد و
 نان و سیب خوردم و پاره از شب توقف کردم و درهای شب بقصر عارفان رفتم و در مسجد
 آمدم و نماز بامداد را در حضرت خواجه ادا کردم و برایشان سلام گفتم فرمودند آنکس که در راه
 نماز پاره خمیر داد که بود و منستی گفتم ندانستم فرمودند چه سخن گفتی من گفتم چنین و چنین گفت
 فرمودند آنکس بهتر خضر بود علیه السلام خضر را چه سبکی او نیز غیریست حق را طلب بقره آن قصه
 سیب را فرمودند آنگاه گفتند زه سعادتی که همراه آن نانوائی شد عاقبت الامر حیا شد
 که حضرت خواجه فرموده بودند آن نانوائی قبول حضرت خواجه مشرف گشت و تا آخر عمر
 محبت ایشان بود حکایت کرد و در پیشه که حضرت خواجه ماقدرس سره و در غریبوت
 بودند من و خال من یک ویش نیک شاه باغ ارسلان و قریض و بار بودیم اما حال مرا
 قریض بنایت عظیم بود چنانکه در خاک می غلطیدم سر روی در خاک پوشیده میشد و این شد
 خواجه فرمودند که معالمت میباید تا خلص شویدی هزار دینار میباید که در ویش باغ ارسلانی
 دهد و صد دینار خال مرا فرمودند و ده دینار مرا فرمودند در خاطر من گذشت که در ویش باغ ارسلانی
 یک دینار از دنیا می نداشت و خال من صد دینار نیز ندارد و اگر من آنچه دارم جمع کنم شاید که
 هزار دینار جمع شود از من ده دینار معامله می طلبند حضرت خواجه فرمودند من معامله
 به نسبت دنیا می نمانم بلکه قدر آشنائی و در آمدن و این راه می طلبم آن باغ ارسلانی

ہزار دینار است و اس غل تو صد دینار است و آن تودہ دینار فقین من بہ نسبت کمال شہر
 ایشان زیادہ شد حکایت کرد درویشے یعنی شیخ رشید موسیٰ باف کی یکے از اسباب
 محبت من حضرت خواجہ ماقس سہوآں بود کہ عزیزے یعنی شیخ محمد درانی مراد قصر عارف
 ہمے فرستادہ بود و شیخ امیر حسین و شیخ امیر محمد خرگوشی بادر و ایشان دیگر نزدیک باغے
 کہ ایں زمان مرقد منور خواجہ در اینجا است ایستادہ بودند و پیشہ ہا و زہر ہا در دست ایشان بود
 چوں من نزدیک ایشان رسیدم خونے در من پیدا شد و لرزہ بر اعضائے من افتاد و بعد
 ارادہ کہ فرصتے حضرت خواجہ از طرف منزل آمدند و از من سوال کردند کہ چہرا چہیں منتہی
 حالے گفتہ بایں موضع رسیدم ترسے در من پیدا شد سبب ایں را نمیدانم خواجہ فرمود
 از امیر حسین پرس کہ احوال چہ بود و از شیخ امیر حسین پرسیدم گفت از باد اور و ایشان فر
 حضرت خواجہ بزرگوار خاک مے کشیدند بعد از فرصتے خواجہ بہ طرف منزل خود متوجہ شدند
 بہمت طعام در ایشان محفل گذشت و از او دیدم از طرف منزل خواجہ بایں طرف مے آمد کہ از
 جائے بجائے چوں مرغ مے پرید چوں نزدیک ما رسید بہیں صفت از پیش ما گذشت
 ماہمہ نگران او شہیم قصد کردیم کہ ایں کار را گذاریم و در عقب او رویم کہ دریں حال حضرت
 خواجہ از منزل خود بیرون آمدند و اشارت بجا کردند کہ ساعتے صبر کنی تا من بیایم ازاں
 سخن خواجہ ترسے و تغیرے در ما پیدا شد و دریں زمان تو اینجا رسیدی چوں شیخ امیر حسین
 ایں سخن گفت خواجہ بمن متوجہ شدند و فرمودند چوں دریں حال نزدیک ایشان رسیدی
 صفت ایشان در عین کس کردہ است بعدہ حضرت خواجہ فرمودند قصہ آں جوان چہیں
 بود کہ من از نصف بنجار مے آمدم یکے را دیدم بچوں مرغ مے پرید چوں باور رسیدم گفتہ
 صحبت عزتیاں را چوں گذشتی و یکچہ سبب اینجا افتادی بدرد و حسرت گفت من از
 فلاں شہر آں قوم مرا بخود آشنا کردہ بودند و در صحبت شریف خود راہ دادند و مدد تے
 با ایشان بودم روزے بر کوہے نشستہ بودم آرزوئے زن و فرزند و در خاطر من گذشت

این طائفه بر رفت خاطر مراد پند قصد کردند که بروند و مرا آنجا گذارند زود من و این بیکی
 از ایشان را اگر فتم و در خواست کردم که مرا در جای گذارید که در آنجا خلق باشند نظر کردم
 خود را اینجا دیدم پس من آل جوان را از لشف بیچاره آوردم و دش روز در منزل ما بود
 و پس زمان که منزل فتم تا بجهت این درویشان طعام بیارم آن جوان اجازت طلبید و مرا آنجا
 کردم و خواستم که سفره بگیرم تفقره احوال و بر رفت خاطر این درویشان را دیدم زود از منزل
 بیرون آمدم و ایشان را گفتم تسامح صبر کنید تا من بیایم درویش می باید که هر چیز از جای
 نرو و عتقا و در حق میر خود هیچ وجه متبدل نشود تا که اگر خضر علیه السلام را بیند با و التفات
 نکند و پس زمان که حضرت خواجه این سخنان بآن درویش میگفتند آثار رحمت و رحمتین مبارک
 ایشان ظاهر شده بود فرمودند اهل مرتبه است در مهابدین گس نیز در موله می پرد متوجه شیخ حسین
 و آن درویشان شدند و فرمودند نمیر از خاک پیر سازید و گذارید انگاه خواجه نمیر را اشارت
 کردند نمیر خود رفت و خاک را خالی کرد باز نزدیک ایشان آمد چندی کردت چنین مشاهده افتاد
 و همه را احوال ازین مشاهده دیگر شد خاصه مرا سبب محبت شد پس از آن خواجه فرمودند من
 این چیز را در پیش بندگان خاص حق تعالی و تقدس اعتبار می ندارم و بعد چوں من بشهر
 بخارا فتم و آن قصد را در حضور عزیزان شرح کردم پرتخیر شدند حکام بیت کردند خواجه علامه
 والدین عطر الله تربته که در ویش بود میر تلج نام از جمله درویشان حضرت خواجه مقدس
 سره و صفت او چنین بود که هرگاه درویشان او را بخدمت از قصر عارفان یا شهر بخارا فرستادند
 به سهل وقت آنجا میرسید و از شهر بخارا بقصر عارفان باز میسر میسر رفتار بود که چون
 از نظر درویشان غایب میشد اکثر وقت چوں مرغ می پرید او چنین گفت که روزی مرا درویشان
 شیخ بخارا فرستاده بودند و من بهمان صفت میر فتم اتفاقاً حضرت خواجه بطرف شهر بخارا
 میر فتمی بر آن صفت من مطلع شدند آن صفت را از من خلع کردند و دیگر نتوانستم بآن طریق
 رفتن شنیدم از درویشی که میگفت حضرت خواجه مادر خراسان بودند با درویشان دادند

گرفتن احوال و صفات را تحقیق سے نمودند میفرمودند من براں احوال و صفات متصرفم
 اگر خواهم بکس دهم و اگر خواهم از کس بگیرم حکایت کردند خواجه علامہ الحق و الدین طیب قدس
 مشہدہ کہ روزے اصحاب در حضرت خواجہ ماقدس سرہ حاضر بودند اما نام ترکی از
 کو فین آمد و بر خواجه سلام گفت و با ادب بات و حضرت خواجہ فرمودند چرا آمدہ و سچے بولی
 او گفت روح شمار سے طلبم حضرت خواجہ توجہ باصحاب کردند و گفتند درو و طلب و ہم نش را
 بینید اصحاب گفتند کرم حضرت خواجہ بسیار است پس ازاں خواجہ اورا نظر سے فرمودند در
 حال چنان صفتے و حالے در وید اشد کہ از بیان پیروں بود ہر کہ اور امید پذیر شیفہ او ہمیشہ
 و از برکات نظر ایشان از حلقہ مقبولان شد حکایت کردند کہ روزے در ویشان حضرت
 خواجہ ماقدس اللہ روحہ در قصر عارفان با شارت ایشان قبر سے کشیدند و راں اثناء
 محمد خرقوئی کہ در ویشان خواجہ مابود از زیور تون آمد صفتے و حالے در و تصرف کردہ بود
 قرار و آرام نہ داشت از در ویشان کہ قبر سے کشیدند از حضرت خواجہ سوال کرد و گفتند خواجہ
 بطرف منزل رفتند در ویش متعجب تمام بطرف منزل خواجہ رواں شد و از غایت خطرات
 کہ داشت چوں مرغ سے پرید از آنجا کہ در ویشان قبر سے کشیدند تا منزل خواجہ مسافتے
 بود و در کثرت پریدن نزدیک بمنزل خواجہ رسید در ویشان خواجہ چوں آں حال مشاہد
 کردند در عقب او رواں شدند چوں باور سیدند خواجہ از منزل پیروں آمدند و بانگ
 براں در ویشان زدند گفتن ازین فقیر سے سرو پا چہ سچو امید ازین صفت حاصل نیست
 و بریں احوال اغما دے نیست بسیار بیگناہ باشد کہ چوں مرغ در ہوا پر و حق طلبی پیروں
 از این است آں در ویشان قوی در خوف شدند و راں حال حضرت خواجہ ایشان
 را گفتند زہر را پر جاک سازید خواجہ اشارت بر نمیکردند با خاک میرفت و خاک را بر میخشت
 و باز سے آمد حاضران از مطالعہ آں حال از کردہ خود ایشان شدند حکایت کرد
 کہ روزے حضرت خواجہ ماقدس سرہ دو کس را با جہ گرفتند و عمارت ایشان

مے کشیدند زمانے گذشت بکرامت زبیر مے کشیدند حضرت خواجہ ماقدس سرہ توجہ پا
 دو کس نمودند و فرمودند مرا چه منت مے نید اگر باین زبیر اشارت کنم رواں میشود و خواجہ چو
 این سخن گفتند در حال زبیر رواں شد پر بار بیفت و خالی مے شد و باز مے آمد این چنین
 بتکرار واقع شد مطالعہ آل سبب حصول عقیدہ جماعتی شد بحضرت خواجہ ماحکا بیت
 کرد و رویشے کہ روزے با حضرت خواجہ قدس سرہ در قصر عارفان زبیر مے کشیدم۔
 لحظہ یک طرف زبیر را حضرت خواجہ میگرفتند و طرف دیگر را من میگرفتم زمانے این چنین بود
 بعد حضرت خواجہ ایستادند و فرمودند تو طرف خود را بگیر مرا گرفتن حاجت نیست بر موجب
 اشارت ایشان یک طرف را من گرفتم و بیچ الے من نمیرسید بلکه مرا حالے میشود کہ از اشت
 شوق در عجب زبیر تعجیل تمام میرفتم در آن روز چند کرت این چنین لطف فرمودند و در حکایت
 کرد خواجہ علما و محقق والدین طاب مرقده کہ روزے حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ
 دروازہ کلابا و باجمعی درویشان نشسته بودند و خلق بسیار بفتح آباد میرفتند خواجہ فرمودند
 درویشے را کہ از میان آل خلق انبوه آں کہ نہ پوش را نزد من بیا رجول حاضر شد از دور پرسیدند
 کہ بچه سبب از میان عزالتیان جدا شده گفت روزے بر کوہ انقبیس بودیم قطب مارا خالص
 نام بود و حال چنان بود کہ ہر گاہ مارا احتیاج بطعام شدے حاضر میشد روزے در دست
 ہر یک کا سہ تنہا می پیداشتند در خاطر من گذشت کہ چہ بودی اگر ایل و خیال من ششے بودے
 بجز و ایل خاطر از صحبت ایشان دور افتادم چندین فرصت است ہر دو فرقت ایشان مبتلا
 گشتہ ام و ہر چند تضرع میکنم بشریف صحبت ایشان نئے تو اتم رسید حکایت کردی کہ
 از متقدان حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ روزے حضرت خواجہ مادر حام بودند و اؤل
 حال بود و از جہت آں کہ نام را یقین حال شود و داعیہ مشاہدہ خوا رن عادات کرامات
 از حضرت خواجہ در من مے بود و در حام عطش بر من غلبہ کرد و در آن زمان خواجہ فرمودند مرا
 پارہ آب سرد بیا رز و از حام بیرون آمد قح پر آب سرد کردم بقصد آنکہ بحضرت خواجہ ہرم

در خاطر من گذشت که اول من خورم آنگاه قدح دیگر ازین آب بحضرت خواجه برم آں
 آب سرد را خوردم قدح دیگر بحضرت خواجه برم فرمودند چہ آں خاطر را بخود راه دای
 و آں آب سرد خوردی این از کرامت حکایت کردند کہ حضرت خواجه ماقصد
 سرور شرف بودند فصل زمستان بود خواجه را اتفاق بطرف بخارا شد و در آن سفر خواجه محمد
 نبیرہ یعنی حضرت خواجه محمد پارسا کہ از فرزندان مولانا حافظ الدین کبیر بخاری بودند
 رحمہ اللہ در صحبت خواجه مایہ بودند و آں روز ہوائے ابر بود و درویشان نصف در خواست میکرد
 کہ خواجه توقف فرمائید کہ ہوائے ابر است خواجه توقف نکردند جمعی عظیم از درویشان در کباب
 ہمایوں خواجه بودند باران باریدن گرفت و ہر خطہ زیادہ میشد حضرت خواجه اشارت
 بخواجه محمد کردند کہ بگو تا باران میند و خواجه محمد در حضور خواجه آپخناں گستاخی نمیکرد و خواجه
 فرمودند من ترا میگویم بگو اے باران اسیت چہ آنے کوئی پس خواجه محمد بشارت خواجه
 گفت اے باران اسیت در خطہ باران ایستاد و ہوا کشادہ شد و آفتاب پیدا گشت حالے
 در حاضران پیدا شد و درویشان نصف کہ بخت بدرقہ آمدہ بودند بسیار گریستند و رکاب
 حضرت خواجه را بوسیدند و باز گشتند حکایت کردند شیخ حمید الدین کہ حضرت
 خواجه ماقصد سرور ریاضے بودند کہ ایں زمان مزار مقدس نور ایشاں در انجاست
 و امیر بربان الدین فرزند ہیرکال قدس سرہا بحضرت خواجه ماقصد سرور پادہ
 ماہی آورده بودند خواجه بچیتن آں ماہی مشغول بودند چوں آں ماہی را در تنور گذاشتند
 اتفاقاً فصل بہار بود و ایسے عظیم پیدا شد خواجه اشارت بامیر بربان الدین کردند کہ بگو اینجا باران را درخت
 اشارت چہ امیر آپخناں گفت بقدرت اہل دلایں موضع کہ حضرت خواجه بودند چند
 قطرہ بیش بارید اما بیرون آں موضع چنداں بارید کہ در ہر جائے آب جمیع آمدہ بود و از
 مطالعہ آں حال یقین حاضران در حق حضرت خواجه زیادہ گشت حکایت کرد
 داشتند یعنی مولانا جلال الدین خالیدی کہ حضرت خواجه ما خواجه بہا الدین

قدس سرہ کیش آمدہ اتفاقاً فصل بھار بود و باران بسیار سے بارید چنانچہ درل بہا
درکش مے باشد و حالانکہ در موضعے کہ ایشان نزول فرمودہ بودند خانہ بود کہ از سقف
آں باران مے چکید ایشان فرمودند مادریں خانہ مے بائیم و آں روز باران بقوت
مے بارید و از سقف خانہ آب چکیدن ایستاد و در آن فرصت پنج شبانہ روز پوئستہ باران
مے بارید و درکش بسیاری از بنا ہا افتاد و از برکات خواجہ از سقف آں خانہ آب چکید
سرکہ مشاہدہ آں حال کرد بحال ولایت ایشان اعتراف نمود۔

حکایت کردند کہ روزے حضرت خواجہ مہمادیس سرہ بنزل درویشی دوستے رفتند
فصل بھار بود و آں روز باران بقوت مے بارید و از سقف خانہ آں آب مے چکید اتفاقاً
خواجہ در آنجا نزول فرمودند آں عزیز صاحب منزل ازاں حال نگہان خاطر شد خواجہ فرمودند
خاطر جمع و ارباش کہ بوہٹہ قدم درویشان دیگر آب نکند چوں بر لفظ مبارک ایشان ایں
سخن گذشت و دیگر از سقف خانہ آں آب چکید و در آن چند روز کہ خواجہ در آن خانہ بودند
متصل باران مے بارید و بسیار خانہ ہا و عمارتہا ویران شد روز آخر کہ خواجہ عزیمت سفر کردند
و آں صاحب منزل طعام ساختہ بود و در زمانے کہ در سفر ہا اہل بیت اوانان مے نہاوند
آں عزیز گفت در سفر ہا نان بیشتر نہید و آں جماعت بکرامت بودند و راں عمل میگفتند
مارانان کم مے ماند آں عزیزانہ عمل آں جماعت در بار شد چوں سفر ہا در حضور خواجہ باز
کرد خواجہ از و پرسیدند کہ ایں ناہنا خوردہ نمیشود بار آں عزیز زیادہ شد چوں داشت کہ
کہ خواجہ عمل کرامت اہل بیت اورادیدند خواجہ لطف نمودند و فرمودند کہ اگرچہ آنجماعت
ایں ناہنا در سفر ہا بکرامت نہادہ اند و لیکن ما بحت خاطر تو ایں راسخویم پس خواجہ ازاں
بخوردند و چوں آں عزیز سفر ہا برداشت و نزدیک آں جماعت برو و رحیمت شدند از
بسیاری نان کہ در سفر ہا بود و بچہ چوں خواجہ قدم ازاں خانہ پیروں نہاوند آب از سقف
آں خانہ چکیدن گرفت بمشائہ کہ از نادوان آب فرو ریزد و آں عزیز قصہ را خواجہ باز نمود

کہ بلفظ مبارک گذشتہ بود کہ دیگر آب چنگد خواجہ فرمودند چنین بود اما بجهت کراہت این جماعت
 این حال واقع شد با ایشان بگویند سفرہ پر نان و اینک آب چون نادان حکایت
 کرد و دیشے کہ حضرت خواجہ ماقدر سرور از نسف بہ بخار امیر فتنہ و آفتاب در برج
 جوزا بودہ ہوا بنایت گرم بود و جمعی از درویشان در قدم ایشان بود و در روز چاشت گاہ
 شدہ بود خواجہ فرمودند در از گوشاں را بار سازند و درویشان گفتند ہوائے قومی گرم
 است خواجہ فرمودند رواں سے باید شد بے توقفت درویشان رواں شدند خواجہ رو
 مبارک بایں طعیت کردند و گفت ہوا گرم است من گفتم بے گردن من بسوخت اتفاقاً
 خواجہ کلا ہے از خمد بر سر داشتند و طرف آفتاب را سایہ کردہ بودند در حال طرف آفتاب
 را کشادہ چنانکہ آفتاب برگردن مبارک ایشان نافت و فرمودند گردن من نیز بسوزد
 حضرت خواجہ آنچنان کردند ساعتی بچاشت کہ پارہ ابر پیدا شد و اندک اندک جمیع کلا
 برگرفت و آنچنان ہوائے گرم خوش و خرم شد خواجہ فرمودند بنیم این زمان چون خواہر دست
 اس درویشان را حال دیگر شد حکایت کرد شیخ خسرو از مولانا عارف روح اللہ و حما
 کہ گفت روزی با حضرت خواجہ قدس سرور را ہے میر تقی میر نستان بود و مارا در
 پایے کفش دموڑہ بنود بر فے عظیم آمدن گرفت بنایت در تنویش شدم تو بچند مدت خواہ
 کردم و گفتم این چہ حالت است خواجہ را صفت عجی بود بطرف آسمان ہیبت نظر کردند
 در لحظہ آن برف ایستاد و ہوا خوش شد حکایت کرد و دیشے کہ حضرت خواجہ ما
 قدس سرور غریبوت بودند در منزل درویش اسحاق بہ ترتیب طعام مشغول بودند و
 در نور آتش میگردند و زمانہ آتش بلند شد ہا بود در آن حالت حضرت خواجہ دست مبارک خود را
 در آن تنود کردند و فرستہ شد و بعد از آن بیرون آوردند بنایتی کیا بجز دست مبارک ایشان تیر کشیدہ بود
 خلیل اللہ با آتش می گفت اگر موسیٰ زمین باندستے نہ
 ہر روز شاہدہ آن مفت وقت خوش شد حکایت کرد و دیشے از حضرت خواجہ

قدس سره که در آن روز که پسر ایشان فوت شده بود فرمودند ما بغایت حق سبحانه و تعالی
 حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم سوخت کردیم پسران ما نیز فوت شدند و فرمودند هر چه بر حضرت
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم گذشت بحسب آنچه ارادت الله بود بر ما نیز گذرانیدند و هر سنتی که از پیغمبر
 صلی الله علیه و سلم بماند بماند باقی عمل کردیم و نتیجه و اثر آن را در خود مشاهده کردیم تا بحدی که بماند
 که حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم باصحاب و از منزه بود و نیز خواستند که در تنوعی مان پزند
 حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم صحابه را رضوان الله علیهم جمعین فرمودند هر کس درین تنوعی مان
 بندید صحابه چنان کردید و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم نیز مان در آن تنوعی بستند و سر تنور را
 استوار کردند بعد از زمانه نظر کردند همه نا نهما بخت بود و مگر نان پیغمبر صلی الله علیه و سلم بچنان خمیر
 بود و خواجہ فرمودند ما نیز بر تنابست پیغمبر صلی الله علیه و سلم بچنان حل کردیم نان همه در ویشان بخت
 بود و مان که ما بستہ بودیم بچنان خمیر بود و حکایت کرد و در ویشی که حضرت خواجہ ما قدس
 سره بطرف می رفتند و شیخ امیر حسین در مقام ایشان بود و آب بزرگی رسیدند و خواجہ بر سر مل
 ایستادند و فرمودند امیر حسین وقت و بخت خود را درین آب انداز و شیخ امیر حسین خود را در
 آب انداخت با اشارت حضرت خواجہ و غوطه خورد و حضرت خواجہ از بل گذشتند و در آن طرف
 آب فرو آوردند و زمانه نشستند از صحاب چنان کس نیز در خدمت ایشان بودند از نگاه خواجہ
 فرمودند امیر حسین از آب بیرون آلی شیخ امیر حسین بیرون آمد همه جامه های او خشک
 بود و خواجہ از ویر سیدمان ساعت که خود را در آب انداختی چه حال بود شیخ امیر حسین گذشت
 عالم قوی خوش بود من در خانه بودم بغایت با صفا چوں زمانه گذشت آن خانه را در
 پیدا شد حضرت شاهر اشارت فرمودند از آن خانه بیرون آدم و بحضرت شیار رسیدم
 حکایت کرد و در ویشی که پدر من در غمر فوت می بود و ملازمت حاکمان آن ده
 می کردیم حق تبارک و تعالی بغایت شایع ملت مرا بسعادت محبت حضرت خواجہ ما
 قدس سره مشرف گردانید و بواسطه آنکه پدر و مادر من در ویشی از ویشان ایشان را

جفا کردند و ناسزا سے بسیار گفتند و او از دیر و مادر سن بسیار آزرده شد خواجہ نیز از ایشان
 آزرده شدند بلا و حاوٹہ متوجہ حال ایشان شد و احوال ایشان ابترا گشت و پدر سن بہت
 سکرہ مبتلا گشت و تہطویل انجامید تا فریب چاہا تا کار بجائے رسید کہ اکثر اوقات اور کلاز
 حمام بیابست کردن و مدتے مرا با ایشان ملاقات نے شد روزے بحضرت خواجہ رسیدم
 فرمودند بفلان حمام رفتہ ہوم پدر ترا دیدم آل زمان مرا ہمہ و رحم آمد ترا سیخو اہد اور پریش کن
 سن از حضرت خواجہ التماس کردم از لطف حضرت شائق آں و ام کہ از بندگی شما چنان
 روم کہ از پریش سن آں زحمت او کمتر شود و بچیت این تضرع بسیار کردم لطف نمودند و فرمودند
 چوں نزدیک اور سی اورا بگوئے این کلمہ را بگوید یا غیاث المستغثین اغثنی کہ خوش خوا
 شد بعدہ با شارت ایشان نزدیک پدر رفتم و سلام حضرت خواجہ رسانیدم و گفتم فرمودہ
 اند این کلمہ را بگوید کہ یا غیاث المستغثین اغثنی کہ خوش خواہد شد پدر سن سہ بار یا چہار بار
 بر زبان راند حق تعالی و مقدس اورا از اں زحمت خلاص و از زحمت سکرہ از مشق قطع شد
 و روز دیگر بطرف غدیرت اتفاق رفتن کرد و بر مرکب سوار شد چوں چہار سو رسید حضرت
 خواجہ بر در سجدے نشستہ بودند پدر سن از مرکب پیادہ شد و شکر لطف توجہ خاطر ایشان
 گفت و ذکر صحت خود کرد و خواجہ مرا فرمودند پدر را بر مرکب سوار گرداں پاسے پدر را گرفتیم
 تا اورا بر مرکب سوار گردانم مرا نگذاشت و گفت اگر چہ تو فرزند منی اما ازین جہت کہ از خاوانا
 خواجہ پروا نہ باش کہ پاسے من عاصی جانی را بگیر ی خواجہ فرمودند بگزار تا پاسے ترا بگیر و پدر
 سن بہ نیاز تمام گفت فرزند من در حضرت شائق قربے دار دہم در حضرت شائق چہا قرب نیست
 خواجہ فرمودند بواسطہ فرزند این مقدار تر از قرب باشد کہ با ایمان ازین عالم روستہ و لیکن
 در شدت غربت و تنگی خواہی مرد الحق بیخا نکہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند واقع شد دانہ
 برکت نفس مبارک ایشان بسا و ایمان فتی سجاہ و تعالی با لطف و عنایت خود ہمہ بسا و ایمان ازین عالم فانی با عالم
 باقی برد و محبت و لیا خود را وسیلہ عفران ایشان کرد و انا و بنہ و کر مہ حکایت کردند حضرت خواجہ ما

قدس سرہ کا از غدیوت بطرف باغ ارسلان میفتن چوں نزدیک بآں وہ رسیدن ایشان را
 بجزوبے ملاقات شد در موضعی باو نشینند تا در آن میان آں مجذوب در حضرت ایشان
 بے ادبی کرد و سخن بغایت بد گفت کہ من نرا خود لے نرا افسوس میداوم خواجہ چنان تنہی
 شدند کہ چند ہفت بعدہ دو کرت عفو فرمودند باز بطرف غدیوت متوجہ شدند آں مجذوب
 عقب ایشان میرفت پارہ کہ رفت گفت مرا اجازت فرمائید خواجہ فرمودند ترا اجازتست چند
 کرت آنچنان واقع شد آنے تو نیست کہ از قدم ایشان باز گرد آؤ آخر گفت یکے از درویشان
 خود را فرمائید تا مرا و کنگار گیر خواجہ فرمودند اختیار ترست آں مجذوب گفت شیخ امیر حسین را
 فرمائید تا مرا و کنگار گیر خواجہ اشارت بشیخ امیر حسین کردند و بتجیل رواں شدند چوں شیخ
 امیر حسین اور اور کنگار گرفت حالش دیگر شد و بیفتاد و روح او از قالب او بیرون آمد مجذوب
 متعجب شد و چوں حضرت خواجہ مسافتی راہ رفتہ بودند بر اثر ایشان میدوید چوں رسید صورت
 حال را عرض کرد خواجہ فرمودند نیک کرد کہ مر و ماشاء اللہ کان ما کم گشایم کین گور و کن سازو
 دفن کن مجذوب ہزارے در آمد و درخواست کرد کہ تدبیر فرمائید چوں در ماندگی مجذوب
 بسیار شد خواجہ باو بیچ التفات نمیکرد و درویشان را فردا فردا التماس کرد کہ از حضرت خواجہ
 التماس فرمائید تا ایں حادثہ دفع فرمائید خواجہ روستے مجذوب کردند و گفتند کسیکہ خدائے
 مرا و مرا افسوس دار و میباید کہ از عمدہ مثل ایں دفعہ بیرون آید و او پنچاں تضرع و زاری نمیکرد
 و صاحب ہمہ از حضرت خواجہ درخواست میکردند کہ او بغایت بد کردہ و ایں بے ادبی او از حد
 بیرون است و ایں زمان عجز و بیچارگی خود را دانستہ است خواجہ کرم فرمودند و باز گشتند و پائے
 مبارک خود را از کفش بیرون کردند و بر سیدہ شیخ امیر حسین نهادند و روح در قالب او آمد
 و حرکت در و پیدا شد و بحالت اہلبیہ خود باز گشت خواجہ فرمودند نزدیک اور رسیدم سیر کردم
 روح اور اور آسمان چہام یافتم باز گردانیدم و بحقیقت حیات آں درویش سبب حیات
 حقیقی آں جماعت حاضران شد و یقین ایشان بر نسبت ولایت خواجہ کمال یافت

حکایت کرد در ویشے کہ حضرت خواجہ ماقس سرہنج شادی را فرمودہ بودند کہ فرخ
شاخان خود را بفروشیش شادی ہنثا امی ہنثا امی کہ فرخ شاخ سرخ و ہشت
آنرا فروختہ بود چوں حضرت خواجہ بغدیوت آمدند بشیخ شادی ہیچ التفات نکردند و راں
حجرت درویشان در غدیوت بسیار بودند بعد از ساعتی حال شیخ شادی دیگر شد و از درون
او آواز عظیم می آمد چنانکہ گوئی کسی را جواب میگید حضرت خواجہ روئے بشیخ شادی کردند و
فرمودند ما ہیچ الی غیر ساینم اما ہاں فرشتہ شیخ سرخ است کہ از شاخ میزند و آں و از را حاضران میشنوند بعدہ آن
موشیان از حضرت خواجہ درخواست بسیار کردند تا شیخ شادی را بخشدند و او دعوف فرمودند و ظہور آن سیر
عقیدہ حاضران شد بحضرت خواجہ حکایت کرد در ویشے کہ حضرت خواجہ ماقس
سرہ در غدیوت بودند و باطن بہ نسبت یک شفققت میکردند تا درین طریق در آید آنکس سیر
نباتے بن داد کہ ایں را بحضرت خواجہ رساں چوں با ایشان رسانیدم آخر قبول کردند
من آں سیر نبات را باز بہاں کس دادم و قصہ را باو گفتم آنکس فر ولایت ایشان کرد و
گفت ہر آنیہ چنین است در اں ساعت کہ من ایں سیر نبات را بدست تو بحضرت ایشان
فرستادم گفتہ بودم کہ اگر ایشان را ولایت باشد ایں نبات را قبول نکنند اما ایں زمان بہر
خواہند گرفت من باز سیر نبات را بحضرت خواجہ بروم قبول کردند و مرا فرمودند کہ نگاہدار
بعدہ ازاں موضع بطرفی دیگر رفتند چوں پارہ راہ رفتند نیاز مندی سیدی پرا زانار بحضرت
ایشان آورد یک انار گرفتند و بن دادند کہ بنزد آنکس رساں و فرمودند ویریں سیر نبات سر
بہر و ایں بیت خوانند و فرود

سخن سر بہر دوست بدوست حیف باشد تیر چنان گفتن
چوں من آں انار را بنزد یک آنکس بروم حالش دیگر شد گفت در آندم کہ پارہ نبات
بتو دادم در خاطر من ایں بود کہ نبات را قبول کنند و انارے بنزد یک من فرستند مرا
تحقیق شد کہ حضرت خواجہ قوی بزرگ و صاحب کمال و از برکت توجہ خاطر شریف ایشان

دریں راہ حق درآمد حکایت کرد و درویشی که روزے یکے از اعوان بخوار برائے بقصر رفت
 آورد و اتفاقاً کوراج حضرت خواجہ ملاقات شد برایشان عرض کرد ایشان فرمودند نزدیک
 حرم در و درواں خوان بے ادبی بحضرت خواجہ کرد و کہنے پوچھتے ہو و دربر خواجہ از ایشان
 کشید و باوجود آن لکھ کے برایشان زد و از انجا بدیوت رفت و شب قصہ کرد کہ بحرم
 کے دست و رازی کند سرشن را بریدند و از شرش خلاص یافتند و ہلاک آں ظالم و
 تنبیہ جاعے شد کہ از اں بے ادبی با خبر شوند حکایت کرد و درویشی کہ حضرت خواجہ
 قدس سرہ در قہر پوچھتے بر کنار حوضے بودند و درویشی را گفت پارہ چوب بیداریا تا کچھ
 ترا شمع و خست بیدے بود و درویش از اں پارہ چوب برید و بحضرت خواجہ آورد و خوانے
 بود و در غدیوت بید و آں درویش را کہ پارہ چوب بید بریدہ بود و بحضرت خواجہ آورد و بود
 میفرمود خواجہ فرمود اور گناہ می تپاں گناہن کہ ہم مرا برن آں خوان بچپاں اندرویش میزد و خواجہ میگفتند ملازمان
 در اں میان خواجہ بے ادبی کرد و سپاچہ کہ بے طرف خواجہ خدمت و در اں غضب سوار شد و کرا آجوسے ہزار کو بچن سر
 سپا و ایند تہ سپہ قناد و ہان سپا کہ برف خواجہ بآن کوبی کردہ بود و در کاب ماندہ آں سپہ سالار غرا برید و بچن لکھ پا
 بے ادبکست و در آں بآن ظالم بے ادب ہلاک شد و اداں وقتہ بسیار کس بسا دجنت خواجہ رسیدند حکایت کرد و درویشی کہ حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ در شہر بخارا برد و ازہ کلابا و در حجرہ درویشی بودند ساعت گذشت آواز
 سہم مر کہے آمد کہ از طرف فتح آباد سے آمد بر در آں حجرہ ایستاد حضرت خواجہ از درون حجرہ
 فرمودند بکی شاہ درائی کہ نسبتے کہ تو سے طلبی اینجا ست و مقصود اینجا حاصل میشود و چوں
 بکی شاہ درآمد خواجہ فرمودند استر ترا از پشتہ فراخون مایا ز گردا بندیم و دانستیم کہ تو طلب
 حق بجانب تر ند میرفتی گفتیم بے ہمتی باشد کہ طالب از اینجا برتر ند و بکی شاہ گفت چنین
 بود کہ میفرمایند چوں پشتہ فراخون رسیدم استر ایستاد و ہر چند سعی کردم قادیسے آں طرف
 نہاد گفتم مصیحت آنست کہ عنان اورا گذارم تا ہر کہ ام طرف کہ خواہد رو و چوں گذارم
 فی الحال ایں طرف رواں شد و بطرف منزل ہم رفت و بچیل تمام رہت بدیں طرف

جره آمده ایستاده که در آن حجره بود از آن اشرف ایشان متحیر شد بعد آنکس از مقبولان
 شد حکایت کرد در روزی که روزی حضرت خواجه با قدس سره باشی امیر حسین
 شفقت می کردند و عنایت می فرمودند و میگفتند ترا گفته بودیم که فلان زمین را ما را میباید
 کرد تا آب خورد و تو تقصیر کردی اتفاقاً در آن مجلس خدمت مولانا حسام الدین خواجه
 و جماعته از علماء معتقد و محب حضرت خواجه حاضر بودند و بعضی از مردم قصر عارفان
 نیز حاضر بودند درین زمان حسن نامی از قصر عارفان درخواست کرد از حضرت خواجه
 که امیر حسین را بخشید خواجه او را فرمودند خاموش باش که من با امیر حسین شفقت میکنم و تو
 نیای ای این معنی گزیده و آن حسن هر لحظه درخواست میکرد و آخر آن خواجه بیست متوجه حسن
 شدند و فرمودند امیر حسین را بتو گفتم هر چه شود تو دانی در حال در شیخ امیر حسین تغیر
 پیدا شد و سر خود را مقدار سه بر سیداشت و بر زمین میزد چو از کبرنج کوبیده فرستاده شد
 حال چنان بود که خوشی و پیستی در آن مجلس پیدا شد و هیچکس را طاقت از حاضران نبود که
 از خواجه التماس نماید بجهت شیخ امیر حسین خدمت خلافت پناه خواجه علاء الحق والدین
 بطرف مولانا حسام الدین خواجه یوسف اشارت فرمودند ایشان با جمیع علماء که بودند
 برخاستند و درخواست کردند خواجه متوجه خواجه یوسف و اکابر شدند و فرمودند بجهت خاطر شما
 امیر حسین را بخشیدیم در لحظه آن تغیر و ثمانه و از آن حال بحالت اصلی خود باز گشت حکایت
 کرد عزیز که روزی بلقائے حضرت خواجه شتافتیم و نزد یک ایشان شتم فرمودند از من
 دورش که این زمان وقت نزدیج نیست و باین مقدار که با ما نزد یک شدی بتوبه
 خواهد رسید آن عزیز گفت چو از آن منزل حضرت ایشان بیرون آمدم ظالمان مرا
 گرفتند و مبلغ هزار دینار از من طلب داشتند و تشویش بسیار دادند چندین سعی بایست
 نمود تا یار شوری تمام از ایشان خلاص یافتیم و آن سخن حضرت خواجه بیاورن آمد این سخن
 که بسیار شنیده بودم از درویشان که از خواجه نقل میکردند که میفرمودند از جذبات عنایات

آلهی در حق من آں بود که در محل دریافت صحبت این طائفه موفق میشدم و از آن محل که نسبتاً
 از ایشان دور بودن بهم دور می بودم از این طائفه بهره کسی نمیتواند گرفت مگر کسی که شناسنده
 اوقات و احوال ایشان باشد بهره و صحبت ایشان گاهی عطا است گاهی بلا حکایت کرد
 درویشی که یک بار حضرت خواجه ماقدرس سره در قصر عارفان مرا فرمودند که در خانه
 شصت من گنم است می باید بیشتر بخار بر دین ازال گنم دو من گرفتم و در موضعی گذشتم
 بعد از ساعت حضرت خواجه آمدند و شیخ حمیر حسین را فرمودند که این گنم را در جوال کن شیخ
 حمیر حسین بآں مشغول شده و از حضرت خواجه پرسید که این گنم چند من است گفتم شصت
 من خواجه فرمودند شصت من نیست این گفتند و بطرف منزل رواں شدند و شیخ حمیر حسین
 نیز بکار مشغول شد من تحیر شدم و تامل کردم و با خود گفتم چوں دانستند که آں گنم شصت
 من نیست این را هم دانسته باشند که من گرفته ام آں دو من گنم را آوردم و در جوال ساختم
 بعد از زمان حضرت خواجه آمدند و شیخ حمیر حسین را فرمودند این گنم را بر دراز گوش باران
 و بطرف شهر بخار رواں شود درین حال بلفظ شیخ حمیر حسین گذشت که چند من است خواجه فرمودند
 شصت من شیخ حمیر حسین تعجب کرده گفت آں ساعت فرمودند شصت من نیست و این
 زمان میفرمایند شصت من است خواجه فرمودند آں ساعت شصت من نبود و این ساعت
 شصت من است حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطر الله تربته که حضرت
 خواجه ماقدرس سره در بازار می رفتند یکے را دیدند کوزه شیرینی دارد و میفروشد حضرت
 خواجه آں کوزه را شکستند حاضران را عمل آں کار در خاطر با گذشت چوں نفیص کردند و
 شیرینی موش مرده یافتند از آن فرست ایشان تعجب کردند و آں انکار با قرار مبدل گشت
 حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ماقدرس سره بر کنار جوئے گذر میکردند کودکی
 سبوزے آب بر کنار جوئے نهاده بود خواجه آں سبوزا شکستند کودکی در گریه شد خواجه
 یکے را فرستادند که از بازار بخت این کودکی سبوزے بیا نفیص کردند و آں کوزه ناپاک بود

است حکایت کرد و رویشی که حضرت خواجه شافعی سرور با شریف بود که این زمان مقرر
 نماز طهارت ایشان در آنجا است و آن یاد و پیش دیگر و حضرت ایشان بودیم و خواجه تکیه فرموده بود
 ساخته گذشت حالت با سینه در خواجه پیرانشان در پیش چو دهماد و خواجه بر خاستند و گرد
 آن حوض می گشتند بعد از زمانه درخت سیب را در کنار گرفتند لکنه بریں گذشتند و جو
 مبارک ایشان بزرگ شد چند آنکه همه باغ از وجود مبارک ایشان پر شد و در هر جسته که نظر
 میکردیم باین دو شریف بفرمایند ایشان را بنیدیم بعد از دیدیم و جو مبارک ایشان خور و میشد
 تا آن زمان که از وجود ایشان بیخ اثری نماند باز دیدیم که از وجود ایشان اثری بیدار شد
 تا چند آنکه حالت اصلی رسید و همان درخت سیب را در کنار گرفته اند و ایشان به بنایت در
 حیرت شدم که این چه احوال است آنگاه خواجه فرمودند که از حضرت عزیزان علیه الرحمه
 و الرضوان این چنین احوال نقل آمده است حکایت کرد و رویشی که حضرت خواجه ما
 قدس سره در قصر عارفان بودند و روز وقت نماز دیگر بودند و من بانگ نماز گفت بریں
 حال از غدیوت قاصد می آمد که حال تو فلان در پیش پیماست و حضرت خواجه را با حال
 من التفاسی بودند و سخن او مشغول بودند که منون با قاصد مشغول گشتند خواجه نماز دیگر را
 ادا کردند و او را بخواند منون بر جاسی نماز بودند که قالوا الله وانا الیه راجعون گفتند
 دیگر نماز خفتن شده بود که از غدیوت کسی آمد که حال تو فوت شد از آن قاصد پرسیده شد
 که چه وقت فوت شد گفت وقت نماز دیگر بود حکایت کرد و رویشی که حضرت خواجه ما
 قدس سره در قصر عارفان بودند ابراهیم نام و رویشی از غدیوت آمد بصحبت خواجه از پیران
 که پیاده آمدی یا بر دراز گوش آمدی و رویش گفت بعضی راه را پیاده آمدم بعضی راه را سوار
 خواجه گفت اگر ترا صحبت است چرا بنویس پیاده نیامدی آن در پیش در گریه شد و در
 حال حضرت خواجه بیاض ابرمان روان شدند و چو آن موضع رسیدند چهل عظیم شد
 و در ایشان و پیامندان جمع شدند و صحبت خوش بود و آن ابراهیم غدیوتی در عقب خجابه

بباغ ارسلان بهمان صفت میگریت وزاری میکرد و در ایشان باغ ارسلان را بر حال
 او ترجم آمد و حضرت خواجه آمدند و درخواست کردند که ازین درویش ابراهیم عفو فرمایند و خواجه او
 را نزدیک خود طلب کردند و با او التفات کردند و بیوش افتاد و مسلماً و قطعاً از دشمنی نماند
 آن خلق متحیر شدند و عقاد ایشان چنان شد که او مرده است آن مقدار زمانه که گذشت
 که آتش بجنگه شود و آن درویش ابراهیم بر همان صفت بود و حضرت خواجه بعد از دست
 مبارک خود را بر روی نهادند از آن صفت برآمد اما طاقت نشستن و ایستادن نداشت
 خواجه او را فرمودند بغدیوت می باید برد و در خانه که او باشد کسی که از درویشان نیست
 پیش او نه در آید چوں او را بغدیوت بردند ضعیفه صاحب بود که از محارم آن درویش ابراهیم
 بود چوں آن واقعه او شنود نزدیک او درآمد و ساعتی بنشست صفت او در آن ضعیفه
 عکس کرد و بیوش افتاد و زمانه دراز بر آن صفت بماند و چوں بچو آمد آن صفت از
 زائل نشده بود و تا مدت یک سال آن صفت در آن ضعیفه باقی بود و حال آنکه کار قوی
 شد و آثار بزرگ از او مشاهده کرده همیشه حکایت کرد و درویشی که حضرت خواجه ما
 قدس سره در شهر بخارا بودند و سخن در مقام عشق میگفتند و حالت شکر در حاضران پیدا
 شده بود آن صفت فی الحال درین عکس کرد و بهمان صفت بقصر عارفان رفتم اتفاقاً فی
 الحال مرا باینک تعلقی پیدا شد چوں نزدیک یکدیگر رسیدیم در میان من و او دست پیدا شد
 نظر کردم دست و آستین خواجه بودن و دو چشم خود را پوشیدم و تبخیل تمام بطرف منزل رفتم
 شیخ شادی را دیدم گفتم در عقب تو خواجه مرا رواں کردند و من در این ساعت رسیدم خواجه
 فرمودند متعلقان ترا بیکو محافظت کنند و درین معنی نهایت مبالغه نمودند تا من نزدیک
 تو خواهم رسید این صفت از تو زایل نخواهد شد بعد از این به غیبه چوں بحضرت خواجه ملاقات
 شد فرمودند تا دست مرا ندیدی چشم خود را پوشیدی آنگاه حضرت خواجه باندک التفات
 آن صفت را از من زایل کردند و من این ضعیف که جمع کننده این آثار و ولایت است

در بخارا بود در صحبت درویشان خواجہ و ذکر شفقیت شیخ بہ نسبت مرید میگذاشت کہ تا چہ
 غایت است عزیزے کہ از جملہ درویشان خواجہ ما بود فرمود کہ در آن موضع کہ من بودم
 ما بخارا دو از وہ فرسنگ راہ بود روزے اتفاق ملاشد کہ بمنزل یکے از دوستان روم چل
 رسیدم آن دوست در خانہ خود نبود اہل اورا گفتم جامہ ہا مرا بپوش و دریں حال مرا
 باو مل خاطرے شد ہیچ نوع مراققت آن نشد کہ خود را از آن میل باز دارم اورا گفتم در
 خانہ را برین بپوش کہ او قصد کرد کہ در خانہ را بر بند و دریں حال آواز ہم مرکب مرا گوش رسید
 کہ بتجمل مے آمد و نام مرا میگفت کہ فلاں درویش دریں خانہ ہست من قوی در خوف
 شدم و آن ضبیعتہ نتوانست کہ خاموش باشد فی الحال جواب داد کہ دریں خانہ ہست بضرورت
 بخوف تمام من از آن خانہ بیرون آمدم آن سوار گفت خدمت خواجہ ترا مے طلبند این
 زمان از بخارا رسیدند و این مرکب ایشان است چوں رسیدند مرا فی الحال گفتند کہ اورا
 طلب و ہیچ توقف مکن و بریں مرکب سوار شو آن عزیز گفتم من در تحیر شدم کہ میان من و
 ایشان چندیں مسافت راہ است اگر دریں زمان لطف و شفقت ایشان مرا در مے نیت
 بر من آچنان عمل میگذاشت خوف و ہستی ہر چہ تمام تر در من پیدا شد بحضرت خواجہ رفتم
 و سلام گفتم در نظر خلق اظہار نکردم من زود بہ ترتیب طعام مشغول شدم چوں طعام حاضر
 شد لغتہ از آن طعام بخورد و بہ بیت ہر خطہ در من نظرے کرد و چوں خلوت شد مرا
 گفتند اگر من مے آمدم بر تو چہ حال میگذاشت من قوی بخل شدم حکایت کرد و در پیشہ
 من روزے در باغے بودم در موضعے و اتفاق چنان افتاد کہ مرا با یکے ملاقات شد و
 باو مل خاطرے شد و خود را از آن معنی نتوانستم بازداشتن و قصد او کردم چوں بنزدیک
 اور رسیدم حضرت خواجہ را دیدم کہ ظاہر شد و عصاے در دست مبارک ایشان بود
 خوانند کہ آن عصا را بر من نہ شد چوں آنحال را مشاہدہ کردم چشم خود را پوشیدم و دست برو
 خود نہادم و از آن موضع زود بطرف منزل رفتم مدتی نہایت توانستم کہ در چیزے نگاہ کنم

واز آنجا که من بودم تا بخاراد و از و روز و راه بود حکایت کرد و در ویشته که در قصر عارفان
 در ویشته بود و از در ویشان حضرت خواجه پالیز کشته بود و قوسی محل آب وادن بود
 و اتفاقاً وقت بے آب بود و چنانکه در بخاراد و اکثر اوقات در بهار می باشد روزی
 حضرت خواجه نیز یک پالیز من آمدند و فرمودند ای پالیز را وقت آب وادن است من
 گفتم آب نیست خواجه فرمودند حق تعالی قاصد است که آب وهدا تو دانه آب را درست
 ساز پس من زود دانه پالیز را راست کردم و همه شب منتظر می بودم چوں صبح شد آب که
 پالیز را آب وادم و در نزدیکی پالیز پاره سیر و بیاز بود آن همه را آب وادم چوں تمام شد
 آب اینتا ده تصور کردم که از طرف بالا آب افتاده است شخص کردم بندے که در کنار ده
 کرده بودم و دیدم استوار است چوں پیشتر رفتم در جوی تیغ آب نبود و هر چه بمالغہ کردم علامت
 آنکه درین فرصت نزدیک در جوی آب با بوده باشد نبود و تخییر شدم چوں بحضرت خواجه
 رسیدم فرمودند پالیز را آب او گفتم بے گفتند چوں در جوی آب نماند چه کردی گفتم
 بطرف بالا رفتم و شخص بسیار کردم در جوی آب نبود و اثر هم نبود و خواجه فرمودند چوں نشستی
 خاموش باش حکایت کرد و در ویشته که جمعی از در ویشان حضرت خواجه ماقدر سه
 در قصر عارفان جوی پالیزه می کنند در آن اشنا من چنین گفتم شنیده ام که یکی از
 در ویشان خاندان خواجگان قدس الله سرار هم بوده اند و این طریقی مریدان ایشان
 جوی پالیزه می کشیدند چوں طعام حاضر آوردند مریدان ایشان گفتند چه خوش بود
 اگر چند از خربزه زانچے بودے آن عزیز در آن زمین پالیزه در آمده است و خربزه را پیچے
 بیرون آورده است و پیش آن در ویشان گذاشته من با در ویشان خواجه درین سخن بودم
 که حضرت خواجه رسیدند و فرمودند در چه سخن بودی من خاموش شدم از در ویشان یک
 گفت قضی این بود و خواجه تبسم فرمودند و مارا سخن مشغول کردند و دست مبارک را دراز کردند
 و از زمین پالیزه یک خربزه زانچے گرفتند و در آستین کردند و بطرف منزل روان شدند

وصال آں بود کہ وقت طعام خوردن درویشان شدہ بود و ما نیز در عقب خواجہ دل
 گشتیم آں درویشان با من گفتند کہ مارا بے خبر بہ زانیجے مے آید راوی کہ محمد مختار
 خواجہ بود گفت چوں حضرت خواجہ بجانہ درآمد آں قصہ را پوشیدند و گفتند کہ ای
 خربزہ را از شہر بخارا نزد یک ما آورده است و چوں من در عقب خواجہ بجانہ ایشان درآمد
 اہل بیت رحمہ اللہ گفتند شما این زمان پالیزہ را جو سے مے کشیدہ و اینک خربزہ را لیجے
 از شہر بخارا آورده اند من حقیقت حال را در خانہ ایشان تقریر کردم حضرت خواجہ باز
 آں را بنوعی از خود فہمی کردند و در خانہ خواجہ چوں حقیقت آں معلوم بود مثال ایں
 ظہورات در صحبت خواجہ بسیار مشاہدہ کردہ بودند گفتند پیش دستان حق تعالی و
 تقدس بن چین کار با سہل است حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما
 قدس سرہ و باب اسرار میرفتند در راہ دہقانے زمین را از براے پالیزش کار
 میکرد آں شغل را گذاشت و چند قے پیش آمدہ بر حضرت خواجہ سلام کرد خواجہ فرمودند
 درچہ کار سے گفت زمین پالیزہ میرا کچھ خواجہ پادشاہ سے باید کہ خربزہ نیک شود خواجہ
 فرمودند نیک میشود و برکات باشد خواجہ ازاں دہقان گذشتند و فرمودند وقتے
 دہقانے زمینے را ارن زمینے کشتہ است سید اما رحمہ اللہ برو گذشتہ و از و پرسیدہ
 اندچہ کار میکنی و دہقان گفتہ است ارن مے کارم و لیکن ایں زمین ارن نیکو نمیدہد
 سید آگفتہ اند آں زمین را کہ ارن نیکویدہ میگوند چند سال در ایں ارن شدہ است بے آنکہ ارن کشتہ
 شدے ارن مے شد ناقل گنت بعد ازاں فرستے آں دہقان غیو لوتی را ویدم را سوگند یاد کرد و آں سالی
 در ایں زمین خربزہ نیک شد آں زمین را تیر ماہ جو کشتہ و بعد از جو ارن کشتہ چند سال در ایں
 زمین در وقت جو شیدن جو جو میشد و در وقت ارن شدن ارن مے میشد بواسطہ
 نفیس مبارک حضرت خواجہ کہ گفتند برکات باشد و آں قصہ در نواحی مشہور شدہ بود
 و سبب عقیدہ جماعتے شد حکایت کرد درویشے کہ روزے نیک روز کہ از درویشان

حضرت خواجہ مابودقدس سرہ از سوخارے بحضرت ایشان آمد قوی خستہ خاطر بود و از
پرسیدن سبب تغیر تو چیت گفت حسین نامی در سوخارے مرانا سترے بسیار گفت از ایں
الم نشد مرا ولیکن چوں بحضرت شتابے ادبی کرد از ایں خستہ خاطر شد م خواجہ فرمودند تو سبب
مباش زود باشد کہ قضیت دنیا و آخرت شود و درویش نیکو ز گفت اں ساعت کہ حضرت
خواجہ ایں سخن گفتند روز نماز دیگر بود و از خدمت ایشان بطرف سوخارے میرفتم
نماز شام شدہ بود اں حسین را دیدم در دست طعام داشت کہ نزدیک خادم خود بر
زراعت مے برد چوں خادم او بطعام خوردن مشغول شد او بکار خادم مشغول شد
در اں حال گر گے بیامد و بروے او جست و بینی و لب او را بر کند و صورت او بقایت
گریہ شد و در میان خلق رسوا شد و ایں قصہ او مشہور گشت و حسین گر گزیدہ و او را لقب ماند
حکایت کرد و رویشے از مولانا نجم الدین واد رک کو فیہی رحمہ اللہ کہ گفت روزے
حضرت خواجہ مابودقدس سرہ در نواحی بخارا میرفتند و شتے بود و در آنجا ہفت آہور را دیدم
کہ بطرف حضرت خواجہ آمدند مرا گفتند بندگان حق تعالی را این چنین بودہ است کہ مثال
ایں جاوران نزدیک ایشان مے آمدہ اند تو نیز طلب کن من گفتم تو حضور شما را چہ حد
است خواجہ فرمودند طلب تو حاجت نیست بایں مقدار از توجہ ایشان خواہند آمد چہ
قدم رفتیم اں ہفت آہور آمدند و نزدیک ما بیتادند خواجہ مرا گفتند ہر کدام خواہی بگیر و من ہر
کدام را قصد میکنم کہ یکے از ایشان را بگیرم و دیگرے مے آمد کہ مرا بگیر چہ کرت ایں چنین واقع
شد من تخریضم حضرت خواجہ دست مبارک خود بر پیشانی اں ہفت آہور سانیدند و گفتند
مایا لیتیم حاجت نیست چوں از اں ہفت آہور گذشتیم و مبلغے راہ رفتیم ہنوز بیتادہ بودند و در
ما نظر میکردند حکایت کرد و رویشے کہ حضرت خواجہ مابودقدس سرہ در شہر بخارا در
منزل مولانا حسام الدین خواجہ یوسف بودند و جمعی از علماء درویشان حاضر بودند و
شیخ شادی در اں جمع بود و مردے بیامد و گفت بر شیخ شادی و عوئی دارم خواجہ فرمود

نیک باش علماء حاضرند دعویٰ خود بگوئے اُن گفت اور پیش حاکم ولایت سے برہم خواجہ
 فرمودند نافضیہ تہا بہتر از حاکم برہیم شخص کنیم اُن مدعی نفس خواجہ را قبول نکرد خواجہ فرمود
 شادی با او بروہیں ساعت معلوم خواہ شد کہ تراچوں سے ہر روز و یک حاکم یعنی از
 درویشان یا شیخ شادی موفقت کردند و اُن مدعی فرزندان او بودند پیش از آنکہ بحاکم فرزند
 را بگذرانیان انجام در آنہیں بود حاضران گفتند ناگاہ اُن مدعی از بالا آب و حمام سنگوں
 افتاد و در حلق و بینی او اداں آب درآمد فرزندان را گفت مرا بگیری و فرزندان زد و او را اداں
 ازاں آب پیروں آوردند چشم باز کرد و گفت بچکس را یا شیخ شادی کا سے نیست این زخم
 مرا از تیغ شایخ رسید این دوسہ کلمہ گفت و در ساعت فوت شد فرزندان بکار مشغول
 گشتند و درویشان بحضرت خواجہ آمدند و اُن قصہ را تقریر کردند اُن جمع علماء حاضر بودند خواجہ
 توجہ بشیخ شادی کردند و متبسم شدند و فرمودند کہ کار ہست در عالم خواجہ یوسف و اُن
 حاضران اداں نفس حضرت خواجہ کہ فرمودہ بودند کہ ہمیں ساعت معلوم خواہ شد کہ تراچوں
 خواہد بر تہجب بسیار کردند و سبب مزبہتین شد بحضرت خواجہ حکایت کردند خواجہ علی الحق
 والدین نور اللہ مرقدہ کہ چوں طریقہ حضرت خواجہ ماقدرس سرہ ہتعامت و پیروی سنت
 بود اکثر صحبت ایشان با علماء بود و در وقت ایشان مقدم علماء و سچرا مولانا حسام الدین
 اصیل و مولانا حمید الدین شاشی بودند رحمہما اللہ تعالیٰ و حضرت ایشان را با حاضر
 خواجہ صحبت بسیار سے بود و روزے حضرت خواجہ این فقیر را بشارت کردند کہ پارہ با دام
 گیر کہ بدریافت صحبت مولانا حمید الدین شاشی میر و ہم اتفاقاً مولانا با صاحبے کہ ایشان
 بودند در شرعاً با بودند پیچوں خواجہ را مولانا ملاقات شد فرمودند مادر حبت و جوئے
 شاد و شاد و گفتگوئے ماحال و نشندانی کہ در صحبت مولانا بودند دیگر شاد و مولانا تواضع بسیار
 کردند حال اُن بودہ است کہ پیش از ملاقات با خواجہ مولانا صاحب بد کرد خواجہ مشغول
 بودند پیچوں مولانا صاحب با دام خوردند خواجہ پوست با دام را جمع کردند و در موضع

پاکیزه و فن کردند بعضی از صحابہ مولانا انکار کردند مولانا ایشان را مستنفر کردند و فرمودند
 انکار سے نمانند جسے کہید خواجہ فرمودند مغز در حایت پوشت است اگر در پوشت خلع میباید
 در مغز سرایت میکند اگر در شریعت خلع واقع شود بطریق سرست بیگانه مولانا حمید الدین
 تحسین بسیار کرده و شکر گفتند و جمع منکراں را گفتند صبر نکردید ایشان شیاتین شما میکردند
 بادوستان حق گستاخی نمی باید کرد و خواجہ فرمودند سخن خود چنانست که خوشه عین علم
 پس ما اثبات کہ مے کنیم روزے بزرگے از ما سوال کرد کہ مذمت کہ مارا با شما ملاقات
 میشود و در باندہ طریقہ شانیستیم در جواب آں بزرگو را گفتیم کہ طریقہ متابعت سنت
 است بہ نسبت حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم محمد بن ثابت کردیم و بہ نسبت
 عمل متابعت علمائے نمایم ہرچہ ایشان نقل میکنند از حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 عمل متابعت علمائے نمایم و بہ نسبت پیروی آں مے کنیم از ابتدائے ایں زمان و طبقہ
 ما این است حکایت کردند خواجہ علامہ حق الدین طاب ترتبہ کہ اول ظہر کے
 خدمت مولانا حمید الدین رحمہ اللہ از خواجہ باقدس سرہ شاہدہ کردند و سبب محبت
 ایشان بخواجه ما شد ایں بود کہ چون طریقہ پسندیدہ ایشان بر ہمہ لایق شدہ بود بسیاری
 از دانشمندان را بصحبت ایشان میل شد خاصہ خدمت مولانا حسام الدین خواجہ یوسف
 را کہ بخواجه پیوستند و محبت ایشان شدند و بواسطہ احوالے کہ ایشان از حضرت خواجہ شاہ
 کردہ بودند ترک مدرسہ و ترک تدریس در مدرسہ کردند و اموال و اوقاف کہ ویران شد
 ملازمت مدرسہ گرفتہ بودند حساب کردند مقدار دوازده ہزار دینار شد و در صد و آں شدند
 کہ آنہا را بہ بند و بسیاری از دانشمندان موقت ایشان نمودند و ملازمت صحبت شریف
 خواجہ میکردند و بعضی از اکابر علماء بنار ایں معنی را انکار میکردند و مے گفتند نزدیک شدہ
 است کہ مدارس مجور کردہ رونق و اہست علم نمایند و بعضی مے گفتند خدمت مولانا حسام الدین
 خواجہ یوسف دانشمند صاحب کمال نہ کہ تہ متابعت ایشان بے ستر نہ باشد اگر روز

و حضرت خواجہ بودم کہ مولانا خور و ظہیر کے کہ اذکبار تلامذہ مولانا حمید الدین بود و بخت خوب
 آمد و گفت مولانا فرمودند کہ بامداد پنجواں کہ صبحت درویشان و اریم خواجہ قبول کردند فرمودند
 دریں طلب سیریت بامداد پگاہ بخت مولانا متوجہ شدند چون ملاقات شد مولانا از
 سبب تشریف حضور سوال کردند خواجہ قصہ طلب را باز فرمودند مولانا فرمودند مثال این
 سخنان وظیفہ من نیست من فرمودہ ام طریقہ شما ہمہ را معلوم شدہ است کہ برنج منتقامت
 است کسے را بر شما اعتراض نیست خواجہ فرمودند ما طالب حقیقت ہم مقصود ما آنست کہ سلوک
 ما بر جادۂ مصطفویہ و متابعت سنت باشد و حق از باطل متمیز گردد و حضرت شما مقتدا ہے
 عصر پر حکم کتاب از شما ہے باید گرفت و اخبار رسول صلی اللہ علیہ وسلم و آثار صحابہ و خدو
 اللہ علیہم اجمعین از شما محاط ہے باید کرد البتہ ما طریقہ خود را بر شما عرض میکنیم اگر موافق سنت
 باشد بآں موظبت نمایم و اگر مخالف باشد از آں رجوع کنیم چون مولانا کمال جہ حضرت
 خواجہ در باب تمیز حق از باطل معلوم کردند با استدعا حضرت خواجہ مولانا اعتقاد مجلس کردند
 و از علما و فقہاء از بخارا جمع شدند مولانا خور و جمعی از طلبہ علم جرات سے فرمودند ایں چہ
 طریقہ درویشی باشد کہ بعضے از مدارس بے رونق شدہ است و آنست و عظمت علم نمادہ
 است و اگر چند وقت بریں گذر و طلبہ علم از افادہ و استفادہ باز خواہند ماند و درین مجمع
 سخنانیکہ ایشان جمع گفتند حضرت خواجہ خاموش شدند و چون بہ نسبت روش حضرت
 خواجہ و درویشان ایشان آں جمع بیچ محل اعتراض نیافتند سخنان بیروں از جادہ
 بسیار گفتند مولانا در غضب شدند و مولانا خور و متابعان او را منع بلیغ کردند و
 فرمودند ایں سخنان شما از طریقہ صواب میر و نیست بعدہ خواجہ توجہ بہ مولانا کردند و
 فرمودند حق تعالی و تقدس بعنایت بے علت و دروین را در باطن مایہ اگر کہ است
 در ہر محلے کہ مارا مشکے میشود بموجب فاساوا اہل الذکر ان کتملہ تعلیم حق تبارے
 گفته است چیرے را کہ ندانند اہل دانش پر سپہ مایہ غل سے کہیتیم و رجوع بہ انما نمایم

وازیشاں سوال میکنیم بعلیٰ مے آریم ازین سبب لازمست صحبت ایشان مے نمایم این
 طریقه صواب هست یا نه ما را اعلام نمایند مولانا فرمودند این طریقه بغایت تحسن است
 و بر جادہ سنت است و بر همه اہل اسلام لازم است کہ موظبت برین طریقه نمایند انگاہ خواجہ
 فرمودند چوں خدمت خواجہ یوسف این داعیہ در ایشان خستہ اند گاہے کرم میفرمایند و
 تشریف حضور از زانی میدارند و حل مشکلات دینیہ فقیران میکنند این روش چگونہ است
 مولانا فرمودند قوی روش پسندیدہ است آں جمع تمام خاموش شدند و محل مواخذہ فقیہان
 و اتفاقا خواجہ ندرے پوشیدہ بودند آں جمع گفتند این لباس منہی است رسول صلی اللہ
 علیہ وسلم است را از پوشیدن جامہ کہ سبب شہرت گردونی کردہ است و این نادر سبب
 شہرت خواجہ یوسف در آن جمع حاضر بودند فرمودند کہ این خدازان نیست لباس
 سبب شہرت است کہ در علما مرتبہ تکلف باشد یا در ادنیٰ مرتبہ بے تکلفی کہ خلق بآں مشغول
 گردند و این نادر متوسط الحال است کسے بآں مشغول نیست حضرت خواجہ فرمودند این نادر
 سبب بحث شد اولیٰ آنست کہ پیوشم فقیرے در آن جمع حاضر بودند آن نادر ابادیثار کردند بعد
 منکران گفتند کہ طریقه بحث این درویشان را مانعید انیم ہم از جنس ایشان یکے را حکم
 سازیم ہر سخن کہ در حق این درویشان اذگوید سخن ہماں باشد و چنانکہ در عصر ہر صاحب
 دو لیتے اصحاب اقوال و ارباب احوال را آرزوے مے آورده است و انکار آنچه حق است
 آں صاحب دولت نظر مے آمدہ است میگردند در وقت خواجہ ما این طائفہ بسیار بود
 اند شعر

یرید الجاہد و ن یطفون نوراً و یا ابی اللہ الا ان یتقہ

بیت

ما یخوہیم و دیگراں میخوہند تا بخت کر ابو کردار دوست
 لطفہ ناندگان صنم خوش لقانکرد بیت مارا چہ جرم گر کرش باشان کرد

و از آن جماعت در آن مجلس بسیار بودند اتفاق بر آن کردند که درویشیست از فرزندان
 خواجه اولیا کے کھان قدیس سرور اور اطلب سے باید کرد و دریں قضیہ حکم باید گردانید
 تا هر چه او گوید در حق خواجه و درویشان ایشان سخن آں باشد و بحجت این معنی آں درویش
 را حکم می ساختند که دست نه بودند که آں درویش از منکران عالی خواجه بود اتفاقاً جمعی را
 که بآں درویش یک صفت بودند در انکار خواجه بطلب او فرستادند خواجه و جمیع این احوال
 خاموش شدند چوں آں درویش بیاد بقیه اهل انکار یک بار مسافت راه او را استقبال
 نمودند و تعظیم احترام بسیار کردند بعد چوں آں درویش مجلس مولانا رسید و اصحاب تفرقه
 جمع نشدند از طریق خواجه ما از آں درویش سوال کردند آں درویش گفت آنچه حق باشد فرم
 گفت پس توجیه مولانا و اهل مجلس کرد و گفت خواجه قطب الدین والد بنده را سید بنده
 همه یک کلمه گفتند که ایشان مقتدا اهل طریقت بودند خصوصاً اهل انکار که وصف خواجه
 قطب الدین بسیار کردند انگاه گفت روزی در خدمت والد خود بودم که خدمت خواجه
 بهما سختی والدین در لباس مقربان سلطین آمدند و از مرکب پیاده شدند و با والد
 این ضعیف ملاقات کردند بعد از لحظه والد بمن اشارت کردند که در خانه در فلان موضع میر
 نایست است چندین گاه است که آں را نگاہ داشته ایم بیار من بتجیل رستم و آں را بحضرت
 والد خود آوردم و دو قسم کردند یک قسم بایشان و از نو و دیگر بمن و او را و فرمودند چونکه
 تو فرزند منی ایشان نیز فرزند من اند و میان ما عقیده را ورستیست و فرمودند یک دیگر
 کنار گیرید انگاه والد مرا گفتند که واقف باش از ایشان احوال و سراسر بزرگ ظهور خواهد
 آمد پس آں درویش چنین گفت این زمان دم ظهور آں احوالست که والد ما فرموده بودند
 اهل انکار یک بار بخیل و شرمسار شدند از آن ظهور حقانیت طریقه حضرت خواجه و سلطان
 ایشان بنابیت حق تعالی و تقدس بر همه علیه که رفوق الحق و بطل ما کالوا لعلون فغلبوا
 مالاک و انقلبوا غنیمت آنچه حق ظهور خواهد شد و آنچه منکران می اندیشیدند باطل شد و مغلوب

و محبوب از آن مجلس باز گشتند حضرت خواجه ما خدمت مولانا را عذر بسیار خواستند و فرمودند
تصدیق خدمت کردیم و جرمانه آن پیش مولانا بردند و مولانا از خواجه در خواست کردند که این
طعام می باید و رقوم مبارک شما بچخته شود و در حال خواجه با درویشان بقبضه آن اقدام
نمودند و با مولانا با اصحاب خاصه جمع نشستند بودند خواجه لحظه بجهت مولانا می آمدند
و ساعتی نزدیک آن درویشان میفرمودند که بطعام بچختن مشغول بودند اتفاقاً یک نوبت
خواجه بجهت مولانا آمدند و در پیشگاه مولانا خور و نشسته اند حال او دیگر شد خواجه در
بطرف درویشان رفتند مولانا خور و از خور و رفت و بیوش گشت و مولانا با اصحاب
بدان مشغول شدند و خاطر مولانا قوی نگران شد این فقیر را طلب کردند و فرمودند بچخته
که مولانا خور و هلاک شود می باید واقعه را بحضرت خواجه باز نمودن من آن فضا بر حضرت
خواجه عرض کردم فرمودند محل نگرانی خاطر نیست اما رعایت خاطر شریف مولانا می باید
کردن خواجه دست مبارک بر کتف مولانا خور و نهاده اند آن صفت او کمتر شد و بحال خود
باز آمد و بسیار گریست و عذر بسیار خواست از آن کرده و گفته پیشان شد و از صمیم قلب محبت
و معتقد خواجه شد و آن چند انکار و غبار او با قرار و او متبدل گشت از مطالعه آن
احوال حضرت مولانا را بحضرت خواجه محبت بسیار شد و از آن سبب محبت خود مولانا
در حضور خواجه چنین می گفتند که چنانکه سفیدی چشم را بسیار چشم در روشنائی احتیاج هست
مرا بشما نیز احتیاج است اول کرتی که این بنده ضعیف که جمع کنند این کتاب عده السالکین
است بحضرت خواجه رسیده بودم و ایشان در قصر عارفان بودند و درین اثنا نسخه فرمودند
که در آن وقت ظهور شیخ نجم الدین کبریه قدس سره در بخوار زم سخنان بسع مولانا فخر الدین
رازی رحمه الله از شیخ رسیده است مولانا شیخ را طلب کردند و از شیخ پرسیدند که من
عرفت الله قال عرفت الله تعالی بالاولیات غیبیه یعجز عن ادراكها العقول لملکه
بچه شناختی خدا را راجل جلالت گفت شناختم خدا را راجل جلالت با نورانی که از غیب بمن

میرند که عاجز است از ادراک آن واردات عقلمای که در شک اندازنده است مولانا
 متغیر گشتند بعدہ خواجہ بایں ضعیف فرمودند کہ وقتی علمائے بنجارا بامشغول شدند و
 این قصہ را فرمودند حکما پیٹ کردند خواجہ علماء الحق والدین نور اللہ تعالیٰ مرقدہ
 کہ در اوایل ظہور خواجہ ماقہدس سرہ پیش ازین قصہ جنماع علماء و فقہا بنجارا داخلے بود
 در شہر بنجارا از فرزندان بکر فضیل بخاری رحمہ اللہ اور اینہ ازین پیوستن خواجہ یوسف
 رحمہ اللہ بحضرت خواجہ بغایت دشوار آمدہ بود بسیار میگفت کہ آن درویش سر و پا برہنہ
 را علم و دانش نیست متابعت کردن او چہ معنی دارد و باید اورا منع کردن تا باہل علم
 دیگر صحبت نہارد و ہمہ روزے اتفاق کرد و جمعی از یاران خود بطرف قصر عارفان
 متوجہ شد و اتفاقاً در ہاں روز خواجہ یوسف نیز با جمعی طلبہ بحضرت خواجہ بقصر عارفان
 آمدند و در باغ خانقاہ متجمل عظیم شد چوں از طعام خوردن فارغ شدند اصحاب آن
 وعظ را صبر نماندہ بودند و تری خواجہ و اصحاب و درویشان ایشان مشغول گردند و بہ
 حال شیخ میر حسین از در باغ درآمد و سلام گفت خواجہ فرمودند میر حسین بدیں طرف بیا انگاہ
 گفت چند مخالفت افرمایکنی بہرچہ تری یقین بیشتر میشود خلاف بیشتر مے نمائی شیخ میر حسین
 گفت مرا چہ مجال خلافت خواجہ فرمودند ترا گفتہ بودیم کہ سیدہ فلان زمین بلند است آزا
 ہوار مے باید کرد تا آب خورد و ترب کشتہ بشود و بے کشت نہاند شیخ میر حسین گفت چنان
 کردم خواجہ جمعی از کبار اصحاب را فرستادند تا از حال آن زمین شخص نمائیں چوں درویشان
 رفتند آن چنانکہ خواجہ فرمودہ بودند در سیدہ آن زمین ترب کشتہ نشدہ بود و ہلکہ آنکہ
 بلند بود آب نرسیدہ بود و درویشان آنچہ دیدہ بودند گفتند حضرت خواجہ شیخ میر حسین
 را فرمودند این چنین سخن مرے شنوی و بہیبت و در شیخ میر حسین نظر کردند در حال
 دیگر شد و قیاد و از گردن او آواز مے آمد و روئے او بطرف قفا و قفاے او بطرف
 سیدہ گشت احوال حاضران از مشاہدہ آن حال متغیر گشت و فرصت دراز براں بگذشت

بیچکس را از حاضران مجال آں نبود که از حضرت خواجہ در خواست کند آخرال امر خواجہ
 یوسف و آں و عظم و جمع طلبہ برخاستند و شفاعت بسیار کردند حضرت خواجہ در خواست
 ایشان را قبول کردند و فرمودند تا دست امیر حسین را مالیدند روئے او وقفائے او
 بحالت اصلی باز آمد و آں انکار حاضران با قرار بیدل گشت حکایت کرد و رویتے کہ
 شامے بود حضرت خواجہ ما قدس سرہ در شہر بخارا و منزل در ویشی بودند شیخ
 از قصر عارفان بیامد خواجہ در روئے او نظر کردند کہ حسین بر توبہ رفته است او خائش بن خواجہ از پرسند
 چند سال است کہ تو در صحبت ماے باشی گفت ہفتہ سال است خواجہ فرمودند دریں مدت ہرگز از ما
 سخن شنودہ کہ آں غیر واقع بودہ باشد شیخ امیر حسین گفت نے خواجہ فرمودند پس چرا آ پنہ
 بر تو گذشتہ است نیگونی او این سخن گفت خواجہ فرمودند چون نیگونی من گویم پس ہیبت
 درو نظر کردند و گفتند کہ بر بنیغہ من یا دختر من نگراں خاطر شدہ چون خواجہ این سخن گفتند
 از گردن شیخ امیر حسین آواز آمد و روئے او بطرف پشت او شد و وقفائے او بطرف سینہ
 او گشت و رنگ او سیاہی سبز و زمانے بسیار براں حال بود و شب ریگاہ شد و من ہرگز
 پیش از اں ایں حال را مشاہدہ نکردہ بودم از خود رقم در اں خانہ عمرینے بودا و برخاست
 و التماس کرد خواجہ فرمودند کہ ابیر بز خاموش باش تو نظریہ در ویشاں را نمیدانی و در صحبت
 ایشان نبودہ و نزدیک آمدہ است کہ راستی را بگوید آنگاہ شیخ امیر حسین گفت صورت حال
 ایں بود کہ حضرت خواجہ پارہ صابون در دخن چراغ نمین وادند کہ بقصر عارفان بمنزل ما
 رساں بایں طریق کہ در خانہ راستانی و ایں چیز ہمارا در تن شوی گزنا چوں بمنزل ایشان
 رسیدم و بہان طریق آں چیز ہمارا در تن شوی کہ شتم نظر بر خواہر خاتون خواجہ افتاد خاطر
 من میل کرد خواجہ فرمودند چوں میدانی کہ دیدہ ما از بصیرتے است کہ حق تعالی و تقدس
 ما را کرمت کردہ است در حکم حدیث نبوی القواض استلمون فانہ ینظر بنور اللہ چرا ما را تشویش
 میدہی و زور راستی را نیگونی گفت بد کردم و توبہ کردم عفو فرمائید خواجہ دست مبارک

خود را بر گردن او نهادند از گردن او آواز برآمد روی و قفائے او بر حالت اصلی خود با
گشت و احوال مشاهده این احوال بسبب رسوخ شد بجزرت خواجہ حکایت کردند
از شیخ شادی کہ گفت یکبارگی پارہ کرپاس بباد از شہر بخارا بروم و فرو ختم آں علی
را حضرت خواجہ مانج کر دندہ مرا فرمودند کہ چوں بخانہ رسی بگوئے بہائے کرپاس
را خواجہ خرج کر دند من از باد از شہر بخارا بحدیوت آمد و اہل خانہ از من پرسیدند کہ
علی کرپاس را چہ کردی گفتیم کہ بر میان بستہ بودم کشادہ شد و افتاد و آنجماعت خاموش
شد بصفہ قبض عظیمہ در من پیدا شد و آرام و قرار از من رفت بعد از زمانے حضرت
خواجہ از شہر بخارا آمدند و بآں جماعت خانہ من گفتند کہ شادی آمد بانو گفت کہ علی را
بر میان بستہ بود کشادہ شد و افتاد فرمودند ای سخن خلاف واقع است من اورا گفتیم کہ
صورت حال را گوی او نگفتہ است اکنون بن قبض او از جہت آنست کہ بیان وقع مکررہ
است بعد از ازل لطف نمودند و اورا از صفت قبض بیرون آوردند و ازل شفقت و تربیت
را بجائے آوردند حاضران را ازل اشرف و شفقت ایشان حال دیگر شد حکایت
کردند کہ چوں حضرت خواجہ ما در منزل شیخ شادی بودند و با فقیران لطف میکردند
شیخ شادی میخواست کہ در اں خانہ در آید خواجہ فرمودند شادی از مغفلت و رآمدی بر تو چہ
گذاشتہ است کہ غافل شدہ در خانہ کہ ما باشم چہ بغفلت مے در آئی چہ اوقات مے باشی پس
از اں خواجہ انگشت مسجہ خود را بر زمین نهادند شیخ شادی سرنگوں در تن شوی افتاد
و احوال او دیگر شد و از خود رفت خوفی از مشاہدہ آں صفت بر حاضران مستولی شد و
گریہ شدند دریں ساعت درویشے از باغ ارسلان آمد و آں حال را دید و روسے بزرین
نہاد و تضرع بسیار کرد خواجہ از شیخ شادی عفو فرمودند و گفتند مرشد آنست کہ ذرہ قطمیر
را در محل شفقت فرو گذارد و اگر غفلت را بتو ننمایم پس من چہ شفقت کردہ باشم حکایت
کردند کہ یکبار در ویشان در غدیوت در منزل شیخ شادی تہاج مے نچند و اتفاقاً

بعضے از درویشان تنہا رابغفلت درو یک سے نہ ہفتند و مزاج میگردند چون تنہا
 اند ختن را تمام کردند حضرت خواجہ ما از قصر عارفان رسیدند قوی بہیبت شیخ شاد
 گفتند کہ سر و یک را استوار پوش پس روئے بآں درویشان کرد و فرمودند ایں چہ
 است کہ شما میگردانید مرا چندین کار بود و دیدم کہ شما تنہا رابغفلت سے اندازید تجمل
 آدم آنجا عت کہ غافل بودند احوال ایشان دیگر شدہ بخود شدند شیخ شادی در خدمت
 کرد حضرت خواجہ ایشان را عنو فرمود و شیخ شادی گفتند سر و یک را کشائی شیخ شادی
 نظر کرد آن تنہا انگو رہا شدہ بود حال آں بود کہ فضل بہار بود و چنانکہ مہود سے بود تنہا
 در غفلت اندختہ بودند و آں واقعہ سبب ارشاد بسیار سی از خلق شد حکایت کردند
 کہ روزی درویشان حضرت خواجہ قدس سرہ در غدیوت در منزل شیخ شادی شیر
 کرخ سے پختن چوں آں طعام را در کاسہ لکشدند و تہمت کردند بچکیں تو انست کہ از آن
 طعام لقمہ خورد ہمہ تخر شدند و گفتند خلق ما گرفتہ است مہکان خوردن نیست ہر آئینہ دریں سر
 خواہد بود مصلحت آنست کہ این آش را درو یک باشد و ما منتظر باشیم تا چہ بظہر آید لحظہ بریں
 گذشت حضرت خواجہ رسیدند و فرمودند کہ من از قصر عارفان روان شدم شما درو یک بر
 آتش ان نہادید و چوں چار و انگ راہ آدم آش را از درو یک کشیدید پس اداں حلقہائے
 شمار اگر قسم نہا تو انستند آش خوردن آں درویشان بذوق تمام آش را بخارست خواجہ حاضر
 آوردند و آں روز در آن صحبت احوال عجیب گذشت حکایت کرد و رویشہ بار اول کہ
 حضرت خواجہ ما قدس سرہ بہ زیارت طیبٹ اللہ میرفتند و در خراسان بودند مکتوبے
 از انجا فرستادند و شیخ امیر حسین را از بخارا طلبہ شتند و اتفاقاً سن با شیخ امیر حسین بخارا
 رفتن چوں بر و رسیدیم چنین گفتند کہ خدمت خواجہ بجانب شمس رفتند چوں بآں طرف
 متوجہ شدیم و نزدیک رسیدیم حضرت خواجہ ما را استقبال کردند ما در تعجب شدیم کہ حضرت
 خواجہ را چگونہ معلوم شدہ است از آمدن ما خواجہ فرمودند کہ دوش و و کرت با من گفتند

کہ در پیش امیر حسین میرزا اور استقبال کن حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین
 طاب تربتہ کہ روزے خدمت خواجہ یوسف رحمہ اللہ از حضرت خواجہ ما قدس اللہ
 سرہ التماس نمودند کہ مے باید کہ قدم شریف بباغ این فقیر کہ در مزار سفید من است رسد
 خواجہ التماس ایشان را قبول فرمودند و بطرف سفید من بآن باغ ایشان با درویشان
 رفتند و دو روز آنجا توقف کردند از عنایت آملی در روز سوم درویشان را در صحبت خواجہ
 احوال خوش بود و صحبت بنایت گرم در آن حال مولانا عارف رسیدند و صحبت خواجہ
 مشرف گشتند چون زمانے گذشت خواجہ از آن باغ بیرون آمدند و در سایہ درختے کبیر
 فرمودند و این ضعیف در قدم ایشان بود و بعد از فرستے خواجہ یوسف بایعنے از طلب علم
 از باغ بیرون آمدند اما بصحبت خواجہ نئے توانستند آمد چون نزدیک ایشان رفتیم فرمودند
 در ما خوشے پیدا شدہ است از آنجست نمیتوانیم نزدیک خواجہ آمدن و سبب خوف است
 کہ بعد از آنکہ خواجہ باین طرف آمدند مولانا عارف سخن میگفتن خطہ اشعار کلمات او
 کردیم ثقلات و قیضے و ساپیداشد زود از آن مجلس بیرون آمدیم خوف عظیم بر ما مستولی
 شد من قصہ خواجہ یوسف را بحضرت خواجہ عرض کردم بباغ درآمد و وقت نماز پیشین
 شدہ بود و نماز مشغول شدند و مولانا ابو بکر ایچے را امامت فرمودند بعد از تکبیر تخریبہ فرستے
 گذشت از مولانا ابو بکر پنج حرکتے پیدا شد خواجہ او را از محراب بیرون آوردند و خود باک
 مشغول شدند میتے در آن قوم کہ با خواجہ نماز ایستادہ بودند پیدا شد و در ہر یکے کیفیت تصرف
 کرد کہ توانستن نماز گذاردن مگر یکس کہ خواجہ نماز گذارد و آن قوم کہ در آن باغ خواجہ
 یوسف بودند قریب ہفتاد تن بودند ہر یکے را حاسے بود یعنی مے گریستند و بعضے در
 خاک مے غلطیدند و بعضے بطرف صحرا میرفتند و مولانا امیر ابو بکر عامہ و ورا عہ انداختہ
 بود و بہ طرف مید و مید میگفت دل من از من رنجیدہ است و خاک و خاک
 بر سر میکرد و حضرت خواجہ چون نماز پیشین تمام کردند و احوال آن قوم را بر آن صفت

مشاهده کرد حال عجبه و شگفت از بلوغ بیرون آمده بر بالاسے توده ایستادند و راں حال خواجہ
یوسف میگفت که خوف از زیادہ شدت دیوہاں حال چسبست آں حال و صفت خواجہ یوسف
را بر خواجہ عرض کردم از راه غیرت و اظهار عجز آں قوم گفتند تندیر ایشان آنست که نزدیک
مولانا عارف روند بسبب آنکه ایں احوال ایں قوم را از کلام و بیان او پیدا شدہ است او
را سبے باید پیدا کرد و اتفاقاً مولانا بطرفی سختی شدہ بود جمعی بطلب مولانا عارف رفتند
دریں زمان من در حضرت خواجہ تضرع نمودم کہ خاطر خواجہ یوسف قوی در بار شدہ است کہ
ایں قوم از جہت صحبت شریف شما باین باغ آمدند و ایں حال ایشان را اوبے معرفت فادائے
واقع شدہ است علاج حال ایشان باندک التفات حضرت است حضرت خواجہ لطف
نمودند و بہر سبب ازال قوم التفاتے نمودند و او را بحال خود باز آوردند اما مولانا ابو بکر میریچ
مشغول نشدند تا آں زمانیکہ مولانا عارف آمد خواجہ متوجہ مولانا عارف شدند و فرمودند
ایں عمل کہ تو کردی از باب درویشی است صحبت گرم یافتی و قومے را دیدی کہ بغایت محظون
شدہ اند قصد آں کردی کہ ایشان را بطرف خود جذب کنی تنور گرم یافتی خوشی کہ فیض بکر
خام خود را در بندہ ی و فساد کردی بر تو موجب است کہ صلاح ایشان بکنی من خود بواسطہ
التماس جدید خواجہ یوسف تندیر کار ایں قوم غیر مولانا ابو بکر کردم آں زمان کہ من از باغ
بیرون آمدم تو صحبت گرم یافتی و متوجہ باین مولانا ابو بکر شدہ و شرح معارف آٹھی میکردی
باید کہ صلاح حال مولانا ابو بکر بکنی بزرگ عالم قائل کامل را سخن از خود چو کردہ و غیر منتفع
گردانیدہ فرزندان او ترا کجا گذارند چوں حضرت خواجہ ایں سخن گفتند و اثر ہیبت و حال
از ایشان ظاہر میشد مولانا عارف گریاں شد و بسیار در خورست و تضرع بسیار کرد و گفت
بد کردم مرا حد ایں نیست و خدمت خواجہ یوسف برخاستند و شفاعت کردند خواجہ از
مولانا عارف عفو کردند و حضرت خواجہ مولانا ابو بکر را التفات بسیار نمودند و آں صفت را
از ایشان تراکب گردانیدند و فرمودند تا عمامہ بر بستند و راعہ در پوشیدند مولانا امیر

ابو بکر بحال اہلی خود باز گشتند و حضرت خواجہ ما و خواجہ یوسف و علماء و اکابر و درویشان
 از باغ مزار سفید میون بطرف شہر بخارا رفتند حکایت کرد و عمر نیزے کہ روزے حضرت
 خواجہ ماقدس سر و در شہر بخارا میرفتند بر دراز گوش نشسته بودند اتفاقاً درویشے بر راہ گذر
 ایشان بود خواجہ چوں با و نزدیک رسیدند آں درویش درخواست کرد کہ از دراز گوش فرود
 آمدن حاجت نیست خواجہ فرمودند کہ ما را در خاطر نبود کہ فرود آیم درخواست حاجت نیست
 آں درویش در غضب شد و خواجہ را نامزلے بسیار گفت خواجہ ہمسم کرد و درویشاشت نمودند
 حاضران اداں لطف حضرت خواجہ تعجب کردند اتفاقاً روز دیگر خواجہ با جمعی از درویشان
 بطرف کوفین رفتند و آں درویش را مرضی صعب پیدا شد بعضیے از کسانیکہ در آں روز
 بے ادبی او بہ نسبت خواجہ حاضر بودند نزدیک او رفتند و او را گفتند سبب مرض تو از
 سخنانے است کہ بہ نسبت ایشان آں روز گفتی علاج تو ہم از ایشان خواهد بود و آن درویش
 دایم از خواجہ یاد میکرد و روزے مرا طلب کرد و گفت اگر ایشان نخواہند آمد من ہلاک خواہم
 شد بعد از انیکہ از پیش او بیرون آمدم بطرفے منے دہتم میرفتم مرا با خواجہ ملاقات شد کہ
 ہمان ساعت از طرف کوفین مے آمدند بر ایشان سلام گفتم از من پرسیدند کہ حال آں
 درویش بیمار کہ ایں زمان پیش او بودی چیست بہتر است من تعجب کردم و آنگاہ گفتم چہ
 قوی دارد منتظر لقائے شریف شماست خواجہ بمنزل رفتند و بر فور بیادوت اورقیند و
 من نیز در قدم ایشان بودم آں درویش را پرسش کردند و فرمودند الشافی ہوا للہ خوش
 خواہی شد مترس و بریں مرض نخواہی مرد و از برکت دعاے ایشان اثر صحت و رآں
 درویش پیدا شد از خواجہ عذر بسیار خواست و گفت کہ خاطر شریف شما از من رنجیدہ شد
 من بے ادبی کردم عفو فرمایند خواجہ فرمودند خاطر ما از تو رنجیدہ است و در دل از تو
 غبارے نیست آنگاہ خواجہ از پیش آں درویش بیرون آمدند و در آنثناء فرمودند ما
 متابعت روش پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم مے نمایم و ندان مبارک اورا شکستند فرمودند

اللَّهُمَّ اهْدِنِي سُبُلَكَ يَا عَلِيمُ اَمَا لَقِيتُ اَنْدِشَانِ رَحْمَتِ اللَّهِ تَبَّخَ بِرَبِّهِ نَدْمُ مَرُومِ خُودِ رَا بَرَا بِنِخ
 مِيزَنْ اِيْشَانِ خُودِ رَا بَرِ كَسِي نَمِيزَنْ اَرْحَضَتْ عَزِيزَانِ قَدَسِ سِرِّهِ سَوَالِ كَرُودَنْدَكِي گُوِيَنْدَ فَلَ
 كَسِ رَا تَبَّخِ مِشَالِخِ نَرِيْدَا يَنْ حَنْ چَا كُوْنَهْ اِسْتِ اِيْشَانِ فَرْمُودَنْدَكِي آں كَسِ كِه مَرْدِستِ بَغِيْه
 نَخِي پَرُوَا زُوَا كِه نَا مَرْدِستِ نَخِي تَوَا نَدَا مِشَالِخِ رَا دِيْ رِيْ رَا هِ تَبَّخِي اِسْتِ بِرَبِّهِ كِه خَلْقِ خُودِ
 رَا بَرِ آں مِيزَنْ حِكَا يَتِ كَرُوْدِ رُوِيْشِي كِه مَلا زَمِ سَفَرِ حَضْرَتِ خُوَاجِهْ مَاقَدَسِ سِرِّهِ بُوْدَكِي كَرْتِ
 دُوْمِ كِه خُوَاجِهْ بَزِيَا رَتِ عَزِيْمِيْتِ بَلِيْثِ اللّٰهُ بَعْدًا دَرِيْ بَدُوْدِ قَدَسِ آں شَدَكِي اَزِ حِجَانِ حَقِيْقَتِ
 رَا هِ كَعْبَهْ شَتْرِ كَرِيْمِي گِيْرَنْدِ خُوَاجِهْ صَحَابِ رَا اَشَارَتِ كَرُودَنْدَكِي هَرِ كَسِي بَحْتِ خُودِ شَتْرِي گِيْرَنْدِ اَخِرِ
 يَكِي شَتْرِ لَا غَرْضِيْعِ مَانَدَكِي اَزِ حِجَانِ حَقِيْقَتِ اَزِ اَلْفَا تِ وَقَبُوْلِ نَكْرُوْدِ خُوَاجِهْ فَرْمُودَنْدَكِي اِيْشْتَرِ
 رَا مَاسِي گِيْرِيْمِ صَحَابِ نَكْرَانِ خَا طَرِشَنْ زَنْدِ وَبَطُوْلِيْ قَضَا عِ بَحْضَرَتِ خُوَاجِهْ عَرْضَهْ وَنَشْتَرِي كِه
 اِيْشْتَرِ قُوِيْ لَا غَرْضِيْتِ وَبَقُوْتِ رَا هِ كَعْبَهْ بَغَا يَتِ وَشَوَارِ اِسْتِ خُوَاجِهْ فَرْمُودَنْدَكِي اَلْبَيْتِ مَازِيْ بِلِيْ
 شَتْرِ خُوَاجِهْ نَشْتَرِ بَعْدِ چُوْلِ دَرِ بَادِيْهِ دَرِ آمَنْدِ سِيَا رِيْ اَزِ شَتْرِ اَنْ بَا قُوْتِ بَرِ جَا ئِيْ مَانَدَنْدِ
 وَنَقَطِ شَدَنْدِ وَحَضْرَتِ خُوَاجِهْ دَرِ وَقْتِ رَفْعَتِ وَدَرِ آمَنْ بَرِ بَهَا نِ شَتْرِ ضَعِيْفِ وَلا غَرْضِ سَوَا رُوْ بُوْدِ
 وَحَضْرَتِ خُوَاجِهْ سِيَا رِغِيْرِ مَوْجُوْدَكِي هَرِ كِه بَرِ سَتُوْرِيْ شَوَارِ شُوْ وَيَا دِيْ بَارِ خُودِ رَا بَرِ سَتُوْرِيْ نِيْ دَا دُوْ وَتَبَقْدِرِ رِعَا يَتِ
 حَالِ سَتُوْرِ نَمَا يَدِ اَزِ اَوْلِيَا اللّٰهُ كَسَا نِيْ بُوْدَنْدَكِي اَزِ رَا هِ صُوْرَتِ بَرِ مَرْكَبِ نَشْتَرِي اَنْدَا اَزِ رَا هِ مَعْنِيْ بَارِ اِيْشَانِ بَرِ
 نَبُوْدِهْ اِسْتِ چَنَّا نَا اَزِ سُلْطَانِ اَبُوْ زِيْ بِيْطَامِيْ قَدَسِ سِرِّهِ مَقُوْلِستِ كِه دَرِ رَا هِ اِيْخِيْشِيْ مِيْكَرُوْدَنْدَا اِنْ سَعِيْتِ خُودِ
 رَا تَعْجِبِ سِيَا رِشْ حِكَا يَتِ كَرُوْشِيْخِ اَمِيْرِ حَسِيْنِ كِه اَوَّلِ سَبَبِ حُبِّتِ وَپَرِيْوَتَلِيْ مَنِ بَحْضَرَتِ
 خُوَاجِهْ مَاقَدَسِ سِرِّهِ آں بُوْدَكِي مَنِ دَرِ قَصْرِ عَارْفَانِ بُوْدِمْ دَرِ جَوَارِ مَنَزَلِ خُوَاجِهْ مَنِ دَرِ سَنِ بَلِيْستِ
 سَا لَكِيْ بُوْدِمْ وَكَسَبِ مَنِ نَزْعَتِ بُوْدَا مَاسِيْ هَمْتِ وَنَقْصِ مَنِ بَرِ خُودِ وَخُوَابِ بُوْدِ وَ قُرْآنِ وَاوَا
 مِ حَكَا مِ سَلَامَتِيْ نَمِيْدِ اَشْتَرِ كَنْدِ حَضْرَتِ خُوَاجِهْ كِه بِيْجِيْ مِيْ رَفْعَتِ بَرِ دَرِ خَا نَهْ مَنِ بُوْدِ وَ هَرِ كَسِي كِه مِيْگَنْدِ
 دَرِ مَنِ نَظَرِ مِيْكَرُوْدَنْدِ وَنَبِيْ مَوْجُوْدِ نَا چَنْدِ كَرْتِ اِيْنِ چُنِيْشِ وَاقِعِ شَدِ دَرِ مَنِ اَنْدَرِ غَيْبِ مِيْ پِيْدَا
 شَدِ كِه چَرِ اَمْنِ نَخَا زِ نَمِيْگِزَارِمْ وَكَسِي وَقْتِ اِيْشِ حَالِ نَبُوْدِ مَنِ اَنْدُوْدِ وَخُوَابِ رَفْعِ حَضْرَتِ خُوَاجِهْ

را بخواب دیدم که آئینه بزرگ و روشن در دست ایشان بود و در دست من نهادند خود
 را در آن آئینه دیدم همدیگر را حال بودم که از خواب بیدار شدم گشیه قوی بر من مستولی شد
 و هر ساعت میخواستم که نعره زدم بتکلف بسیار خود را نگاه میداشتم درین حال بودم که خواجه
 از در خانه درآمد و نزدیک من نشستند و فرمودند ترا چه شده است من خاموش شدم خواجه
 فرمودند آنکس که آئینه را در دست تو نهاد که بود گفتم حضرت شما بودید فرمودند چو لاشتی
 خاموش باش گفتند چرا نماز نمیگذاری من گریستم و گفتم نماز گذاردن بمنید اعم و قرآن بخواند
 ام خواجه فرمودند من ترا تعلیم کنم و نیز تربیت و شفقتی که باید بجا آیم و احیاً آنچنانکه فرمودند بجا
 آوردند و اول سبب محبت من این واقع بود و اولم در خدمت ایشان می بودم منتظر اشارت
 که چه فرمانند حکایت کرد شیخ امیر حسین که در آن فرصت که بازار تاراب را عمارت
 میکردند خلق ولایت بخارا قوی در تشویش شده بودند و خاطر شریف حضرت خواجه ما
 قدس الله سره از جهت تفرقه اسلام در بار شده بود و من در آن وقت از سوخا رس
 بخت دیو ارباب غریشیت خار سفید می کشیدم خواجه فرمودند قدم شوم را بطرف بازار
 تاراب رسا باشد که مسلمانان خلاص یابند باشارت خواجه بطرف بازار رفتم چو
 نزدیک بازار تاراب رسیدم غلبه و شور روی در آن خلق دیدم چو پیشتر رفتم معلوم شد
 که حکم شده است که خلق باز گردند در حال مردم از بازار تاراب بطرف شهر بخارا روان گشتند
 من نیز با ایشان باز گشتم و روز دیگر بحضرت خواجه آدم سوال کردم که چرا زود آمدی قصداً
 گفتم خواجه فرمودند که کاشکلی پیش ازین میرفتی حکایت کردی که از ساکنان قصر عارفان
 که شبی حضرت خواجه ما قدس سره در سبب قصر عارفان بودند جمعی از درویشان حاضر
 بودند خواجه متوجه بمن شدند و نام پدر مرا گرفتند فرمودند که کیست که او را بنا حاضر کرد و
 در حال چنان بود که پدر من نماز نمیگذازد و میگوید که خواجه این سخن فرمودند جمعی را دیدم قوی
 با هیبت سلاح از تیغ و دوس و در دست دارند و قصد پدر من میکردند زود بر خاستم و

گفتم من اورا بنما حاضر گردانم خواجه فرمودند دولت وسعادت یابی من از مسجد جبر و آیم
و بتجلیل بطرف خانه رفتم آن جمع را دیدم بهمان کیفیت در عقب من بنجانه آمدند من پدر را
گفتم بنما ز من باید رفت گفت بے بروم اما سلسله میکرواں جمع را دیدم که قصد او میکنند
من تجلیل کردم و پدر را بوضو ساختن مشغول کردم و چشم من در آن جمع بود پدر من وضو
ساخت و بطرف مسجد روان شد من در عقب او رفتم چون بکنار حوض رسیدیم که بر در
مسجد است حال من دیگر شد و از خود رفتم و آن خلق عقب خواجه چون نماز گذاردند من بر
همین حال بودم حضرت خواجه آمدند و بدست مبارک خود گوش مرا مالیدند بحال خود آمدم
آن وقت را بپدر خود گفتم تعجب بسیار کرد و من بعد نماز را ترک نکرد حکایت کرد شیخ
امیر حسین که در آن فرصت که حضرت خواجه ماقدهس الله سه مرابطرف لشکرگاه امیر بیابان
بجست طلب والد خود روان کردند اتفاقاً خواجه در قرشی بودند فصل زمستان بود و هوا
یغایت سرد بود و برف بسیار باریده بود و روز وقت نماز پیشین بود خواجه لطف نمودند
و با جمعی در پیشان تا سواره رفتند و سخنان بسیار باین فیه گفتند و فرمودند که در جمیع چو
من بانوام در عالم صورت تو میروی بحقیقت من میروم خاطر جمع دار بے توشه مرکب و همراه
مر را روانه کردند چون از نظر ایشان روان گشتم حال عجبه دهم وقت نماز شام بموضع رسیدم
که در آنجا دو گنبد بود و در بیرون آن شتران خفته بودند و خاوندان شتران نیز خفته بودند
و در آن حال برف می آمد ساعتی آنجا نشستم سه سوار از عقب من رسیدند و در لباس فاخره
و هر یک از ایشان آثار امارت پیدا بود و برایشان سلام گفتم آن امیر ایشان چو از مرکب
خود فرود آمد دست مرا گرفت و با خود در آن گنبد در آور و چنان معلوم کردم که خاطر او بطرف
من میل کرده بود بعد آن جمع پرسیدند که این چه کس است امیر ایشان گفت با اینجا رسیدیم
او نزدیک شتران نشسته بود آن جمع گفتند او در دست من بسم کردم و پیچ سخن نگفتم امیر ایشان
کیفیت احوال از من پرسید گفتم از طرف بنجا از طرف لشکرگاه امیر بیابان میروم گفتند بچه

سبب گفتن من در صحبت عزیز می باشد با شرم پدر ایشان در آن لشکرگاه است و آن عزیز را نمی
 بود بنا بر آن نیامد آن جمع گفتند اگر رحمت میگوئی تو شش و مرکب و همراه تو کجاست من
 گفتن آن عزیز می این چنین فرستاد مرا اختیار کن نیست یکم از آن جمع مروی بود و حاجی
 گفت آن عزیز که او را این چنین فرستاده است از بندگان خاص خداست بایست است او را
 است و دیده که در پیش در راه با همراه خواهد شد از این جهت او را بے توشه و مرکب و همراه
 فرستاده است پس از آن امیر و آن جماعت مرا رعایت بسیار کردند و حقیقت حال آن جماعت
 چنان بود که ایشان از ولایت کات مال عظیم نیز یک این امیر می بودند با دو چو و آن
 شدند خادمی و شدند او غایب شد و شجر شدند من گفتن من خادم شما باشم جو الهای بسیار شدند
 پرازد لی چهار تن از ایشان یک جوال را بر می شدند و من تنها یک جوال را بے بروتم
 و آن جماعت تعجب میکردند و میگفتند که مگر او خضر است و مدت چهل و پنج روز با ایشان
 رفت بعد از این چنین شنیده شد که لشکرگاه امیر در فلان موضع است چو نزدیک رسیدیم
 معلوم شد که آن امیر و لشکرگاه خود نیست بطرف شکار رفته است آن جماعت بطرف امیر
 رفتند من گفتم بطرف لشکرگاه میروم که مرا آن عزیز چلیب می کرده است زینهار بلشکرگاه
 روی آنجماعت هر چند سعی کردند با ایشان موفقت نکردم و اتفاق میان لشکرگاه و در کو
 بود و دریا بے خوش و بیکرین حال مانده بودم از طرفی دو کس پدید آمدند و گفتند که ما نیز
 بلشکرگاه میرویم مرکبان دشمنند ما نیز بر مرکب نشانند و از آن دو کو گذر اینند و شما منزل
 خود بردند و خدمت در رعایت بسیار کردند و با دو امیر بسپ نشانند و گفتند چشم خود در پیش
 و از دریا بے خوش گذرانیدند چو بلشکرگاه رسیدیم منزل والد خواجہ معلوم کردیم ایشان
 نیز بلشکار رفته بودند کاروانی یافتیم که بطرف ترند می رفتند با ایشان تیرند رفتیم بر و از
 گوش مرا سوار کرده بودند چو بابک چنانچان رسید به شتر خلعی از اهل کاروان در آب
 افتادند و بسیاری از دراز گوشان را آب برد و در گذشتن از آن آب جامه و موزه من تر

نشد سبب آنکه چون دراز گوش من بکنا آب رسید افتاد من از دراز گوش فرو آمد چنین
 شنیدم در آن حال بر کنا آب جمعی از بخار ابوده اند و مرا آنحال را دیده اند و گمان برده مرا آب
 بر در بخار حضرت خواجه گفته اند که امیر حسین را آب بر خواجه فرموده اند که اگر او در آب افتد
 یاد آتش بنزدیک ما سلامت و عافیت خواهد رسید چون تیر می رسیدیم هر کس متفرق شدند
 بطرف بازار سه سوئی تیر می رفتیم و در موضعی نشستیم بوالنایت سر بود و نماز دیگر و شام بر
 من تقاضا شده بود بار عظیم ششم در خاطر من آمد که مرا درین شهر آشنائی نیست و درین حال
 درویشی آمد دوست مرا گرفت درین حال دیدم که او را محبت من پیدا شد و مرا بطرف
 منزل خود برد و جائی قوی با ترح و صفا بود چهار کس در آن منزل بودند و دو جامه مرا
 کشیدند و موزه مرا بکاروشکا گفتند و خشاک کردند و طعام حاضر آوردند چون از طعام فارغ
 شدیم مرا گفتند می باید که نماز بخفتن را تو امامت کنی هر چند عذر گفتیم قبول نکردند بعد از آن
 وضو ساختیم و نماز دیگر و شام را تقاضا کردم و نماز بخفتن را بر ضرورت امامت کردم آن وقت
 آن جمع بسیار گریستند بعد از آن حال من پرسیدند قصه را بایشان تفسیر کردم و تعجب بسیار
 کردند بعد از نماز یاد ادا و اذان درویش اجازه طلبیدم که بطرف چهار سو تیر می روم ولیکن
 باز خواهم آمد انشاء الله تعالی زبانی بر دو کانی نشستم چنانکه ترک را دیدم و راز بالا
 پوشتین پوشیده قرصی بزرگ از شیو پوشتین بدر کرد و پوشیده در کنار من نهاد و دور
 من نظر کرد و من نیز آن نان را پوشیدم و مسجد بود در آن نزدیک و آنجا در آمد و بسیار
 گریستم و اندک ازاں نان بخوردم و چون ازاں مسجد بیرون آمدم یکجای را دیدم بر مرکب
 سوار ایستاده است در خاطر من آمد که ازین سوار از حاکم بخارا که پدر خواجه در ملازمت او
 می باشد پرسیم نزدیک او رفتیم و سلام کردیم و از او پرسیدیم آن سوار گفت آن جماعت که
 که از کات آمدند خبر شما را پدر شیخ شما رسانیدند و پدر شیخ شما قومی منتظرند و من از جمله
 خادمان حاکم بخارا ام و بعد دور و ز خواهم آمد بطرف لشکرگاه منزل من در تیر می روم و فلان

جائے است خاطر من شکین یافت انگاہ بطرف آل درویش رفتم و خبر پدر خواجہ را گفتم و تعجب
کرد و گفت در رفتن شما بطرف چہار سوئے حکمت بودہ است بعد از دو روز با قاصد حاکم
بخارا بطرف لشکر گاہ رفتم و خدمت پدر خواجہ را دریا رفتم و سلام خواجہ را رسانیدم از من پرسید
کہ فرزند ہما مالہ بین چہ گفت گفتم چنین فرمودند بے باید کہ آنچه در دست ایشانست بگیرند
و بایں طرف بیایند و اگر نیامد لشکر گاہ برافتد پدر خواجہ گفتن این چہ سخنان است کہ فرزند
من میگویی مرا ایں امیر بطل بہ بخارا خواهد فرستاد و ایں مقدار عدلی بمن خواهد رسید انگاہ را
نزدیک حاکم بخارا بردند من سلام خواجہ را رسانیدم بعدہ در خدمت ایشان مے بودم
معلوم کردم کہ آں حاکم بخارا و ملازمان او نماز نیکنگزار نہ ایشان را امر معروف کردم جہان بنا
در آمدند و من مؤذن بودم مقدار دو سبت کس نماز میگذازدند چوں طریقہ خواجہ آں بود کہ
در خرقہ و لقمہ حتیاط بسیار میکردند من از طعام آں مردم دہر کہ در ملازمت او بودم و منجویم
و کسب من آں بود کہ بر کنار دریا نشستہ بودم و ہمیزم جمع میکردم و میفر و ختم و قوت خود
مے ساختم و ہر گاہ کہ مرا با پدر خواجہ ملاقات میشد ایشان را میگفتم کہ حضرت خواجہ منتظر و
مشاق خدمت شما انداصلًا پدر خواجہ بدیں سخن من التفات نیکردند و مدت پنج ماہ و
پانزدہ روز شدہ بود کہ من از حضرت خواجہ مفارقت نمودہ بودم و شوق من ب حضرت
ایشان از حد گذشتہ بود و در کسے بنا بہت محزون و در گوشہ نشستہ بودم بعضے از ملازمان و
مقربان آں حاکم بخارا کہ با من میل خاطر میداشتند نزدیک من آمدند و گفتند چنین شنیدہ
ایم کہ ایں امیر روزگار را کہ حاکم بخارا در خدمت اوست خصم پیدا شدہ است چہ میگویی ما را
مصلحت ہست کہ پیش او توقف نماییم یا بطرفے سر خود گیریم پیش از آنکہ فتنہ و کار زار پیدا
شود و من گفتم ایں سخن را من چہ دانم چوں آں جماعت بسیار الحاح کردند کہ ما را بر سخن تو
اعتقاد است از اں جست کہ تو فرستادہ حضرت خواجہ ما را اعلام مے باید کرد و بر زبان من گذ
کہ آں خصم ہر ایں امیر غالب خواهد آمد آں جمع از یں سخن متغیر شدند و گفتند ایں امیر را شمشیر

ہزار سوار جڑا بہت و اس خصم را وہ ہزار مرد پیش نیست و من گفتم اگر حکم خدا بینا لی باشد آں باشد کہ اس لشکر کہ
 غالب آید شما چہ میگوئید ایشان گفتند چہ تو ان گفت و حال رفتند و قصد با حاکم بنجا رفتند کہ مؤذن چنین
 گفت نقل کردند و محضہ خاموش شد و گفت او خور و سال است او را علم نیست و رمل نہی اند سخن او غل غل نتوان
 کرد و میرے گردنہی آخر الامرجہاں شد کہ آن لشکر اندک نزدیک آمد من پذیر خواجہ را گفتیم بکنار گوشہ پیر و نہ میباید
 شدن بعد ہر دو لشکر مقابل شدند و اس لشکر اندک غالب آمد و اس میرا بہر شخصت ہزار سپاہ نہ بہت
 یافت بعدہ حاکم بخارا دیدم کہ نہ نرسد و در خود چہیہ بود و مرادید و گفت شیخ سخن ترا شنیدیم پس از ان ہر
 خواجہ با چند کس دیگر سلامت بودند و پذیر خواجہ می گفت کہ کمال میروم کہ سہ ہزار دینار عدلی دارم من گفتم
 چنین مگوئید چشم خود دیدید کہ لشکر گاہ میر در طرفہ یعنی بر افتاد و خواجہ منتظر شما اند کہ انونخیز نیاید کہ فساد
 واقع شود و پذیر خواجہ بدین سخنان من بیچ الفاسدے تکیہ کردند و چون ہنشد کہ بطرف کابل روند روز دیگر حاکم انوضع
 کہ او را بخا بودیم خبر یافتند آمد و مرکیان چہیرہ نرسد پذیر خواجہ را و ان مردم کہ با پذیر خواجہ ہمراہ بودند گرفت ہشتانرا
 تشویش بسیار کرد و ہمہ در حیرت شدند من پذیر خواجہ آنکس از کمال ایشان گرفتہ بود و گفتم کہ از بہت تلابت خواجہ
 اس چہرہ شہ حاصل شود و بطرف بخارا بہ توقف میر دیدہ کہ گفت خلاف کنیم بطرف بخارا بہ توقف رواں گردیم
 من زود تر نزدیک آں میر کہ غالب آمدہ بود فرم و گفتم کمال غل غل وضع چنین طلبے کرواں میر حکم کرد کہ میر چہ از شما
 گرفتہ بہر دو فاصدے را ما فرماں معنی کرواں فاصدے سوال از اکساں گرفت و پذیر خواجہ را نکساں را
 سفارش می نمود و اس میر پذیر خواجہ را گفت دوسہ روز توقف نمایند بعدہ اتفاقا کاروانے از طرف ہندستان
 رسید آں میر پذیر خواجہ را با اکساں ہاہل کاروان سفارش نمود کہ ایشانرا تا نزدیک بخارا رسانید چون بندہ
 آہستہ رسیدیم غیر روز بود کہ پذیر خواجہ را بر کنار آب علف مے و دام ناگاہ در باطن من خوشی پیدا شد
 زود موزہ و جامہ در پوشیدم نظر کردم و روان آمدہ بود و ہاہل کاروان را و ان حال متفکر و بعدہ
 چوں پذیر خواجہ سلامت بہر شہی رسیدند والدہ حضرت خواجہ در قرشی بودند پذیر خواجہ آنجا توقف نمود
 طاقت من از ہشتتیاں اتفاقا مبارک حضرت خواجہ طاق شدہ بود و زود از ایشان اجازت طلبید
 و بطرف بخارا روانہ شدم وقت توت و زود آلو بود ہوا قوی گرم بود و اما بدوق دریافت اتفاقا شریف

ایشان خوشحال میفرمود چون بسعادتی نظر مبارک خواجہ شریف شتم ذوق آزمایست نبود و تنبیه احوال
والد و والدہ پرسیدند و فرمودند احوالے کہ در رفتن و آمدن بر تو گداز شتم مست تو بیان میکنی یا من گویم گفتم
کہ ہمہ بر حضرت شمار روشن است فرمودند کہ شام فل کہ باں دو گنبد رسیدی و در پیش شتران شستی و سبختی
از عقیقہ تو آں امیر آمد و اورا بانوبیل خاطر شد و تو بیا و وراں گنبد در آمدی و آنجا عنت ترا بدزدان بست
کردند و تو قسم کردی و انا حوال تو پرسیدند و آن مرد حاجی این سخن گفت و آخر کار تر تعظیم کردند و بامداد
کہ غلام ایشان اگر خجین و تو بیما آں جوال عدلی را بر دوشی و ترا گفتند کہ از حضرت است آن زمان تو نبودی من
بودم فرمودند چون نزد یک آن مکوه رسیدی آنسواران از آن مکوه گزیدند و بعد از آن ترا بمنزل خود بردند و شب خدمت کردند و
بامداد ترا بر سب نشانند و گفتند چشم خود را پوش و از آن دریا خوش گذرانیدند و آن زمان ما با تو بودیم
و فرمودند چون بردار از گوش نشستی و دو چپا پناں زود درآمدی و مرد از گوشان اہل کار و انرا آب بزر
و در از گوش تو نزدیک بکنار آب در آب افتاد و تو فرو آمدی و جامہ و موزہ تو تر نشد و آنجا بر خاری
کہ ترا باخیال بایستو کرد کہ ترا آب برد نزدیک آمد و آن خبر گرفت و او را گفتیم اگر آب و دیاد کنش نزد یکا و سلامت خواہ
رسید و چون برد تو آں خبر را شنید بیا کہ بدو رسیدی و فرستاد آن آب رفت خون بسا و او رسید و او را گفتیم اگر میر بین سلامت
نیاید ہر چہ تو طلبی بدیم فرمودند چون در نزد آمدی و بہر سہ سور رسیدی در خاطر تو گداز شتم کہ در پیش
مرا آشتانی نیست حق تعالی بفضل و کم خود آن فرمایش از نزدیک تو رسانید تا ترا بمنزل خود برد و آتش سخت
و امارت نما و خفتن فرمودند و آنقوم بسیار گزیدند فرمودند کہ بامداد کہ بطرف چار سہ تے تر نزدی و آن ترک
بر سر تو رسید و نان گرم بزرگ در کنار تو نهاد و بگوشت چشم تو نظر کرد و بیچ میانی او کہ بود من گفتم نیاید
خواجہ فرمودند کہ او خضر بود و در خاطر تو آمد کہ از آن سوار پر کم از آن حاکم بخارا و از پدر خواجہ جہوار و از پرسید
چون سلام من بپادشہ رسانیدی و سخن مرا گفتی پادشہ گفت ایس چہ بپادشہ است کہ فرزند من میگویی ہا
ایں امیر بیل بخارا خواہ فرستادن و ایں مقدار عدلی بمن خواہ رسید فرمودند چون ملازمان حاکم بخارا
آمدند و از تو احوال آں دو لشکر پرسیدند تو گفتی ایں امیر مغلوب خواہ شدن فرمودند چون پادشہ
عزیمت رفتن کابل کردند و سخن ترا نشنودند و دیگر حاکم شہر صفایچین راے او را و آنکسان کہ با

او بودند گرفت و تو با ایشان اقرار کردی و نزدیک آن میر غالب رفتی و قصه ظلم آن حاکم شهر صفار اعظم را
 و چیزهای ایشان با ایشان باز داد و فرمودند در آن زمان که بروند آهنگی بر کنار جو کرب پدر مرعلف
 میباشستی و در خاطر تو خوف پیدا شد آن خوف را در باطن تو من انداختم تمامی آن احوال را که در آن راه بر من
 گذشته بود همه را بیان فرمودند مرا تحقیق شد که آنچه در زمان روان کردن من فرموده بودند که تو نمی
 روی من میر و حقیقت بوده است و مشاهده این احوال سبب یقین من شد بجزرت ایشان حکایت
 کرد و در پیش من یعنی شیخ عمر ناگفتی که سبب محبت من بجزرت خواجہ ما قدس سره آن بود که من در تانکن
 میبودم و بعضی از درویشان حضرت خواجہ که در بخارا میبودند صاحبی بودم و از طریق کسب خود گاه
 گاه خدمت میکردم بقدر حال خود و در صحبت آن درویشان از فضایل شریف حضرت خواجہ بسیار
 می شنیدم و هر سال خاطر تمام بدیافت صحبت شریف حضرت خواجہ پیدا شد و از بزرگت ایشان در بیان
 آن درویشان صفتها می شنیدم بسیار بود و در بخت کفایت همه بیک از درویشان بمنزل او فرست
 بودم و متوجه بجزرت خواجہ بودم بعد از لحظه آن درویش طعام حاضر آورد و در آن زمان صورت حضرت خواجہ
 در نظر من آمد و او را میگوشتن آنکه آنرا بخراسان میباید که صفی مدرس پیدا شد آن طعام را بخوردم و
 بطرف عمرفن متوجه شدم که از آنجا بطرف کش روم بخدمت مولانا جلال الدین خلایق حرمه بودم و آنکه از
 درویشان شنیده بودم که مولانا با حضرت خواجہ صحبت بسیار داشتند و در میان ایشان محبت همه بسیار
 شده است چون کشتن بمنزل مولانا رسیدم پیش از ملاقات مولانا متوجه شدم که تانباش که از طرف ایشان
 طلبی پیدا شود و ساعتی گذشت جماعتی از آنکه بمنزل مولانا میر آمدند و بعد ایشان مولانا آمدند و مرا طلب
 کردند چون ملاقات کرده شد مرا چند بسیار خوب گفتن و گفتند که از زمان آمدن تو ما را خبرت ما خواستیم که در
 صحبت خلوت ترا اینیم من قصه خود را عرض کردم و بسیار اگر ستیم و از مولانا نظری و التفاتی التماس کردم
 مولانا فرمود که اگر تو من مقصود تو از من کفایت میشود من تقصیر کم قومی نامسلمان باشم آن مقصود تو از
 خواجہ بنما الحق والدین کفایت میشود و از فضایل کمالات ایشان بسیار ذکر کردند و گفتند همه خلق بکمال
 حال میباشند و حال نگران خدمت خواجہ است و مرا خبر فرمودند که زود میباید که بخدمت ایشان متوج

گردی و بیضی احوال و وقعات کہ در راہ خراسان مرا پیش خواهد آمد اشارت کردند بر فوراً خدمت مولانا
 بطرف نصف رواں شدم و از اینجا بطرف خواجہ جبران متوجہ شدم و کشتی نشستم چون پارہ راہ رفتم نماز
 پیشین شد بانگ نماز گفتم آن جمع کہ کشتی بودند باستعداد و وضو مشغول شدند خاطر من نگران شد
 ایشان را نصیحت کردم ہمہ قبول نکردند مرا از صحبت ایشان غور شد و حال بر من تنگ شد و خشم
 کہ خود را در آب اندازم قدم از کشتی تیر و دل نہاد و بہر کثرت توجہ حضرت خواجہ بروئے آب رواں شدم
 آن جمع کہ کشتی بودند آن حالت مرا شاہدہ کردند گریاں شدند و گفتند بہر کردیم و تو بہر کردیم ہر چند کہ
 تو رسانی ما باں عمل کنیم و نہایت است کہ بچستی و آبی بعدہ من بکشتی درآمد و نماز پیشین با نجاحت
 گذارم چون بقلعہ آمومے رسیدم و اینجا احوال عجب گذشت بعد از اں براہ مرو گیانہ رواں شدم
 و متوجہ بجنرت خواجہ شدم چون نزدیک رابطہ شیر شتر رسیدم کاروانے مرا پیش آمد گفتند ایں راہ مرو کہ
 ریگ قومی است و راہ بسیار غلط میشود سی در اں کن کہ در متن میل بہ سمت راست نمائی کہ طرف
 چپ بیابان جول زردک است و پایا نے ندارد و ہمہ ہلاکت است چوں از ایشان گذشتم گفتم
 نزدیک خواجہ میروم و طالب راہ حتم مرا چہ خطر باشد قاصد بطرف بیابان جول زردک رواں
 شدم پارہ راہ رفتم بخود آمد معلوم کردم کہ اگر سنہ ام و شہتائے طعام دارم در خاطر من گذشت کہ اگر
 اینجا بایں صفت طعامے بوفے در دیگ مسین سفر نان و سبزی چہ خوش بوفے نظر کردم و
 دیدم کہ طعامے ہاں صفت در ہجان دیگ با سفر نان در سایہ تودہ ریگے است چوں آن حال
 را شاہدہ کردم حال بر من دیگر شد و بسیار گریتم و گفتم تے کریم علی الاطلاق ہر کہ تر طلبید ہر چہ اورا
 باید حاصل است من چرا از تو بخیر تر از طلبم این بچشم کشش من زیادہ شد آن طعام را بر ہجان حال
 گذشتم و روئے در اں ریگستان آوردم و رواں شدم چوں پارہ راہ رفتم رمہ آہوسے پیش من آمدند
 چوں را دیدند از من رسیدند بر خاطر من گذشت کہ اگر بوی طلب من بر حق است و توجہ من بجنرت خواجہ
 درست است مہی باید کہ ایں جانوران از من نگرینند و در حال و طرف من آمدند و خود را بر من مہی باید
 باز حال بر من دیگر شد بسیار گریتم و مستغرق توجہ حضرت ایشان رواں شدم آخر الامر چوں

باخان رسید احوال شکر از توجه و برکت حضرت خواجہ طاہر شمس پس از آنکو وضع بطرف شمس رواں
 شدیم چون نزدیک رسیدیم بر خاطر من گذشت کہ بیچ منزلی مویارے از دوستان حق نعلے
 خالی نئے باشد توجہ کردم و گفتم نما اجازت آل صاحب دولت نشو و دریں شهر نہ در آیم اتفاقاً
 دو درویش از مریوان ہمراہ شدہ بودند خطہ گذشت آن دو درویش گفتند اینک داؤدی دیوانہ
 آمد دیوانہ این ملک اوست چون نزدیک رسیدیم اورا استقبال کردم و سلام گفتیم علیہ گفت
 و بعد از آن گفت خوش آمدی درویش ترکستانی و مرا در کنار گرفت و گردہ بیروں آورد و دہنیہ کردہ
 داد و گفت غیبی اس ملک را بتو دادیم و آئی چوں شمس در آمد و بچہ را سوسر رسیدیم یکے را دیدیم کہ
 کو دکان باو سنگ میزند از دیر رسیدیم کہ اس کیست گفت ای دل دیوانہ را چہ دارد دیوانہ میگویی
 او نیز دیوانہ است در خاطر من گذشت کہ از وزیر اجازت دہیں شہر در آمدن طلبیم در آن حال کہ
 کو دکان اورا سنگ میزند گفت درویش ترکستانی سخن ہماست کہ داؤدی دیوانہ ترا گفت بعد
 از آن معلوم کردم کہ میل طعام مرا شدہ است جاخو و گفتم کہ دریں شہر ہر آئندہ از کسان درویشان
 حضرت خواجہ مے باید کہ کسے باشد من اول نعلہ از دست آل درویش طعام خورم چوں میں
 سخن بودم کہ نقلے آمدہ مرا گفت کہ من ادخا و مان حضرت خواجہ ام و مرا بمنزل خود برد و سر
 وضع طعام پیش من آورد و گفت کہ حضرت خواجہ بہر آن رفتند تا ایشان بیابند منزل تو این است
 و من خادم تو ام چوں روز سہم چند رشتہ خبر رسید کہ حضرت خواجہ آمدند فی الحال با آن درویش تکیا
 خواجہ بیروں آمدم اتفاقاً حضرت خواجہ بر مرکبے سوار بودند و خلق بسیار در رکاب ہما یوں ایشان نمودند
 کہ بطرف مرا چہل خنجران ہرقتہ از بسیار حتی مردم متواتر کہ بجنبت ایشان ملاقات کنم بر خاطر من
 گذشت کہ خواجہ بہا الدین خلق مشغول بودہ است و من مدتی مشقت کشیدم و آمدم و ایشان با من
 بیچ التفائے مکرورہ مرا تدبیر کار خو و دیدار کردہ ہیں کہ اس سخنان بر خاطر من گذشت خواجہ از مرکب
 پیادہ شدند و از میان خلق بسیار نزدیک من آمدند و فرمودند خوش آمدی درویش تا کہ منی تو آں
 ساعت کہ اینجا رسیدی ما را معلوم شد خواستیم کہ در خلوت ترا بینیم و بتو مشغول گردم اما چوں نزدیک

شد کہ بواسطہ آں خاطر علمائے خود را اشارت آں صاحب دولت از اجابت گردانی بضرورت دریں جمع این
 باتو بایست مشغول شدن چوں حضرت خواجہ از انجام اجابت فرمودند و بمنزے کہ یوزول کردند و بنوعی خلق
 کہ شد و خلوت گشت مرانزویک خود طلب فرمود و گفتند در چہ کاسے ہر چہ بر تو گذشتہ است از روزے کہ
 و تا کنون بمنزل فلاں رویش بابوے بحبت کفایت ہم او و ترا آں جذبہ پیش داشتہ این زمان از ہمہ مارا
 اعلام کردند و ہمہ آں احوال کہ تریب داشتند بواسطہ توجہ بابو و از آن است از آنروز کہ در حجت مولانا جلال الدین
 خالدی بودے و ایشان آں لطاف فرمودند من راں مجلس حاضر بودم و آں اشارت کہ ایشان کردند و ہمہ
 من وقف و آن زمان کہ قدم بر آب بھادی مروان شدی بر آب تویں بودم و آنمہ حوال کہ در قلعہ آموکے
 از تو کہور کرد از توجہ بابو و آں طعام کہ در ریگ رباط شیر شتر دیدی آنطعام من حاضر کردہ بودم و آں
 رنہ آہو کہ نزد یک تو آمدند چہاں ایشان من بودم و قصہ وادودی دیوانہ و چہار واریوانہ و متغایر فرمودند
 بعدہ فرمودند این حال کہ این زمان و دست از سبب توجہ بارت و از آن تا گیریم و اگر کویم گذاریم و گفتند
 کہ وقف باش کہ خواہیم رفتن نقطہ گذشت دیدیم کہ آں بیچ نامہ و من بنام خالی شدم خواجہ فرمودند چہاں
 کہ باز بتو ہم من گفتہ بے در خطہ بودیم کہ آں حال مرا با من ایثار کردند چند کرت نخپیں واقع شدہ من
 تخیر بودم کہ بچہ کیفیت این حال سے گیرند خواجہ فرمودند کہ من متفرم اگر بچہ ہم میگیم و این حال از اجابت پیدا
 شدہ است از بخت محل حضرت و حالیکہ متابعت و سلوک میدویم صاحب دولت و متصرفی از ایندو اہت
 کردن دریں اثنا حال بزرگی مشاہد کردم مرا متفقہ پیش از بسیار گریسم خواجہ فرمودند چہاں میگرمی گفتن من چندین
 گاہ در تازیکی بودہ ام خواجہ فرمودند چہاں مگو آنچہ پیش ازین معلوم کردہ بودی آں نیز حق بود اما آنچہ این زمان
 مشاہد کردی از آں بزرگتر است بواسطہ آنکہ احوال گذشتہ ترا چہاں مینماید بعدہ مرا گفتند کہ این حال را بخواجہ
 یا گذشتہ را من گفتن این را بخواجہ فرمودند این متنی بے متابعت میدنیشو گفتن قبول کروم آنچہ کہ اشارت
 حضرت خواجہ باشد بجاے آرم خواجہ فرمودند مرگ فوت مبارکباد و حکایت کرد و رویش کہ حضرت
 خواجہ ماقدر سرہ از خرس با خان آمدند و ایشان کہ در حضرت ایشان بودند ہم کہے را خدمت میدنیشو
 روزے تقاعی بود و در جوار حضرت خواجہ اورا گفتند بیچ کارے داری ترا کہے و ہم کہ سیمز و کار کند - آں

فقاحی گفت منمے دارم خندانر ایسی یاد که از خاشاک پاک سازم و حضرت خواجہ مراد ویش بہا عیال
 غدیوئی را امر کردند کہ شاہرود بخندان فقاحی را پاک سازید حضرت خواجہ فقاحی را گفتند کہ ایشانرا کار فرمائی
 تا آخر روز ما یک شرط کہ ایشانرا بیچ طعام نہی باشند خواجہ ماہر و بکار سخنان مشغول شدیم اتفاقاً
 ہمزور باد سخت بود و شفقت بسیار کردیم در آل کا چندیں حرکت کردیم کہ طاقت ماطاق شد فقاحی را بر
 حال مارحم آمد و گریہ شد و گفت میارم کہ شاہرا گرسہ شدہ اید اما از طاقت مر خواجہ قوی متیرم آخر گفت میارم
 از کرم ایشان کہ ایں بے ادبی مرا بخشہ چیرے بن داد و مر با باز فرستاد کہ طعام بسیار چوں بیادار رسیدم
 نزدیکے دوکان نان فروش رفتم و در خوف بودم از طرف خواجہ اگرچہ اناجاتا منزل حضرت خواجہ ہست
 راہ بود و زود در دوکان نان فروش آمدیم و نان گرفتیم و بخوف تمام از دوکان اہمیں آمدیم و دریں حال
 از طرف فقاحی من گریہاں مرا کہے گرفت نظر کردم خواجہ بودند نان را اہیں گرفتند و فرمودند با من ایں
 نقشہا میسنہ نشود و طبخہ بر گردن من زوند و فرمودند بخیر از من کہے دیگر شمارا نئے تواند طعام دادن گرسہ
 سے باید کار کرد و بخوف تمام آمد و بہ طرف بخندان رفتم و قہہ برابر نمودم و باز بکار مشغول شدیم و بہ طریق کہ
 بود قاشا زد و دیگر کار کردیم ضعف دل میطافتمی نہایت رسید باز آن فقاحی گفت باز ابرو باشد کہ ایں نان
 توانی طعام آور و بخوف بسیار بطرف بازار رواں شدم و باغو گفتم آن ساعت کہ حضرت خواجہ بنار دیگر
 در سب و آئین زمان بگیرم زیرا کہ منزل ایشان مقابل بازار بود چوں خواجہ سہجہ در آمدند و دوازمان فروش
 نان گرفتیم و براہ چار سہ طرف بخندان تخیل رواں شدم چوں بچار سہ رسیدیم حضرت خواجہ پیش راہ مرا گرفتند و
 ناخرا از من گفتند و فرمودند کہ ہمارا الدین تمہیرات پیش نمیر و بہ طرف بخندان رفتم و حال را باز گفتم بعدہ با
 ورویش سہیل مقرر کردیم کہ میداید گنجت ہر چند کہوشیدیم آن نمیرسہ نشد و بوسطہ آن چندیات در صحبت
 شریف خواجہ راہ نئے یافتیم آخر الامر بد حضرت خواجہ را شمع ساختیم تا مارا شفاعت کردند تا صحبت خود
 توانستیم رسید حکایت کردیم ورویش کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ مرا بد ویش سہیل مرا خان ہمیر آورد
 فرستاد و دو دراز گوش بآدا وندیکے دراز گوش خواجہ بود چوں ہمیرم را بردار گوش بار کردیم در راہ از دراز
 گوش خواجہ ہمیرم میفاد سہیل در غضب شد و چنانکہ عادت عوام خلق ہست کہ در حال غضب بار خزانہ

چهارپاوشنام میں ہندوؤں کے صاف شدہ من اور ان کے سیکسین انچہ سخن بود کہ میں محل از نو صاف شدہ
 او در گریہ و فغاں و رور و رور سے خود بسیار طباغچہ میں ہندوؤں کے دربار شدہ چون نزدیک خانہ رسیدیم حضرت خوجہ
 مسافت راہ مارا پیش آمدند و ہمیں گفتند کہ آں میں ہم ناپاک را ازین دراز گوش مایگان کہ آں میں ہم
 سخن رائے شاید میں کہ کسے بہت مآر و غضب کن و آنچنان ناسرگودہ سخن آں میں ہم رونمیت و
 فرمودند در آوان طلب من در بخارا بودم و خدمت سید سیر کلال قدس سرہ در سف بود و مرا و اعیان پیدا شد
 کہ خدمت میں ہم از بخارا تہجیل روان شدیم و چون بخدمت میں رسیدیم فرمودند فرزند بہادر الدین قوی
 خوش آمدی در محل تہنیت کہ بہت خدان میں ہم و دیدہ شدہ است کہ میں کہ میں ہم را نزدیک خانہ
 آرد و حالانکہ میں ہم خامیلاں بود و بر پشت برہنہ آں میں ہم را بخدان سے آوردیم و ہم شکر میگفتیم و این
 ناسر امیگنید و غضب میکنید چند روز آں رویش غدیونی قبض و با عظیم کشید و کارش تنگ شد تا پیر
 خواجہ الناس عفو کردند حضرت خواجہ ازاں رویش عفو فرمودند و اوراد صحبت شریف خود راہ نہادند
 حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین عطر اللہ ترنہ کہ در اہل کہ من بخدمت خواجہ قدس سرہ ہویم
 و مقبول نظر ایشان شرف گشتم صفت محبت ایشان درین چنان اثر کردہ بود کہ قرار آرام ازین رفتہ بود
 و لحظہ بے صحبت شریف ایشان نے توں ہم بود و روزے حضرت خواجہ توجہ میں شدند و فرمودند تو مرا
 دوست میداری یا من تر انگتم سے خدمت شمارا بایں فقیر چہ التفات خواہد بود و من حضرت شمارا دو
 میارم خواجہ فرمودند ساعتے ساکن باش نا حال تر معلوم کرد و چون زمانے گذشت نظر کردم در
 وجود من از محبت حضرت ایشان بیچ اثر باقی نہاد خواجہ فرمودند اکنون تر معلوم شد کہ محبت و دوستی از
 طرف ما بودہ است فرود

اگر از جانب معشوق نباشد میسے طالب عاشق بیچارہ بجائے نرسد

اگر محبوب جتنی کتاب قبول از روئے میباید و نشودی اگر از سرہ آں بودی کہ قدم در سر پودہ میجوئد نہاکی
 حکایت کرد و رویش کہ حضرت خواجہ با قدس سرہ فرام بودند و جمعی از درویشان در حضرت ایشان حاضر
 بودند و صحبتے بنایت خوش بود خواجہ توجہ با صاحب کردند و فرمودند شمارا پیدا کردہ آید یا من شمارا درویشان

جمیع گفتار نشانای پروردگار بودیم خواجہ فرمودہ حال چنین است مرا پس از این سخن گفتند و از نظر اصحاب غائب شدند
 هر چه اصحاب که بر اس بام بودند خواجہ را طلب کردند و نیا یافتند و تیرہ روز بعد و فرستند کہ حال چیست ادا سخن افتخار
 کردند و گفتند حق این است کہ خدمت شما را پروردگار آید اگر جاذبہ لطف شما نبوده کہ لطافت آن بود کہ در صحبت
 قبول شما را یافتی اصحاب چوں آن عذر گفتند بعد حضرت خواجہ را دیدند کہ بر جان وضع کہ پیش از آن بودند
 نشسته اند جمیع درویشان تیرہ روز آن معنی سبب سرخ محبت ایشان شد بحضرت خواجہ حکایت کرد و عرض
 کہ سبب محبت من بحضرت خواجہ قدس سرہ آن بود کہ من از چناناں در صخرن بطرف فاخرہ بخارا رفته بودم
 و ملازمت علمائے نمودم و آن نشانام را دیدم پیدایش کہ بزبان ملت اللہ روم چوں بایں سعادت مشرف گشتم
 باز بخارا آمدم و حال آن بود کہ نفس من قوی طاعنے بود و خود پش شده بود و نزدیک بود کہ حال دیگر گونہ
 شود و سر بشقاوت کشد و چنین حال در من جذبہ پیدایش کہ بے اختیار ما بصحبت شریف حضرت خواجہ
 رسانید چوں آنحضرت رسیدم درویشان بسیار صحبت ایشان بودند خواجہ مرا نزدیک خود کشیدند و طباطبائی
 گردن من زدند حال من دیگر شد و در آن حالت ناله از من پیدایش خواجہ ماگ بر من زدند کہ خاموش باش چه
 جائے ناله است کہ اگر این ناله از تو پیدائیشد کار تو درین یک صحبت تمام میشود و چوں خاموش نگردی از
 حال خود برستی باز زمانی و بگوئے کہ خود را چوں می بینی گفتم وجود خود را این زمان در سبزه می بینم پیر
 از بخارا است کہ بہ طرف از بخارا است پیدای میر و حضرت خواجہ سوگند یاد کردند کہ رہت میگوید و صفت
 و حال و چنین است بعد از آن روئے باصحاب کردند و فرمودند اگر بصحبت ما نمیرسید بے ایمان از دنیا
 میرفت حکایت کرد و یک از درویشان حضرت خواجہ با قدس سرہ کہ مرا و اعجاز صحبت شریف خواجہ پیدایش
 از آنکس بطرف بخارا متوجہ شد و در آن حال ضعیف من چند روز من و او کہ ایں را بحضرت خواجہ بے پایت
 هر چه از دیر پیام بچسب میرستی سخن گفت چوں بخارا رسیدم و بصحبت خواجہ مشرف شدم و آن دربار او حضرت
 خواجہ طاهر کردم و تمسک کردند و فرمودند ازین چند دم بوی فرزند می آید است کہ حق سبحانہ و تعالیٰ ترا پیر
 کہ است فرماید بعد از بکشت و دعا حضرت خواجہ خدا تعالیٰ مرا پیر و داد و از زمان کہ نازل ایں قصہ را بایں ضعیف
 تقریر میکرد آن پیر او راں مجلس حاضر بود حکایت کردند کہ حضرت خواجہ با قدس سرہ بسیار میفرمودند کہ محبت

اولیاء اللہ بنتے بنایت بزرگست علیہ السلام کی یافت دولت یافت عظیم و انکس کی یافت و اغنیافت پس سرت
و دولت عظیم یافتن سبب در ماندن ازین صحبت قصورست که بر رونده راه میگردد و در آن فرصت که این
ضعیف از سرفراز رفتن بد ریافت صحبت شریف خواجہ و طیفہ صحابہ ایشان چنان بود که بقدر مکان نما
را و صحبت شریف خواجہ درسی ایشان میگذازد و فدا خانه نماز بامداد و در روز آں و طیفہ ازین ضعیف فوت شده
بال مساعدت شریف شدم که نماز بامداد و در آن جماعت بزرگست صحبت حضرت ایشان گذارم و در بار شدم و در آن حال
متوجه ایشان شدم و در روز دیگر نماز بامداد و در آن جماعت که درسی حضرت ایشان گذارم کثرت اول را نیز نتوانستم که بجا آید
و اکثراً آں بار من زیادہ شد بعد از تحصیل تمام روان شدم که چون حضرت خواجہ از سبیل بیرون آید بر ایشان
سلام گویم و ایں دولت از من فوت نشود و من تصداین معنی میدویم چون بر حضرت ایشان سلام کردم و بجا
سلام مرا فرمودند ما هسته در گوش من گفتند کہ ہر گاہ کہ بر کسے قصور میکنی بگذر از صحبت دوشان حق تعالی تو را
دو نیمہ اند حال چنان میداشت از آن سخن حضرت ایشان اندوہ بار من زیادہ شد برہان حال بودم چون نماز
پیشین شد حضرت خواجہ با صاحب منزل دوستی رفتند و ایں ضعیف را نزد یک خود نشاندند و انگاہ فرمودند از
حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ و الرضوان رسیدہ اند کہ مسبق بقضائے مسئلہ بود و وقت برخیزد ایشان فرمودند پیش
از وقت صبح تا نماز عجات از فوت نشود و حکایت کرد کہ ہر گاہ عزیزے فوت میشد حضرت خواجہ اقدس
سہر آن حدیث را بخوانند کہ اَلْمَوْتُ لِمَنْ لَمْ يَمُتْ کہ منی نیست تاویل کثرت کہ موت وسیلہ رحمت تھا حق است چنانکہ
و حدیث آمدہ است کہ لَا رَحْمَۃَ لِمَنْ مَاتَ وَ لَنْ تَقَامَ لَہٗ نَفْسٌ یعنی مومن را بخیر از تقاضای حق تعالی و تقدس راضی
نیست بچمت آنکہ وصول بدولت تھا حقیقی کسی حل انعامہ مرزبان دنیا با حجاب بقا بدن ممکن نیست بدلیل
الدنیا سخن المؤمن لاجرم باین رحمت شرف شدن را سابقہ پیشین موت با نیست چنانکہ حدیث وارو
است اَلْمَوْتُ دُونَ اَلْقَابِ بقولست کہ حضرت خواجہ ما موت را بسیار یاد میکردہ اند خصوصاً در آخر حیات و گفتند
و در مثل رفتن آں عالم بنایت خوش است و بعد از طینات خواجہ انراق در شمس اسلام و کر میگرد و در ہان فیک
حالت نمونہ در اصل حدیث صحیح کہ عائشہ رضی اللہ عنہا طریق نوندگانی و احوال تیسرے اعلیٰ اللہ علیہ وسلم رحمت میکنند
مذکور است یا عائشہ اخوانی من اولی الامر و الکرل قد صبر علی ما ہواست من ہذہ فمضی علی حالہم فقد مضی علی ہر

عرضداشت

8 ENO
UAIPU

ایسا الٰہیاب! آج یہ نادر کتاب بریہ احباب ہے۔ کتاب کیا ہے۔ حقائق معرفت الٰہی کا خزینہ ہے کیسے نہ ہو۔ اس شہنشاہ فلک بارگاہ کی مقدس ادبیت قیمت زندگی کے حالات و بیچ کی مشکلا کشائی کا ڈھکا پیار دانگ عالم میں بیج رہا ہے جس کے در کی قلاوی بڑے بڑے بادشاہان و سلاطین کے لئے ایہ عزت اور بڑے بڑے علمائے دار و مشائخ کبار کے واسطے فریہ سعادت ہے یعنی امام شریعت مخضر راہ حقیقت مرجع اقطاب ہادی شیخ و شاہ سایہ حق بر زمین۔ نویں ہفت سید المرسلین خواجہ خواجگان الٰہیاب حضرت شہنشاہ مشکلا کشا بہا و الحق والدین المعروف بہ شاہ نقشبند بخاری رضی اللہ عنہ ۵

سکہ چور شریب دہلیا زودند	ذبت آخریہ بخارا زودند
از خطاں سکہ نہ شہرہ مشہد	جز دل بے نقش شہ نقشبند
اول او آخر ہر منہ تہی	ز آخر او جیب تہمتا تہی

ہم یہ دعویٰ کئے کہہ سکتے ہیں کہ حضرت خواجہ مخدوم القدر کے حالات میں اس کتاب سے پہلے کوئی کتاب ہندوستان میں نہیں آچھی۔ گویا یہ حقائق و دقائق معرفت الٰہی کا خزینہ آکھویں صدی ہجری سے سرچرچہ تھا اور حکم قضا و قدر میں اس ہر کا کھلنا چودھویں صدی کے قلب یعنی محبوب الٰہی فرزند حضرت رسالت پناہی قطب عالم ثوث دور الٰہ علیہ السلام حضرت حاجی و غلط سید جماعت علی شاہ صاحب قبلہ علیپوری دامت فیہ السلام ۵

بقیادش جو عمر فتح مل میں	کہ خورشید است ز و میر گاہ پوشش
--------------------------	--------------------------------

کے دست مبارک سے لکھا تھا آپ بفرض سیر سیاحت کشمیر تشریف لیگئے اور نہایت کوشش سے پڑنے پڑانے کتب خانوں میں تلاش کر کر کے یہ کتاب اور مقامات حضرت میر سید کلال و دیگر مکتبہ تادہ علم تصوف کا ایک ذخیرہ ہمراہ لائے اور اپنی مالی کمی سے بزمین خواہ عام انجمن خدام الصوفیہ کو وہ کتابیں عطا فرمائیں۔ جو انجمن کی طرف سے وقفا و قضا سابع ہو کر بریہ احباب چھوڑ کر گئی۔

رافتم حافظ ظفر علی سکرٹری انجمن خدام الصوفیہ لاہور

۶۵۵